

DĚJE

KRÁL. ČESKÉ SPOLEČNOSTI NÁUK

SPOLU

S KRITICKÝM PŘEHLEDEM PUBLIKACÍ JEJÍCH

Z OBORU

H. 36.

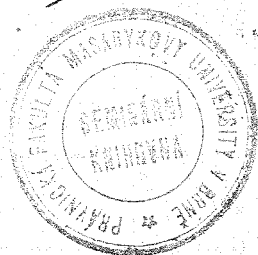
FILOSOFIE, HISTORIE A JAZYKOVĚDY.

—
KE STOLETÉMU JUBILAEU TÉTO SPOLEČNOSTI 1884

Z ULOŽENÍ JEJÍHO SEPSAL

JOSEF KALOUSEK,,

M. Ř. ČLEN TĚŽ SPOLEČNOSTI.

V PRAZE

NÁKLADEM KR. ČESKÉ SPOLEČNOSTI NÁUK. — TISKEM DR. ED. GRÉGRA

1885.

Předmluva.

Kr. Česká Společnost Náuk, připravujíc se k jubilejní slavnosti svého stoletého trvání, usnesla se dne 7. listopadu r. 1883, vydati k této příležitosti dějepis svého působení, i svěřila podepsanému úkol, aby sepsal díl všeobecný spolu s částkou vztahující se k vědeckým publikacím v oboru filosofie, historie a filologie. Ačkoli jsem tím byl nucen, vytrhnouti se ze příprav k jinému většímu dílu, přece nemohl jsem ani na okamžik býti na rozpacích, i vzal jsem tu čestnou úlohu na sebe.

Látku k tomuto dějepisu vážil jsem především z archivu společenského, jenž od r. 1784 jest dobře zachován (výjma rok 1825), v druhé pak řadě z tištěných spisů Společnosti. Ostatní pomůcky, kterých bylo užito, jsou obyčejně udány v poznámkách pod čárou.

Rozdělení spisu přizpůsobil jsem k jednotlivým řadám aktových svazků, poněvadž epochy tím skytané skoro vesměs spadají v jedno s hlavními obměnami ve vývoji života společenského.

Nestejnost v nakládání s látkou, — že totiž o nejstarších dobách vypravuji obšírněji, o posledních pak desetiletích, kdež činnost společenská byla největší, poměrně kratčeji, — vysvětluje se tím, že leckteré okolnosti asi od r. 1850, poněvadž ještě nenáležejí úplně historii, zevrubně vyličovati nebylo ni třeba ni záhodno. Ve shodě s tím chtěl jsem o no-

vějších publikacích z pravidla, zvláště jestliže jejich spisovatelé jsou ještě na živě, podávají toliko zprávy, nikoli však kritiky.

Co se týká zevrubných udajů časových, těch pojal jsem raději více než méně, maje při tom zároveň úmysl, aby budoucím historikům literárním usnadnilo se hledání jednotlivých zvěstí v archivě společenském.

Dodavky na str. 245 račiž laskavý čtenář omluviti tou okolností, že první částky spisu musely se dávat do tisku dříve, než pozdější byly vypracovány. Zamýšlelo se, aby tento dějepis byl dokonán a rozdáván k jubilejní slavnosti odbývané 6. prosince 1884. Avšak v oné lhůtě toliko sešit o devíti tištěných arších byl dohotoven a vydán.

Zároveň tento spis vychází také jazykem německým.

V Praze o velikonocích 1885.

Dr. J. Kalousek.

Přehled obsahu.

Děje Soukromé Učené Společnosti 1770—1784. Okolnosti časové str. 1. — Vznik Společnosti 2. — Spolupracovníci 4. — Born 5, hr. Kinský 5, Stepling 6, Tesánek 6, Strnad 7, bratří Mayerové 7, Dobner 7, Voigt 7, Pelcl 8, Ungar 8, Dobrovský 9. — Svobodní zedníci 9, Born 12, Ungar 13, hr. Lažanský 13, Dobrovský 15. — Týdenník Gelehrte Nachrichten 17, tendence 18. — Řeč německá 19, česká 20. — Zánik Učených Zvěstí 23. — Pojednání (Abhandlungen) 24. — Krisis 25.

Vědecké práce v oboru historickém 1775—1784. Postavení Dobnerovo v dějepisectví českém 26, jeho rozpravy 27. — Voigt 29. — Pelcl 30. — Ungar 32. — Dobrovského kriticismus 32, spis 33.

Děje Společnosti 1784—1789. Žádost k císaři 35, stanovy 36, vyřízení 38. — Společnost se ustavuje 40. — Kníže Fürstenberk praesidentem 40. — Volby členův 41. — Pokladna 43. — Nakladatel 43. — Cenné otázky 44. — Výprava do Krkonošů 46. — Sbírký 47. — Diplomatař 47. — Smrt prvního praesidenta a její následky 48. — Direktori 48. — Třídy 49. — Sekretáři 49. — Úpadek 50. — Společnost hospodářská 51. — Hrabě Lažanský praesidentem 52. — Publikace 53.

Vědecké práce 1784—1789. Dobner 54, Dobrovský 56, Pelcl 57, Steinbach 58, Monse 58, Ungar 59, Voigt 59.

Děje Společnosti 1790—1800. Předsednictví hr. Lažanského 60. — Prívlastek Královská 61. — Nakladatel 61. — Návštěva císaře Leopolda 62, obdarování 63; k čemu ho užito 65. — Direktori 66. — Dodavky ke stanovám 66. — Sekretáři 67. — Různice 67. — Vkročení hr. Hartiga 68, jeho volba za praesidenta 70, pozastávky v příčině svobodného zednictva 71, uklizeny 75. — Druhý svazek aktový 76. — Cenné otázky 77. — Změny ve členství 79. — Choroba Dobrovského 80. — Funkcionáři 81. — Třetí svazek aktový 83. — Vymožení privilegia na

schematismus 84. — Schůze společenské 86. — Noví členové 86. — Sbírký 87. — Technická dobrozdání 88. — F. Durych 89. — Publikace 90. *Vědecké práce 1790—1800.* Dobrovský 90, Pelcl 91, Monse 92, Ungar 93, Cornova 93, Dlabáč 94, Mader 94, Heyrenbach 95.

Děje Společnosti 1800—1824. Schematismus 96, jeho výnos 97. — Funkcionáři 97. — Členové zemřelí 99, členové noví 100. — Direktoři 101. — Hr. Chotek praesidentem 102. — Císařské návštěvy 102. — Přímluvy Chotkovy 104. — Schůzky společenské 105. — Cenné otázky 106. — Publikace 110. — Návrhy k místopisu českému 113. — Medalie 115. — Sbírký 116. — Starosti o příbytek 119. — Návrh o museum 122. — Nepřízeň časů 122. — Technická dobrozdání 123. — Vzájemnost s jinými jednotami 124.

Vědecké práce 1800—1824. Dobrovský 125, Cornova 129, Dlabáč 129, Kalina 129, Mader 130, Meinert 130, Millauer 130, Münter 131, hr. K. Šternberk 131.

Děje Společnosti 1825—1837. Hr. Kolovrat praesidentem 133. Císařské návštěvy 134. — Změny ve členství 135. — Zakročení gubernia 138. — Direktoři 139. — Kalina sekretářem 141. — Změna stanov 142. — Pokladníci 144. — Schematismus 144. — Změna příbytku 145. — Sbírký 146. — Palacký uveden do Společnosti 147. — Cenné otázky 147. — Činnost třídy historické 149. — Publikace 149. — Nesnáze s censurou 151.

Vědecké práce 1825—1837. Dobrovský 151, Palacký 151, Boček 152, Jandera 152, Kalina 152, Kurz 152, Millauer 152.

Děje Společnosti 1838—1866. Palacký sekretářem 154. — Reorganizace Společnosti 154, odbory 158. — Sekretáři 159. — Změny ve členství 160. — Direktoři 164. — Pokladník 165. — Aktové svazky 165. — Cenná otázka 166. — Drobnosti 166. — Nesnáze s censurou 167. — Vídeňská Akademie Věd 169. — *Rok 1848* 170. — Oprávnění ku přednáškám na universitě 170. — Schematismus 171. — Pokladna 172. — Subvence 172. — Pokladna 175. — Změna příbytku 175. — Proměna stanov 176, odbory 178. — Stísněná nálada 180. — Změny ve členství 180. — Funkcionáři 183. — Aktové svazky 185. — Zprávy Zasedací 189. — Jazyk český 189. — Jiné publikace 191. — Ostatní činnost 192. — Subvence zvýšena 193. — Dar císařský 193.

Vědecké práce 1838—1866. Filosofie: Bolzano 194, Exner 195, Květ 195, Zimmermann 195, Volkmann 196, Dastich 196, Kaulich 196,

Hoffinger 196. — Dějepis: Palacký 197, Tomek 197, K. Erben 198, Vocel 198, Höfler 198, Hammer-Purgstall 199, Hanka 199, Halaška 199, Kulik 199, Rybička 199, Sommer 199, Carrara 200, Valentinelli 200, Weitenweber 200, Bippart 200. — Filologie: Bippart 200, Rozbor staročeské literatury 200, Šafařík a Palacký 201, Šafařík a Höfler 201, Golovackij 202, Hanka 202, Hanuš 202, Hattala 203, J. Jireček 203.

Děje Společnosti 1867—1884. Proměna stanov 204. — Společnost nově se ustavuje 207. — Funkcionáři 207. — Menší proměny stanov 209. — Bližší ustanovení 210. — Změny ve členství 211. — Subvence 214, kmenová jistina 216. — Nový příbytek 217. — Dotace od státu 218. — Publikace 219. — Jazyk český a německý 221. — Drobnosti 223. — Jubilaum (1884) 226.

Vědecké práce 1867—1884. Filosofie: Löwe 227, Kaulich 228, Lindner 228. — Dějepis: Dvorský 228, Emler 228, Frind 230, Gindely 230, Goll 230, Helfert 230, Höfler 231, Hube 231, K. Jireček 231, H. Jireček 231, Kalousek 232, Komárek 232, Lepař 232, Maloch 233, Mareš 233, Menčík 233, Rezek 233, Rybička 233, Schulte 233, Sedláček 234, Tomek 234, Truhlář 234, Vocel 234. — Jazykověda: Bippart 235, K. Erben 235, Hanuš 236, Hattala 236, Jarník 236, J. Jireček 236, Kelle 237, Kvičala 237, Ludwig 237.

Pořad funkcionářů: Praesidenti 238, direktoři 238, předsedové způsobu nového 240, místopředsedové 240, stálí sekretáři 240, hlavní sekretáři 241, třídní direktoři 241, třídní jednatele 241, jednatele odborů 242, sekretáři třídní 243, pokladníci 243, knihovníci 243, pomocní úředníci 244.

Dodavky a opravy 245.

Rejstřík jmen a věcí 247—256.

Děje Soukromé Učené Společnosti

1770—1784.

Druhá polovice 18. věku v Čechách vyznamenává se jakožto doba novot a oprav, jež měly nemalý úspěch. Formy, ve kterých život národní a státní ode dávna se vyvíjel, byly namnoze zabředly do takové podoby, která svou vlastní nesnesitelností nutila k vyhledávání nových prostředků a cest. Dlouhé války a náboženská pronásledovačnost již v 17. věku dokonale zničily blahobyt hmotný; stuhlý pak způsob, kterým absolutná vláda současně se provozovala, jednak nedopouštěl, aby síly lidu, pokud tu přece ještě zůstávaly, přicházely k užitečné činnosti, jednak přemcenným svým tlakem způsobil všeobecné otupění duchův, kteréž po dlouhý čas všeliký pokrok zabraňovalo. Špatný řád škol doplňoval, čeho ještě bylo třeba, aby všeliké polepšení tohoto stavu důkladně bylo zamezeno. Duševná odlehlost mezi našimi zeměmi a šťastnějším západem Evropy rostla každým desetiletím. Avšak ve druhé polovici 18. věku sjednotilo se několikero okolností, jak organických, pocházejících ze svitajícího poznání zla samého, tak i nahodilých, a počaly působiti proti nehybnosti, která do té doby byla obecným stavem. Byla to doba, kdy císařovna Maria Terezia patentem robotním, a císař Josef zrušením nevolnictví trvale zlepšili zbědované již od sta let postavení obyvatelstva vesnického, a položili tím podstatný základ ke zvelebení hmotného blahobytu mezi lidem; byla to doba, kdy založením obecného školstva a včasnými reformami vysokých škol učiněn byl počátek tomu, aby nastalé otupění duchův minulo. Mohli bychom ukázati ještě na mnohé jiné zjevy, dílem rovněž tak vhodné a poželhané, dílem však nezdařilé, převrácené a nešťastné, kterými ohlašovala se reakce proti zděděným poměrům.

Také *založení učené společnosti* v Praze náleželo k oněm událostem, ježto vycházejíce z tehdejšího ducha času, pomáhaly zaklá-

dati lepší budoucnost. Založení a první vývoj té Společnosti padá do posledních desíti let císařovny Marie Terezie. Počátky její byly ovšem velice skrovné i skromné. Kromě toho písemné zprávy, kterých se nám o tom dostalo, jsou ve mnohém ohledu nedostatečné, tak sice, že nevíme, jakým způsobem členové Společnosti do r. 1784 vespolek obcovali, ba ani kdy zevrubně Společnost počátek svůj vzala. Dle jedné zvěsti první podnět k založení jejímu byl učiněn ve společenských schůzkách, kteréž okolo r. 1770 konávaly se v domě hraběte Františka Antonína Nostice na Malé Straně. Scházeli se tam příznivci a pěstitelé věd a umění, netoliko ušlechtilí vzdělanci ze šlechty, nýbrž i učenci stavu měšťanského; *) sám domácí pán vystavěv r. 1781 první důstojné divadlo v Praze, nyníjší německé divadlo zemské, postavil své obětovné uměnomilovnosti pomník trvalý.

Skoro všechny zprávy, kteréž od r. 1785 o počátcích naší Společnosti byly uveřejněny, jmenují učeného *Ignáce šlechtice Borna* zakladatelem Pražské Soukromé Společnosti Náuč; **) avšak nejstarší zvěst, kterou o tom máme, jest z r. 1777 a pochází od bibliothekáře Pražského kláštera bosých Augustiniánů, P. Kandida a S. Theresia, kterýž *hraběti Františkovi Josefovi Kinskému* vedle Borna připisuje zásluhu založení Soukromé Učené Společnosti.***) Nemáme proč pochybovati o hodnověrnosti této výpovědi souvěkého spisovatele Pražského, i myslím, že plním povinnost svědomitého dějepisce, jsa tímto nápomocen, aby ona zásluha vlasteneckého kavalíra byla ze zapomenutí vyproštěna a vděčnou vzpomínkou potomstva odměňována. Při

*) Viz Brandlův *Život Josefa Dobrovského*, vyšlý v Brně 1883, str. 10.

**) Dějepis Společnosti v *Abhandlungen* za r. 1785 str. III. Týmž způsobem vyslovil se Kalina v přednáškách, jež byly držány ve veřejné schůzi 14. září 1836 str. 3; — Vocel v *Abhandl.* 1868 str. 1; — Palacký v životopise Dobrovského str. 17, a opětovně ve své přednášce o hrabětech Kašparovi a Františkovi ze Šternberka, tištěné v autobiografii hraběte Kašpara r. 1868 str. 200; hr. K. Šternberg sám tamže str. 28 pronesl se o tom mnohem neurčitěji, při čemž však patrně měl na mysli čas teprva po r. 1776, kdy Born již bydlil ve Vídni; — F. Procházka, *De liberalium artium fatis commentarius*, Prague 1782 str. 409.

**) P. Kandidus r. 1777 vydal poprvé tiskem Balbinův spis *Bohemia docta*; ve předmluvě chválí zásluhu, kterých sobě posledně dobyli Voigt a Pelcl o historii vlastenské literatury; pak pokračuje takto: *Verum palmam prae reliquis omnibus merentur gemini eruditionis patriae Atlantes, nimirum vir litteris et armis inclutus, illustrissimus D. D. Franciscus S. R. I. Comes Kinský, et Perillustris ac Clarissimus Ignatius S. R. I. Eques de Born, qui labantem rem litterariam Bohemam, instituta in urbe Pragensi privata societate litteraria, succollarunt, ipsisque eruditis Bohemis ad res patrias elucu-*

tom však sluší znamenati, že Born byl netoliko spoluzakladatelem, nýbrž zároveň také pravým a snad jediným správcem Soukromé Společnosti, jejíž díla ukazují jeho jméno na čele svém.

Soukromá Učená Společnost vznikla nejspíš r. 1770. *) Větší zevrubnosti v určení toho času není lze docíliti, aniž na tom mnoho záleží; neboť tehdejší pospolitost mezi spolčenými učenici, nehledíme-li k jejich publikacím, jevila se nejspíš toliko ve volných schůzkách, kteréž nad to nezřídka musely býti nahrazovány pouhým dopisováním, poněvadž Born, správce Společnosti, následující čtyři leta za příčinou churavosti musel ponejvíce trávit na svém venkovském statku daleko od Prahy, **) a od r. 1776 již se v Čechách nezdržoval, nýbrž bydlil ve Vídni.

Vůbec není nám o činnosti Soukromé Společnosti v letech 1770 až 1784 nic více povědomo, než toliko její literární výsledky; tyto pak záležejí v časopise *Gelehrte Nachrichten*, jež Společnost r. 1771 a 1772 vydávala, a ve vědeckých *Pojednáních (Abhandlungen)*, kterých v letech 1775—1784 vyšlo 6 svazků. Také jména členův, kteří tvořili Soukromou Společnost, jsou nám známa toliko z *Pojednání*, kdež

brandas authores fuerunt et incentores. Tohoto výroku nověji užil již Brandl v *Životě Dobrovského* str. 10. — Archiv Společnosti zde nám neposkytuje ničeho, neboť není v něm a již r. 1790 nebyla v něm ani jediná písemnost, která by se vztahovala k Soukromé Společnosti 1770—1784 anebo od ní pocházela.

*) *Dějiny Společnosti* za r. 1785 v *Abhandlungen* z téhož roku str. III vyslovují se o tom v tato slova: „Die Epoche dieses Instituts . . . fällt in das Jahr 1769. Das folgende Jahr darauf erschienen die ersten Früchte dieser Gesellschaft im Druck.“ Letopočet 1769 byl později často opakován, a přece ten údaj odporuje druhému hned po něm následujícímu, dle něhož *Gelehrte Nachrichten* počaly vycházeti o jeden rok později, neboť toto se stalo na podzim r. 1771 a nikoli 1770. Ježto pak tento časopis byl prvním ovocem Společnosti, nezáleží na tom mnoho, sestoupila-li se Společnost o jeden nebo o dva roky dříve, t. j. 1770 anebo 1769. — V žádosti k císaři dané v Praze 10. září 1784, kterouž členové Soukromé Společnosti ucházeli se o potvrzení svých stanov, praví se, že „oni si přejí pokračovati v pracích již před 12 roky počatých.“ Tu teda klade se počátek k roku 1772. Totéž děje se v úvodě ku prvním stanovám tištěným r. 1784, a na obou těch místech toliko *Abhandlungen* uvádějí se jakožto práce Společnosti, o časopise *Gelehrte Nachrichten* se mlčí. Matěj Kalina v předmluvě k osnově opravených stanov z r. 1832 položil r. 1774 jakožto rok vzniku Společnosti, nejspíš proto, poněvadž v následujícím roce 1775 vyšel první díl jejich *Pojednání*.

**) Viz *Bornův životopis* ve *Wurzbachově slovníku*; de Lucca, *Das gelehrte Österreich*, ve Vídni 1776, I. 42.

při každém příspěvku jméno spisovatelovo jest doloženo. Hned r. 1775, když vyšel první svazek Pojednání, nacházíme tam tato jména: Ignác šl. Born, Jan Tesánek, Josef Stepling, František hr. Kinský, Antonín Strnad, Gelasius Dobner, Adaukt Voigt, František Martin Pelel; v následujících svazcích Pojednání přidružili se ještě Pražští učenci

Leopold Šeršník, bibliothekář,
 J. T. Klinkoš, MDr. a professor,
 Jan Zauschner, MDr. a professor,
 Jan Mayer, MDr.,
 František hrabě Šafgoč, pán na Starých Bucích,
 Josef Mayer, MDr. a professor,
 Tobiáš Gruber, ředitel vodních staveb,
 Jan Boháč, MDr. a professor,
 Josef Dobrovský,
 J. F. hrabě z Bubna,
 Karel Rafael Ungar a
 František Steinský.

Někteří z těchto mužův, jistě však nikoli všichni, tvořili Učenou Společnost již prvotně od r. 1770 a účastnili se při vydávání časopisu *Gelehrte Nachrichten*; v této publikaci bohužel jména spolupracovníkův nebyla udávána. Do Pojednání Pražské Soukromé Společnosti také cizí učenci podávali příspěvky; zejména

David Becher, praktický lékař v Karlových Vářích,
 MDr. Jan König, klášterský lékař ve Broumově,
 Josef Antonín Erlacher, šichtmistr a důchodní v Jincech,
 František Dembscher, kr. horní měřič ve Štávnici uherské,
 Vavřinec Siegel, c. k. horní měřič a průběř ve Schladmingu ve

Štýrsku,

Sommer, kurfirstský saský hormistr v Johann-Georgenstadtu,
 Hacquet, professor chirurgie v Lublani,
 P. S. Pallas, ruský akademik,
 Alexander Volta, proslulý elektrik,
 Traugott Delius, dvorský rada v Uhřích,
 Stitz, kanovník ve Vídni,
 Ph. Dr. Šebestián Helbling ve Vídni,
 Torbern Bergmann, professor chemie v Upsale,
 Josef Le Noble z Edlersberka, c. k. rada solního úřadu v Halle

tyrolském,

František Müller, báňský úředník ve Schwatzu tyrolském a
 Karel šl. Sandberg v Brně.

Všechna tato jména nemají stejné důležitosti pro Pražskou Společnost Náu. Ti, kterými tato Společnost vlastně stála, tvoří jenom menšinu v té celé řadě. Poněvadž pak dále často budeme se zaměstnávat s těmi členy, kterým Společnost nejvíce byla zavázána za úspěchy své, budiž dovoleno, abychom již na tomto místě vložili hlavní životopisné údaje o nich.

Ignác rytíř Born náležel k nejslavnějším učencům svého času. Narodil se 26. prosince 1742 ve Bělehradě Karlovském v Sedmihradech, studoval v Sibini, potom u jezuitů ve Vídni, a posledně navštěvoval právnickou fakultu v Praze; zde později obdržel první úřad, jsa r. 1770 jmenován přisedícím nejvyššího úřadu mincmistrského. Také zjednal si v Čechách allodiální statek Staré Sedliště u Tachova, čímž se v Čechách docela naturalisoval. Na statku právě řečeném, kdež do r. 1776 dlíval, zřídil si sbírku mincí, knihovnu, divadlo a botanickou zahradu. Odborem jeho byl přírodopis; ještě však více jeho všeobecné vzdělání, líbezné způsoby a osliující humor byly toho původem, že ten vysoce nadaný muž okolí svoje takofka okouzloval a povznesl se ku postavení duševního vůdce v Čechách i v Rakousích. V tehdejší hnutí duchův náležel on k výtečníkům té strany, která nadšeně kráčela pod praporem osvěty; v tom směru on všude dával popud. Na svých dalekých cestách seznámil se s mnohými proslulými učenci. Jakého jména nabyl svými přírodopisnými spisy, viděti jest také z toho, že v krátkosti zvolen byl za člena několika učených společností; již r. 1775 psal se členem císařské akademie přírodopisné, vědeckých akademií v Londýně, Štokholmě, Sieně, Mnichově, hospodářské společnosti v Padově a společnosti přírodopisných přátel v Berlíně. R. 1776 odešel z Prahy, byv od císařovny Marie Terezie povolán do Vídne k rovnání c. k. kabinetu přírodnin; r. 1779 jmenován byl skutečným dvorským radou komory dvorské v záležitostech mincovních a báňských. Zemřel ve Vídni 24. července 1791.)*

František Josef hrabě Kinský, spoluzakladatel této Společnosti a pravá ozdoba šlechty české i rakouského stavu vojenského, narodil se v Praze 6. prosince 1739; byl nejmladší syn držitele panství Chlumeckého nad Cidlinou. Studoval v rytířské akademii ve Vídni, později na právnické fakultě v Praze, v čas války sedmileté 1759 vstoupil k vojsku; v časích pokojných věnoval se nejvíce a s velikým úspěchem vychovatelsví vojenskému, pročež jmenován byl r. 1772 generálním

*) Životopisný náčrtek o Bornovi uveřejnil Dobrovský v Pojednáních naší Společnosti 1795. Srovnej Schallerův kraj Plzeňský 155.

polním strážmistrem, potom pak 1779 místním ředitelem kadetské školy v Novém Městě za Vídní, kterouž docela zreformoval; r. 1785 byl jmenován polním podmaršálkem a vrchním ředitelem téhož vojenského učiliště, jež celkem 26 let výtečně spravoval. Též vydal tiskem několikero spisův, kteréž týkají se dílem přírodovědy a nauk vojenských, dílem paedagogiky. Jakožto spoluzakladatel prvního veřejného kabinetu přírodnického v Praze a jakožto obětovný člen Učené Společnosti dobyt sobě podstatných zásluh o oživení přírodovědeckých studií ve své vlasti. Zemřel ve Vídni 9. června 1805.*)

Josef Stepling byl jeden z posledních jezuitů, kteří prosluli ve vědách. Narodil se 29. června 1716 v Řezně, kdež tehdaž bydlil jeho otec, legační sekretář; matka jeho, ztrativši muže svého brzy po narození synově, vrátila se se synem do Prahy, neboť byla Češka. Josef Stepling studoval v Praze, až r. 1733 přijat byl do řádu jezuitského. Po vysvěcení na kněžství vyučoval mathematice a fysice ve svém řádě. On vymohl toho u svých představených, že v Pražské kolleji Klementinské byla r. 1751 vystavěna a zařízena hvězdárna. Když vláda filosofické fakultě v Praze předešla nový řád studií, Stepling r. 1752 byl jmenován direktorem této fakulty, aby nařízenou reformu studia mathematického a fysikálního uvedl do života. K této nesnadné úloze hodil se výborně; byl již dříve úhlavním protivníkem aristotelské filosofie, jakáž do té doby byla neproměnitelně přednášena v učilištích jezuitských, i náležel k nejhrolivějším rozšiřovatelům Newtonových a jiných novějších objevův, kteréž v západní Evropě vědám mathematickým a přírodním poskytly základův docela nových. Také když r. 1773 řád jezuitský byl zrušen, Stepling podržel zmíněné svoje postavení ve fakultě filosofické, řídě v ní studium mathematicko-fysikálné s nemalou slávou až do své smrti, která ho zastihla 11. července 1778.)*

Jan Tesánek byl Steplingův žák a skoro ve všem mistroví tomu podoben. Narodil se 9. prosince 1728 v Brandýse n. L., studoval v Praze a r. 1745 vstoupil do řádu jezuitského. Byv vysvěcen na kněžství, byl ke Steplingově přimluvě jmenován professorem fysiky na universitě Pražské; potom po zrušení řádu jezuitského stal se professorem vyšší matematiky, a po Steplingově smrti r. 1778 jeho

*) Životopisné zprávy o hr. Frant. Kinském nacházejí se v Pojednáních 1811 str. 27—29, 1814 str. 13—21.

**) Steplingova podobizna najde se v Pojednáních 1776; životopisný nástin od Rybičky ve Slovníku Náučném.

nástupcem v direktorátě mathematického a fysikálního studia na universitě Pražské. Zemřel v Praze 22. června 1788.)*

Antonín Strnad, narozený v Náchodě 10. srpna 1749, byl v letech 1763—1773 také členem řádu jezuitského a učil se vědám mathematickým pod Tesánkem. Později přišel ke Steplingovi za adjunkta na Pražskou hvězdárnu, a r. 1781 jmenován byl jejím ředitelem a professorem astronomie. Po zrušení řádu jezuitského 1773 zanechal stavu duchovního docela i oženil se r. 1784, podržel však vždy obzvláštní úctu k rozpuštěnému Továryšstvu Ježíšovu, od něhož přijal své vědecké vzdělání. Zemřel 23. září 1799.**)

V oddíle přírodovědeckém dlužno ještě vytknouti *Jana Mayera* pro jeho horlivou činnost ve Společnosti. Narozen jsa v Praze 6. února 1754, studoval tamže a byl r. 1774 povýšen za doktora lékařství. Dobrá rada lékařská, kterou udělil poslednímu králi polskému, přinesla mu jmenování za polského radu dvorského. Zemřel 5. června 1807.***) — *Josef Mayer*, v letech 1785—1787 první professor přírodopisu na universitě Pražské, byl Janův starší bratr (nar. 1752 v Praze, † 1814 ve Vídni).

V historickém oddíle nejstarší člen byl *Gelasius Dobner*. Byl rodič Pražský, nar. 30. května 1719; jakožto člen řádu piaristického měl jméno Felix Job a St. Catharina. Když r. 1752 řád piaristický byl uveden do Prahy, Dobner vrátil se do svého rodiště a byl představeným svých řeholních bratří z počátku jakožto praefekt, později 1762—1778 jakožto první rektor kolleje Novoměstské. Kritickými komentáři ku kronice Hájkově, kterých vyšlo šest svazků 1764 až 1786, zasloužil sobě jmenován býti otcem kritického dějepisu českého. Největší dobrodiní, jež prokázal dějepisectví českému, záleží v tom, že auktoritě Hájkově, která do té doby byla obecně uznávána, učinil zasloužený konec, čili dle úsečného výroku Faustina Procházky, mentendi finem fecit. Také jinými publikacemi, kteréž ponejvíce vyšly vně Společnosti, jmenovitě pak vydáním pramenův v šesti svazcích pod názvem Monumenta, dobyt sobě zásluh nezapomenutelných o vlastenské dějepisectví, jemuž razil dráhu. Zemřel po několikaleté nemoci dne 24. května 1790.†)

Mikuláš Voigt, klášterským jmenem Adactus a St. Germano,

*) Životopis Tesánkův jest v Pojednáních za r. 1788 str. 22.

**) Životopisný náčrtek v Pojednáních 1804 str. 42.

***) Jana Mayera životopis psaný Dobrovským v Pojednáních 1811 str. 33.

†) Dobnerův životopis od Dobrovského v Pojednáních 1795 str. XVII; podobizna jeho jest v Pojednáních 1779.

narodil se 14. ledna 1733 v Horním Litvínově. Nižší gymnasium studoval ve Slaném, kdež se přiučil řeči české. R. 1747 vstoupil do řádu piaristického. Když vysvěcen byl na kněžství 1758, užíval ho řád jeho za kazatele i za profesora na rozličných místech, až r. 1771 povolali jej za vicerektora piaristické kolleje Pražské. Zde obcováním s Dobnerem a jinými učenici naveden byl ke studiu vlastenských dějin, jmenovitě k badání o mincích a o dějinách literatury české. Slušně bývá ctěn a vážen jakožto otec numismatiky české. R. 1777 odešel z Prahy, byv povolán za profesora všeobecného dějepisu na universitu Vídeňskou; pro churavost zanechal tohoto úřadu již r. 1783, i odebral se ke svým řeholním bratřím na Moravu do Mikulova, kdež ho smrt zachvátila dne 18. října 1787.*)

František Martin Pelcl, rozený 1734 v Rychnově nad Kněžnou, studoval v Hradci Králové a v Praze. R. 1769 obdržel výhodné místo vychovatele mladých hrabat Nosticův, tak že mohl se pak docela věnovati studiu dějin českých a jazyka českého, v čemž obojím vykonal práce znamenité. R. 1793 byla mu udělena nově tehdejší zřízená stolice řeči a literatury české na universitě Pražské. Zemřel v Praze 24. února 1801.**)

Karel Rafael Ungar spatřil světlo světa v Žatci r. 1743. Jeho křtící jméno bylo Karel; klášterské jméno Rafael obdržel, když r. 1759 byl přijat do praemonstrátské kanonie na Strahově. Obdržev r. 1770 vysvěcení na kněžství, stal se kazatelem a zároveň bibliothekářem v klášteře Strahovském. Také působil jakožto professor filosofie a potom theologie v arcibiskupské kolleji u sv. Vojtěcha, až r. 1780 byl jmenován bibliothekářem král. universitní knihovny Pražské; Balbinova Bohemia docta, kterouž byl vydal s poznámkami, razila mu cestu k tomuto úřadu státnímu, jenž v čas rušení klášterův byl nad míru důležit. V tom postavení zůstal až do smrti, a jakožto prvý a vlastní organisator knihovny universitní dobyt sobě znamenitých zásluh. Teprva v Praze obeznámiv se s jazykem českým, platil konečně za jednoho z nejlepších příznivců a znatelů literatury české. Skonal v Praze 14. července 1807.***)

*) Životopis Voigtův sepsaný Pelclem najde se v Pojednáních za r. 1787 str. 15.

**) Pelclův životopis vyšel v Pojednáních 1804 str. 50; jeho podobiznu přinesla Pojednání r. 1782.

***) Ungarův životopis v Pojed. 1811 str. 43, podobizna jeho v Pojed. 1784. — J. Truhlář v dějinách Klementinské bibliothéky, tištěných ve měsíčníku Osvětě 1882, oceňuje zásluhy Ungarovy na str. 696—700. Srov. Brandlův Životopis Dobrovského str. 123.

Josef Dobrovský, veliký slavista, narodil se jakožto syn českého vojáka r. 1753 v Děrmetu blíže Rába v Uhřích, jako dítě vychovávan byl po německu v Horšově Týně v Čechách; česky naučil se teprva v Německém Brodě, kamž byl poslán do prvních tříd gymnasiálních. Humaniora studoval v Klatovech, theologii v Praze, při čemž již se zálibou věnoval se jazykovědě. Později stal se učitelem filosofie a matematiky v domě hraběte Františka Nostice, kdež Pelcl měl vrchní dohlídku na vychovávání mladých hrabat. Zde Pelcl obrátil vědyčtivost mladšího Dobrovského k řeči české, kterouž tento sice pokládal za svou řeč národní, avšak do té doby nevěnoval jí zvláštní pozornosti. Češtinou dostal se brzo ke studiu jiných slovanských nářečí. Svým hlavním filologickým spisem, Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris (ve Vidni 1822), stal se zakladatelem slovanské jazykovědy. V oboru dějepisném, jež též horlivě pěstoval, působil téměř jen kriticky, málo tvořivě. Teprva r. 1786 dal se vysvětit na kněžství, aby mohl dosíci nějakého úřadu duchovního. Potom v letech 1787 až 1790 jakožto vicerektor a později jako rektor spravoval moravský generální seminář kněžský ve Hradišti u Olomouce; byl to jediný veřejný úřad, jež kdy zastával. Ostatně žil, býváje za příčinou své učenosti a líbezného obcování všude rád viděn, ponejvíce jakožto domácí přítel v domech hrabat Nosticů a Černínů dílem v Praze, dílem v rozličných venkovských sídlech těchto šlechtických rodin. Zemřel u vysokém věku 6. ledna 1829 v Brně.*)

Tot byli vynikající mužové, kteří tvořili Pražskou Soukromou Společnost Něk. Nežli začneme mluvit o ovocích jejich společenské činnosti, dlužno ještě pozdržeti se u jedné věci, kteráž sice zdá se ležeti stranou od našeho vlastního úkolu, kterouž však potřebí jest znáti, aby se porozumělo dějinám této Společnosti v 18. věku. Mám na mysli poměr naší Společnosti k tehdejšímu svobodnému zednictvu aneb, zevrubněji řečeno, tu okolnost, že *někteří znamenití členové Učené Společnosti byli zároveň svobodnými zedníky.*

V Praze, jakož i jinde v císařských dědičných zemích, bývaly zednické lože již za Marie Terezie, ačkoli tato panovnice opětovně zakazovala svobodné zednictví ve svých státech (již r. 1743, pak 18. srpna 1764). Prvá lože, která v Praze vznikla, byla prý založena

*) Palacký napsal: J. Dobrovský's Leben und gelehrtes Wirken, kterýžto životopis, opatřený podobiznou Dobrovského, vyšel v Pojednáních 1833. Obširnější životopis Dobrovského složil teprva nedávno moravský archivář zemský Vincenc Brandl: Život Josefa Dobrovského, v Brně 1883, 8° str. 296.

r. 1749 prostředkem velelože škotské.*) Později vznikaly v Praze několikero lože, a dílem zase brzo zanikaly; není však zevrubně ani vědomo, kolik jich bylo a kterak po sobě následovaly. Z pozůstatkův zednických archivů a knihoven, ježto se chovají v Českém Museu, vysvítá, že okolo r. 1780 zednický život v Praze byl velmi čilý a mnoholicný, i že se ho účastnili znační zástupci vzdělaných stavů, jak ze šlechty tak i z měšťanstva.

Bylyť zde tak řečené lože svatojanské, kteréž ve svém zřízení měly toliko tři stupně, totiž stupeň učeníkův, tovaryšův a mistrův.

R. 1779 shledáváme v jedné listině tři lože jmenovány, totiž loži Kazimír u tří korunovaných Hvězd, loži u tří korunovaných Sloupů a loži Sincérité; tato poslednější nazývá se nejmilejší dcerou dvou prvéjších. Zdá se, že všechny tyto tři sprátené lože byly ložemi škotskými, totiž takovými, které nepřestávaly na obyčejných třech stupních učeníka, tovaryše a mistra, nýbrž udělovaly svým členům ještě jeden nebo několik stupňů vyšších; jeden z těchto vyšších stupňů byl stupeň škotského mistra.**)

Byly však v Praze také ještě jiné druhy neboli sekty svobodných zedníků. Ona odrůda, která ve svém způsobu dozajista byla nejdokonalejší a vysoko vynikala nade všechny ostatní spolky zednické, jmenovala se spravedlivým a prastarým, úctyhodným řádem zlatého Růžového Kříže (něm. krátce Rosenkreuzer); po poslední desetileté reformaci, která se stala r. 1777, ten řád měl neméně než devět stupňův, z nichž každý svému držiteli přinášel nové výsady a tajné mohutnosti. Dle zachovaných zasedacích protokolů tento spolek čítal v Praze v letech 1781—1783 toliko 7 členů; mezi nimi byl Jan Karel svobodný pán Chanovský z Dlouhé Vsi na Němčicích, a sice

*) L. Lewis, Geschichte der Freimaurerei in Österreich, ve Vídni 1861, str. 17, 18. — I. G. Findel, Geschichte der Freimaurerei, vydání třetí v Lipště 1870 str. 477. — Pan Donebauer v Praze má však mezi jinými památkami po Pražském svobodném zednictvu pečet s letopočtem 1747, kteráž nejspíš náležela provinciální loži české; má takovýto opis: O. S. DES HOCHW. PROVINZ ADMIN. KAPITEL IN BÖHMEN 1747.

**) U těchto tří loží jmenují se: Jan M. Koc z Dobře, Salm, oba stoliční mistři, pak P. Sweerts, sekretář, a Rumerskirch, škotský mistr. — K vysvětlení budiž podotčeno, že v každé loži svatojanské i škotské předseda slul lat. Magnus Magister, franc. le Vénérable, něm. Meister vom Stuhl nebo i Grossmeister, teda česky můžeme říkati velmistr aneb stoličný mistr; náměstek předsedáv slul deputovaným velmistrem; předseda míval též ještě dva jiné pomocníky, kteří sluli lat. ephori, franc. surveillants, něm. Aufseher, teda po česku můžeme je jmenovati dohlížitelé.

jakožto filosofický bratr čtvrtého stupně pod jmenem Bonus. Členové devátého a nejvyššího stupně sluli magové, a co do své ctnosti a moci byli úplna na roveň postaveni Mojžíšovi, králi Šalomounovi, Hermovi a jiným heroům starověkým; ovšem také taxy byly dosti znamenité, které řád za tyto mohutnosti požadoval od povyšovaných. V katechetických otázkách, ku kterým každý člen při svém přijetí musil odpovídati, výslovně připisovaly se řádu netoliko vědy přirozené, nýbrž i nadpřirozené, jmenovitě pak přijímaný musel se také přiznati k víře v to, že řád dovede nedrahé kovy měniti ve zlato a stříbro.

Ve všech svých odrůdách svobodné zednictvo vidí se býti podivnou smíšeninou osvěty s tajemnůstkářstvím světla se štítcím, rationalismu s mystikou, odporu proti církevním a dílem i společenským formám se chtivým vyhledáváním nejdívnějších obřadů, nevěry s pověrou, náboženského indifferentismu s nenávistí k církvi katolické, bratrské otevřenosti a přímosti s neupřímností a přetvářkou; toliko kvantitativně poměry byly rozdílné, ve kterýchž tyto ingredience směšovaly a užívaly se při různých sektách, ložích, stupních a osobách. Všem svobodným zedníkům byla společnou také ta povaha, že účinnou lásku k bližnímu vydávali za nejhlavnější zevnější účel své činnosti. V tom ohledu již r. 1773 založen byl od svobodných zedníků v Praze sirotčinec, řečený u sv. Jana Křtitele, jenž zde trvá podnes. První popud k jeho založení dal hrabě Kašpar Heřman Künigl, c. k. komoří a appellační rada v Praze, jenž za prvních let vedl také vrchní dozor v tom ústavě. R. 1784 praví se o něm, že jest hlavou škotské lože u devíti Hvězd, a výslovně býval za to veleben, že on uvedl zednictví do Čech.*) K založení a nadání sirotčince přispívali také členové jiných Pražských loží; ze 29 mně známých členův Pražské svatojanské lože Union větší díl jmenují se také mezi dobrodinci sirotčince;**) svatojanská lože Pravdy a Sjednocenosti ustanovila z ročního příspěvku svých členů (11 zl.) stálou částku (4 zl.) ve prospěch sirotčince.

*) System der Freimaurerloge Wahrheit und Einigkeit in P(rag), tištěno ve Philadelphii 1594 (nejspíš v Praze 1794), str. 318. — Srovnej spisek Freimaurer-Begebenheiten in Prag vom J. 1786, tištěno bez místa 1787, kdež na str. 38 praví se o Küniglovi, že jemu má řád v Praze děkovati jak za svou existenci, tak i na mnoze za slávu své dobročinnosti.

**) Taková jména jsou ku př. svobodný pán Václav Hildprandt, svobodný pán Puteani, sv. pán Seckendorf, Tegethoff, hrabě Karel Clam, W. Gerle a j. Seznam členův lože Union našel jsem v archivu musejním. Dobrodinci

Co se týče členův Pražské Soukromé Společnosti Náuk, tož zakladatel a správce její, *Ignác Born*, byl zároveň jedním z nejpřednějších náčelníkův svobodného zednictva v dědičných zemích Habsburských. Kterak on účastnil se zednického ruchu v Praze samé, o tom sice nejsme zpraveni, a soudíc dle toho, co právě bylo uvedeno o hraběti Künglovi, nelze tvrditi, že by Born mohl s ním zavoditi o slávu úvodu svobodného zednictva do Prahy; jsou však toho známky, že Born ještě r. 1783 z Vídně udržoval styk s Pražskými zedníky, a že v některém kruhu těchto pohlíželi k němu jakožto ke svému ráci. Také zasluhuje zmínky, že Born svůj překypující vtip rád brousil na institucích církve katolické, jakž dokazuje zvláště jeho Monachologie, satyra proti řeholnictvu směřující, kteráž v kruzích církevně smýšlejících způsobila hrozné pohoršení. Před císařským nařízením ze dne 11. prosince 1785, kterýmž svobodné zednictvo pod jistými výminkami bylo v dědičných zemích povoleno, bylo ve Vídni osmero loží, a mezi nimi nejznamenitější byla lože u Pravé Svornosti (zur wahren Eintracht); tato byla založena právě od Borna; ustavila se dne 16. března 1780, a r. 1784 přijala také pověstného Sonnenfelsa za svého člena.*) Po vyhlášení dotčeného nařízení, kterýmž zednictvo bylo uznáno a upravováno, sestoupili se Vídeňští zedníci toliko ve dvě lože; jedna z nich slula u Pravdy (do té vstoupili členové předešlé lože u Pravé Svornosti), druhá pojmenovala se

sirotčince čtou se v Cornovově Geschichte des Waiseninstitutes zum h. Johann d. T. in Prag 1785. Ovšem mezi těmi dobrodinci nacházeli se také nezedníci; jmenovitě císařovna Maria Terezia 1780 darovala značnou sumu peněz, aby pro sirotčinec mohl býti koupen dům v Bredovské ulici, ježž do té doby milosrdní bratři měli pro své rekonvalescenty.

*) Josef Sonnenfels, jeden z mužův, kteří v josefinském věku měli největší vliv, narodil se r. 1733 v Mikulově na Moravě jakožto syn žida, který brzo potom dal se s rodinou pokřtiti. R. 1763 jmenován byl professorem politických věd na universitě Vídeňské; r. 1779 stal se skutečným dvorským radou, přisídícím dvorské kommisce nad studiem i censurou, a přisídícím zákonodárské kommisce dvorské, ve kteréž později povýšen byl za místopředsedu. Zásady své, jež šířil jakožto professor a spisovatel, přiváděl přímo ku platnosti v úředních postaveních právě dotčených. Pode jménem Numa Pompilius Romanus byl Sonnenfels členem řádu Illuminátův, kterýž v letech 1776—1784 v Bavořích a v Rakousích se šířil a napodobováním některých způsobů řádu jesuitského (jmenovitě také přijetím zásady jesuitům od jejich protivníků často připisované, že účel světi prostředky) chtěl působiti právě proti účelům řádu jesuitského již zrušeného. Viz Findel, Gesch. der Freimaurerei str. 461—472. — O zednění Borna ve Vídni viz Lewis, Gesch. der Freimaurerei str. 26 sl.

u nově korunované Naděje. Born byl stoličným mistrem v loži u Pravé Svornosti a potom v loži u Pravdy; některý čas jakožto provinciální velmistr stál v čele ústředního zastupitelstva všech svobodných zedníků v zemích starorakouských. On a jeho lože u Pravé Svornosti a potom u Pravdy vydávali čtvrtletní časopis zednický (Journal für Freimaurer), jehož vyšli tři ročníky 1784—1786. Předplatné peníze na ten časopis posílaly se Aloisovi Blumauerovi, c. k. censorovi knih ve Vídni; vydavatelé, jakž sami pravili, šetřili „potřebné opatrnosti, nepřijímající objednávek na ten časopis od jednotlivých bratrů, nýbrž toliko od loží, aby žádný výtisk nedostal se mezi bratry nižších stupňův nebo dokonce do rukou profanských“ (1784 I. 250). Články tohoto objemného časopisu pojednávají nejvíce o všelikých mysteriích, po kterých u národů starověkých lze nalézti nějakou stopu. Avšak jest znamenati, že Born nejraději pěstoval mírný směr tak řečených loží svatojanských. Členové týchž loží Vídeňských, ve kterých Born jakožto stoličný mistr vévodil, vydávali v letech 1783—1788 také přírodovědecký časopis, jenž měl název: Physikalische Arbeiten der einträchtigen Freunde in Wien. — Born také se pokusil o to, aby císař Josef přistoupil ke svobodnému zednictvu, avšak nadarmo.

Mezi členy Pražské Učené Společnosti kromě Borna byl *Karel Rafael Ungar* nejhorlivější zedník. Onť do r. 1783 spolu s hrabětem Josefem Canalem a Ignácem Cornovou byl členem lože u tří korunovaných Hvězd, a sice ve stupni mistrovském. Tito a někteří jiní členové té lože, spojivše se s některými členy lože u tří korunovaných Sloupů, založili novou loži Pravdy a Sjednocenosti (Wahrheit und Einigkeit); za stoličného mistra zvolen byl hrabě Filip Clary, za prvního dohlížitele hrabě Canal, za druhého náš Ungar. První stanovky této nové lože byly navrženy Ungarem, jenž s plnou mocí poslán byl od bratrů do Vídně a tam při svém ústavodárném díle podporován byl od Borna.*) Nová lože Pravdy a Sjednocenosti otevřena byla slavně dne 30. listopadu 1783; provinciální velmistr český, František hrabě Stampach, tehdejší místopředseda appellačního soudu českého, slavnostně při tom odevzdal kladivo stoličnému mistrovi hraběti Clarymu. *Hrabě Prokop Lažanský*, pozdější předseda Učené Společnosti, byl toho dne k této loži přijat; Vídeňská lože u Pravé Svornosti, jakž se vyjadřuje zednický letopisec, nedlouho před tím

*) V dotčeném již spise System der Loge Wahrheit und Einigkeit vytištěny jsou také letopisy této lože str. 311; jména členů však poznamenána jsou tam toliko začátečným písmenem.

dala jemu světlo. Bratr Lažanský ve světě profanském spravoval vysoké úřady státní; právě r. 1783 přišel ze Lvova, kdež byl předsedou appellačního soudu, do Prahy, jsa jmenován místopředsedou českého gubernia.

R. 1785 byly v Čechách čtyři lože svatojanské: lože u tří korunovaných Hvězd, lože u tří korunovaných Sloupů, lože Union a lože Pravdy a Sjednocenosti. Mimo to byla zde lože provinciální, totiž zastupitelstvo všech svatojanských loží v zemích koruny České; kromě čtyř loží Pražských byly to dvě lože v Brně a jedna v Klatovech.*) Tu vyšlo císařské nařízení ze dne 11. prosince 1785, kteréž dovolovalo zednictví, avšak lože měly býti toliko v hlavních městech zemských, a sice na nejvýš tři v každém takovém městě. I bylo potřebí nové organisace; o tom radili se v Praze poslanci všech sedmi loží svatojanských ze zednické provincie české. Nejprve usnešeno, aby provinciální lože se obnovila; když však bratr Lažanský zvolen byl za provinciálního velmistra a bratr Ungar za jeho náměstka, tu mezi shromážděnými bratry povstal rozbroj velmi nebratrský. Mnozí chtěli míti v čele svém toliko bratra Künigla jakožto ze všech k tomu nejhodnějšího; o Ungarovi nechtěli nic slyšeti, a v prudkosti boje padlo proti němu mnohé tvrdé slovo zednické: že prý on volbu svou pleťchami vyloudil, že jest illuminátem, ba dokonce mnicem! Hrabě Lažanský hrozil, že pokryje (t. j. že odstoupí), jestliže by Ungar nebyl přijat za jeho náměstka. Spor byl sice rekusem předložen Vídeňské loži zemské k rozhodnutí, ale hrozba skutečně se vyplnila; když Lažanský se poděkoval, provinciální lože česká nebyla obnovena a zanikla.

Zůstaly potom r. 1786 dvě svatojanské lože v Praze: lože u tří korunovaných Hvězd jakožto nejstarší a lože Pravdy a Sjednocenosti, kteráž rozmnoživši se velkým počtem bratrův rozešlé lože u tří korunovaných Sloupů, rozhojnila nyní svůj název a psala se plným titulem takto: Vysoce ctihodná svatojanská lože Pravdy a Sjednocenosti u tří korunovaných Sloupů v orientě Pražském. K ní přistoupili brzo dva vážení v Praze učenci, August Meissner, jenž od r. 1785 byl Seibtovým nástupcem v professuře krásných věd na universitě

*) Že také v Klatovech byla zednická lože (jež slula u Upřímnosti), toho příčina byla nespíš ta, že hrabě Šebestián Künigl, otec zakladatele zednictva v Čechách, byl krajským hejtmanem v Klatovech, † 20. září 1783. — Co dále v textě se vypravuje, vzato jest z dotčených již letopisů lože u Pravdy a Sjednocenosti, dílem z polemického, nejvíce proti Ungarovi namířeného spisku: Freimaurer-Begebenheiten in Prag von 1786 str. 46.

Pražské, a František J. Gerstner, později proslulý professor matematiky a první ředitel polytechnického učiliště v Praze. Nyní hrabě Josef Canal zvolen byl za stoličného mistra v loži Pravdy a Sjednocenosti; byl to týž, jenž jakožto lidumil a nepřítel židů podnes žije v paměti Pražanů. Rafael Ungar povýšen byl zároveň za deputovaného mistra stoličného, a tudy za Canalovy dlouhé nepřítomnosti spravoval tuto nejznamenitější a největší Pražskou loži. V příbytku Ungarově a jeho péčí, když byl deputovaným mistrem stoličným, bývaly často společné dýchánky; r. 1788 usnesla se lože, aby k těmto schůzkám připouštěny byly také sestry, t. j. ženy a dcery členův, a sice, jak dějepisec té lože poznamenal, „aby přesvědčila nejdražší přítelkyně bratrův, že řád a lože má úmysly čisté, i aby je také pohнула k součastenství.“ Tato lože posledně r. 1791 měla sto členův. Mezi nimi byli professor Ignác Cornova, guberniální rada Riegger, František hrabě Hartig, hrabata Vincenc a Antonín František z Kolo-vrat, generál Dagobert hrabě Wurmser a jiní vynikající mužové.

Výčitka mnišství, která našemu Ungarovi v oči byla vržena, hnětla jej dlouho; bylať to nejhorší poskvrna, která mohla lpěti na zedníkovi, a přece nebylo lze popřítí, že by ta výčitka nebyla formálně správná. Proti tomu praemonstrát Ungar neměl jiného prostředku, nežli vystoupiti ze řádu řeholních kanovníků; i zažádal u svých představených o povolení k tomu, a dosáhl svého cíle r. 1788, kdež přestoupil ku kněžstvu světskému a svoje klášterské jméno Rafael opět směnil za svoje křtící jméno Karel. Tím Ungar také zevně dosti učinil jednomu hlavnímu pravidlu své lože, ježto předpisovalo, že žádný člen nesmí býti „podporovatelem mnišské pověry.“*)

Také *Josef Dobrovský* dozajista byl svobodným zedníkem; důkaz o tom vedli v nedávném čase Brněnští učenci Karel Šmídek a Vincenc Brandl, a sice z papírů po Dobrovském pozůstalých; dlužno přiznati, že nejvyšší pravděpodobnost té věci jest dokázána. Šmídek a Brandl činí také pravděpodobným, že Dobrovský náležel k dotýkané svrchu Pražské svatojanské loži Pravdy a Sjednocenosti; mně nepodařilo

*) Mínění, které Ungar za oněch let choval o mnišství a o jiných církevních zřízeních, vysvítá také z historické cenné otázky, kterouž on na sklonku r. 1785 ve Společnosti Náuk navrhoval. Znělať takto: „Was haben die Klöster und der weltliche Clerus in den ersten Jahrhunderten zur Cultur des Landes und der Nation beigetragen, und was haben sie in den letzten Jahrhunderten verdorben? Hat der später eingeführte Coelibat zu dieser Veränderung etwas beigetragen?“

se, abych v zednické literatuře mně přístupné našel na to přímý důkaz.*)

Některé přírodovědecké statě, jež byly určeny do Pojednání Soukromé Společnosti v Praze, dal Born vytisknouti ve přírodovědeckém časopise, jež jeho Vídeňská lože u Pravé Svornosti vydávala; to vysvětluje ze předmluvy k 6. svazku Pražských Pojednání, kdež jest poznamenáno, že ty články byly přijaty do fyzikálních prací Svorných (der Einträchtigen).

Tím jsou vyčerpány svazky mezi Soukromou Učenou Společností a svobodným zednictvem, pokud jsem jejich stopy mohl najíti. Záleželo toliko v tom, že někteří členové oné Společnosti byli zároveň svobodnými zedníky. Dále ta spojitost nešla; nejlepším toho důkazem jest obsah Pojednání, jež Učená Společnost vydala. Zedničtí členové nepřinášeli ze svobodného zednictva do Společnosti, aspoň od r. 1775, nic jiného s sebou, nežli snahu, kteráž jim byla s ostatními členy společnou, totiž vědu samostatným badáním dále vésti a výsledky uveřejňováním jich činiti obecně přístupnými. Může býti, že kromě Borna, Ungara a Dobrovského ještě ten nebo onen člen Soukromé Společnosti byl zároveň navštěvovatelem loží zednických, — o některých později přistouplých členech veřejné Společnosti Náuk víme to beztoho s jistotou; avšak rovněž tak jest jisto, že ne všichni členové Učené Společnosti byli svobodnými zedníky. O Steplingovi a Tesánkovi, kteřížto mužové plného mathematického důkazu sešedivěli v řádu jesuitském, jakož i o piaristkém rektorovi Dobnerovi chtěl bych předpokládati, že vždy zůstávali vzdáleni novomódních spolků zednických; ve příčině pak Pelcla, Jana Mayera, Strnada a Grubera jsou pozitivně opory před rukama, že nikdy nezedenčili. Vrátime se k té věci ještě při letech 1789 a 1794.

) Šmídek v Časopise Matice Moravské 1872 str. 50—55; Brandl v Životě Dobrovského str. 13, 14. — Při zakládání lože Pravdy a Sjednocenosti 1783 vedle jiných tří mistrů také bratr D přistupoval k ní, a to od lože u tří korunovaných Sloupů, a tento D* byl hned zvolen za pokladníka (System oc str. 312); bez jiné opory nelze však tvrditi, že by se tu měl rozuměti Dobrovský. Ovšem udržela se také v Praze podnes tradice, že Dobrovský i hrabata Nosticové, jejichž pohostinství on ve Měsících užíval, bývali svobodnými zedníky. Lewis str. 18. uvádí zejména třinácte váženějších členů lože Pravdy a Sjed., avšak Dobrovský mezi nimi se nejmenuje. — Findel v Gesch. der Freimaurerei str. 529 praví, že nalezl v Praze seznam členů a jiné písemnosti tehdejších zedníků, a že je odevzdal do archivu své lože v Bayreuthu. — Také jediný nakladatel spisův Soukromé Učené Společnosti, Wolfgang Gerle, byl svobodným zedníkem; v seznamu členův lože Union uvádí se jakožto druhý deputovaný velmistr.

Po této odchylce vezmeme do úvahy literární díla, kteráž svědčí o činnosti Soukromé Společnosti.

Pražské Učené Zvěsti (*Gelehrte Nachrichten*) byly kritickým literárním časopisem. Každý týden vyšel jich jeden kus, t. j. jedno číslo o jednom archu v malé osmerce. Dvacet pět kusů, kteréž vyšly za půl léta od 1. října 1771 do 17. března 1772, tvoří I. svazek (str. 398). Svazek II. obsahuje opět 25 kusů, kteréž byly vydány v druhém půllétí od 31. března do 15. září 1772 (str. 400). Nakladatelem byl Wolfgang Gerle v Praze; ostatně ani jediná osoba při Učených Zvěstech zaměstnaná nebyla v nich jmenována, ani redaktor, ani jednotliví recensenti.

Pohnutky, které vedly k tomuto literárnímu podniku, jsou ve předmluvě k I. dílu se vlasteneckou bolnomyslností naznačeny; žaluje se tam na „neslavnou nedbalost o učenou historii naší vlasti,“ kteráž asi mnoho přispěla ku pohrdavosti, „se kterouž někteří, ne právě upřímní posuzovatelé v Němcích, pohlížejí na práce, kteréž v rozličných provinciích našich dědičných zemí vycházejí na světlo. Jak urážlivým jest pro nás (praví se dále), když se pochybuje, zdaž hrubé páry, kteréž naši učenost, naše obcování, naše smýšlení jako oblaka zahalují, budou kdy nejsilnějším paprskům slunečným proniknutelný.“ Vydavatelé prohlašují se býti nakloněni, „tento nás snižující předseudek“ a „tyto nás hanobící úsudky“ nejraději připočítati nedostatku domácích učených časopisů a té okolnosti, že „knihy u nás tištěné nevšude vcházejí ve známost, tak jak zasluhují.“ Aby této vadě se pomohlo, k tomu cíli prý „společnost učených mužův se odhodlala, všeliká díla v našich rakouských státech vydávaná“ v Učených Zvěstech oznamovati a posuzovati; teda nikterak neobmezovali se Čechami. Dále ohlašuje se v předmluvě, kteráž má povahu prospektu, že učenci, kteřížto sestupují se ve společnost, ku každému vědeckému odboru zvolili několik zdatných recensentů; „toliko obor bohovědy v užším smyslu z důležitých příčin nepřijímají.“ Také prý spisovatelé ustanovili si za nepřekročitelné pravidlo, tajiti jména spolupracovníkův.

Následkem okolností posledně dotčené nedovídáme se z Učených Zvěstí nic o tom, které osoby Učená Společnost prvopočátečně počítala za své členy; toliko můžeme se domýšleti, že redaktor i spolupracovníci byli asi titíž Pražští učenci, které známe z pozdějších Pojednání.*) S druhé strany však Učené Zvěsti, poněvadž téměř všechny

*) V Pelclově životopisu, Abh. 1804 str. 60, praví se, že Pelcl měl některé účastenství v Učených Zvěstech.

obory vědy a krásné literatury ke svému kritickému soudu potahovaly, hodí se více nežli nápotomní Pojednání k tomu, abychom se z nich dověděli, *jakým duševním směrem ubíral se jejich správce i posuzující spolupracovníci*. Především ze mnohých úvah, obsažených v Učených Zvěstech, vychází zcela patrně na jevo, že kritický duch naší Společnosti zúplna pohyboval se v kolejiích později tak řečeného josefinismu, — oné soustavy, kteráž sice nebyla totožná ani se zásadami svobodného zednictva, ani se zásadami tehdejší francouzské filosofie, jistě však byla ovocem obojí. Svobodný pán Sonnenfels, známý veliký spolupracovník ve státní soustavě Josefově, bývá v Učených Zvěstech připomínán toliko výrazy přemrštěnými a zaspáván chvalami; praví se o něm, že v Rakousích založil pamětihodnou epochu v literatuře, kteráž prý se těší rychlému pokroku, a světlo rozšiřuje se prý odtamtud také do Čech a do ostatních dědičných zemí; jednoho postavují do paralely s Herkulem, synem Jupiterovým; při příležitosti posudku o rozpravě, kterouž Sonnenfels napsal o lásce ke vlasti, srovnávají ho s Michel-Angelem a s Rafaelem v ten způsob, že prý cit pro hodnotu naší vlasti při každém novém díle, jež vychází z tvůrčí ruky Sonnenfelsovy, rovněž tak se množí, jako Italian hrdne, kdykoli vysloví se některé z hořejších jmen.*) Jednak osvěta často a nadšeně bývá slavena jakožto vládnoucí heslo, jednak zase všeliké věci a řády rovněž tak rády bývají posuzovány podle užitku, jež mohou státu přinášeti. Pražský professor politických věd Buček, žák Sonnenfelsův, navrhl v rozpravě r. 1766 uveřejněné, aby jak velostatky vrchnostenské tak i statky selské byly rozdrobeny v malé držebnosti, tak řečené chalupnické familie; František Zauschner, praktický úředník hospodářský v Čechách, opřel se tomu návrhu ve spisku vyšlém r. 1770, musel však za to snésti trpké pokárání v Učených Zvěstech; návrh Bučkův dle mínění recensentova došel schválení „všech rozumných kameralistův“ (I. 278). Při jiné příležitosti klade se důraz na škodlivost hřbitovů ve městech, a kárá se jakožto zlozvyk, „pochovávatí mrtvoly ve svatyních uprostřed příbytkův tvorů živých“ (II. 127). Jeden recensent ujímá se náboženské tolerance, jest však s tím zúplna srozuměn, aby materialismus tehdejší módní filosofie francouzské potírán byl důvody vědeckými, ba on jej nazývá jedem příjemně chutnajícím (II. 116, cf. II. 175). Jindy čteme výmluvné povzbuzování snah, aby víra v kouzla a čáry spolu s processy nad čarodějnicemi byla se světa sprovedena (II. 99). Právo

*) Viz v Učených Zvěstech předmluvu k I. dílu, pak I. 88, II. 373.

mrtvé ruky k nabývání nemovitých statků mělo by dle mínění jednoho recensenta býti obmezeno; týž prohlašuje se býti srozuměn s větou světského kněze Hubera, žáka Sonnenfelsova, dle níž „světské zákonodárstvo v leckterém kuse by nedostačovalo, kdyby náboženství nepodávalo jemu ruky,“ pročež náboženství „od policie, ač ne jako její účel, přece však jako vznešený prostředek nemůže býti ze zřetele pouštěno.“ Pochválený světský kněz Huber odvozoval z toho jednak, že by k vyslovenému volnomyslnictví mělo se hleděti jako ke zločinu politickému, jednak zase, že chování se duchovenstva má býti podrobno doзору zeměpanskému; zdá se, že důsledek ve příčině volnomyslnictví recensentovi dosti nechutnal, neboť on míní, že toho slova nemá se zleužívati, a že praví volnomyslenci, t. j. atheisté, spíš náležejí do bláznice (II. 375). Úplného souhlasu recensentova docházelo také zmenšování počtu svátků, odstranění nepoplatnosti duchovenstva a jiné tomu podobné snahy, kteréž tehdaž byly na denním pořádku. Není divu, že od osob jinak smýšlejících vydavatelé Učených Zvěstí bývali nazýváni *sonnenfelsiany*.*)

Posudky, jež jsou obsaženy v Učených Zvěstech, vztahují se netoliko na vědecké knihy, nýbrž i na taková díla, která tehdaž v těchto zemích představovala krásnou literaturu. Kritika, kterou tam provozovali, dopadala nezřídka nepřívětivě, někdy velmi ostře, ba opovrhlivě. Tento zjev každý shledá pochopitelným, kdo měl příležitost vlastním okem se přesvědčiti, jak hluboký byl úpadek, ve kterém tehdaž nacházela se literatura této země. Vědecké knihy byly namnoze jalové, a ještě neutěšeněji vypadala belletrie. Zřídka vyšla kniha, která byla s to, aby uspokojila znalého posuzovatele, — a recensenti v Učených Zvěstech byli zajisté nejlepšími znalci, jaké země Česká tehdaž vůbec měla.

Jak Učené Zvěsti tak i Pojednání Učené Společnosti byly veskrz tištěny v *řeči německé*. To jest poněkud nápadné, jestliže pomůžeme, že sic ve druhé polovici 18. věku dobrý, ba nejlepší díl vědecké literatury v Čechách byl ještě latinský. Také v samé Učené Společnosti Pražské nacházeli se spisovatelé, jejichž latinský způsob psaní byl mnohem správnější a uhlazenější, nežli jejich neobratný sloh německý, jenž od klassičnosti v Němcích tehdaž již rozkvétající velmi nevýhodně se liší. Někteří členové Společnosti vydávali mimo ni svá díla po latinsku; to platí netoliko o jesuitech Steplingovi a Tesánkovi a

*) Ve předmluvě ke II. dílu jest zmínka, že spolupracovníky nazývali brzy *dobneriany*, brzy *sonnenfelsiany*.

o piaristech Dobnerovi a Voigtovi; také Born sám psal nejlepší svá díla latině, a jeho latinský sloh chválen byl od Hormayera dokonce za klassický. Ve veškerých Pojednáních Soukromé Společnosti nachází se toliko jedna stať, kteráž jest psána latinsky aspoň po většině; jest to popis myšlouce (něm. Mäusehabicht), sepsaný Josefem Mayerem (Abh. 1784, 313—316); rozumí se, že v tom případě podržena byla latina toliko za příčinou vědeckých výrazů, poněvadž tehdy v německém jazyku nebylo ještě vědeckého názvosloví tak dobře vyvinutého. Všechny ostatní publikace Soukromé Společnosti tiskly se německy, ačkoli mezi nimi jsou některé kusy, ježto prvotně byly latinsky složeny a teprva potom do němčiny převedeny. U dvou statí nacházíme výslovně poznamenáno, že tak se dalo; jest to předně u Voigtova pojednání o starobylosti a užívání církevního zpěvu v Čechách, kteréž od spisovatele samého bylo do němčiny přeloženo (Abh. 1775, 200), a podruhé u Steplingova ustanovení zeměpisné délky Prahy (Abh. 1776, 44), kterážto stať vyšla tiskem po latinsku již r. 1763. Kromě toho víme, že Stepling všechny své spisy psal toliko latinsky; co z nich vyšlo po německu v našich Pojednáních, bylo překládáno jeho adjunktem Strnadem.*) Když Dobner v posledním svazku Pojednání Soukromé Společnosti vydával polemickou odpověď jednomu uherskému spisovateli v příčině staré Moravy, podotekl jako na svou omluvu, že to činí v řeči německé, „aby to mohl vložit do Bornových Pojednání Soukromé Společnosti Pražské“ (VI. 3).

Z těchto skutků možno tuším souditi, že naše Společnost předsevzala si hned od prvopočátku, pěstovati vědu v jazyku národním, aby její výsledky učinila přístupnými netoliko učenému odborníkovi, nýbrž i jiným, pokud možno velikým kruhům obyvatelstva. Bylať „pravá a užitečná osvěta“ heslem dne, kteréž tehdy ozývalo se netoliko v ložích a spisích svobodných zedníků, nýbrž i jinde v časové literatuře a také v našich Učených Zvěstech. Z toho samo sebou následovalo vyhýbat se latině a zvoliti si jazyk německý. Na uvedení *jazyka českého* do spisů Společnosti tehdy nepochybně nikdo ani nepomyslel; to leželo ve hrozné zanedbanosti a dokonalé ostrčenosti, pod kterými tato řeč, ačkoli byla ještě mluvena u většiny obyvatelstva zemského, na pohled již zřejmě chýlila se ke svému úplnému vymření. Byl to stav, ve kterém zdálo se býti nemožným, napsati přírodovědecké nebo mathematické pojednání po česku. Jazyk, jakýž o dvě stě let dříve býval mluven a psán, nebyl spůsobitý ku po-

vědění pokrokův vědeckých, jež od té doby byly učiněny, nad to pak on, což bylo mnohem větší překážkou, nebyl na onen čas od nikoho plnou měrou ovládnán. Učenec, byť byl rodilým Čechem a nejlepším vlastencem, nevěděl, kterak by jeho vědecké myšlenky mohly v jeho mateřtině se vyjádřiti, a kdyby to byl sám dovedl, byl by našel málo čtenářů, kteří by mu rozuměli. Z vědeckých oborův, jejichž pěstění Společnost od r. 1775 vytkla sobě za cíl, může dozajista vlastenská dějprava pokládati se za takový, v němžto by, ač sice nikoli bez některé námahy, bylo ještě nejspíš mohlo se pracovati po česku. Ale i sám Pelcl, jenž přece později od r. 1791 psal a vydával Kroniku českou jazykem českým, a jenž r. 1793 stal se prvním profesorem řeči a literatury české na universitě Pražské, — i tento nejpřírodnější přítel jazyka českého musil r. 1784 se přiznati, že netroufá sobě psáti knihu v řeči české, ač to byla jeho mateřtina.*) Také soukromé dopisování mezi Zlobickým, Dobrovským, Durychem, Pelclem, Monsem, Cerronim a jinými tehdejšími badateli v oboru řeči a historie české dalo se toliko po německu a po latinsku.

Jestliže však Učená Společnost Pražská ve svých spisích výlučně užívala němčiny, tož nenásleduje z toho nikterak, že by v ní byl zavládal duch jazyku českému nepřátelský. Po takovém národním antagonismu není nikde stopy, ba lze říci, že Společnost, kdykoli se příležitost k tomu hodila, aspoň theoreticky nikterak jazyku českému neodpírala svého uznání a soucitu. Vysokorodý spoluzakladatel Společnosti, *hrabě František Kinský*, byl sám upřímným příznivcem češtiny. Onť vydal r. 1773 v Praze u W. Gerle zajímavou knihu nadepsanou: *Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand von einem Böhmen* (v malé 8° str. 278). Nejmenovaný spisovatel vykládá v ní duchaplným způsobem své myšlenky o nejlepším vychování, ježto by v Čechách slušelo šlechtici. Při tom opětovně přihází se mu mluvití o češtině. Dle jeho mínění měl by jeho chovanec již v 7. roce věku mluvití česky, německy a francouzsky (str. 121—125). „Přiznávám se, že

*) Vlastní slova Pelcova, jež psal Zlobickému 20. září 1784, znějí jak následuje: „Und ich gestehe, dass ich mir nicht getraue, ein Buch in böhmischer Sprache zu schreiben, weil ich nun an das Deutsche mehr gewohnt bin, obgleich das Böhmische meine Muttersprache ist.“ V tomto listu, chovaném s jinými v Českém Museu, vykládá Pelcl svůj tehdejší úmysl, vydávati staré české spisy pro lid, a odůvodňuje jej tím, že lidé starým českým knihám dávají přednost před novými, poněvadž ony jsou psány dobrou češtinou, v těchto pak napodobuje se sloh německý. Dlužno však poznamenati, že Pelclův německý sloh zůstal vždy neumělý, kdežto v češtině ten spisovatel hleděl napodobiti Veleslavínovu správnost a obšírnou důkladnost.

*) Rybička ve Slovníku Náučném VIII. 1018.

jakožto dobrý potomek Slovanův zdědil jsem zároveň předsudek, že když mateřskou řečí Francouze jest francouzská a Němce německá, musí také Čechovi býti česká“ (str. 131). Těmi a podobnými rozhodnými slovy, kteráž za onoho času vypadají jako oasa v poušti, přimlouval se hrabě Kinský za národní řeč. Aby dokázal, kterák známost řeči české jest užitečna českému šlechtici, uvádí, že majetníkovi statkův jest výhodno, může-li s poddanými svými mluvit; dále že čeština rozeznává i míru slabik i přízvuk, a má bohatou flexi, tak dobře jako řečtina a latina, a že teda její známost jest dobrou přípravou ke studiu řeči klassických; také prý češtinou „jazyk více se oblomuje a ku každé cizí řeči stává se učelivější“ (str. 135). Mluvě o vyučování dějepisu, hraběcí paedagog ve své vychovací soustavě rovněž tak rozhodně stává do popředí dějiny vlastenské. „Dle svých slovanských předsudků (píše str. 206) nemohu sobě jinak představit, nežli že Čech měl by také české dějiny nejprvněji uměti . . . Chceme-li jednou užívati dějepisu k tomu, aby duch mládeže se probudil a k následování velikých činů se povzbudil, jest ovšem nerozumno, vyhledávati příklady cizí a zanedbávati domácí, na kterých z každého ohledu musí nám více záležeti.“ Tak myslil a mluvil jeden z nejváženějších členů Společnosti.

V Učených Zvěstech nacházejí se mezi *úvahami* toliko dvě, ježto týkají se *knih českých*. Povšimneme si jich zde, neboť jsou poučné a zajímavé dvojím směrem; jednak poněvadž v těch úvahách zjevuje se blahovolná dispozice, kterouž Společnost chovala k jazyku českému, jednak pak poněvadž tím zároveň nabudeme ilustrace ke zbědovanému stavu, v němž tehdy čeština se nacházela.

Název jednoho recensovaného spisu z r. 1771 zněl: „*Knjže Honzyk. Weselá Čžino-Hra od gednoho Zátahu, z německého wzatá*.“ Bylo to zpracování malého divadelního kusu Krugerova, jenž tehdy německému obecenstvu byl znám pod názvem Herzog Michel; českým překladatelem byl Jan Zeberer, kancléř Nového Města Pražského. Recensent, jenž připojil pouze svou šifru Mz., vyslovuje se o překladě velmi pochvalně; míní, že překladatel zasluhuje „býti připočten k oněm vlasteneckým mužům, kteří chtějí vyvarovati úplný úpadek naší mateřštiny.“ Dále vytýká se v té úvaze s pochvalou, že kde překladatel „ve staré české řeči k některým slovům nenašel výrazů, utvořil si nové, kteréž vyjadřují smysl co možná nejvhodněji. Tak ku př. Lustspiel přeložil *veselá činohra*, Aufzug *zátah*, Auftritt *nástup*, Schauplatz *divadlna*“ (I. 363). Avšak i po tomto vysvětlení slov zůstává výraz „od jednoho zátahu“ Čechovi nesrozumitelným, dokud si

jej zpět do němčiny nepřeloží (von einem Aufzuge). A recensent chválí překladatele, že jest „své řeči dokonale mocen!“ Ostatně jemu toliko radí, aby příště ke svým překladům volil si lepší předmět, a aby na místo dramát raději převáděl do češtiny bajky Gellertovy nebo spisy Gessnerovy; „jak příjemným překvapením (míní recensent) bylo by to pro ty, kteříž ještě německy nechtou; snad by při tom mnohý zapomněl svých knih husitských, kteréž čítá ponejvíce jenom z dlouhé chvíle a že jsou sepsány v jeho mateřštině.“

Druhá česká kniha, kteráž byla posuzována v Učených Zvěstech (II. 81), byla též překlad; vydal ji učitel obecných škol jmenem Antonín Selisko, a měla nadpis: „*Knjha pro Djtky*, nebo všeobecné Obsahy a Wygádrenj o Wěcech, které Djtky wěděti magj a pochopiti mohau.“ Týž recensent Mz. vítal také tuto knihu, káral však při ní, že překladatel užíval některých tehdy nově utvořených slov, kteráž byla „netoliko neobyčejná, nýbrž i málo srozumitelná;“ ku př. nos jmenoval se v té knize Cyton a Womocyon, ručnice Ohnj-Štrélka nebo Kulečnjk, cukr Sladowinka, svobodné umění Wyboronález, kuchař Krmowaržjk, palác Slawobyt a j. v. Tak vypadala česká literatura r. 1771! Dlužno podotknouti, že kárané výrazy nebyly utvořeny od Seliska samého, nýbrž od Jana Pohla; a tento bezpříkladný kazitel české řeči byl na neštěstí k tomu vybrán, aby syny císařovny Marie Terezie vyučoval češtině.

V kuse 25. neboli závěrečném druhého svazku Učených Zvěstí, kterýž vyšel 15. září 1772, bylo sice oznámeno další předplacení na třetí svazek, ale pokračování, jež mělo začínati počátkem roku 1773, nepřišlo k místu. O příčině, která tak neočekávaně způsobila zastavení Učených Zvěstí, jsme zpraveni toliko z pozdějších tištěných spisů. R. 1785 pravilo se ještě trochu s obalem, že „toliko mnohé překážky, kteréž za onoho času ještě každému tištěnému dílu stály v cestě,“ nutily spisovatele, aby tu práci již po jednom ročníku přetrhli. Určitěji vyslovuje se o tom Dobrovský ve stručném životopise Borna; dle něho Učené Zvěsti přestaly vycházeti, „poněvadž nakladatel pro ostrý posudek o Trattnerově patisku spisu Linnaei Systema naturae byl odsouzen k odvolání, pročež raději upustili od pokračování.“*) Dotčená recense, kteráž Učeným Zvěstem měla se státi tak osudnou (I. 348), obracela se slovy nepřikrytými, avšak nikoli vášnivými, vůbec proti praxi patiskování cizozemských děl, kterou tehdy knihkupecká firma Trattnerova ve Vídni provozovala.

*) Viz Abhandlungen za r. 1785 str. III; potom Abh. 1795 str. XXX.

Po trojleté přestávce vyšlo r. 1775 od Učené Společnosti nové dílo, jehož titul zněl: *Ahhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte und der Naturgeschichte. Zum Druck befördert von Ignaz Edlen von Born* ec. (str. 394 v 8°). Ve předmluvě vydavatel Born dává krátké návěští o Společnosti i o této její publikaci. „Rozliční moji přátelé (praví doslovně) stěžovali si často na nedostatek veřejných ústavů v našich krajinách, kterými by jednotlivá pozorování učenců mohla se shromážďovati a s obecnstvem sdělována býti. Viděli jsme, jak škodlivě to musí býti slávě národa, že — kdežto skoro každá malá universita v Němcích zřídila vlastní učené společnosti — u nás v našem osvíceném věku opominuli podobnou věc způsobiti. Zpomínali jsme sobě na ten druh učených schůzek, které Lobkovic Hasišteinský okolo sebe shromážďoval; na shromáždění českých básníků, kteří povzbuzeni jsouce svým Hodějovským, spojenými silami uveřejňovali Farragines poetarum a zachovali nám rozmanité dobré básně, kteréž jejich časům a Čechám dělaly čest; i zůstali jsme konečně odhodlaně na tom, že budeme následovati tohoto příkladu našich předchůdců, sdělovati společně jeden s druhým své práce, a ty, které by se dosti důležitými nám viděly, předkládati obecnstvu pode jménem: Pojednání Soukromé Společnosti v Čechách. To jest krátký příběh o vzniku naší Společnosti.“

K těmto prostičkým a přece poeticky naladěným slovům, kteráž svědčí o dojemném nadšení pro vědu, dlužno přičiniti několik poznámek. Předně zasluhuje zmínky, že Učená Společnost Pražská byla svého způsobu prvá a zůstala ještě po mnoho desetiletí jediná ve veškerých císařských dědičných zemích. Dále jest nápadno, že zde o Učených Zvěstech nečiní se zmínka a že věc vypravuje se tak, jakoby Společnost teprva k vydávání Pojednání se byla sestoupila. Ovšemž účel volně souvislé Společnosti podstatně se proměnil od r. 1771 do r. 1775, tak že mohlo se mluvíti o novém útvaru. Kdežto dříve Učené Zvěsti chtěly býti kritickou soudnicí pro literaturu rakouských dědičných zemí vůbec, objevuje se nyní Soukromá Společnost jakožto jednota, která žije toliko v českých upomínkách, a kromě kosmopolitických přesných věd chce pěstovati toliko české dějiny v nejširším smyslu.

Celkem Soukromá Společnost v letech 1775—1784 vydala šest osmerkových svazků svých Pojednání. Všechny svazky opatřeny jsou týmž svrchu uvedeným názvem, ačkoli Born r. 1776 přestěhoval se do Vídně. Ve předmluvě ke třetímu svazku, kterou datoval z Vídně 1. září 1777, Born vyjadřuje svou přichylnost k tomuto Pražskému

podniku následujícím způsobem, jenž i jinak jest pozoruhoden: „Také ve vzdálenosti od naší vlasti*) vynaložíme vše, seč jsme, abychom jí prospěli a abychom svůj skrovný podíl přičinili k rozmnožení slávy, kteréž sobě Čechy co do důkladných vědomostí ode dávna dobyly.“ Ve předmluvě ke druhému svazku vydavatel Born oznamuje, že učenci, kteří se sjednotili k vydávání těchto Pojednání, nemohouce očekávati ani nejmenší odměny, zasílají svých příspěvků tolik, že on by byl s to, aby vydával i několik svazků za rok. Také si stěžuje, že zřizování veřejných akademií věd ještě pořád ani do úvahy se nebéře. Čeští učenci tedy pracovali pilně každý ve svém oboru, a sice z pouhé obětovnosti.

Každý svazek Pojednání ozdoben jest mědirytinou. První svazek přinesl podobiznu hraběte Emanuela Arnošta z Waldšteina, kterýž v letech 1759—1789 byl biskupem Litoměřickým a proslul jakožto příznivec věd; jmenovitě povzbuzoval a podporoval piaristy Dobnera a Voigta v jejich historických pracích. Ve druhém svazku (1776 str. 406) nachází se obraz Josefa Steplinga, ve třetím svazku (1777 str. 418) obraz dvorského rady Jana Tadeáše Peithnera, jenž dříve působil v Praze jakožto professor baňských věd a našeho Borna uvedl do studia přírodopisného. Ve třech posledních svazcích najdou se zdařilé podobizny tří vynikajících členů Společnosti; ve čtvrtém svazku (1779 str. 354) jest vyobrazen Gelasius Dobner, v patém svazku (1782 str. 388) František Martin Pelcl, a v šestém svazku (1784 str. 406) Rafael Ungar. Také sic, kde toho obsah vyžadoval, nacházejí se vyobrazení do mědi rytá. Všech šest svazků vyšlo nákladem knihkupectví Wolfganga Gerle v Praze.

V letech 1778, 1780, 1781 a 1783 nevyšla žádná Pojednání, ačkoli prvotně bylo připovězeno, že každoročně vyjde jeden svazek; o příčině těchto mezer praví se v patém svazku, že ony nikterak nejsou způsobeny nedostatkem příspěvků, nýbrž rozličnými změnami, které se přihodily se členy této Společnosti, a krom toho naskytly se prý jiné překážky se strany nakladatele. Zdá se, že jmenovitě Bornovo vzdálení z Prahy zaviniolo toto opožďování; jeho jméno stojí sice pořád

*) Bornova kolébka stála ovšem daleko od Čech, to však jemu v těchto letech nevadilo, počínati si tak, jak jeho čeští přátelé byli zvykli. Když r. 1775 rozeslal se o Bornovi mylná zvěst, že umřel, psal (24. května) svému příteli Voigtovi žertovný list, v němž vypravuje o tom, kterak byl přijat v Elysi; v příčině praotce Čecha, jehož historickou existenci teprva Dobner popíral, píše tam Born jako rodilý Čech: „Ich grüßte unseren Stammvater mit einer verlegenen Miene.“ Mährisches Magazin, Brünn 1789, 3. Heft, p. 319.

týmž způsobem na titulním listě, ale předmluvy v posledních dvou svazcích Born již nepodepsal. Společnosti v Praze nedostávalo se člověka, který by ji osobně spravoval a jmenovitě práce jednatelské obstarával; tento nedostatek přivedl tehdy Společnost již na blízko rozpadu, až v osobě MDra Jana Mayera našla se spojovací síla, které Společnost ke svému zachování potřebovala.*) R. 1784 pracuje ona takorůzka omlazenými silami; uchází se o své veřejné uznání ze strany moci státní, a jest také s to, aby rozepsala cennou úlohu.

Vědecké práce v odboru historickém

1775 - 1784.

Vědecké působení *Gelasia Dobnera*, jenž mezi prvními členy Učené Společnosti Pražské byl jeden z nejváženějších, tvoří důležitý obrat v dějepisném českém. Protiva mezi starým a tehdy obraným novým směrem označena jest dosti případně již v Učených Zvěstech (I. 258); jakožto příčina, proč dřívější české dějepisectví od Dubravia až po Beckovského nevedlo k uspokojivým výsledkům, uvádí se tam ta okolnost, že onino dějepisci po většině „pravých pramenů dějin neznali, historické kritiky neužívali, a vždy mladší starším v jejich vypravování bezstarostně a příliš věrně věřili.“ Skutečněť novověké dějepisectví naproti staršímu tím se podstatně charakterisuje, že vynasnažuje se založiti svoje vypravování o minulosti toliko na pramenech původních, že mnohé dříve nepovšimnuté prameny vyhledává a vydává, a že při jejich používání provozuje přísnou kritiku. Že tato základná pravidla novověkého dějepisectví již tehdy byla zřejmá a vyslovena, jest zajisté zajímavá; avšak scházelo do toho ještě mnoho, aby ta pravidla, ač theoreticky již pojatá, také v praxi byla hned všude a důsledně následována a prováděna. Úvaha, ve které jsou uvedena slova obsažena, zabývá se Chronologickým dějepisem Čech spisovaným od Františka Pubičky. Kritika prvního a druhého svazku toho díla vypadla v Učených Zvěstech nepřívětivě a ostře, a částečně trpěla zbytečnou škorpivostí; nelze však říci, že by kritik

*) Dobrovský v životopise Jana Mayera, Abh. 1811 str. 34, praví o něm následovně: „Ihm verdankt die jetzt bestehende Gesellschaft grossentheils ihre Gründung und erste Einrichtung, indem die ehemalige Privatgesellschaft ihre Arbeiten mit dem 6. Bande der Abhandlungen geschlossen hatte und wegen der Entfernung ihres Leiters von Prag ihrer gänzlichen Auflösung nahe war.“

spisovateli byl učinil mnoho křivdy, naopak musíme mu větším dílem dáti za pravdu; co se týká nezáživné formy Pubičkova díla, zasluhuje uznání, že již tehdy byla za takovou poznána i kárána.*) Poněvadž Dobner často v Pojednáních hádal se s Pubičkou podobným způsobem, lze snad domýšleti se, že právě od něho pocházejí dotčené úvahy. Ovšem nestalo se beze vsí příčiny, že vydavatelé Učených Zvěstí od svých protivníků bývali nazýváni dobneriany.**)

Sluší se tedy, abychom svůj přehled vědeckých výkonů na poli vlastenské dějepisy počali Gelasiem Dobnerem. Rozumí se, že zde i jinde všude obmezíme se těmi spisy, které byly uveřejněny v Pojednáních Společnosti naší.

První práce, kterou Dobner podal do Pojednání, chce provéstí důkaz, že *zakladací listina kláštera Břevnovského* z r. 993 jest pravá a mezi všemi povědomými listinami českými nejstarší (I. 359—386). Co se zde hledí dokázati, to jistil Dobner již dříve (*Annales Haj. IV. ao. 993*), Pubička však později dokazoval (III. 373), že Břevnovská listina jest nepravá a teprva za 13. věku v nynější formě sepsána. Dobnerovo pojednání jest polemika proti Pubičkovi, jehož důvody má vyvrátiti. Dokazování Dobnerovo nejčastěji ubírá se tím směrem, že kdyby Pubičkovy důkazy podvrženosti byly správné, také zároveň mnohé jiné české listiny z 11. a 12. století musely by

*) Gelehrte Nachrichten I. 254—268 (úvaha o prvním díle Pubičkova dějpisu), II. 129—138 (o druhém díle). Posuzovatel oznamuje opětovně, že Pubička své dílo tehdy psal po latinsku i dával si je do němčiny překládati od spisovatelů jiných rozličnou měrou k tomu působivých; viz I. 257, 267; II. 136, 137.

**) Předmluva ke druhému dílu Učených Zvěstí. Tamže na str. 175, 176 čte se vyjádření redakce, podle kterého „spisovatelům těchto Zvěstí bylo líto dovědět se, že p. P. Pubička jejich připomínky o II. díle jeho Chronologického dějpisu pokládá za veřejnou pomluvu, namířenou proti němu i proti jeho celému řádu.“ Omluvné ohrazení redakce končí se slovy: „Da wir unsere Urtheile dem Publicum als Machtsprüche aufzudringen nicht gedanken, so sind wir bereit, uns von dem Hr. P. Pubitschka, wenn und wo wir geirrt haben, eines besseren überzeugen zu lassen.“ Učené Zvěsti nepřinesly žádné odpovědi se strany Pubičkovy, ale taková vyšla potom r. 1773 v Berlíně anonymně pod názvem: *Untersuchung, ob die Verfasser der Prager Gelehrten Nachrichten in ihren Wochenblättern Wissenschaft, Redlichkeit und Sittsamkeit geäussert haben?* 8° str. 128. Dobrá polovice této brošurky věnována jest obraně proti kritikám, kteréž o spisích Pubičkových a knížete Jablonovského vyšly v Učených Zvěstech, jsouce psány se stanoviska Dobnerova. Z této polemiky věda nemůže mnoho získati; kratochvilně čtou se strany 27—29, kdež nejmenovaný antikritik persifluje německý sloh Učených Zvěstí, jenž místy byl kostrbatý.

se vyhlásiti za padělané. — Dobner netušil, že tento jeho důvod nemá dokazovací moci, a že zmíněné listiny rovněž tak jsou nepravé, jako zakladací list Břevnovský. V tomto případě Dobner zůstal od pravdy více vzdálen než Pubička; oběma však velice scházelo starožitnických vědomostí, kterých jest potřebí ku platnému řešení takových otázek staré diplomatiky. Tento případ ukazuje nejlépe, jak velice byli ještě toho vzdáleni, aby zásady historické kritiky, která již byla uznána v theorii, také správně užívali v praxi.

Šťastnější byl Dobner ve svém badání o tom, kdy země *Moravská stala se markrabstvím* (II. 183—229). Byla to dílem také polemika proti Pubičkovi, kterýž byl hledal původ markrabského titulu moravského v událostech r. 1158; jiní dějepisci před ním sáhali při tom ještě dále nazpět. Dobner dokazuje, že Morava byla povýšena za markrabství teprva císařem Fridrichem Barbarossou, aby tím byla odtržena od Čech, což však zase brzo se odvrátilo. Důkaz o tom povedl se tak, že i nyní po stu letech sotva lze něco podstatného v tom měniti.

Dobnerův důkaz, že *mitra knížete Vratislava II.* byla biskupskou čepicí do kůru, ale nikoli infulou (III. 131—165), dobře sice přesvědčuje, ale mohl býti veden mnohem kratěji. Vůbec dlužno podotknouti, že Dobnerova pojednání německy psaná ještě patrněji trpí zbytečnou rozvláčností, než jeho latinské komentáře, kteréž co do dokonalosti formové rozhodně zasluhují přednost před oněmi.

Důležitější jest opět rozprava o *původě znaku země České* (IV. 185—253). Staré bajky o nejstarším znaku českém vymítají se zde z dosvědčených dějin, a ukazuje se na základě starých královských pečeti, že teprva za krále Přemysla I. sv. Václav zjevuje se s orlem ve štítě, a že král Přemysl II. místo něho přijal dvojocasého lva na svůj štít.

Historický důkaz, že Vladislav II. byl korunován v Řezné na začátku r. 1158, a že zlatý kruh, kterýž jemu udělil císař Fridrich I., byl pravou *královskou korunou* (V. 1—54), — tak zní v překladě název další rozpravy, kteráž úplně dosahuje účelu svého v nadpise udaného; ale byla by ho také dosáhla, kdyby spisovatel byl méně pouštěl uzdu svému — sice spravedlivému — rozhořčení proti Pubičkovi.

Rozprava o *hranicích staré Moravy* (VI. 1—95) směřuje naproti Štěpánu Salagiovi, knězi diecese Pětikostelské. Tento uherský spisovatel chtěl starou Moravu Svatoplukovu obmezovati na slovenskou krajinu mezi řekami Moravou, Hronem a Dunajem; nynější Moravu

přidával ke starým Čechám, i chtěl ji docela vyloučiti z obvodu, ve kterém Rastislav panoval a sv. Method působil. Naproti tomu Dobner snaží se — většinou dílem se zdarem — dokázati, že říše Velkomoravská sáhala na východě až k Tise a Maroši, na severu přes Čechy až k Sále, a že na jihu objímala Pannonii Hořejší i Dolejší a Karantanii. Některé k tomu náležité otázky podnes zůstávají na sporu; co do hlavní věci již Dobner naproti svému protivníkovi uhodil na pravé, ačkoli také někdy, zejména v příčině Karantanie, přestřelil cíl.

Adaukt Voigt vyniká nad Dobnera zevnější formou svých statí, kteráž u něho jest více úsečná a novověká i vůbec přívětivější; také Voigtovy vědomosti prostírají se na širší obor věd, mohl by býti nazýván polyhistorem; co do důkladnosti a kritičnosti stojí však za Dobnerem. Voigtův první příspěvek v *Pojednáních* jest badání o *uvedení, užívání a změnách písmen a písma v Čechách* (I. 164—199). Dle mínění spisovatelova byl sv. Cyrill vynálezcem tak řečené cyrillské abecedy, kterouž prý od něho přijali Čechové, Moravané, Bulhaři a jiní Slované; písmo hlaholské Voigt pokládá za mladší cyrillského. Že by Čechové před přijetím křesťanství byli měli nějaké písmo, nemyslil. Za jeho času nebyla povědoma žádná památka cyrillsky psaná, která by se byla zachovala v Čechách; tuto okolnost Voigt vysvětloval tím, že zároveň se přijetím latinského obřadu také latinské písmo v Čechách zavládlo. — Přihlížíme-li k tehdejšímu zcela nedostatečnému stavu vědeckých pomůcek, jest nám uznati, že toto pojednání, jak co do metody tak i co do výsledků, psáno jest s dobrým taktem.

Voigtova rozprava o starobylosti a užívání *církevního zpěvu v Čechách* (I. 200—221) mohla bez citelné škody nenapsanou zůstat. Jest to sbírka citátův, ve kterých dějí se zmínky o církevním zpěvu u Čechův. Zcela bez důvodu připisuje se tam prvnímu arcibiskupovi Pražskému Arnoštovi, že složil píseň „Svatý Václave“.

Rovněž bez náležité přípravy psal Voigt svůj pokus *dějepis university Pražské* (II. 287—391). Tento dějepis zavírá v sobě toliko dobu od r. 1348 do 1409. Spisovatel zabývá se staršími skribenty nad slušnost a potřebu, archivu university Pražské užil jen částečně, a o příbězích r. 1409 je zpraven příliš nedostatečně.

Pojednání o *kalendáři Slovanův*, zvláště Čechův (II. 99—130) daleko neposkytuje tolik, kolik nadpis připovídá. Co skutečně se tu podává, jest sestavení a nedostatečné vysvětlení mnohých slovanských

jmen, ježto se vztahují na měsíce, dni v týdnu a na svátky; tu a tam podotýká se něco o starobyklých prostonárodních obyčejích, a na konci otištěn jest cisiojan z r. 1366.

Konečně do posledního svazku (VI. 325—363) Voigt podal stať o pamětihodných *mecenásích českých* a některých knihách jim připsaných od spisovatelů domácích i cizích. Věcný obsah té rozpravy záleží ve výtazích z latinských dedikací, kteréž se vysvětlují a objasňují životopisnými odjinud vzatými udaji o osobách, kterým ty dedikace platily. Jakožto příspěvek k dějinám latinské literatury v Čechách ta stať má hodnotu trvalou.

František Martin Pelcl zahájil řadu svých příspěvků pojednáním o *králi Samovi* (I. 222—242). Pelcl byl prvý mezi historiky českými, jenž uvedl Sama do dějepřavy české a naproti mnohým jiným dějepiscům provedl důkaz, že Samova hlavní země byly právě Čechy. Co do hlavní věci jest Pelcova thesis nepopěratelná, ač ve vedlejších podrobnostech jeho dovozování bývá chybné, a kde chtěl své nedostatečné vědomosti jazykozpytné bráti ku pomoci, dopadlo přímo po dětinskú. Ostatně mnohé otázky s tím souvislé, na jejichž řešení Pelcl se odvažoval, zůstávají podnes nerozluštěny a nerozluštitelný.

Zdaž králi českému *Přemyslu Otakarovi II. koruna císařská* byla nabízena, od něho pak zamítnuta? Při uvažování této otázky (II. 74—97) Pelcl spolehá se také na pozdní prameny a přichází k tomu výsledku, že německá koruna byla dotčenému králi českému nabízena dvakrát (1256, 1271), a on že ji po obadvakrát zamítl. Dílem nedostatek spolehlivých pramenů, dílem však také nedostatečná kritika vedly autora k úsudkům, kteréž novějšími historiky s velkou část bývají zavrhovány.

Pelcovy diplomatické zprávy, kterak *království České dostalo se rodu Lucemburskému* (III. 74—98), nespočívají výhradně na listinách, jakž titul oznamuje, nýbrž největším dílem na souvěkých i také pozdějších kronikářích, ba dílem i na kronice Hájkově. Tato poslední okolnost byla zlem, avšak omluvitelným, jelikož nezbytným. Poněvadž totiž souvěká kronika Zbraslavská, kteráž sem spadající příběhy obšírně vypravuje, našemu auktorovi byla známa a přístupna toliko ve zlomech, a on postřehl, že Hájek ve své kronice používal ztracené částky, tož vysvětluje se tudy jednání Pelcovo, že vzal útočiště také k tomuto kronikáři, jenž tehdaž měl již špatnou pověst.

K diplomatickým důkazům, že římský *král Václav byl zajat* nikoli třikrát, nýbrž jen dvakrát (IV. 18—70), dala podnět dissertace Wittenberského profesora Rittera; tento jsa svěden Hájkem, snažil se dokázati, že král Václav třikrát dostal se do zajetí, totiž r. 1393, 1394 a 1402. Pelcova včasná rozprava vyřídila tuto spornou otázku s platností konečnou, důkaz spočívá hlavně na itineráři krále Václava, jež náš auktor pro náležitá leta sestavil z královských listin. Při tom jest poprvé otištěno 12 listin krále Václava, kteréž vzhledem událostí onoho času zdály se býti obzvláště důležitými.

Kdy císař Karel IV. stal se markrabím Moravským? (IV. 71—82). Jednoduché odpovědi k této otázce, že dle souhlasných výpovědí Karla samého i také kronikářův stalo se to r. 1333, mohlo býti odpíráno dvěma listinami, kteréž toho kralevice Českého jmenují markrabím Moravským jedna již r. 1329, druhá r. 1330. Pelcova rozprava nečelí k ničemu jinému, než podati důkaz, že dotčené dvě listiny jsou mylně datovány, a jedna náleží vlastně do r. 1339, druhá do r. 1335. Důkaz toho jest úplně proveden.

Trochu závažnější jest Pelcova rozprava, kteráž uvádí v pochybnost *nařízení císaře Karla IV. proti kacířům* ze dne 18. září 1376 (V. 55—65). Domnělé nařízení proti kacířům pochází z Hájkovy Kroniky české, v německém překladě bylo několikrát tištěno, a se mnoha stran bylo mu věřeno. Pelcl dokázal jeho podvrženost úplně.*)

Podivně vypadá nyní Pelcovo pojednání o *vlasti Jakoubkově de Misa*. Podnět k té stati dala především dissertace Jana Martiniho z Norimberka od r. 1753, jenž dokazoval, že Jacobellus narodil se ve městě Mišni v markrabství Mišeňském, při čemž mohl se opíratí o celou řadu auktorit; Jacobellus totiž nazývá se Misnensis již u Eneáše Sylvia, Hájek jej jmenuje z Mišně, Balbin Misniacus Dresdensis, a podobně Boregh, Glafey a Fabricius pokládali ho za Němce z Mišně. Teprva Pelcl v této rozpravě navrátíl Jakoubka zemi České, dokázav ze mnohých souvěkých pramenů historických, že jmenovaný přítel Husův a obnovovatel kalicha laikův pocházel z českého města Stříbra. Jest se věru diviti, jaké spousty rumu musely napřed se odklizovati, dříve než mohlo se přistoupiti k vypravování dějin českých.

*) Také Böhmer-Huber v Regestech VIII. str. 474 označují toto nařízení za podvržené, ačkoli jim nebyla povědoma rozprava Pelcova ani pravý původ té stvůry.

Od *Rafaela Ungara* nachází se v posledním svazku Pojednání Soukromé Společnosti stať nadepsaná: *Myšlenky o stavu škol a latinské literatury v Čechách přede zřízením vysokých škol Pražských* (VI. 127—217). Malounký jest pozitivní substrat, o kterémž se zde široce píše, a kromě toho spisovatel nepočíná si s ním dosti kriticky. Přidán jest snímek písma z kodexu knihovny Vatikanské, kterýž náleží do 10. věku a v němž pozdější ruka připsala poznámku: *Iste liber creditur fuisse divi Wenceslai ducis Bohemiae oc.*

Josefovi Dobrovskému nebylo ani 30 let, když psal své první příspěvky do Pojednání, a tyto již nesou na sobě tíž ostře vyznačený ráz, jenž jeho pozdějším dílům jest vlastní. Především vyznamenávají se úsečným a obsažným slohem, jenž každému přijde milým, kdo se zaměstnával rozvláčnými statěmi jeho starších soudruhů. Rovněž tak velice liší se Dobrovský od nich přísnou bezohlednou kritikou, kterou vždy a všude provozovati uvykl. Tím Dobrovský dobyl sobě zásluh nepomijitelných, poněvadž plodných, kteréž již za jeho života docházely obecného uznání. Pohříchu však kritika Dobrovského přecházívá nezřídka v hyperkritiku, a někdy — dle příslivního pravidla: *Krajnosti se dotýkají* — ve svou přímou protivu. Dějepisci prohřešují se proti historické kritice obyčejně tím, že bez dostatečných předmětných důvodů něco přijímají za pravdu, čeho by si bylo přáti ve prospěch jejich národa anebo jejich strany. Dobrovský pochybil více než jednou způsobem zrovna opačným. Kde důvody na jednu a druhou stranu stály tak, že přísný kritik měl by otázku zůstaviti prostě nerozhodnutou a vyhlásiti ji za nedospělou k rozsouzení, v takových případech Dobrovský obyčejně rozhodl se pro opak toho, co hovělo národním tužbám jeho vlastním i jeho soudruhův; a on tento opak hleděl zpodepírati všemi důvody, které právě sehnati se mohly, třeba by nestačily přesvědčiti žádného badatele nepředpojatého, neřkuli vlastence předpojatého. Skutečně u Dobrovského vyskytá se hyperkritika — zásadné popírání všeho toho, čeho nelze s dokonalou jistotou dokázati — sdružená a spřežená se skutečnou lehkověrností, kteráž za vděk běře mělkými důvody pravděpodobnosti, jen když to, co on snaží se dokázati, odporuje běžnému mínění protivníkův. Poznáme několik takových případů, kde hyperkritika Dobrovského mezuje s paradoxností.

První příspěvek Dobrovského v našich Pojednáních byl tištěn r. 1782 a jest nadepsán: *O uvedení a rozšíření knihtiskařství v Čechách*

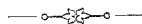
(V. 228—262). Záslužným a včasným byl hned začátek té rozpravy, kdež Dobrovský bourá učenou a již za 16. věku vzešlou bajku, dle níž vynálezce knihtisku Jan Faust byl by Čech rodilý z města Kutné Hory. Za první v Čechách tištěné dílo náš auktor klade Statuta provincialia Ernesti, kteráž byla tištěna v Plzni r. 1476. Trojanskou kroniku v jazyku českém, kdež letopočet M^occcc^olxxviii^o jest v textě udán, Dobrovský nikterak nechtěl uznati za první český tisk, klada vznik toho prvotisku do let 1478—1487; také mínil, že ta kniha byla snad tištěna v Němcích anebo od německých tiskařů v Praze. Zde možno říci, že náš hyperkritik zakládal svoje mínění na důvodech, kteréž sice dostačují k dokázání možnosti, ale nikoliv pravděpodobnosti, neřkuli jistoty.*) Ostatně tato rozprava obsahuje sestavení nejstarších českých tiskopisů až do r. 1525, a abecední seznam českých knihtlačitelů ze 16., 17. a 18. věku.

Rozpravu *o stáří českého překladu bible* (V. 300—322) Dobrovský psal především k tomu účelu, aby dokázal, že není žádné spojitosti mezi českým překladem písma svatého se strany jedné a mezi slovansko-literárnou činností svatých apoštolů slovanských Cyrilla a Methoda se strany druhé, a že apoštolské působnosti právě jmenovaných bratří nebylo nic činiti s pokřesťaněním Čechů. Dobrovský měl pravdu, pokud jeho kritika potírala pokusy, kteréž daly se zejména od 16. věku, aby legenda o sv. Cyrillovi a Methodovi se rozhojnila; také v tom měl pravdu, že nelze dokázati žádného vlivu církevně-slovanského překladu bible na český překlad vulgaty. Avšak Dobrovský příliš daleko zabíhal v úsudcích svých, tvrdě, že Čechové obrázení byli na víru křesťanskou r. 845, že oni od té doby až do zřízení biskupství Pražského stáli pod biskupy německými, že Cyrill ani Method nikdy do Čech nepřišli, že církevně-slovanský překlad bible až do založení kláštera Sázavského zůstal Čechům docela nepovědomým, a že bohoslužba v jazyku slovanském nikdy k nám nebyla uvedena. Mnoho zakládá si Dobrovský na té okolnosti, že v Čechách nenalezla se žádná písemná památka s písmeny cyrillskými; kdyby byl žil o 50 let později, byl by se přesvědčil o jiném. Avšak ani při tehdejšímu stavu vědomostí neměl vyslovovati domněnky, že Sázavská

*) Náhledy Dobrovského o české kronice Trojanské z r. 1468, poněvadž se jim nedostávalo pozitivního podkladu, opětovně kolísaly a se měnily, a od novějších literárních historiků nebývají sdíleny. Přehled této otázky uveřejnil Hanka v Časopise Českého Musea 1840, 77—91. Ostatní bibliografie badání o českém knihtisku jest udána na str. 18. spisu J. Korába: *Vývoj knihtiskařství a české prvotisky*, v Plzni 1880, 8° str. 79.

osada mnichů slovanských přišla prvotně z Uher do Čech. Cyrillskou abecedu Dobrovský pokládal za vynález sv. Cyrilla, a o hlaholské abecedě již v této stati vyslovil mínění, že vznikla z cyrillské krasopiseckým mnišským umělostkováním a zpitvořením. Tři tabule do mědi ryté při té rozpravě objasňují povahu abecedy hlaholské a její užívání ve slovanském klášteře Pražském.

Dobrovského *historicko-kritické vyšetření, odkud Slované obdrželi svoje jméno* (VI. 268—298) dělá dobrý dojem, ač předmět jest choulostiv. Auktor odvozuje název Slovanův ode kmene *slu*, sonare, a uvádí veliký počet slovanských slov, která jsou utvořena z téhož kořene. Dle toho definuje Slovany jakožto lidi, jejichž názvy v jejich řeči něco znamenají.

Děje Společnosti v letech

1784—1789.

Roku 1784, za panování císaře Josefa II. osvětě přejícího, zdálo se Pražským členům Soukromé Společnosti, že přišel čas příhodný, aby pokusili se proměnití ji ve veřejnou, státem uznanou Společnost Náuk. Když císař v září měsíci (od 10. do 23. t. m.) meškal v Praze, Společnost obrátila se přímo k němu se *žádostí*, kterouž pro její důležitost klademe zde v plném znění:

Vaše Veličenstvo!

Podepsaní jakožto přítomní členové učené české soukromé společnosti kladou k nohám Vašeho Veličenstva plán od nich společně zosnovaný, dle něhož si přejí, pokračovati ve svých pracích již před 12 roky začatých a jimi své vlasti užiteční býti. Račiž Vaše Veličenstvo tento jejich podnik nejmilostivěji přijmouti, zkoumati a jemu propůjčiti nejmilostivější ochrany tím:

a) že tato společnost budoucně může jakožto Společnost Náuk vystupovati na rovní s jinými cizími společnostmi, užívati vlastní pečeti, a svým zahraničním i domácím členům, kteréž ona za takové pro jejich rozsáhlé a důkladné vědomosti přijmouti za dobré uzná, udíleti tištěné diplomy.

b) Že by se jí k jejím obyčejným, také někdy veřejným schůzím vykávalo místo, kteréž by bylo opatřeno obyčejným jednoduchým pohodlím a k jedinému užívání Společností proto určeno, aby tam bez vytrhování mohla uschovávatí nashromážděné předměty svého zaměstnání, jak ze říše přírody, tak i z památek umění, i také své spisy.

Podepsaní lichotí sobě, že smějí prositi za tuto nejvyšší milost, poněvadž jejich společnost již 12 let trvá jakožto soukromá společnost, a její práce tištěné v 6 svazcích byly přijímány s tolikou pochvalou, že

na ten čas již celý náklad o tisíci exemplářích jest rozebrán a chystá se druhé vydání.

Jelikož společnost dosavad nemá žádného fondu peněžitého, tož v tom případě, že by Vaše Veličenstvo jejich podniku udělilo Svě ochrany, podepsaní prosí, aby společnost ve svých vlastních záležitostech byla osvobozena od placení tax i kolků, které by se snad požadovati mohly.

V Praze dne 10. září 1784.

František hrabě Šafgoč, rada kr. českého soudu zemského.

Jan Tesánek, učitel vyšší matematiky a direktor.

Rafael Ungar, první bibliothekář.

Gelas Dobner, exprovincial.

Antonín Strnad, kr. astronom.

Josef Mayer, professor přírodopisu.

František Martin Pelel, vychovatel mladých hrabat z Nostic.

M. Josef Dobrovský, domácí učitel mladých hrabat z Nostic.

Jan Mayer, doktor lékařství atd.*)

Plánem v žádosti zmíněným zajisté nerozumí se nic jiného nežli *stanovy Společnosti*, kteréž potom ještě r. 1784 byly dány do tisku pod názvem: *Einrichtung und Gesetze der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften*. Jsou rozděleny ve třináct článků; vytkneme z nich zde, co jest nejpotřebnějšího. V úvodě účel Společnosti tak se rozšiřuje a ustanovuje, že činnost Společnosti rozprostírá se na všechny vědy, vylučující toliko theologii, pozitivné právnictví a krásné vědy tehdaž tak řečené. Nejnápudnější předpis obsahuje článek I., jenž nařizuje mezi členy „dokonalou rovnost bez přihlížení k důstojenství; když by teda některý člen naproti tomu osoboval si nějakou přednost, nebo v záležitostech společenských chtěl by něco svémocně podnikati anebo beze svolení ostatních členů prováděti, takový čině to, prohlašuje své místo sám za uprázdněné.“ Řádní členové shromažďují se každou prvou sobotu ve měsíci, aby se radili o svých záležitostech a pak činili své vědecké přednášky; každá budoucí schůze ohlašuje se řádným členům několik dní napřed písemným pozváním. Jestliže

*) Kromě těchto 9 členů Soukromá Společnost tehdaž měla ještě jednoho v Praze bydlícího člena, totiž kněze *Tobiáše Grubera*, jenž jsa od r. 1780 c. k. stavebním ředitelem komorních statků v Čechách, často za úředními pracemi býval na cestách. Narodil se ve Vídni 12. září 1744; stal se jesuitou, po zrušení pak toho řádu zaměstnával se studii matematickými a o stavitelství vodním i pozemním; skonal v Praze 31. března 1806.

řádny člen zanedbá obyčejné schůze čtyřikrát bez dostatečné omluvy, pozbývá svých práv ve Společnosti. Počet řádných členů ustanovuje se na 18; dokud toto číslo jest úplné, jiní členové, kteří by se v Praze nacházeli, pokládají se za mimořádné, a mají právo účastniti se přednášek. Volba jednoho každého člena, jak řádného tak i mimořádného a čestného, budiž několik schůzí napřed ohlášena, a konej se tajným hlasováním všech řádných členův v Praze přítomných; k volbě člena řádného jest třeba jednohlasnosti, při volbě člena mimořádného nebo čestného postačí většina hlasujících. Ku platnému usnášení ve Společnosti jest rovněž třeba jednohlasnosti, tak sice, že každý člen svým záporným hlasem může návrh zvrátiti. Řádní členové předsedají ve Společnosti, střídajíce se v tom půlletně. (Předsedajícího člena nazývali v jeho půlletní době direktorem, a krom toho volivali si vysoce postaveného příznivce věd za předsedu, ačkoli první stanovy o tom nic nepraví.) Pořádek, kterým dosavadní členové mají se střídati v půlletním předsednictví, ustanoví se losem; budoucí členové budou se k tomu připojovati dle doby svého přijetí. Společnost zvolí si některého člena svého za stálého sekretáře. Každý člen jest povinovat, sepsati zprávy o běhu svého života a zejména o své činnosti literární, i odevzdati je zapečetěné Společnosti, kteráž po jeho smrti postará se o jeho životopis a uveřejní jej ve svých spisech.

S uvedenou žádostí a osnovou stanov odebrali se tři vyslaní členové Společnosti, totiž Jan Mayer, Ungar a Strnad, k císaři do královského hradu Pražského, aby žádost mocnářovi osobně podali a svými prosbami podporovali; dle vši pravděpodobnosti toto slyšení událo se dne 20. září 1784. Kromě toho Společnost ve své potřebě měla ještě zvláštní přímluvce u trůnu; výslovně jmenují se takoví dva, totiž kníže Karel Egon Fürstenberk v Praze a dvorský rada Ignác Born ve Vídni.*) Onen při této příležitosti poprvé vstoupil ve vztah k naší Společnosti; ten kníže, narozený r. 1729, v létech 1771 až 1782 jakožto nejvyšší purkrabí spravoval království České obratně

*) *Abhandlungen* za r. 1785, I. str. V. *Vorträge* 1836 str. 4. — Pelel píše ve své kronice české za Josefa II., kteráž se chová v rukopise a nikdy nebyla ustanovena k uveřejnění, jak následuje: „Die böhmische Privat-Gesellschaft schickte drei Deputirte an den Kaiser, den Doctor Mayer, Ungar und Strnad. Sie baten, der Kaiser möchte sie zu einer öffentlichen Gesellschaft erheben. Kaiser bezengte viel Wohlgefallen daran; im December gab er seinen Entschluss, gab ihr den Saal im Karolinum zu ihren Versammlungen, und nannte sie böhmische Gesellschaft der Wissenschaften. Sie er-

a se mnohou sebeobětovností; svou úctu k uměním a vědám dával přichylně na jevo ve všech svých vysokých postaveních. Dvorský rada Born ve Vídni měl nyní dobrou příležitost, aby svému Pražskému založení ukázal se užitečným; snad to učinil také prostředkem svých zednických bratří, mezi nimiž zvláště jeho nejmilejší přítel Sonnenfels byl k tomu úkolu způsobilý. Ještě dříve než úřední vyřízení žádosti bylo Společnosti doručeno, obdržela tato důvěrnou cestou opis císařského rozhodnutí, jež o tom vyšlo; toto pak přišlo k českému guberniu dvorským dekretem, jenž takto zněl:

Královskému českému guberniu.

Jeho Veličenstvo ráčil zde navracovanou prosbu české soukromé společnosti nauk nejmilostivěji přijmouti, poroučuje, aby tato společnost byla ujistěna nejvyšší spokojeností z prací jejich, čelících k rozmnožování užitečných vědomostí v Čechách, jejichž pokračování bude také Jemu k obzvláštnímu zalíbení. I ačkoliv nepřišla ještě doba k založení veřejné akademie věd, přece J. V. dovoluje, že této soukromé společnosti k jejím schůzkám může býti propůjčen sál, jenž v domě university beztoho stojí prázdny, i že přijímání cizích nebo domácích členův zůstává se jí na vůli.

Ve Vídni dne 3. listopadu 1784.

Leopold hrabě Kolovrat,
Tobiáš sv. pán Gebler,
Sonnenfels.

Dne 18. listopadu dvorský dekret došel do Prahy, dne 20. listopadu prošel radou guberniální, načež byl oznámen Společnosti s dodatkem, jenž týkal se některých příprav k odevzdání vyžádaných místností v Karolíně.

Společnosti bylo nyní raditi se a usnášeti o způsobu, jakým by měla užití císařské koncesse. Zdání budoucího sekretáře společenského, dra. Jana Mayera, znělo velice pessimisticky; onť byl mnohem více očekával, než skutečně se docílilo. Pokládají (tak rozumoval)

wählte sich den Fürsten zu Fürstenberg zum Präsidenten, besteht nun aus 10 Gliedern; diese sind: Gf. Schaffgotsch, Tessanek, Gruber, Strnad, Dobner, Pelzel, Dobrowsky, zwei Mayer, Ungar.“ Tato zpráva stojí u Pelcla hned po zvěsti o velikém dvorském plesu, jež císař dával v Praze 19. září 1784; po té zprávě následuje zmínka, že císař dne 23. září odejel z Prahy do Terezína. — Medalie společenské mají datum 20. září 1784.

veřejnou společnost nauk a řádnou akademii za jedno, a na obojí prohlašují dobu za nepříšlou ještě; vždy ještě myslí, že učinili dosti, nekladouce žádných překážek v cestu mužům, kteří se zaměstnávají vědami.*) Dále Mayer poukazoval na slovičko beztoho, jehož užívá dvorský dekret při povolování prázdného sálu; a poněvadž prý Soukromá Společnost jakožto taková ani budoucně nesmí před se bráti veřejných úkonů, a tudy onoho sálu potřebovati nemůže, tož navrhoval, aby se složila odpověď ve výrazech tuze ponížených, ve kteréž Společnost vracejíc sál jí povolený, litovati má, že nejvyšší rozhodnutí nevypadlo zcela dle jejího přání.**)

Kdyby Společnost byla si osvojila návrhy Mayerovy, jistě bylo by se tím mnoho dobrého v zárodku udusilo. Ostatní však členové nikterak nesdíleli oněch pessimistických názorův, ba dobrá zdání Strnadovo a Dobnerovo zněla ve smyslu zcela opačném, t. j. rozhodně optimistickém; poslední těšil se zvláště z toho, že prý císař v obvyklém dříve pojmenování *Soukromá Společnost* vynechal slovo *Soukromá* a tím vyhlásil ji za českou učenou společnost. Není sice na jevě, oč toto tvrzení Dobnerovo se opíralo, neboť jak v císařském rozhodnutí, tak i ve dvorském dekretě i na adrese intimátu guberniálního naše jednota nazývá se „českou soukromou společností nauk“; jakým způsobem mocnár vyjádřil se ústně při audienci, není nám zevrubně povědomo. Budiž však tomu jakkoliv, ve Společnosti, jak se zdá, obdrželo vrch to mínění, že bude nejlépe, dáti dvorskému dekretu výklad co možná široký, tuto pak interpretaci předložit na vyšším místě, a jestliže od úřadu nebude proti tomu odporu, pokládati a zachovávatí ji jako pozitivní předpis. K takovému jednání Společnost mohla se cítiti oprávněnu, poněvadž dvorský dekret nezmiňoval se o předložených stanovách, a tudy právem mohlo se za to míti, že dvorský úřad statutárně uspořádání Společnosti zůstáváje

*) Hrabě Kašpar Šternberk vyslovil se později se vztahem k tomuto desetiletí způsobem podobným, ale přece klidnějším: „Die Wissenschaften, obgleich wenig unterstützt, entwickelten sich von selbst, da man ihnen kein Hinderniss in den Weg legte und viele wissenschaftliche Männer vorhanden waren.“ *Leben des Grafen K. Sternberg*, str. 28.

**) Dr. Jan Mayer, zdá se, trpěl někdy melancholickými záchvaty. Když 5. února 1785 psal udaje ke svému životopisu pro Společnost, končil je několika verši z básníka La Mothe le Vayer, kteréž dle jeho ujištění vyjadřují celý jeho stav. Tyto verše jsou hotový světobol: les troubles ici bas sont pires que la mort... je n'aurais jamais voulu naître. Srovnej jeho životopis v *Abh.* 1811, str. 36.

svázakonnému uvázení jejím. Takovétto taktiky se přidrželi, a ona potkala se s dokonalým zdarem.

Pomátná schůze, ve kteréž rozhodlo se o těchto záležitostech, konala se za předsednictví direktora Tesánka dne 4. prosince 1784. Přítomno bylo 9 členů, scházel toliko hrabě Šafgoč. Především zůstáno na tom, že Společnost bude pokračovati ve svých pracích pod ustanoveným s nejvyššího místa jmenem *České Společnosti Náuk*, že osnovu stanov podrží za základ své ústavy, že přijme sál v Karolíně s nejvyššího místa jí vykázaný, a že ujmouc jej, dá jej ke své potřebě upravit. Tato tři usnešení měla potom býti ohlášena guberniu ve formě pamětného spisu, zároveň pak pečeť společenská měla se předložiti ku potvrzení a vykonaná volba praesidenta měla se oznámiti. Když bylo usnešeno takto se zachovati naproti úřadu státnímu, ustanovili v též schůzi dle stanov losem pořádek členů; byl potom takovýto: Jan Mayer, hrabě Šafgoč, Ungar, Josef Mayer, Dobrovský, Gruber, Pelcl, Strnad, Dobner, Tesánek. Za sekretáře Společnosti zvolen Jan Mayer a ku pomoci přidán jemu Strnad. Následkem této volby Jan Mayer prozatím vypadl ze řady direktorův, a na prvé půlletí zřízen za direktora člen následující, totiž hrabě František Šafgoč. Pak přikročili k volbě praesidenta Společnosti, a ta padla jednomyslně na knížete *Karla Egona Fürstenberka*. Také zvolen byl čestný praesident, za něhož vybrali si hraběte Eugena z Vrbna, pána na Hořovicích, jehož přízeň k historii české chtěli tím poctiti. Konečně v též schůzi umluvena byla pečeť Společnosti; měla obsahovati českého lva, jenž z rohu hojnosti vysypá příznaky věd; v posledním vzhledu bylo to usnešení hned potom změněno, a na společenské pečeti objevil se lev český korunovaný, držící levou přední nohou věnec; opis zní: *Sigillum Societatis Scientiarum Bohemicae*.

Druhou schůzi konala Společnost dne 13. prosince již za předsednictví knížete Fürstenberka. Také nápotom tento knížecí praesident, dokud živ byl, předsedával osobně ve schůzích Společnosti; schůze daly se z pravidla v paláci praesidentově, a sice i pak, když místnosti, Společnosti vykázané v domě kolleje Karlovy, byly upraveny a od Společnosti dne 2. června 1785 osazeny. Tyto místnosti skládaly se z veliké síně a přilehlého k ní pokoje v prvním patře, a z pokoje s komorou v druhém patře;*) ve velké síni bývala dříve knihovna Karolinská, po jejímž přenesení do Klementina sál zůstala

*) Guberniální dekret, kterým ty místnosti odevzdány byly Společnosti, má datum 25. ledna 1785; adresa na něm zní: *An die böhmische gelehrte Gesellschaft*. Dle toho státní úřad v pojmenování Společnosti také vynechal

prázdná. Náklad na upravení hradil kníže Fürstenberk z vlastního měšce;*) vůbec tento první praesident pečoval se vzornou horlivostí o všestranné zvelebení Společnosti.

Společnost ve svém soukromém stavu nejspíš nedělala rozdílu mezi svými členy, pokládajíc snad každého učence, jenž zaslanými pracemi svoji účast osvědčil, za člena svého,**) necht bydlil v Praze či jinde; té domněnce nasvědčuje začátek výše uvedené žádosti k císaři, kteráž výslovně podána byla ode členů v Praze přítomných. Nyní podle stanov muselo nastati jinak. Deset *starých členů* uvádí se od té doby jakožto řádní členové Společnosti. Tato nyní udílela svým členům diplomy. Hned v prvním čase byl biskup Litoměřický, Emanuel Arnošt hrabě Waldstein, jmenován čestným vicepraesidentem, Adaukt Voigt v Mikulově přespólním členem, a František hrabě Kinský v Novém Městě za Vídní prvním čestným členem, i poslány jsou jim diplomy; kromě toho v seznamě členův z r. 1785 také Ignác šlechtic Born jmenuje se přespólním členem, a to na prvním místě, ač v archívě Společnosti nic se nezachovalo o tomto jeho členství.***)

Nyní přistoupeno také k volbám takových učenců do Společnosti, kteří dosud nestáli k ní v žádném poměru. Při volbě členů řádných i mimořádných žádalo se obyčejně, ač nikoli bez výjimky,

slovo *Privat*, a tudý mlčky potvrdil stanovisko, jež Společnost zaujala při vykládání dvorského dekretu.

*) Fürstenberkův životopis od Herrmanna, *Abh.* 1787 str. 28; cf. *Abh.* 1785 I. str. XV.

***) Když svrchu str. 4. mezi spolupracovníky Soukromé Společnosti jmenovaný František Steinský, prof. historických pomocných věd na filosofické fakultě Pražské, r. 1811 stal se rektorem university, přiložil si v tištěném ohlášení immatrikulace také tento titul: *Privatorum Bohemiae eruditorum ad incrementum matheseos, historiae patriae et naturalis associationis, quae nunc societas regia audit, sodalis*. Dle usnešení učiněného 10. března 1811 Společnost upozornila na tu okolnost tehdejšího direktora filosofické fakulty Milona Grüna, opata Strahovského, podotýkajíc, „že Soukromá Společnost napřed jmenovaná již netrvá, a že p. prof. Steinský členem kr. české Společnosti Náuk není“; žádali direktora, „aby v podobných případech tohoto oznámení užil přiměřeným způsobem.“ Milo Grün jakožto direktor filosofických studií odpověděl 17. dubna; omlouval se, že dotčená vyhláška, dříve než se vytiskla, nebyla mu povědoma, i sliboval, že „o této ctěné notě netoliko p. prof. Steinskému dá věděti, nýbrž že také v podobných případech vynasnaží se užívati jí přiměřeným způsobem, neboť on jest dalek toho, aby přednostem společnosti tak ctihodné a slouvné bylo ubližováno od některého z jeho podřízených.“

****) Archiv Společnosti má od Borna toliko jeden list, daný z Vídně 28. ledna 1786, v němž on děkuje za zaslaný jemu „první díl Pojednání akademie.“

jakožto podmínka, aby sepsal stať způsobilou ku přijetí do Pojednání. Takž byli zvoleni za řádné členy dne 21. ledna 1785 Josef šl. Plenciz a Jiří Procházka, kteříž oba byli professory medicíny v Praze. Prvější pohřbu již po čtvrtletě byl Společnosti opět smrtí odňat.*) Dne 5. února byli zvoleni za řádné členy Ota Steinbach z Kranichsteina, opat kláštera Žďárského r. 1784 vyhořelého a pak zrušeného, a napotom referent v záležitostech náboženských u českého gubernia,**) a František Gerstner,***) tehdaž adjunkt při hvězdárně Pražské; onoho navrhoval k volbě Ungar, tohoto Strnad a Tesánek. Dne 2. července zvolena byla celá řada nových členů, a sice la Grange, Castillon, Bernoulli, Gerhard, Schreber (navrzení Tesánkem, hrabětem Šafočem a Janem Mayerem), Gessner v Curichu (navržený od bratří Mayerů), Monse v Olomouci (navržený Pelcem a Dobrovským), Schloysnigg, tehdaž učitel arciknížete Františka (navržený Ungarem a Janem Mayerem), vesměs za členy přespólní; konečně k návrhu Dobnera a Jana

*) Plenciz zemřel 26. dubna 1785 na nakažlivou hnilou zimnici ve 33. roce věku svého. Ježto otec jeho byl z osady Salcan u Gorice a studoval v Gorici a Padově, tož jméno Plenciz nejspíš má se čísti po italsku; psávalo se také Plenciz. Josef Plenciz byl, po zednicku mluveno, vynikajícím členem orientu Pražského. R. 1778 přišel z Vídně do Prahy jakožto profesor pathologie a praktického lékařství; od r. 1779 působil také velmi horlivě jako domácí lékař v sirotčinci u sv. Jana Křt. R. 1783 vyskytá se mezi prvními zakladateli lože u Pravdy a Sjednocenosti, ku kteréž přestoupil z lože u 3 korunovaných Hvězd. Když onano lože se ustavovala, zvolen byl za řečníka; r. 1784 provincialný velmistr hr. Stampach ustanovil jej za svého náměstka podle jmenem deputovaného velmistra provincialného. Poněvadž Plenciz pro svoje obětovné lékařské působení byl nemálo oblíben ve veškerých vrstvách obyvatelstva Pražského, svobodní zedníci při jeho slavném pohřbu poprvé uchopili se příležitosti, aby také veřejně se ukázali; viz o tom System der Loge Wahrheit und Einigkeit str. 321—325. Plencizův životopis psal Ungar, Abh. 1785 I. str. XX; významnou jak pro zesnulého tak i pro jeho životopisce jest pochvalná zmínka o té okolnosti, že Plenciz předvidáje smrtelný konec své nemoci, žádal býti opatřen svátostmi umírajících. — Také Jiří Procházka byl členem lože u Pravdy a Sjednocenosti.

**) Steinbachův životopis od Dobrovského jest tištěn v Abh. 1795 str. XXVI; podstatné dodatky o věcech velice nechvalitebných byly teprva nyní na světlo vyneseny Brandlem v Životě Dobrovského str. 76.

***) František Josef Gerstner, muž o hmotný vývoj země České vysoce zasloužilý, narodil se 23. února 1756 v Chomoutově, studoval matematiku i astronomii pod Steplingem a Tesánkem v Praze, stal se r. 1784 adjunktem hvězdárny a r. 1789 professorem vyšší matematiky na universitě Pražské; organizoval polytechnické učiliště tamže, jež od r. 1801 spravoval jakožto ředitel. Zesnul 7. června 1832 bezmála osleplý.

Mayera zvolen byl čestným členem Ignác hrabě Batthyány, biskup Sedmihradský.

Jmenovanými zde starými a nově zvolenými členy vyčerpán jest první seznam členův, jenž byl uveřejněn r. 1785 (Abh. str. XVI); podrobným vyčtením jich nabyli jsme náhledu do složení Společnosti, jakové bylo v posledním stadii jejího trvání soukromého i v prvním roce po vyhlášení jejím za veřejnou. Dále již nebudeme uváděti všech nově volených členů, nýbrž vytýkati budeme toliko ty z nich, kteří dobyli si zvláštních zásluh o Společnost anebo v dějinách jejích jsou zajímaví. Jakožto takového dlužno ze členův ještě r. 1785 volených jmenovati Jana Herrmanna z Herrmannsdorfa; *) byl navržen od Ungara za řádného člena.

Dne 1. října 1785, kdy volba Herrmannova se dala, byl Pelcl ustanoven za *pokladníka* Společnosti. Poklad sice, ježž měl spravovati, nebyl tuze veliký, avšak přece to bylo znamením potěšitelného pokroku, že Společnost pokladníka potřebovala. Prvý výroční počet, předložený Pelcem 11. listopadu 1786, vypadl v ten způsob, že Společnost měla důchodů 250 zl. a výdajů naproti tomu 249 zl. 30 kr.

Maličkého příjmu nabyta Společnost nyní vydáváním svých spisů, avšak toliko na krátký čas. Jako dříve, tak i nyní Společnost vydávala svá díla nikoli nákladem svým, nýbrž cizím; podivno, že to nebyla firma Pražská, nýbrž cizozemská, jejímž nákladem v nejbližších letech vycházelo pokračování Pojednání. Dráždanský knihkupec dvorský Konrad Šalomoun Walther uzavřel se Společností dne 1. března 1785 smlouvu, kterouž se zavázal, vydávati svým nákladem spisy Společnosti v důstojné úpravě a opatřené potřebnými mědirytinami; jakožto honorář vymíněno bylo 30 tištěných exemplářů a po 5 zl. za tiskový arch; o korekturu musel se postarati nakladatel, Společnosti toliko v obzvláštních případech náležela revise. Po roce však nakladatel dožadoval se slevy; když pak Společnost nadarmo poohledla se v Praze a v Lipště, aby dosáhla příznivějších výminek, byla smlouva s bratřími Walthery ve Dráždanech dne 21. srpna 1786 obnovena na ten způsob, že Společnost odřekla se peněžitého honoráře, a nakladatel měl jí potom dávat 60 výtisků zdarma. Tyto výtisky Společnost

*) Herrmann byl rodilý Vídeňan (nar. 1748), r. 1777 byl povýšen do stavu šlechtického za služby prokazané státu při nepokojích selských v Čechách, od r. 1780 sloužil v Praze jakožto rada guberniální; při vyhledávání a odvádění bezplatných místností v Karolíně pro Společnost zastupoval úřad státní; r. 1790 byl přesazen do Vídně ku komoře dvorské a tam již r. 1791 dán na penzi.

hned od počátku větším dílem rozdávala mezi své členy a příznivce, několik jich bývalo také prodáno.*) Spisovatelé za své tištěné příspěvky nedostávali honoráře.

Příležitostných podpor dostávalo se Společnosti od jejího knížecího praesidenta a někdy také od jiných členů. Tím způsobem mohla již ve svém soukromém stavu r. 1784 přikročiti k rozepsání *cenné otázky*, na jejíž zodpovězení vysazena byla cena 25 dukátů; zněla pak takto: „Co dosud bylo psáno o přírodopise země České? Co v něm ještě chybí? Kterými nejlepšími prostředky mohl by býti přiveden k větší dokonalosti, aby vlast mohla z něho bráti co největší užitek?“

V mimořádné schůzi dne 19. února 1785 bylo rozhodováno o došlých elaborátech. Shledáno sice, že postavená otázka ve svých třech částkách nikým nebyla úplně zodpovězena; však nicméně přiznali cenu práci, kterou po stránce fysikálné za výbornou uznávali a jejímž spisovatelem byl Karel šl. Sandberg v Brně. Také druhé pojednání zalíbilo se Společnosti jmenovitě za příčinou své hodnoty literárně-historické, a bylo vyznamenáno akcesitem; zasláno bylo od Adaukta Voigta. Obojí práci dali tisknouti v Pojednáních r. 1785.

Ve schůzi konané 9. dubna 1785 Společnost usnesla se rozepsati dvě ceny. Cena 25 dukátů byla ustanovena na nejlepší zodpovězení otázky: „Které nedokonalosti nacházejí se ve vynalezených methodách k ustanovování pohybu apsid luniných, a kterak ten pohyb nejzevrubněji a nejsnadněji může býti ustanoven?“

Menší cena 12 dukátů byla vysazena „na nejlepší fysikální popis některého pamětihodného okresu nebo kraje v Čechách a jeho přirozených plodin ze tří říší přírody.“

Rozepsání astronomicko-mathematické ceny ve příčině apsid luniných nemělo žádného výsledku a usnešením ze dne 11. února 1786 bylo zrušeno. — K zodpovídání menší cenné otázky přišly tři statě,

*) Dle návrhu učiněného Janem Mayerem dne 29. května 1789 měly bezplatné výtisky Pojednání z r. 1788 poslati se na tyto adresy: Do Vídně 1. Jeho Veličenstvu, 2. nejvyššímu kancléři, 3. českému kancléři, 4. hr. Choťkovi, 5. baronu Swietenovi, 6. c. k. vojenské akademii (šl. Brambillovi), 7. Bornovi, 8. hr. Kinskému; v Praze 9. nejvyššímu purkrabímu, 10. místopředsedovi, 11. hr. Vrbovi, 12. biskupovi Litoměřickému, 13. kn. Fürstenberkovi; za zaslání pojednání: 14. Stoutzovi v Madridě, 15. Blochovi v Berlíně, 16. Schererovi ve Vídni, 17. Reussovi v Bilině, 18. Schmidovi v Praze, 19. Moravcovi ve Vídni, 20. Khunovi v Chebě; mimo to 14 výtisků tehdejších 14 řádným členům, činí dohromady 34 kusy, kteréž odečtou se od 60, a zbývá 26 kusů.

ze kterých však žádná dokonale neuspokojovala, pročez dne 25. února 1786 zůstáno na tom, že za zaslání popis krajiny Liberecké vykazuje se 50 zl. jakožto odměna pilnosti k dalšímu povzbuzení spisovatele, a že jak ten tak i ostatní dva spisy, ježto se týkaly krajů Rakovnického a Boleslavského, vydají se tiskem v obzvláštním díle. Spisovateli těch tří konkurenčních spisů byli v témž pořádku Richter, Stumpf a Wander von Grünwald. Cennou otázku samu potom obnovili v prvotném znění a podrobnými vysvětlivkami blíže vyměřili; za cenu byla nyní určena veliká medalie*) Společnosti o 50 dukátech; avšak zamýšlený úspěch ani tentokrát se nedostavil.

Usnešením ze dne 10. prosince 1785 Společnost rozepsala tři nové cenné otázky. Společenská medalie o 25 dukátech byla ustanovena na otázku následující: „Kterak surové plodiny české byly v rozdílných dobách zpracovávány a upotřebovány? A který úspěch mívaly při tom čas po čase uměny a rukodilny, továrny a obchod? A které překážky stojí v cestě jejich zvelebení?“ — Tato otázka byla navržena od Ungara, Herrmanna a Steinbacha; odpověď k ní nedošla nižádná.

Menší medalie o 12 dukátech byla určena na „historicko-filosofické pojednání o duchu zákonodárství v Čechách dle různých dob.“ Původcem této otázky byl guberniální rada Herrmann. Přišly dvě konkurenční práce; jedna z nich byla ihned (3. března 1787) odmítnuta; spisovatelem druhé odpovědi byl starý člen Společnosti Adaukt Voigt. Herrmann v obšírném referátě vyslovil se netoliko proti přisouzení ceny, nýbrž i proti tomu, aby spis Voigtův byl tištěn; přece však dne 30. června 1787 byla tomuto od Společnosti přisouzena zlatá medalie, avšak nikoli jakožto cena, nýbrž jakožto odměna s tím odůvodněním, „poněvadž spisovatel podal sice zdařilý historický výtah jak o duchu, tak i o pramenech, ze kterých ustanovení ducha zákonů českých musí se vážiti, při tom však docela zanedbal filosofické úvahy vůbec, zvláště pak při vyšetřování zákonných nařízení až po prvního křesťanského knížete Bořivoje, o pohnutkách,

*) Praesident Společnosti dal vlastním nákladem zhotoviti razidla k ražení velikých a menších penízů společenských i raziti některý počet takových medailí ze stříbra. Po smrti knížete Karla Egona Fürstenberka jeho dědic odevzdal razidla Společnosti. Větší medalie mají v průměru 53, menší 39 millimetrů; nápisy na obojích jsou stejné, totiž na jedné straně „Ingenio et labore“ ve věnci, na druhé straně, kdež jest vyobrazen korunovaný lev držící věnec: Societas Scientiarum Bohemica. Pragae MDCCLXXXIV die XX. Sept.

kteřé přiměly první panovníky k jejich nařizením, i o účincích, které onano způsobila, což přece byl vlastní úmysl vysazené cenné otázky.“*)

Zvláštní odměnu ustanovila Společnost na zodpovězení otázky: „Odkud Čechy za starších časů braly sůl kuchyňskou? Jsou-li důvodny zprávy o solných zřídlech, jež prý se nacházejí v Čechách? A je-li naděje, že by mohly někdy vyráběti vlastní sůl kuchyňskou?“ Navrhovatelem této otázky byl Dobrovský, jenž tím hodlal především způsobiti, aby se zkritisovaly Hájkovy udaje o solných zřídlech a o vaření soli ve Slaném; avšak tato otázka nedošla uspokojivé odpovědi.**)

Když podle toho toliko druhá z cenných otázek, ustanovených 10. prosince 1785, měla úspěch, a ani tu odpověď nevyhovovala úplně očekávání, Společnost r. 1787 obnovila všechny tři cenné otázky; výsledek však nebyl zhola žádný.

K návrhu Jana Mayera Společnost usnesla se 18. března 1786, uspořádati přírodovědeckou výpravu do hor Krkonošských; byla vykonána potom v létě téhož roku od řádných členů Grubera a Gerstnera, od mimořádného člena Jana Jiráka a od botanika Hänke. Učinná pozorování dostala se do tisku teprva r. 1791.

*) Všechny tyto výtky, které dle str. 4 Pojednání na rok 1787 staly se usnesením, jsou vzaty z Herrmannova nepříznivého posudku daného 11. května 1787. Herrmannovy náhledy o té věci byly ovšem ještě pochybenější, než sama rozprava Voigtova; jest pravdě nepodobno a přece pravda, že onen žádal především filosofické úvahy také o takových zákonech, které prý vydány byly od Kroka a jiných pohanských knížat českých! Tehdejší churavost spisovatelova padla snad také poněkud do váhy při udělování odměny; v rozhodné schůzi 30. června 1787 bylo ostatně toliko 5 členů přítomno, totiž Strnad jakožto direktor, Jan Mayer, Herrmann, Ungar a Pelcl, jenž tentokrát psal protokol místo nepřítomného sekretáře Rieggera. Pelcl psal 3. října 1787 z Prahy Dobrovskému: „Der elende Zustand des P. Voigt hat mich recht gerührt. Ich schrieb alsogleich nach Prag, ihm das Geld nach Nikolsburg zu übermachen, so er auch gethan, weil ihm der Bischof bereits die 12 Dukaten für die Medaille geschickt hat.“ Dle toho tato cena byla darována od Litoměřického biskupa hr. Waldšteina. Voigt skonal potom v Mikulově 18. října 1787 na prsní vodnatelnost. Důvěrné sdělení Pelclovo k Dobrovskému ze 17. listop. 1787 o souvislosti dotýkané odměny s urychleným úmrtím Voigtovým jest otištěno u Brandla, Život Dobrovského, str. 284.

**) Přece vytiskla se jedna stať, ku které dala podnět tato cenná úloha; má nápis: Über das böhmische Salzwesen von Fr. W. H. (Abhandlungen 1787 str. 136—150). Poněvadž tato stať nikterak nemohla uspokojiti, psal potom o té věci Jan Mayer se stanoviska přírodovědeckého, Abh. 1788 str. 249—267.

Dosud Společnost měla přírodnickou sbírku, kteráž u ní byla založena již za jejího soukromého trvání a od r. 1784 byla hojně obohacována štedrostí prvního společenského praesidenta; také přišly k ní některé fysikální apparáty, kteréž byly darovány Společnosti od hr. Františka Kinského, Borna a jiných členů.*) Společenské knihovny z počátku nebylo. Teprva dne 11. listopadu 1786 Společnost se usnesla, shromážďovati malou knihovnu; za tím účelem žádání byli předkem členové, aby svá vlastní díla knihovně darovali. Prvý, jenž tomu vyzvání dosti učinil, byl hrabě František Hartig, tehdejší císařský vyslanec u saského dvora ve Drážďanech, jenž dne 2. prosince 1786 zvolen byl čestným členem.

R. 1786 vznikla ve Společnosti myšlenka a byla potom v několika schůzích přetřásána, aby se sbíralo *Diplomatarium Bohemo-Moravicum*, i aby bez meškání bylo tiskem vydáno. První návrh k tomu byl dne 5. srpna 1786 Pelclem přednesen a od Společnosti ihned schválen. Herrmann, Steinbach, Dobner, Riegger a Ungar slíbili, že k té sbírce budou skytati četné opisy listin. Byl úmysl, vésti ten diplomatář až do doby Karla IV. a vydati jej, jakmile bude lze naplniti čtvercový svazek o 4 abecedách (asi 100 archů). Dne 30. června 1787 Pelcl zvěstoval, že již 337 listin jest opsáno pro diplomatář. Později skrze několik let ztrácí se všeliká stopa toho podniku, aniž se dovídáme, proč ho zanechali; teprva r. 1795 mluvili o tom opět, avšak toliko aby si stěžovali na nedostatek prostředků, kterých by bylo potřeba k vytištění tohoto díla.

Karel Egon kníže Fürstenberk daroval r. 1785 Společnosti své zdařilé poprsí z bílého mramoru; a ježto tento první praesident do byl sobě rozmanitých a velikých zásluh o povznesení Společnosti, členové ujednali mezi sebou, že to poprsí na přiměřeném podstavci z černého mramoru postaví v síni společenské a že této příležitosti použijí ke slavnému osvědčení úcty své ku praesidentovi. Odhalení toho pěkného pomníku konalo se dne 12. srpna 1786 ve slavné veřejné schůzi, ku které jmenovitě dostavili se také hosté ze šlechty; guberniální rada Herrmann měl slavnostenskou řeč k oslavovanému praesidentovi a příznivci. Zasedací protokol sepsaný Steinbachem po-

*) Zpráva o přírodnických sbírkách Společnosti nachází se v Pojednáních 1786 str. III, kdež zejména děje se již také zmínka o krásné sbírce lastur čili konchylí. Od těchto sbírek dlužno rozeznávati veřejný kabinet přírodnin, jenž okolo r. 1775 byl v Praze založen tehdejším nejvyšším purkrabím Karlem Egonom knížetem Fürstenberkem, a obdarován byl od něho, jakož i od hr. Františka Kinského i Borna; Abh. 1787 str. 25.

dotýká, že „členové Společnosti po čas té řeči stáli polokruhem okolo Jeho Jasnosti, plačíce pohnutím slzy radosti.“ Avšak dnové slave-ného praesidenta byli bohužel sečteni; kníže podlehl mrtvici dne 11. července 1787; smutek, jež Společnost osvědčovala úmrtní řečí mluvenou ve schůzi 28. července od tehdejšího direktora Strnada, byl upřímný a důvodný; prošel několik let, nežli Společnosti se podařilo, nalézt náhradu za utrpenou ztrátu.

Skutečně po smrti prvního praesidenta následoval patrný úbytek společenské činnosti, k čemuž ovšem přičiňovaly se také jiné okolnosti. Prvý kmen Společnosti již s velkou částí mizel. Dne 22. června 1788 zemřel Jan Tesánek, veliký matematik, jehož zásluhy Společnost počtila zřízením náhrobku. Gelasius Dobner již r. 1787 churavěl,*) potom pak upadl v nemoc nezhojitelnou, ve kteréž ztratil paměť a kteráž již r. 1788 vzdálila jej od vědecké činnosti, ale smrt mu způsobila teprva 24. května 1790. Také jemu Společnost dala postavit náhrobek. Dobrovský byl v létě r. 1787 odvolán z Prahy do Hradiště ke správě generálního semináře moravského a zůstal tam až do prosince r. 1790; z listů Pelclových vysvítá, že Společnost těžce nesla vzdání Dobrovského; právě v historickém odboru měla tehdy málo spolupracovníků. Prof. Josef Mayer byl téhož roku 1787 povolán na vysoké školy Vídeňské; on však účastnil se schůzek Společnosti časem také později, kdykoliv z Vídně navštívil své rodiště, a také ve Vídni byl pro ni činný.

Direktory společenskými byli v letech 1785 a 1786 řádní členové hrabě Šafgoč, Ungar, Josef Mayer a Pelcl, každý půl leta; proč při změně ředitelstva v červenci 1786 byli přeskočeni dva členové, stojící v řadě před Pelclem, totiž Dobrovský a Gruber, nenalezám poznamenáno. Dne 13. ledna 1787 Pelcl odevzdal direktorát královskému astronomovi Strnadovi, na němž tehdy byla řada; ten zůstal direktorem skoro celý rok, dílem, jak se pravilo, poněvadž v červenci úmrtí praesidentovo bylo obvyklé proměně ředitelstva na překážku, dílem však ta proměna byla odložena za příčinou nepřítomnosti některých jiných členů. Na počátku r. 1788 prof. Procházka

*) Svou poslední stať četl Dobner ve schůzi 10. listopadu 1787. Pelcl to označuje Dobrovskému v listě ze 17. list. 1787 těmito slovy: „Dobner las über die böhmischen Theobalde mit verbundenen Fingern und untermischtem Husten. Er geht sehr ein.“ (MS. v Museu). Zmínky o Dobnerově nemoci r. 1787 viz v Pojednáních za 1787 str. 5, r. 1788 v Pojedn. za 1788 str. 9, potom ve výtahu z listu Pelcova daného 9. března 1788 k Dobrovskému u Brandla, Život Dobrovského str. 60.

vstoupil po Strnadovi na místo ředitelské, při čemž opět dva členové byli přeskočeni, totiž Dobner za příčinou své těžké nemoci, a Tesánek, kterýž zamítl ten čestný úřad, ukazuje na svoji churavost. Také Procházka podržel ten úřad skrze celý rok. Kterak r. 1789 ředitelstvo bylo opatřeno nebo neopatřeno, není na jev.

Někdy bývá také zmínka o *třídách*, ve kteréž kupili se členové podle příbuznosti svých vědeckých oborů. Takové zmínky dějí se při poradách o cenných otázkách a při odborných recenzích. Příležitostně také se dovidáme, že tehdy byly tři třídy, totiž fyzikálná, matematická a historická, a že každá třída také měla vlastního direktora.**) Ostatně zřízení tříd zůstává nepovědoma, a nezdá se, že by byla měla velikou důležitost, neboť jak administrativně porady Společnosti, tak i veškeré přednášky vědecké konaly se v týchž společných schůzkách.

Nepříznivý vliv na chod prací společenských měla první změna v *sekretářství*, kteráž nastala již r. 1786. Jan Mayer, jenž v prvních letech spravoval tento čestný úřad se mnohou pílí, vzdal se jeho ve schůzi 9. září 1786,**) a dne 7. října t. r. odevzdal práce, načež v též schůzi guberniální rada *Riegger* byl jednohlasně zvolen za sekretáře; tento byl před tím dne 12. srpna 1786 přijat za řádného člena Společnosti.***) Počátečná horlivost nového sekretáře velice

*) Zasedací protokol ze 23. pros. 1789: „In den Classen übernehmen die Direktion, und zwar in der physikalischen Abbé Gruber, in der mathematischen Prof. Gerstner, in der historischen Pelzel.“

**) Zasedací protokol z 9. září sepsaný Herrmannem neudává žádné jiné příčiny této resignace, nežli „nemožnost, v této vlastnosti děle Společnosti sloužiti.“ V Pojednáních za r. 1787 str. 6 uvádějí se pilné práce za pohnutku, a změna v sekretářství vypravuje se tam v takovém spojení, jako by byla nastala teprva počátkem r. 1788. Z listů Pelclových k Dobrovskému dovidáme se, že Jan Mayer r. 1787 byl těžce nemocen a že ta nemoc r. 1788 opakovala se menší měrou. Proti přílišnému návalu prací zdá se mluvit ta okolnost, že zasedací protokoly ze 12. srpna a 9. září 1786 sepsány jsou Steinbachem a Herrmannem, ačkoli Jan Mayer po obadvakrát byl přítomen, a ještě více okolnost další, že když Riegger zjevně zanedbával práce sekretářské, obstarával je někdy zase Jan Mayer; tak ku příkladu Pelcl píše 16. pros. 1788 Dobrovskému, že on Pojednání o pikartech, jež Dobrovský k němu zaslal, „doručil p. Dru. Mayerovi, kterýž je spolu s jinými ihned do Drážďan odeslal.“

***) Josef Antonín rytíř Riegger, rozený v Inšpruku r. 1742, byl syn profesora kanonického práva Pavla Josefa Rieggera. Syn studoval pod návodem svého otce v Inšpruku a ve Vídni, a již r. 1764 byl jmenován profesorem práva církevního při Teresiánské akademii ve Vídni; r. 1765 přeložen byl na universitu Freiburskou ve Breisgavě. R. 1778 přišel jakožto profesor něme-

ulevila po smrti jasného praesidenta, jeho příznivce. V říjnu 1787 Riegger naposledy přidržel se obyčeje do té doby zachovávaného, dle něhož zasedací protokoly byly na čisto přepisovány; od té doby jsou protokoly velmi nedostatečné, z pravidla obsahují toliko několik výrazných slov nečitelně napsaných, s velkou pak část scházejí docela, a sice netoliko proto, že bylo málo schůzek konáno, nýbrž scházejí také při nejdůležitějších schůzích skutečně konaných.

Dějepis Společnosti za r. 1788, sepsaný nejspíš Rieggerem (Abh. 1788 str. 3), vyslovuje se o nastalé stagnaci takto: Společnost „zůstávala po ten celý rok takořka ve stavu republikánském, bez hlavy, i zdálo se, jakoby se nemohla zotaviti. Tudy také přišlo, že porady, jakž v mezikráloví bývá, šly před se zvolněji než obyčejně, a žádní noví členové, ni řádní, ni přesporní, nemohli býti přijímáni.“ Nedostatek praesidenta však nikterak nebyl jedinou příčinou toho zjevu neutěšeného. To vysvětluje mezi jiným z toho, že když Dr. Ambrož Reuss v Bělině byl dne 9. února 1788 poprvé navržen *) za mimořádného člena, ta věc potom zůstávala netknutou, až dne 7. září 1789 Jan Mayer toho kandidáta podruhé navrhl, podotýkáje, že první návrh stal se přede dvěma lety. Reuss byl potom 12. prosince 1789 zvolen za člena mimořádného, a zároveň prof. Ignác Cornova,**) na-

ckého a všeobecného státního práva na universitu Pražskou, a zároveň byl jmenován guberniálním radou a referentem nad studii při českém guberniu. R. 1782 složil oba úřady, odchází do Vídně, odkudž však po ztrátě všeho majetku svého r. 1785 navrátí se do Prahy a opět dosáhl bývalého svého radství při českém guberniu. Zde velmi horlivě zaměstnával se sbíráním materiálů k historii a statistice Čech, kterýchž vydal tiskem několik svazků. Kníže Karel Egon Fürstenberk jej podporoval, jmenovitě od r. 1785, kdy Rieggerovy poměry domácí nacházely se v nejhorsším neštěstí. Ke svobodným zedníkům přidružil se již ve mladých letech, neboť již ve Vídni, před svým odchodem do Freiburka r. 1765, byl přijat do zednického svazku; v Praze přistoupil k loži u Pravdy a Sjednocenosti. Zemřel v Praze 5. srpna 1795. V Abh. 1798 str. XVII jest toliko krátký nekrológ; životopis Rieggerův vydal Wander von Grünwald v Praze 1798 str. 68 in 4°.

*) Při volbě každého nového člena zachovávan býval tehdy obyčej ten, že kandidát byl od řádného člena navrhován ve dvou schůzích po sobě následujících, a ve třetí schůzi bylo ballotováno o přijetí.

**) Cornova narodil se v Praze r. 1740. Jeho otec byl italský kupec z města Como. Ignác Cornova r. 1759 vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova, působil jakožto professor na gymnasiích v Chomoutově a v Klatovech, a po zrušení jeho řádu na akademickém gymnasiu v Praze, až r. 1784 dosáhl stolice všeobecného dějepisu na universitě Pražské; podržel ji toliko do r. 1795, kdež pro svou churavost šel na odpočinek. Cornova jakožto charakter i spisovatel jest jedna z nejzajímavějších osobností tehdejší učené Prahy; jeho ně-

vrhovaný Pelcem, za člena řádného. Tyto volby daly se v době, kdy Společnost již opět měla praesidenta. Jeho nebytí spojené se soudobým nedostatkem příčinnivého jednatele způsobilo zatím takový úpadek, že již počínali pochybovati o budoucnosti Společnosti. Pod tím dojmem psal Pelcl 18. dubna 1789 Dobrovskému následující slova: Jan Mayer „jest také jediný, kterému naše Společnost leží na srdci. Riegger dokonce se o to nestará. Ona nejspíš zanikne.“

Jednou byla Společnost ze své ospalosti vyburcována podivnou otázkou, kterou k ní učinila vláda. Od r. 1770 trvala v Praze *vlástenko-hospodářská společnost*, jejíž účel označen jest uvedeným jmenem. Dvorským dekretem ze 23. června 1788 byly pro tuto společnost vydány nové stanovy (pode jmenem: Grundsätze), podle kterých jak předseda tak i všech dvanáctero skutečných členů měli býti ustanovováni vládou a guberniem zemským; zároveň bylo gubernium požádáno za vyjádření o tom, „zdali a co snad při tom mělo by se připomenouti ve příčině spojení této společnosti s nynější soukromou společností nauk.“ Gubernium žádalo o tom dobré zdání od obou společností. Členům naší Společnosti bylo patrné, že při dokonalé rozdílnosti ve složení, organizaci a účelu obou jednot mohlo by buďto

mecký sloh jest již novověký. Cornova náležel k nejhrošlivějším členům orientu Pražského. Až do r. 1783, kdy s Canalem, Ungarem a jinými založil loži u Pravdy a Sjednocenosti, byl s bratry právě jmenovanými členem lože u 3 korunovaných Hvězd. Když r. 1784 Ungar v loži napřed jmenované pronesl myšlenku, kterak by luftoni, t. j. sirotci po zednických bratřích, mohli býti vychováni a opatrováni, Cornova do r. 1786 vypracoval plán, jak by ta myšlenka mohla býti ve skutek uvedena; tato stať vyšla tiskem nákladem Canalovým. Cornova také napsal Geschichte des Prager Waisen-institutes zum h. Johann dem Täufer, kterýžto spis v lednu 1785 četl v konferenci zednické; byl schválen a tištěn nákladem lože u Pravdy a Sjednocenosti se jmenem Cornovovým. Když táž lože r. 1790 pracovala o kodifikaci svých zákonův, Cornova byl jeden z nejhrošlivějších při té práci. Též o něm víme, že od r. 1789 byl druhým dohlížitelem ve jmenované loži. V Praze existuje podnes Cornovův zednický certifikát neboli diplom ze dne 20. prosince 1793. Jsou na něm podepsáni následující přednostové lože u Pravdy a Sjednocenosti: Josephus Canal Magnus Magister, Carolus Ungar Deputatus Magnus Magister, Georgius Schmidberg Ephorus primus, Ignatius Cornova Ephorus secundus, Josephus Müller Scriba. V dotčeném spise o vychování sirotků zednických podotýká Cornova, že má býti pokládán za pomník jeho vděčnosti ke bratrům, „jejichž přímluva ke zjednání klidu v mém životě byla tak činná jak šťastná“ (System oc. str. 432); to nejspíš vztahuje se k jeho dosazení za universitního professora. Po svém odchodu na odpočinek žil nuzně ze své malé pense; hr. Prokop Lažanský jej při tom podporoval. Cornova skončil v Praze 25. července 1822.

spojení mezi nimi býti toliko zcela volné a bylo by oběma stranám bez užitku, anebo kdyby Společnost Náuk měla se sjednotiti s hospodářskou společností na základě stanov nově vydaných, že by prvejší musela zcela přestatí a zaniknouti. Josef Mayer kromě toho poznamenal, že dvorský dekret mluví o sjednocení soukromé společnosti náuk s hospodářskou společností, a ježto soukromá společnost na ten čas nestála, že Společnost Náuk, které se to ani netýče, nemá k tomu odpovídati. Mayerova myšlenka byla však mimo puštěna, a ve schůzi 16. srpna Společnost zůstala na tom, že k učiněnému dotazu o sjednocení odpoví odmítavě. Odůvodněné zdání bylo teprva 13. září 1788 vyhotoveno, a tím ta věc byla také odbyta.*)

Hned po smrti knížete Karla Egona Fürstenberka Společnost pomýšlela na to, kterak by svého čestného praesidenta hraběte Eugena z Vrba k sobě blíže připoutala a jej ku přijetí skutečného praesidentství pohnula; zasedací protokoly chtěli za ním vždy posílati do Hořovic, kdež sídlil. Kromě toho myslili také na čestného vicepraesidenta biskupa Arnošta hraběte z Waldšteina. Avšak ani jeden ani druhý zámysl nepřišel k místu. Z listu Pelclova daného 9. března 1788 dovídáme se, že hrabě z Vrba odmrštíl praesidentství jemu nabízené. Rostoucí sešlost věkem byla nepochybně při obou vyhlídnutých kandidátech příčinou, že úmysly Společnosti přicházely na zmar; jak hrabě z Vrba tak hrabě z Waldšteina zemřeli během roku 1789.

Ve schůzi Společnosti dne 30. května 1789 byl *hrabě Prokop Lažanský* zvolen za praesidenta. Tištěný dějepis Společnosti za ten rok (Abh. 1791 str. V) praví, že všechny hlasy členův se sjednotily, aby nabídly Jeho Excellenci úřad téměř ode dvou let uprázdněný. Avšak ze soukromého listu, jež psal Pelcl 24. června 1789 Dobrovskému, vysvítá, že volba Lažanského nevykonala se jednohlasně, nýbrž většinou hlasů, a sice členové při této příležitosti rozestoupili se podle dělidla Společnosti cizího. Všichni svobodní zedníci hlasovali pro hraběte Lažanského, nezedníci odepřeli jemu svých hlasů a pohlíželi na

*) Ve schůzi 16. srpna 1788 byli přítomni: Direktor Procházka, oba Mayerové, Steinbach, Šafgoč, Pelcl, Gerstner, Gruber, Strnad; jakožto nepřítomní uvádějí se toliko Ungar a Dobner, ačkoli tehdy také ještě Dobrovský, Herrmann a Riegger byli řádnými členy Společnosti. Obširná samostatná zdání připravili Jan Mayer a Gruber; obě byla schválena. Herrmann zaslal odchýlné zdání dané ve Vídni 31. srpna 1788; onť pokládal navržené sjednocení pod jistými výminkami za možné. Po společenském sekretáři Rieggerovi při všem tomto písemném a ústním vyjednávání není ani stopy.

vítězství zednické s jakousi žárlivostí.*) Protokolu o této schůzi není; vzhledem k náležitým ustanovením společenských stanov lze však za to míti, že praesidentské volby účastnili se všichni členové, pokud jim to bylo možné. Společnost měla tehdy 14 řádných členů. Z těchto zůstávají 3 mimo úvahu, Dobner pro svou těžkou nemoc, Dobrovský a Josef Mayer za příčinou své vzdálenosti od Prahy; mezi 11 ostatními členy jsou nám známi čtyři jakožto svobodní zedníci, totiž Ungar, Procházka, Gerstner a Riegger; o čtyřech jiných členech zase víme, že nikdy nezedenčili: Gruber a Strnad prohlásili to o sobě sami r. 1794 o Pelclovi a Janu Mayerovi vysvítá to z Pelclova listu právě uvedeného; zůstávají ještě hrabě Šafgoč, Steinbach a Herrmann, ze kterých jeden nebo druhý, neli všichni tři, museli svými hlasy při volbě dopomoci k vítězství straně zednické.**)

Hraběte Prokopa Lažanského poznali jsme již výše (str. 13), když r. 1783 byl jmenován místopředsedou českého gubernia a přidružil se k orientu Pražskému. Dne 21. května 1784 byla mu udělena hodnost nejvyššího sudího dvorského v království Českém. Nyní r. 1789 byl od císaře ustanoven za předsedu reorganisované vlastensko-hospodářské společnosti, a dne 28. května jmenován předsedou královského soudu zemského a nejvyšším sudím zemským v království Českém. Jeho volba za praesidenta naší Společnosti, jakž víme, udála se o dva dni později. Dne 3. září 1789 hrabě Lažanský byl ve veřejné schůzi u přítomnosti četné šlechty slavně uveden ve předsednictví Společnosti Náuk; slavnostenskou řeč mluvil guberniální rada Riegger. Tím počíná se nová obměna v životě naší Společnosti.

V době od r. 1785—1789 Společnost vydala své spisy v pěti quartových svazcích; tiskly se ve Drážďanech a jsou nadepsány: *Abhand-*

*) Vlastní slova Pelclova jsou: „Sie wissen ja, dass wir Gf. Lažanský zum Präsidenten gewählt haben. Er hatte die majora, nämlich alle Freimaurer für sich. Ungar konnte sich vor Freuden kaum fassen. Jetzt haben also die Maurer das Übergewicht bei der Gesellschaft. Wir Laien wollen also zusehen, was sie machen werden, ob sie einen Band pro hoc anno zusammenbringen. H. Dr. Mayer zweifelt. Bis dato war noch keine Sitzung unter dem neuen Präsidio“ (MS. v Českém Museu).

**) Neznámý dějepisec lože u Pravdy a Sjednocení neopomínul vytknouti s velikým uspokojením tu okolnost, „že toho roku jak vlastensko-hospodářská společnost, tak i česká společnost náuk našeho důstojného bratra L* zvolily si za předsedu, aby pod jeho správou ještě šťastněji pokračovali ve svých rovněž tak slavných jak užitečných pracích, ve kterých tolik bratrů naší lože dosud mělo nejčinnější podíl.“ System oc 337.

lungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. R. 1785 vyšly 2 svazky, I. str. XXXII a 348, — II. str. 271; v následujících třech letech vyšel vždy jeden svazek, III. 1786 str. XVIII a 492, — IV. 1787 str. 22, 336 a 160, — V. 1788 str. 383. První dva svazky z r. 1785 počítávají se také za jeden svazek ve dvou oddílech, a všech těchto pět svazků dohromady bylo později nazváno *první řadou* Pojednání. V každém svazku nachází se v předu soudobý dějepis Společnosti, seznam členů, někdy také životopisy zemřelých členů; potom následují cizí statě, t. j. vědecká pojednání, ježto byla zaslána od nečlenů; práce členův samých rozlišují se ve tři odborné oddíly, a sice tiskla se pohromadě pojednání z odboru mathematického, potom ze přírodovědeckého, a na třetím místě z historického.

Kromě svazků aktových Společnost vydala r. 1786 u Walthera ve Drážďanech: *Drei Abhandlungen über physikalische Beschaffenheit einiger Distrikte und Gegenden von Böhmen* (str. 124 in 4°); jest v té knize obsažen přírodopis krajiny Liberecké od Richtera, fysikální popis kraje Rakovnického od Stumpfa, a fysikální popis kraje Bole-slavského od Wandera von Grünwald.

Vědecké práce v odboru historickém

1784—1789.

Staříčský *Dobner* byl ještě pořád nejpilnějším spolupracovníkem na poli dějepisy vlastenské. V této době podal šestero statí do Pojednání; s dobrou polovicí jest to polemika vedená zřejmě ale slušně proti smělym negacím a posicím Dobrovského, kteráž asi svému původci velmi strpčila poslední leta života. U Dobrovského dlužno chváliti shovívavost, kterou dokázal tím, že Dobnerovi za jeho života neodpovídal.

Prvá rozprava Dobnerova rozebírá historicko-kritickou otázku, zdali tak řečená *cyrillská abeceda* má se pokládati za pravý vynález sv. slovanského apoštola Cyrilla (II. 110—139). Tato stať mří proti Dobrovskému, jenž hledal původ abecedy hlaholské ve 13. věku; Dobner naproti tomu snaží se dokázati, že abeceda hlaholská byla vynalezena od sv. Cyrilla a Methoda, a že tak řečená *Cyrillská abeceda* teprva později byla uvedena do slovanských knih církevních, snad prý v Rusích za velikého knížete Vladimíra Rovnoapoštolského. Přísně vzato byl by kritik měl tehdaž říci: Non liquet, jakož ani za našich časů ta otázka není konečně rozhodnuta; avšak nové objevy

a výzkumy, ježto byly učiněny za sto let od té doby proších, celkem dávají za pravdu více Dobnerovi než Dobrovskému.

Druhé Dobnerovo kritické vyšetřování týká se dvou otázek: *Zdaž křesťanství uvedeno bylo do Čech od sv. Methoda* podle zásad, učení a obyčejů církve římsko-latinské či řecké? *Zdaž sv. Methoda* bylo od papeže Jana VIII. sloužení slovanských mší zapovězeno přímo a bez omezení? (II. 140—177). Podnět k této rozpravě dala knížka anonymní, ve kteréž bylo jistěno po Bílejovském a jiných, že české husitství mělo původ svůj ve vzpomínkách na řecké církevnictví původně do Čech uvedené. Tuto domněnku Dobner sice porazil; když však domnívá se dokazovati, že papež Jan VIII. arcibiskupu Methodovi zapověděl sloužení slovanských mší toliko dle obřadu řeckého, nikoli pak dle obřadu latinského, a že ss. Cyrill a Method formálně přestoupili od církve řecké k latinské, tož dlužno říci, že jeho důkazy k těmto dvěma kusům daleko nedostačují.*)

Rozprava o *uvedení křesťanství do Čech* (III. 394—444) opět polemizuje proti Dobrovskému. Dobner v ní hledí dokázati, že Čechové byli na křesťanství obráćeni z Moravy od sv. Methoda, a že tradice, podle kteréž jmenovaný apoštol slovanský také osobně do Čech přišel, mnohem více podobá se pravdě, než její opak. Také v této sporné otázce byl Dobner šťastnější, než jeho odpůrce Dobrovský, neboť hlavní thesis Dobnerova jest od té doby zúplna na jisto postavena; v leckterém vedlejším kuse Dobner ovšem neměl pravdu, zejména když tvrdil, že 14 lechů r. 845 v Řezně pokřtěných byli Moravané a nikoli Čechové.**)

*) K této statí nejspíš vztahuje se následující poznámka v zasedacím protokole dne 15. ledna 1785: „H. Exprovincial Dobner setzte seine Vorlesung über den slavischen Ritus fort, und geendiget, auch der Gesellschaft übergeben. Diese Abhandlung, da sie wegen Weitläufigkeit und anderen Anständen nicht alle Stimmen der Mitglieder erhalten, so ist sie nicht zum Drucke unter der Sammlung der gesellschaftlichen Abhandlungen aufgenommen worden.“ Dle udání byli přítomni všichni členové. Snad to usnešení později proměnili. — Gerstner psal r. 1832, že „r. 1785 při pojednání čteném od P. Gelasia Dobnera naskytila se ta škodlivá okolnost, že odporem dvou členů, J. Dobrovského a K. Ungara, jenž v té schůzi nemohl býti uklizen, zasloužilý starý G. Dobner viděl se pohnuta prohlásiti, že by spíše ze Společnosti vystoupil, nežli by ještě jednu stať napsal a ve schůzích společenských četl.“ Proto prý členové obou tříd usjednotili se potom na tom, že každé pojednání má napřed v náležitě třídě kolovati a teprva potom v řádné schůzi čteno býti.

**) Toto pojednání bylo čteno ve schůzi 3. září 1785, ve kteréž nebyli přítomni ani Dobner, ani Dobrovský a Pelcl. Bylo usnešeno, předložiti tu stať „ne-

Dobrymi výkony jsou ově další rozpravy Dobnerovy: *Dějepis Oldřicha knížete Břeclavského* (III. 462—492), a *historické zprávy o knížecím rodě českých Děpolticů* (IV. 3—38). V obou pojednáních spisovatel mnohým novým a spolehlivým světlem opatřil osobnosti, kterých se týkají.

Rozprava o *stáří českého překladu bible* (V. 283—299) jest Dobnerova stať posledně tištěná, ač nikoli posledně psaná. Účel její byl ten, dokázati proti Dobrovskému, že český překlad bible nepochází teprva ze 14. věku, nýbrž měl původ svůj ve překladě cyrilském, ježž prý Čechové v 9. věku přijali a potom později znenáhla podle latinské vulgaty měnili. Musíme bohužel přiznati, že Pelcl správně soudil, píše Dobrovskému 3. října 1787, že deklamace Dobnerova o českém překladě bible nestojí za tisk.

Dobrovský v této době napsal čtyry statě do Pojednání. Při žádné z nich neupadl do svého známého hyperkriticizmu, a tudy vydařily se mu všechny dobře.

V pokuse o *Břevnovské zakladací listině Boleslava II. z r. 993* (II. 178—200) chtěl Dobrovský ukázati, kterak by mělo se užívati starých listin k osvětlování rozličných větví dějin vlastenských; skutečně to pojednání obsahuje mnohý dobrý pokyn, ačkoliv spisovatel při vykládání listiny neuhodil pokaždé do pravého.

Zcela výbornou dlužno nazvati archaeologickou rozpravu o *způsobu pohřbívání u starých Slovanův* (III. 333—359). Podnět k jejímu sepsání daly hrnčené nádoby, ježto r. 1784 byly vykopány u Hořfna na bývalém pohanském pohřebišti. Dobrovský dokazuje proti Dobnerovi, že dávní Čechové pohřbívali své mrtvé dvojím způsobem, tak že u nich bylo obyčejem netoliko pohřbívatí celé mrtvoly, nýbrž také spalovati mrtvá těla. Také podotýká, že hrobové nádoby nebyly ve směs popelnicemi, nýbrž že dlužno některé pokládati za nádoby k pití a j. v. Jenom jedno pohřešujeme v tomto pamětihodném pojednání, totiž zření k tomu, že ne všechny pohanské hroby, které se v Čechách nacházejí, musejí pocházeti od slovanských obyvatelů.

přítomným členům z odboru historického, zvláště p. Dobrovskému.“ Dobrovský, jenž Dobnerovo dokazování dokonce neshledával přesvědčivým (viz jeho listy ze 7. října 1785 a 15. ledna 1787 u Brandla str. 47, 52), mohl teda zameziti, aby ta rozprava u Společnosti se netiskla, — kdyby jeho povaha nebyla k tomu příliš šlechetna bývala.

Krátká poznámka o jednom místě v 19. listě sv. *Bonifacia, týkající se Slovanův a jejich mravů* (IV. 156—160), prozrazuje netoliko střízlivého badatele, jakým sic Dobrovský proslul, nýbrž také upřímného Slovanů přítele.

Dobrovského *dějiny českých pikartův i adamitů* (V. 300—343) jsou vzornou rozpravou historicko-kritickou. Jedná se v ní o výstřední straně mezi tábority, kterou jmenovali pikartskou. Spisovatel vážil své zprávy o pikartech a jejich prostopášné odrůdě, adamitech, nejvíce z rukopisné kroniky Vavřince ze Březové (Březiny). Ve předposledním oddíle bere v ochranu české bratry, které jmenováno též pikarty, naproti ztotožňování jich s adamity.

Od Pelcla nacházíme v této době rovněž 4 pojednání. První, týkající se *původu dvojatého orla Václava krále římského* (II. 85—100), rozebírá ten zjev, že jmenovaný král užíval také malé pečeti, na které jest vyobrazen orel dvojhlavý se lvem českým na prsou. Spisovatel dokazuje, že tento dvojitý orel vyznamenává původ krále Václava a teda chce znázorniti tu okolnost, že Václavův otec byl římským císařem a matka římskou císařovnou.

Pelclovy *historické rozpravy o litevském knížeti Sigmundovi Korybutovi*, jenž ve válce husitské po několik let zdržoval se v Čechách jakožto správce zemský (III. 360—393), učinily značný pokrok v tehdejších vědomostech o válce husitské. Podnět k této stati dalo nalezení dvou listin, kteréž týkají se řečeného knížete, avšak nejvíce zpráv ke svému předmětu našel Pelcl v českých zápiscích neznámých letopiscův, kteréž Pelcl nazýval Continuatores Březinae a které Palacký později uveřejnil pode jménem Starých Letopisů Českých. Na konec rozpravy dal Pelcl otisknouti 8 listin.

V pojednání o *panství českém v markrabství Mišeňském* (IV. 39 až 74) Pelcl sebral zprávy, které ukazují, že panovníci čeští od r. 984 až do r. 1459 opětovně drživali některé částky marky Mišeňské. Jistotně Pelcl do těchto proměnlivých poměrů přivedl mnoho světla; za našich časů jeho stať zasluhovala by býti přepracována a doplněna.

Méně podařil se Pelclovi *dějepis Němcův a jejich řeči v Čechách* (V. 344—383). Spisovatel v této stati, kteráž ostatně zde sahá toliko do časů krále Jana, užil sice mnohých spolehlivých zpráv o nenáhlém stěhování a usazování se Němců v Čechách; ale zle pochybil ve dvou hlavních kusech sem náležitých. Onť totiž jednak se domnívá, že nyní Němci v pohraničných horách českých mají se pokládati za přímé

potomky Hermundurů, Markomanů a Bojů, kteříž prý po příchodu Čechů ustoupili do hor a tam povždy zůstali — kterážto domněnka ničím nepodporovaná nikterak neostojí vedle naší nynější vědomosti o tom, kterak pomezna pohoří okolo země České bývala před 13. věkem zarostlá lesem. Podruhé pak, což jest podivnější, pojednání Pelclovo trpí tím, že spisovateli málo bylo povědomo o hromadném stěhování se německého živlu ve 13. věku do Čech, a on o tehdejším zakládání měst i o německé kolonizaci pomezného hvozdu nemá pojmu přibližně správného. Dle jeho mínění dokonce by ve 13. věku stěhování německé do Čech nebylo tak hojné jako ve 12. věku. — Nejpodivnější však jest účel, ku kterému Pelcl se praví psáti tento dějepis Němců v Čechách; vyslovuje se o tom po podotknutí, že země na sever od Čech ležící bývaly někdy slovanské, tímto způsobem: „Ještě ve 14. věku musel člověk v Lipsku uměti srbsky, chtěl-li od venkovanů na trhu kupovati potraviny. Tak tomu jest za našich dnů ve městě Praze, kdež obyvatelé již mluví německy. Snad tomu tak za několik set let již nebude. Jestliže by teda časem mělo platiti, že v Čechách někdy mluvilo se slovansky, tu Čechovi zcela německému nebude nepřijemno dověděti se, kterak se to sběhlo, že Čechové se poněmčili.“ Takové byly tehdaž národní vyhlídky nejupřímnějších vlastenců českoslovanských.

Od Steinbacha jsou ve společenských spisech dvě statě. Jedna se nazývá: *Pokus dějepisu staré a nové tolerance* v království Českém a markrabství Moravském (II. 200—233). Tato rozprava jest paměti-hodna jakožto projev nábožensko-politický, neboť bývalý opat cisterciácký nazývá v ní toleranční patent z r. 1781 „nejkrásnějším pomníkem našeho století,“ a z téhož stanoviska činí si také úsudky o náboženských rozbrojích v dávných Čechách i veřejně je vyslovuje. Jinak ta stať nemá žádné historické hodnoty.

Steinbachovo pojednání *o římských a řeckých mincích v Moravě nalezených* (III. 445—461) jest skromné, avšak ne docela bez zásluhy. Popisuje se v něm 14 mincí císařů římských z prvního a druhého století, kteréž se našly u Mušova blíže Mikulova. Kromě toho mluví se o čtyřech byzantinských zlatých penízích z 5. a 6. věku po Kr., kteréž byly vykopány u Zašovic blíže Třebíče.

Monseův pokus o nejstarších právech městských v markrabství Moravském (IV. 75—155) jest dobré literárně-právníkové pojednání o důležitém kodexu města Brna, jenž byl psán asi r. 1360 a mezi jiným

obsahuje nejstarší právo městské Brněnské z r. 1243. Monse podává hlavně výtahy z rozsudkův a listin, kteréž jsou vepsány do té knihy.

Ungarův pokus dějepisu knihoven v Čechách (II. 234—271) sahá toliko až k uvedení jesuitů do naší vlasti, a obsahuje dobré zprávy o svém předmětu. Přidáno jest 6 listin, ze kterých patero týká se počátkův bývalého kostela Těla Božího na Novém Městě Pražském. Ungar snaží se dokázati, že *Fratreia cum signo circuli et malleo* in medio pendente, quod vulgariter Obrucz dicitur, kteráž zmíněný kostel založila, nebyla nic jiného než staročeská společnost svobodných zedníků.*)

Adaukta Voigta pojednání *o duchu zákonů českých* bylo od české Společnosti Náuk vydáno ve formátě jejích Pojednání, avšak nebylo v ta Pojednání vřadeno (ve Drážďanech 1788, 4° str. 217). Na titulním listě nazývá se ten spis výslovně spisem cenným, ačkoli, jak víme, Společnost uznala ho sice za hodný odměny, ale nikoliv vysazené ceny. Při rozepisování této cenné otázky navrhovateli patrně tanulo na mysli slavné soujmené dílo Montesquieuovo (*Esprit des lois*); také Voigt v úvodě výslovně přivolává filosofické náhledy, vědomosti a zkušenosti Montesquieuovy; tyto však pohříchu se nedostavily. Dílo chce jednat o českých zákonech od přistěhování Čechův až do časů císaře Matyáše; jest však zhusta nekritické a v částkách pozdějších psáno s takovou kvapností, které ten předmět nesnese. Spisovateli nedostává se opravdové známosti zákonů českých, kteréž on odbývá tím spěšněji, čím dále pokročil a čím snáze mohl nabyti známosti o nich. Základní vada ležela však v samé cenné otázce; neboť odpověděti k ní náležitě, bylo tehdaž čirou nemožností, právě pro nedostatečnou známost zákonů českých. Jakožto literárně-historické pojednání o českých zákonech spis Voigtův ještě by se dal čísti, avšak se svým hrdým, mnoho příslibujícím titulem musí čtenáře zle sklamat.

*) Tytéž listiny z let 1332—1403 jsou vytištěny také ve Vídeňském Journal für Freimaurer 1785, I. 154—175; komentář shoduje se tam dílem docela s výkladem Ungarovým ve Pražských Pojednáních, jest však mnohem kratší, poněvadž pravověrným bratrům zedníkům, pro které ten žurnal byl psán, snáze vysvítalo, že krále Václava dlužno sobě představovati jako předchůdce veledůstojných velmistřů zednických.

Děje Společnosti v letech

1790—1800.

Nový praesident hrabě Prokop Lažanský upřímně se vynasnažoval, aby Společnosti vdechl čilejší život a ji povznesl také v každém jiném ohledu. Onť předsedal osobně v jejích schůzích, učinil leckterý dobrý počín a poskytoval Společnosti také hmotných podpor, třeba ne tou skvělou měrou, jako dříve kníže Fürstenberk. Hned při počátku svého předsednictví dal svým nákladem raziti ze stříbra nové veliké i menší společenské medailie.*) Takovými penízi pamětnými byli r. 1790 poděleni dva přírodozpytci, kteříž ke Společnosti nenáleželi; byli to F. W. Schmidt, jenž popsal vzácnější rostliny divoce rostoucí na Vltavských březích v kraji Berounském, a J. D. Preyssler, jenž podal Společnosti spis o českých hmyzech. O přijetí Cornovy a Reussa za členy Společnosti byla již výše (str. 50) učiněna zmínka. Kromé toho dlužno v té stránce zde vytknouti, že dne 3. dubna 1790 hrabě Jachym Šternberk byl zvolen za člena mimořádného, a ku konci téhož roku za člena řádného.***) On se svým mladším bratrem hrabětem Kašparem držel panství Radnické a zabýval se horlivě matematikou, hvězdář-

*) Viz Abb. 1791 str. VIII. V zasedacím protokole ze 16. října 1790 praví se: „Stens wurde beschlossen, den H. Hofrath von Born zu ersuchen, die Erlaubniss zu bewirken, dass einige Medaillen könnten geprägt werden, wo ihm zugleich die Stempel zuzusenden wären.“ — Gerstner praví v jedné písemnosti z r. 1832, že již za Fürstenberkova předsednictví bývalo obyčejem, dávatí stříbrné medailie členům a zasílatelům vědeckých rozprav.

***) Poděkování dané 18. dubna 1790, kteréž učinil za svoje zvolení mimořádným členem, jest v tom ohledu zajímavé, že dává zřetelný výraz opozičnímu smýšlení, kteréž opatřeními císaře Josefa ku posledku bylo způsobeno v myslích vysoké šlechty české. Hrabě Jachym Šternberk velebí Společnost, „že udržela se bez nejmenší podpory od svého zeměpána, ačkoli jest jediná v jeho německých státech,“ i že „vznikla tehdáž v mocnářství,

stvím, chemií a jinými vědami přírodními, při čemž hleděl zároveň prakticky napomáhati ke zvelebení průmyslu českého.

Vysoká vážnost, které hrabě Lažanský ve státě požíval, přinesla Společnosti nejednu výhodu a podstatně prospívala jejím účelům. Na radu praesidentovu Společnost se usnesla, připsati aktový svazek tehdáž připravovaný novému zeměpánovi, králi Leopoldovi II.; hrabě Lažanský vymohl nejvyšší svolení k tomu potřebné. Přišlo ve dvorském dekretě, jenž zněl jak následuje:

Král. české společnosti náuk v Praze!

Jeho Veličenstvo milostivě přijal díla této společnosti náuk Jemu dne 10. m. m. podaná. Zření majíc k výtečným mužům, ze kterých tato společnost se skládá, k užitečným předmětům, kterými se zaměstnává, i k účtě, které sobě svými pracemi vůbec dobyla, J. V. ráčí také vyhovovati přání této společnosti a dovolovati, aby první svazek svých nových Pojednání Jemu přivlastnila.

Ve Vídni 20. května 1790.

L. hr. z Kolovrat,
J. šl. Sonnenfels.

V adrese dvorského dekretu slovičko *královské* nezůstalo nepovšimnuto. Gubernialný intimát ze 30. května, kterým ten dvorský dekret byl Společnosti dán na vědomí, měl adresu: „Zdejší společnosti náuk.“ V adrese dekretu dvorského mohl by se sice spatřovati omyl písařův; Společnost však přidržela se i tentokrát taktiky, které již před šesti lety užila s dobrým zdarem, a pojímala i vykládala úřední listinu způsobem sobě nejpříznivějším. Následkem toho jmenovala se od té doby: *Královská Česká Společnost Náuk*; ostýchavé k. vyskytá se již na titulním listě nejbližší příštího svazku spisův, kterýž právě byl připsán císaři Leopoldovi.

Po nakladateli k budoucím Pojednáním ohlížela se Společnost již ku konci r. 1789, i namanul se jí nejprve August Meissner; tento známý belletrista a professor krásných náuk na universitě Pražské nebyl sice knihkupcem, ani členem naší Společnosti, avšak někteří členové její nejspíš s ním často obcovali v loži u Pravdy a Sjedno-

kdy panující učenost nesahala výše než k normálné škole, kdy téměř všechny vědy chodily v nejhlubším smutku, kdy naši vlastní nejvíce sil bylo odnímáno, kdy stavové nacházeli se v nejobtížnějším potlačení, a kdy téměř Čechy úplně přestaly býti Čechami, kdy na nejmnožších úřadech seděli cizinci, při čemž Rakousy mohly se chlubití předností“ atd.

cenosti, on pak nabízel se, že by přijal Pojednání do svého nákladu pod předešlými výminkami. První svazek nových Pojednání měl vyjít k velkonocím r. 1790, a skutečně bylo již několik archů vytištěno; avšak v měsíci červnu 1790 smlouva s Meissnerem rozešla se za obapolného mrzení. Professor Meissner totiž prodával na velkonočním trhu Lipském Preysslérovo vyznamenané pojednání o hmyzích, aniž napřed poptal se Společnosti o to, a dříve než celý svazek byl vytištěn; pročež Společnost ku konci května 1790 usnesla se, „zmíněné, již na trhu roztahané pojednání Preysslérovo nepřijímati do 1. svazku svých nových Pojednání, poněvadž by se protivilo jejímu zřízení, kdyby ve svých dílech dopouštěla místa statím již tištěným a v cizině známým.“ Po některém daremném dalším vyjednávání za účelem dokonání prvního svazku, na něž sedm archů bylo vytištěno, úmluvy s Meissnerem dokonce se rozbily, při čemž nescházelo výčitek s obojí strany.

Potom dne 28. června 1790 zůstáno na tom, vydati váznoucí svazek spisů na akcie po 25 zl.; praesident upsal 4 takové akcie, Jan Mayer 2, jiní členové po jedné; tím způsobem sehnali 500 zl., rozdělených na 20 akcií, i dali aktový svazek tisknouti v Praze u Jerábka na vlastní účet. Pelcl byl v té záležitosti vybrán za pakladníka a hospodáře, Cornova pak byl požádán ku korektuře. Dále hledali kommissionáře ku prodávání toho díla; vyjednávání trvalo půl léta, až dne 1. března 1791 zavřena byla smlouva s Vídeňským knihkupcem J. V. Degenem, podle kteréž tento přijal 400 výtisků prvního svazku na pevný účet, a měl za ně platiti 500 zl. v hotových penězích a 150 zl. ve knihách; odběratelem těchto knih byl bibliotekář Ungar, teda vlastně královská bibliothéka v Praze.

Aktový svazek byl připsán králi Leopoldovi; v nejponíženější dedikaci neopominuli vytknouti vše, co zemřelý císař Josef pro Společnost učinil, při čemž na prvním místě uvedli, že jí propůjčil „jmeno a přednost veřejné společnosti.“ Dne 16. října 1790 bylo usnešeno, vyslati deputaci, která by nový svazek Pojednání položila Jeho Veličenstvu k nohám; v této deputaci byli praesident hrabě Lažanský, sekretář Riegger, pak členové Gruber, Jan Mayer a Ungar, jakožto představitelé odborův mathematického, přírodnického a historického.

Vytoužené ovoce těchto kroků, kteréž činili k obrácení císařské pozornosti na Společnost, dostavilo se šťastně r. 1791, když císař Leopold II. při příležitosti svého korunování meškal v Praze. Když v srpnu Společnost podávala nový svazek nejvyššímu purkrabímu hraběti Rottenhanovi, zmínil se tento, že mocnár snad počtí Společnost návštěvou. Společnost připravovala se, aby tu slavnou schůzi

učinila vysokým hostům zajímavou. *Císařská návštěva* konala se 25. září 1791 v síni společenské; vedle nově korunovaného krále Leopolda přišel také jeho nejstarší syn, královský princ Uherský a Český, arcikníže František. Hrabě Lažanský jakožto praesident tuto památnou schůzi zahájil řečí o účelu a užtku učených společností vůbec a o vzniku české zvlášt. Sekretář Riegger četl částku pojednání o poměrech královské moci v Čechách. Hrabě Jachym Šternberk učinil pokus spalování diamantu v kyslíku. Gruber ukazoval pokusy, kterék užívá se vzduchu a páry ke zdvihání vody v rozličných strojích, a předložil návrh vypracovaný Gerstnerem k mapě, která by ukazovala plodiny země České. Astronom Strnad ukazoval typus zatmění slunce z r. 1793. Prof. Procházka vykládal svoje pozorování o hmyzích, rodících se ve puchýřích zvířat. Dobrovský konečně četl stat' o oddanosti a přičylnosti národů slovanských k arcidomu Rakouskému,* i podal Jeho Veličenstvu některé básně, ježto vyšly v českém jazyku při příležitosti slavností korunovacích. Všichni kusové programu, zejména také poslední, došly mnohostranné pochvaly; za dva dni Společnost obdržela také materialný důkaz nejvyššího zalíbení. Vyšel následující dekret dvorský:

České společnosti náuk v Praze.

Jeho c. k. Veličenstvo ráčil ve příčině nedávné veřejné schůze české společnosti náuk, kteréž byl přítomen, dáti na jevo nejmilostivější zalíbení své nad chvalitebnými a vlasteneckými zaměstnáními společnosti, vyznamenávajícími se vynálezy, pokusy a rozборы, kteréž buďto ihned jsou obecně užitečnými, anebo aspoň takovými státi se mohou; a při této příležitosti ráčil ve příčině přednesení učiněného nejvyšším dvorským úřadem finančním a komerčním rozhodnouti, že české společnosti náuk má se dáti pro tentokrát z nejvyššího aeraru dar 6000 zl. na pokračování v užitečných

*) Dějepis Společnosti v Abh. 1795 str. III podotýká při tom co následuje: „Dieser kleine Aufsatz ward auf Verlangen und Kosten eines patriotisch gesinnten Cavaliers, Gr. J. St., gedruckt, wobei zu erinnern ist, dass der Anhang S. 8 nicht öffentlich vorgelesen ward.“ Tím vlasteneckým šlechticem byl patrně hrabě Jachym Šternberk, jenž dal onu řeč do tisku bez vědomí Dobrovského. V závěrku řeči, jenžto ve slavné schůzi nebyl čten, Dobrovský poroučel *český jazyk* v ochranu mocnářovu: „Se. Majestät wollten allergnädigst die böhmische Nation auch bei diesem kostbaren Erbe von ihren Vorvätern, bei ihrer Muttersprache, gegen ungestümes Verfahren und unbescheidenen Zwang zu schützen geruhen.“ Srovnej o tom: Zeleného Život J. Jungmanna str. 16; Brandlův Život Dobrovského str. 76, 77, 244. Dobrovský psal o tom 5. března 1795 hr. Hartigovi: „Meine unbedeutende

cestách, pokusích a místních popisích s tím doložením, že J. V. si přeje, aby snaha společnosti směřovala obzvláště k těm předmětům, které mohou zdokonaliti národní průmysl, šířiti užitečné vědomosti, a tím prakticky napomáhati dobrému společností lidské vůbec a blahu země České zvláště.

O tomto nejmilostivějším smýšlení dává se tímto společností věděti, zároveň pak prostředkem zdejšího královského gubernia zemského vychází rozkaz ku komorní platební pokladně, aby nejvýš povolenou summu 6000 zl. vyplatiti dala.

V Praze 27. září 1791.

J. hr. Chotek,*)

Jan Frant. Herrmann.

Schrift, die ich in Gegenwart K. Leopold's vorlas, ist durch den damaligen H. Oberstburggrafen Rottenhan an mehreren Stellen abgeändert worden. Man hat sich recht geängstigt, um nur nichts stehen zu lassen, was zu frei (edel) wäre“ atd. — *O české kathedře*, kteráž by se zříditi měla, není v tištěné řeči nižádné zmínky; myšlenka ke zřízení jejímu vyšla od jiného člena Společnosti Náuk. Stavové čeští r. 1790 mezi jiným prosili za částečné znovauvedení češtiny do gymnasií; gubernium, při němž referentem nad studiem byl Riegger, dalo sice o tomto stavovském desideriu 18. února 1791 zdání odmítavé, za to však o vlastní ujmě ponavrhlo, aby se zřídila stolice jazyka českého na universitě Pražské; viz o tom vyjednávání Kalouskovo Státní právo, v Praze 1871 str. 533—535; Tomanovo Das böhmische Staatsrecht, v Praze 1872 str. 203—207; Rybičku ve Vlčkově Osvětě 1877 str. 246. Zřízení české kathedry bylo slíbeno dvorským dekretem 28. října 1791; dne 13. března 1793 Pelcl vstoupil v tento učitelský úřad. Zásluha, kterou si získal Riegger při této záležitosti veledůležitě pro oživení jazyka českého, byla také Dobrovským dotčena, viz u Brandla 244. Rieggerův chvalořečnický životopisec, Wander v. Grünwald, vyslovuje se o tom na str. 56, 57: „Die böhmische Sprache war vor ihm (Riegger) in ihrem eignen Vaterlande beinahe ganz vernachlässiget oder verkannt. Mancher treue Böhme sah dies mit Wehmuth, dass man sie nicht gehörig achtete. Riegger bewirkte für sie einen eigenen philologischen Lehrstuhl an der Universität. Es war ihm ein Vergnügen, in seiner Gegenwart böhmisch reden zu hören, ungeachtet er selbst diese Sprache wenig verstund.“ — Pelcl r. 1791 měl na mysli jinou myšlenku ku povznesení řeči a literatury české; chtěl tehdy s některými jinými spisovateli založiti společnost k vydávání knih českých, kterýmžto zámyslem bylo později ještě několikrát nadarmo hýbáno, ač konečně r. 1830 byl Palackým uskutečněn ve způsobě Matice České. Riegger r. 1791 zrázel Pelcla z toho podniku, že by vládě přicházel podezřelým. Dobrovský, když mu r. 1810 o té věci naskytlo se mluvití v listu ku Kopitarovi, nazval Rieggera nepřitelem Slovanů; viz Jagičův Archiv für slav. Philol., Band V. str. 330; Brandl 118—119. Tento výraz dle mého mínění má se bráti toliko cum grano salis.

*) Hrabě Jan Rudolf Chotek vyznává 17. listop. 1810, že při této příležitosti „jakožto finanční ministr měl potěšení navrhnouti přednesení i ruční list.“ Abh. 1811 str. 16.

Poukázaná summa byla první peněžitou podporou, které se dostalo naší Společnosti z prostředků státních, a v tehdejších poměrech může býti nazvána znamenitou.)*

Obšťastněná Společnost radila se o způsobu, kterým by nejlépe mohla užiti těch peněz ke svým účelům. Dne 6. pros. 1791 zůstáno na tom, věnovati 1000 zl. *na literární cestu do Švéd*, kterou chtěl podniknouti Dobrovský k ohledání literárních pokladů, ježto ve válce třicetileté byly z Čech odvezeny do Švéd. Jinou summu 1700 zl. vykárali na nakoupení *nástrojů meteorologických a mathematických*, kterých potřebovali k meteorologickému pozorování a ke měření výšek, aby mohli podnikati přípravy k udělení mapy plodin přirozených i výrobků lidských v Čechách.**) Také bylo členům zpět vyplaceno 500 zl. akciového kapitálu, jež byli vynaložili na vydání aktového svazku. Že toho času řádný člen Procházka jakožto professor anatomie byl povolán do Vídně, tož Společnost koupila od něho jeho anatomické praeparáty za 100 zl. a uložila je při svých ostatních sbírkách ve společenské síni; dozor ke sbírkám přijal na sebe astronom Strnad. Mimořádnému členu dru. Reussovi v Bělině, jež cestoval po severních Čechách za účelem studií petrografických, Společnost poskytovala peněžitých podpor (100 zl. dne 8. března 1792, 200 zl. dne 23. února 1793). Asi polovina státní podpory tím způsobem v nejbližším čase se ztrávil; zbývající částku přijal praesident k uschování.

Dobrovského švédská cesta byla podnikem šťastným a záslužným, jež by tehdy byl nemohl přijíti k místu beze zmíněné pomoci naší Společnosti. Dobrovský putoval dílem společně se hrabětem Jachymem Šternberkem, jež vlastním nákladem chtěl navštívit severní země, aby konal studia přírodovědecká. Oba učenci vydali se na cestu z Radnic dne 15. května 1792; ze Švéd putovali oba dále do Petrohradu, pak Dobrovský sám do Moskvy, konaje studia slavistická; přes Krakov vrátil se do Prahy dne 22. února 1793.

*) Když Pelcl jakožto pokladník Společnosti činil poslední počet 23. pros. 1789, bylo příjmů 227 zl., výdajů 179 zl. 48 kr., v pokladně zbylo 47 zl. 12 kr. Pelcl dne 15. května 1790 oznamuje Dobrovskému novinu, že král přijal dedikaci příštího svazku, vyslovil naději, že mocnár snad pro Společnost něco učiní, a ne-li, mínil, že zanikne.

**) Kromě tlakoměrův a teploměrův zakoupili prostřednictvím Koburského astronoma Zacha anglický Emeryův chronometr asi za 900 zl., kterýž potom ležel několik let u Gerstnera bez užitku na jeho vyšleho. Také objednali v Gotě geothodolit za 800 zl., mechanik však ho nepřivedl k místu, a když zatím hotovost pokladničná sklesla pod 800 zl., odvolali tu objednávku 25. února 1798.

Dne 25. září 1792 Společnost slavila výroční den císařské návštěvy, kteráž se jí stala tak památnou a prospěšnou. Zatím byl císař Leopold II. zemřel (1. března 1792), a jeho syn František vstoupil na trůn. Abbé Gruber při té slavnosti četl stať o velikosti a slávě; byla také tištěna. Společnost obrátila se ku kaňinetskému ministrovi hraběti Colloredovi s prosbou, aby jeden výtisk té statě podal Jeho Veličenstvu na důkaz nejrůznějších děků, které Společnost za laskavost zvěčnělého mocnáře přála si vzdáti jeho panujícímu synovi. Hrabě Colloredo 11. prosince 1792 poslal úřední list společenskému praesidentovi hraběti Lažanskému, kdež oznamoval, že císař zmíněný spis přijal; v tom listě přicházejí také následující slova, ježto svědčí o laskavosti nového zeměpána: „Mocnář mi ukládá, abych Vaší Excelenci i také celé Společnosti osvědčil Jeho povděčnost, jakož také Jeho Veličenstvu bude s potěšením, prokázati něco příjemného a libého Společnosti tak zasloužilé.“ *)

Od té doby, co za předsednictví hraběte Lažanského činnost Společnosti vstoupila do lepších kolejí, zjevují se v jejím čele vedle praesidenta zase direktori. Zasedací protokol 16. října 1790 praví, že toho dne praelat Steinbach složil direktorství, ježto dle pořádku připadlo knězi Grubrovi. Při tom jest poznamenáno, že Gruber v ten čas, když Steinbach přijímal direktorství, byl po mnoho měsíců z Prahy vzdálen. Gruber byl direktorem ještě 23. srpna 1791; z toho soudíme, že také Steinbach i Gruber drželi direktorství každý po jeden rok. V následujících potom letech zdá se však, že ve Společnosti nebylo direktora.

R. 1791 Společnost učinila *změnu svých stanov*; nestalo se to však ve formě soustavné revise, nýbrž ve formě dodatkův, kteréž pode jménem přání byly nejprve sepsány a ujednány ve třídě fyzikálně-mathematické (5. října), potom pak ve schůzi Společnosti 6. pros. 1791 znova byly vzaty v úvahu i schváleny. Nejdůležitější novoty, které Společnost při tom do svého zřízení pojala, jsou následující. Mají býti toliko dvě třídy ve Společnosti, totiž třída fyzikálně-mathematická a vlastensko-historická. Rozeznávají se řádné schůze celé Společnosti, ve kterých jedná se o záležitostech správních a předčítají se pojednání,

*) Přípis Společnosti k ministrovi Colloredovi měl datum 15. listopadu 1792 a podpis: „K. k. Gesellschaft der Wissenschaften im Königreich Böhme.“ V zevrubné shodě s tímto titulem jinde neužívaným také hr. Colloredo v dotčené odpovědi dané 11. pros. 1792 oslovuje hraběte Lažanského „jakožto nejdůstojnějšího praesidenta c. k. Společnosti Náuk v království Českém.“

a soukromé konference tříd, ve kterých má se připravovati látka ke schůzím řádným a pojednání ke čtení ustanovená mají se schvalovati. Každá třída volí sobě jednatele; sekretář Společnosti měj na péči hlavně vydávání Pojednání, kteráž budoucně již nemají se tisknouti nákladem Společnosti, a přidá se jemu ku pomoci placený pomocník. O úřadě direktorském tito kusové ani slovem se nezmiňují.

Některé z těchto změn skutečně ihned se provedly. Již v též schůzi dne 6. prosince 1791 voleni byli oba *jednatelé*, a sice Gruber ve třídě mathematicko-fyzikálné, a Riegger ve třídě historické. Za *sekretáře* zvolen byl *Dobrovský*; poněvadž však měl před sebou dalekou cestu, byl mu *Pelcl* přidán za náhradníka na čas jeho nepřítomnosti, a pomocníkovi, jenž měl býti přijat, bylo ustanoveno 5 zl. měsíčního platu. Tím způsobem Riegger byl zbaven sekretářství; patrně při nové organizaci měli vedlejší úmysl, aby to způsobili, neboť Riegger také za předsednictví hraběte Lažanského zanedbával práce sekretářské rovněž tak, jako za dřívějšího mezivládí; ve schůzích z pravidla scházel, došlé písemnosti nechával ležeti nevyřízené, jen při slavných příležitostech nebýval pohřešován. Avšak nové osazení místa sekretářského také nebylo nejšťastnější; ani Dobrovský, jenž často býval z Prahy vzdálen, ani Pelcl, jenž jinak jmenovitě péčemi o svou četnou rodinu byl mnoho zaměstnán, nebyli obzvláště způsobili ku pravidelnému konání prací kancelářských. Placeným pomocníkem sekretářovým byl nejprve jakýs Berghofer.

Společenské činnosti bohužel právě v těchto letech, kdy následkem císařského daru byla by se mohla mohutněji rozvíjeti, vadily různé, kteréž sice v našich pramenech nedocházejí plného objasnění, o nichž však přece můžeme tvrditi, že aspoň částečně měly svou příčinu v rozporu mezi svobodnými zedníky a nezedníky. Jak velice nesjednocenost v lůně Společnosti překážela její činnosti, vysvítá ku př. z toho, že královský astronom Strnad, jenž z úřadu svého spravoval nejlepší meteorologickou stanicí v zemi a již ve předešlých letech pilně uveřejňoval pozorovací výsledky, nyní zcela byl vyloučen ze správy meteorologických pozorování, jež Společnost projektovala a k jejichž umožnění věnovati chtěla značnou summu 1700 zl. *) Co vše v tom vězelo,

*) Strnad stěžoval si na to při příležitosti oběhu 26. dubna 1794 těmito slovy: „Nur wünschte ich zu wissen, da die k. Gesellschaft meteor. Werkzeuge hat machen lassen und solche bezahlt, an wen solche abgegeben und ob sie benutzt werden, da Unterzeichnetem von der Gesellschaft gar kein meteorologisches Werkzeug ist gegeben worden, was ihm eigens wäre, so wie jenen; so glaubt er sich bemüssigt geradeaus zu sagen, dass er von diesen

ovšem nevíme; avšak pravděpodobné domněnky samy naskytají se, považíme-li, že Strnad vždycky stranil se svobodného zednictva, a že Učená Společnost právě r. 1791 „pro výčitku zednického spolku měla na mále, že by byla opuštěna od většího dílu členů třídy fysikalné“; tak vyjádřil se Gerstner, jenž sám v letech 1786—1791 byl členem orientu Pražského. Gerstnerův výrok jest poněkud doložen tím, že dr. Jan Mayer 29. září 1791 písemně prosil direktora Grubra, aby ohlásil praesidentovi, že odřiká se řádného členství a že toliko si vyhrazuje titul čestného člena. Mayer při tom předstíral svá mnohá zaneprázdnění; že to byla pouhá záminka, vysvítá z toho, že Mayer také v následujících letech jakožto řádný člen účastnil se schůzek a prací společenských rovněž tak pilně, jako dříve.

Hrabě Prokop Lažanský byl od císaře Františka 23. listopadu 1792 jmenován nejvyšším purkrabím a předsedou gubernia v království Českém. I v tomto postavení zůstal pro naši Společnost činným, předsedáváje (naposledy 21. října 1793) v jejích schůzích, kteréž ovšem konávaly se jen asi třikrát do roka. Ačkoliv Společnost tehdyž nebyla bez prostředkův, i ačkoliv byla praesidentem svým obezřetně vedena, nepřivedla k místu pod tímto předsednictvím za čtyři leta více než jeden aktový svazek. Vyjednávání o nástupce počalo se dříve, než hrabě Lažanský opustil předsednické křeslo, a sice učiněn byl k tomu první počín způsobem takovým, jenž naši zvědavost více dráždí než upokojuje. *Hrabě František Hartig*, jenž od r. 1786 byl čestným členem Společnosti, učinil k ní přípis z Prahy 24. května 1793; v něm na počátku zmínil se o slechách, dle kterých tehdejší praesident hrabě Lažanský by hodlal složití předsednictví společenské; na ten

nie einen Gebrauch machen und die seinigen einverleiben wird, weil man ihm in plena sessione versprochen hat, dass er zu seiner Disposition und Austheilung solche gewiss erhalten werde, aber nie erhalten hat, weder befragt worden ist, wo er meinte solche zu vertheilen. Ein Mitglied hat ja wohl das Recht auf die Nutzung der Gelder den gerechten Anspruch zu thun, wie andere; warum sollte denn ich allein so gering geschätzt bleiben? Da ich doch gewiss viel und zum Nutzen gearbeitet habe? Ich sage in der Sitzung mehr.“ Tato filippika v nedbalkách zdá se býti především namířena proti Gerstnerovi; u něho nacházel se drahý chronometr, a Společnost, ač několikrát usnešením toho žádala, neobdržela na to nikdy revers. Když David chtěl ustanoviti několik zeměpisných délek v Čechách a k tomu účelu 24. června 1795 zažádal u Společnosti za vypůjčení toho nástroje, poznamenal Strnad k té žádosti lakonicky: „Wird gute Wege haben.“ David zkoušel potom ten chronometr s Gerstnerem, a pro shledanou jeho nespolehlivost nechtěl ho již ani vzíti s sebou na cesty; teprva r. 1797 přišel ten stroj od Gerstnera k Davidovi.

případ Hartig požaduje, aby za nového praesidenta volen byl buďto proslulý učenec z prostředka řádných členů, anebo státní hodnota, kterýž „svou vážností u dvora mohl by Společnosti prospívati, její lesk zvyšovati, vědy ochraňovati, a jenž by dovedl ty členy Společnosti, kteří dobývají sobě o ni obzvláštních zásluh, u zeměpána poroučeti a jim pocty nebo odměny vymáhati;“ k volbě praesidentské měli by býti přivoláni také takoví členové, kteří by tu chvíli zdržovali se mimo Prahu v Čechách. Pak-li by tato přání zůstala nevyplněna, tož hrabě Hartig prohlašuje, že vystoupí ze řady členů Společnosti a že by své „vlastenecké pohnutky všude a veřejně ohlašoval.“ — Členové byli s těmito požadavky srozuměni. Na první pohled podobá se, že Hartigův přípis byl předčasným ohlášením vlastní kandidatury ku příští volbě praesidenta; avšak měl on snad ještě nějaký jiný význam.

Nejpodivnější při tom jest další okolnost, že táž přání ve příčině kvalifikace budoucího praesidenta, kteráž hrabě Hartig vyslovoval s důrazem tak neobyčejně velikým, Společnost brzy uslyšela také od samého císařského trůnu. Kabinetský ministr hrabě Colloredo, tchán hraběte Františka Hartiga, ohlašoval svému zetovi*) v úředním sdělení daném z Laxenburka 5. července 1793, že podal císaři dílo doktorem Mayerem sepsané a Hartigem jemu zasláné, a že jest mu uloženo, vyříditi za ně nejvyšší dík; zároveň Pražská Společnost Náuk ujišťuje se císařským zalíbením, a dává se jí tento pokyn: „Mocnář si přeje, aby tito učení spisovatelé a vůbec celá česká Společnost Náuk dále zaměstnávala se tak užitečnými výzkumy a objevy, i aby jmenovaná akademie k dalšímu stálému zachování své slávy a užitečnosti přijímala toliko pravé počestné a nestranné učence, a nikdy pravého cíle nechýbila. Při volbě pak praesidenta přeje si a chce Jeho Veličenstvo, aby ta vždy padla na někoho z českého rodu, pokud možno statky obdařeného, anebo sic na takového muže, jenž by svými velikými dobrými vědomostmi byl proslul, anebo o stát dobře se zasloužil a byl znamenitým důstojenstvím státním nadán. Tím se stane, že J. V. této ctihodné Společnosti vždy bude propůjčovati svou ochranu a blahosklonnost.“

*) Přípis chovaný v archivě společenském jest sice bez adresy; poněvadž však adresátovi dává se titul hrabě a Excellence, a on též nazývá se členem (ne praesidentem) české Společnosti Náuk, míněn jest zajisté jen hrabě Hartig; ostatně hrabě Hartig v listě 19. dubna 1794 zcela srozumitelně odkazuje se na tento od něho „někdy obdrženy list kabinetský.“

Teda příští praesidentská volba byla připravována dříve, nežli praesidentské křeslo se uprázdnilo. Avšak tato událost nedala na sebe dlouho čekat. Dosavadní nejvyšší purkrabí hrabě Prokop Lažanský postoupil ve své státní kariéře ještě výše, byv 12. ledna 1794 jmenován předsedou nejvyšší státní kontroly. Proto musel přestěhovati se z Prahy do Vídně, a zdá se, jako by se bylo každému samo sebou rozumělo, že se tím uprazdňuje předsednictví Společnosti Náuk. Již dne 20. ledna vidíme Společnost přicházeti ke hraběti Lažanskému, aby se s ním rozloučila; vzdávala jemu „povinné díky za předsednictví, kteréž při tolikých důležitých pracích státních byl laskavě na se vzal a po čtyři leta neomrzelo vedl, i prosila o čest, aby jej za svého čestného praesidenta také v budoucnosti ctíti mohla.“

Dne 14. dubna 1794 Společnost sešla se k volbě nového praesidenta.*) Všichni členové jednomyslně sjednotili své hlasy na *hraběte Františka Hartiga.***) Dne 19. dubna vyhotoven byl přípis, kterým Společnost zvolenému ohlašuje tento výsledek volby, prosíc jeho, aby ho mohla ctíti za svou budoucí hlavu; ta písemnost byla podepsána od Rieggera a Grubera jakožto jednatelův obou tříd a od Pelcla jakožto místo-sekretáře; praví se v ní mezi jiným, kterak členové jsou přesvědčeni, „že jejich přání je spravedlivé a účelné, i nadějí se bezpečně pochvaly mocnářovy i literárního obecnstva, mají teda dostatečný důvod, aby si mohli lichotiti k Vašemu přátelskému svolení.“

Ještě téhož dne hrabě František Hartig, meškaje právě v Praze, vlastní rukou napsal dlouhou odpověď, která Společnosti působila nemalé překvapení. Hrabě v ní osvědčoval svoje pohnutí a uznalost za příčinou cti, kterou prý Společnost jemu svou volbou prokázala; prohlašoval však, že musí „některé kusy vyložiti Společnosti k jejímu předchozímu uvážení a rozhodnutí, dříve než může přijmouti čest jemu prokázanou.“ Míni, že dosavadní stanovy společenské dostáčovaly, dokud společnost organisovala se pod knížetem Fürstenberkem; avšak časy a okolnosti od té doby se změnily, a jest prý nyní potřebí ke stanovám připojiti leckteré dodatky. Po tomto úvodě hrabě Hartig přichází ke své vlastní pozastávce, kterouž vyslovuje takto: „Jestif

*) V též schůzi hlásil Pelcl jakožto pokladník, že přijal od hraběte Lažanského kapitál 3100 zl. v bankovkách a 26 menších a 8 větších medailí.

**) Přítomno bylo sedm řádných členů: Gruber, Cornova, hrabě Jachym Šternberk, Strnad, Gerstner, Pelcl a Dobrovský; čtyři další členové odevzdali hlasy písemně: Ungar, Riegger, Jan Mayer, hr. Šafgoč. Kromě toho Společnost počítala tehdaž mezi své řádné členy Josefa Mayera, Jiřího Procházku a Herrmanna, avšak všichni tři od několika let bydleli ve Vídni.

jemu (pisateli) a jiným členům povědomo, že rozličné osoby, které neznají účelu a zákonův Společnosti, jsou pojati bludem, jakoby ona v některých stránkách byla *spojena s ložemi zednickými*. Ačkoli taková jednotlivá mínění mohou se zdáti nedůležitými, ježto Společnost nikdy nebyla zednictvu příbuzna, aniž dle svých zákonů kdy býti může; ačkoliv mezi svobodnými zedníky dosud bývali mnozí mužové vznešení a počestní: přece podepsaný především shledává toho potřebu, aby — jelikož za našich časů i také nejspíš budoucně všechna tajná bratrstva každému státu mohou přicházeti na pováženou a ona také od našeho nejmilostivějšího zeměpána nerada bývají viděna — Společnost nějakým zákonem, jenž by ještě se přidal, anebo nějakým opatřením pojistila se na budoucnost naproti všem takovým možným mylným domyslům... A poněvadž mnozí poloučení a tak zvaní novověcí filosofové v jiných končinách světa opovážili se, spisy a činy dotíratí na náboženství a zřízení státní, tož praví učenci a členové Společnosti Náuk jsou tím více povinni (ježto zaměstnávají se toliko užitečnými vlastní vynálezy a rozšiřováním věd), býti obecnstvu ve všem za příklad k lásce pořádku a zákonův.“ U konce listu Hartig počíná si již jako nastávající praesident, vyslovuje naději, že ještě v tomto roce vyjdou tiskem některé práce Společnosti, a dodáváje přání, aby členové ujednali návrh, kterak by od Společnosti každoročně užitečné cenné otázky mohly býti ustanovovány.

Z listu hraběte Hartiga seznáváme, kterak náhledy o svobodném zednictví za několik let v nejvyšších kruzích státu a společnosti velice se proměnily. Hrůzy revoluce francouzské zatřásly monarchickou Evropou, a jelikož za to se mělo, že zednické lože, kterých před vypuknutím revoluce bylo ve Francii do 500, tuto revoluci připravily nebo spoluzavinily, tudy vysvětluje se nastalá proměna v míněních o tajných společnostech. Zvláště císař František hned od počátku své vlády měl proti nim nezdolnou nedůvěru. Tyto veřejné ohledy nejspíš přiměly hraběte Hartiga, aby vyslovil dotčené přání jakožto podmínku přijetí své volby; neboť k upokojení vlastního svědomí dávný svobodný zedník neměl zapotřebí, sažiti se o to, aby změnou stanov objasnil se poměr Společnosti k zednictvu. Hrabě Hartig býval v Pražské loži u Pravdy a Sjednocenosti rovněž tak doma a byl tam rovněž tak ctěn a vážen, jako v Pražské Společnosti Náuk. Když r. 1785 vyšlo v Ženevě jeho dílo „Lettres sur la France, l'Angleterre et l'Italie“, hrabě hned daroval 300 výtisků jmenované loži, kteráž je prodala ve prospěch své pokladny. Letopisec té lože podotýká při té příležitosti: „Mnohem více než hospodářský užitek musela býti loži ku potěšení literární

sláva, kterouž sobě získal tento vůbec ctěný bratr svým spisem, ve kterém správnost pozorování tak šťastně jest spojena se vnadami slohu.“ Hartig ostatně tehdež od několika let stál mimo všeliké spojení se svobodným zednictvem, a teprva ku konci roku 1785 přistoupil ku Pražské loži často psané; a jelikož císař Josef v nařízení z 11. pros. t. r. nevyslovoval se tuze lichotivě o svobodném zednictvě, jež chtěl regulovati, (zednické mysterie císař jmenoval kejklemi, a neohlášené pokoutní lože poroučel pokutovati dle zákonův platných o zapovězených hazardních hrách), tož dějepisec té lože mínil, že nic nemůže tolik ručiti za šlechtnou mysl hraběte Hartiga, „jako odhodlání, přiznati se opět k zednictvu právě ve chvíli, kdy mohlo se zdáti na pomyšlenou, vytrvati při něm.“ R. 1786 hrabě dal v Praze tisknouti svůj spis „Historische Betrachtungen über die Aufnahme und den Verfall der Feldwirthschaft bei verschiedenen Völkern“; než jej dal do tisku, odevzdal rukopis jednemu bratru zedníkovi, aby byl předčítán v konferencích bratrských; lože neobmeškala vzdáti za to spisovateli svou úplnou chválu.*) A tento tak vážený a zasloužilý zedník, jsa změněnými okolnostmi časů nucen, musel nyní po osmi letech hráti si naproti zednictvu na nedůtklivého!

V nepřítomnosti Dobrovského Pelcl jakožto místosekretář dal připisu zvoleného praesidenta kolovati mezi členy, aby se o něm vyslovili. Devět řádných členů bylo v nejbližších dnech v Praze přítomno, i máme jejich zajímavá a poučná zdání o té věci; všichni srovnávají se v tom mezi sebou, že docela nic nevědí o nějakém spojení nebo přibuzenství, ve kterém by Společnost jakožto taková stála ke svobodnému zednictvu; někteří členové, a sice jak zedníci Riegger, Ungar a Cornova, tak i nezedníci Pelcl a Gruber, takový poměr Společnosti popírají výslovně a rovněž tak rozhodně, jak učinil hrabě Hartig. Při tom Ungar a Gerstner každý za sebe přiznávají se k tomu, že za předešlých let zedničili; naproti tomu Strnad a Gruber prohlašují, že nikdy nenáleželi k nějaké jednotě zednické.

Riegger, jenž při oběhu byl první v řadě, učinil návrh, jež potom Jan Mayer zevrubněji formuloval, aby ke společenským sta-

*) System der Freimaurer-Loge Wahrheit und Einigkeit str. 326, 329, 330; na posledním místě praví se ve příčině nové knihy Hartigovy: „Entzückt nahm die Loge an diesem neuen Zuwachs des literarischen Ruhms des Verfassers, ihres Mitbruders, Theil.“ Zednický certifikát hr. Františka Hartiga jest nyní majetkem Pražského fotografa dvorského a rady městského pana Eckerta; jest vydán od lože u Pravdy a Sjednocenosti v Praze dne 24. listopadu 1785; tehdejší přednostové lože jsou na tom certifikátě podepsáni, totiž Philippus Clary Magnus Magister, Adalbertus Bieschin Ephorus primus, Raphael Ungar Ephorus secundus, Carolus Rösler Scriba.

novám přičiněn byl dodatek, podle něhož by všichni nově přijímaní členové pod čestným slovem měli činiti slib, „že nenacházejí se v žádném spojení s tajnými a nedovolenými společnostmi, aniž budoucně k nim přistoupí aneb se přiznají.“ Mayer vyslovil také očekávání, že po výrocích, kteréž o tajných společnostech učinil císař Josef II. a nověji německý sněm říšský v Řezně, „sotva který ctný muž se k tomu ještě odhodlá, aby se v nich účastnil. Členové po většině přizvukovali návrhu Rieggerovu a Mayerovu, a to tím spíše, že také zvolený praesident zdál se míti takovou pomůcku na mysli.

Ze svolujících zdání nejobširnější a nejzajímavější jest to, které napsal Ungar. Již prvá slova, kterými se počíná, jsou důkazem, že bývalá járá zednická bodrost deputovaného stoličného mistra ustoupila vážnějším úvahám. „V nynějších kritických časech (tak psal Ungar), kdy rozliční buřiči své škodlivé a odsouzení hodné kluby hleděli skrývati pod škraboškou čtenářské společnosti, učené společnosti, akademie a zednické lože, zajisté každému věrnému občanu státnímu stává se povinností, učiniti všechna příhodná opatření, aby jeho společnost nebyla s těmito nebezpečnými pajednotami směřována od obecnstva nepoučeného (neboť není zde řeči o vládě, kteráž zevrubně zná každou veřejnou společnost z její ústavy, a každou pravou zednickou loži i všechny její jednotlivé členy z oznamův podávaných každého čtvrt léta od náčelníků loží). Z této příčiny netoliko Pražská lože u Pravdy a Sjednocenosti, jejímž členem že býval, podepsaný vždy a všude bude sobě pokládati za čest, nýbrž také ostatní dvě zednické lože Pražské podaly našemu mocnářovi osvědčení, že za nynějších kritických časův, aby vyhnuly se všemu podezření u nepoučené částky obecnstva, chtějí zastaviti své práce zednické. Ku kterémužto dobrovolnému osvědčení Jeho Veličenstvo dle ministerského přípisu ze dne 9. února 1794 ráčil poručiti, že třem zednickým ložím Pražským má se dáti na jevo Jeho nejvyšší spokojenost.“ Ungarovo zření k řečeným kritickým časům mělo tak pronikavý účinek, žeť on navrhovaná opatření opatrnosti chtěl obrátiti „netoliko na členy řádné, než i na mimořádné a přesporní, ba i na učence toliko dopisující i na zahraňické učené společnosti.“

Hrabě Šafgoč a Strnad bez okolků přistupovali k návrhu Rieggerovu; Strnad doložil, že nepřeje si nic jiného, než „viděti pravou svornost v kr. Společnosti zase obnovenou.“ Je to zřetelná narážka na kyselosti, kteréž v lůně Společnosti vznikly nejspíše za příčinou svobodného zednictví a dlouho snad trvaly. — Cornova a hrabě Jachym Šternberk sice snaželi se s přednešeným návrhem, vzali si

však při tom příležitost, aby poněkud uvolnili své mrzutosti nad nastalou politickou dusnotou i aby svému srdci ulehčili. Cornova rozumoval: „Calumniare audacter, semper aliquid haeret, jest heslem některých malých duší, a proti tomu všechno ohražování nic nepomáhá. Zdaž počestný patriota, jenž svou věrnost občanskou i ve spisích na jevo dal, nesluje tomu, kdo ho z jiných příčin nenávidí, ještě pořád demokratem a jakobinem?“ Hrabě Šternberk zase hledal útěchy ve výroku: Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium, qui oderunt nos (Luk. I. 71).

Mínění *Gerstnerovo* jest naladěno podobně, podává nám však také kladných zpráv o tehdejších příhodách. Řečený matematik píše: „Podepsaný již přede třemi lety odřekl se svého spojení s ložemi zednickými, poněvadž předně ty příčiny, ze kterých nyní veškeré lože uznaly za dobré zastaviti své práce, již tehdáž mohly se předvídati, a podruhé, poněvadž právě tehdáž naše Učená Společnost pro výčitku zednického spolku měla na mále, že by byla opuštěna od většiny členů třídy fysikálné. Podepsaný mínil teda býti povinen dobrotě mocnáře, jenž právě osvědčil se dobročinným k Učené Společnosti, vlasti, k jejímuž dobrému tato Společnost byla založena, i povolání svému jakožto učitel a napomahatel učených prací, aby kr. Učené Společnosti tehdáž dal tento nepochybný důkaz svého smýšlení.“ Gerstner sice nechce dělit se od ostatních členů ve příčině dodatku ke stanovám navrženého, jest však s Cornovou a hrabětem Šternberkem přesvědčen, že to nic nepomůže proti předsudku obecnstva; praví: „Scházíme se řídjěji než dříve, nejvýš dvakrát nebo třikrát za rok, naše porady a úsudky o cizích a vlastních statích dějí se písemně per rollam, a když se sejdeme, děje se to pod předsednictvím praesidenta váženého u vlády i obecnstva, předměty pojednané dokonce oznamují se veřejnými novinami. Komu to chce zůstati nepovědomým, a kdo při tom jest ještě s to, aby naši Společnost stavěl do třídy tajných spolků atd., tomu také nový zákon zůstane nepovědomým anebo naopak jen na oko vydaným.“ Konečně mínil Gerstner, že by Společnost měla hleděti, zaměstnávatí pozornost obecnstva více svými učenými pracemi,

Psavý abbé Gruber pokládal sice dodatek navržený ke stanovám společenským za prospěšný, zrážel však z jeho uveřejňování, poněvadž podezření obecnstva mohlo by si z toho vzíti jenom nový podpal; jedinou bezpečnou obranu proti takovému podezření spatřoval v tom, když by císař chtěl býti Společnosti nápomocen dobročinnou podporou k uskutečnění jejích záměrů, anebo kdyby aspoň milostivými výrazy veřejně zabezpečil Společnosti svou přízeň.

Když jednotlivá zdání členův byla hraběti Hartigovi předložena, shledával on, že co do způsobu nejsou zcela jednosvorná, i žádal proto, aby Společnost o té věci učinila skutečné usnešení. To vyplnilo se ve schůzi konané 9. května 1794; hlavní místo učiněného usnešení, sepsaného Dobrovským, znělo takto: Společnost osvědčuje, „že se žádnou tajnou, od státu neschválenou společností nebyla ve spojení aniž příště býti chce, a ona svému pokaždému praesidentovi dává na vůli, aby k uhájení se naproti všemu podezření, když by se jemu potřebným býti vidělo, požadoval podobného osvědčení od každého nově voleného člena.“

Tímto usnešením byl hrabě Hartig uspokojen, a o svobodném zednictví již v lůně Společnosti vícekrát se nemluvilo.*) Hartig byl uveden ve předsednictví Společnosti dne 27. května 1794; Pelcl jakožto místosekretář měl při tom krátkou promluvu k nastupujícímu praesidentovi, ve kteréž vyslovil naději, že Společnost nyní „obdrží činnější pružnost a působnost, než od některého času mívala;“ řečník prohlásil s důrazem, „že napomáhání vědám ke slávě a užitku vlasti jest jediným a nezměnitelným účelem naší Společnosti.“

Také ke chvále třetího praesidenta Společnosti možno říci, že mu její blaho na srdci leželo a že on upřímně pečoval o její povznesení; avšak výsledek, jehož docíliti bylo mu přáno, nebyl o mnoho větší, než onen, jež postřehli jsme za předsednictví hraběte Lažanského. Společnost také nyní scházívала se jenom zřídka,**) a práce její šly před se zdlouhavě. Příčina toho zjevu ležela dílem v tom, že churavost, která hraběte Hartiga r. 1794 přiměla, aby se vzdal dráhy diplomatické, již nikdy úplně ho neopustila; praesident prodléval delší čas ve Spaa, v Pyrmontě a v Hannoveru, také bydlíval na svých panstvích Horno-Beřkovickém a Mimoňském; jeho častá vzdálenost z Prahy měla patrně vliv škodlivý na chod prací společenských, ačkoli nikdy nelenoval si o těch záležitostech dopisovati.

Program prací byl ustanoven hned v instalační schůzi dne 27. května 1794. Chtěli přikročiti k rozepisování cenných otázek

*) Dne 23. dubna 1801 císař František nařídil, že každý služebník státní má vydati revers a učiniti přísahu, kterou by vyznával a se zavazoval, nenáležeti k žádné tajné společnosti. Tato klausule, kteráž prvotně směřovala obzvláště proti svobodným zedníkům, jest i nyní obsažena ve formulí úřední přísahy rakouské.

**) Dne 8. dubna 1795 bylo sice usnešeno, aby schůze konávala se každý první čtvrtek ve měsíci; avšak toto usnešení přišlo hned v zapomenutí, a také později scházívали se toliko třikrát nebo čtyřikrát do roka.

a vydati nový svazek spisů vlastním nákladem; bylo usnešeno, že má být připsán císaři Františkovi. Schůzky měly se díti také za nepřítomnosti praesidentovy, a protokoly i jiné písemnosti měly se za ním posílati tam, kde by se právě zdržoval, nejprve do Spaa.

Praesident skrze kabinetského ministra hraběte Colloredo vymohl císařské svolení k zamýšlené dedikaci; Colloredo mohl již dne 20. srpna 1794 odvětit, že „Jeho Veličenstvo přijímá toto dílo s pocitem jakožto ovoce tohoto shromáždění, i že této ctihodné Společnosti při příležitosti propůjčí Svou nejvyšší milost a ochranu.“ Prvotně zamýšleli ve příštím podzimku přivésti nový svazek k místu; skutečně však podařilo se to teprv o rok později, totiž k Lipskému trhu o sv. Michale r. 1795. Společnost dala to dílo sama u Jeřábka tisknouti, zatím však ujednala s Pražským knihkupcem Calvem úmluvu, dle které on zaplatil všeliké útraty při tom svazku, a dal Společnosti namísto honoráře 75 výtisků zdarma.

Dlouhé dopisování s nepřítomným praesidentem zaujímá velkou část jednání, kteréž za ta dvě leta se dalo; dočítáme se s podivěním, že jedna vedlejší věc, totiž jaký titul by se měl dáti budoucímu svazku, působila učeným pánům v Praze největší rozpaky, tak že o tom učinili po sobě tři rozdílná usnešení, žádající nepřítomného praesidenta za jejich schválení, až on jim dal na jevo, že chce míti konec všeho dalšího dopisování o tom.

Nemálo starostí stálo také sepsání dedikace. Společenský sekretář Dobrovský navrhoval, aby dílo bylo císaři s dostavením náležitého titulu prostě připsáno, tak aby vlastní přivlastňovací spis nebyl připojován, „poněvadž v nynějších časích nelze jinak vyslovovati se než plazivě“ (5. března 1795). Tomu náhledu praesident nehověl. „Právě ve chvíli (odpovídal z Hannoveru 19. dubna), kdy neučení stále vypouštějí své šípy proti vědám a učencům, nesmí Společnost Náuk pomínouti ani obvyklého ceremonálu.“ Hrabě sám se nabízel, že napíše přivlastňovací spis o několika řádcích, jehož „krátkost jej zachrání před tlamou satyry“, a kterýž nemá obsahovati žádného plazivého lichocení, ale pravdu. Potom Dobrovský přece se odhodlal, sepsati spis dedikační, i poslal jej praesidentovi; tento shledal jej velmi slušným, i změnil „toliko některé výrazy, kteréž snad mohly by se zdáti suchými a utrženými.“ Aby ušly možnému týráni se strany censure, Hartig poslal přivlastňovací spis, od Dobrovského znova vypilovaný, do Vídně k dosažení přímého schválení od císaře; císařské schválení vyšlo s přidaným uložením ministru Colloredovi, aby praesidenta i celou Společnost ujistil nejvyšší milostí a další blahosklonností.

Srovnáme-li tento dedikační spis s oním, kterýž stojí při předcházejícím svazku, shledáme patrný rozdíl tónu; Dobrovský nechal se od Hartiga poučiti a sám dal důkaz, že ta stať nemusela být složena plazivě.

Dva výtisky aktového svazku konečně dohotoveného poslal praesident kabinetskému a konferenčnímu ministrovi hraběti Colloredovi, by je podal oběma Veličenstvům; aby Společnost okázal být hodnou císařské přízně, v jejíž osvědčení v Praze doufali, obezřetný praesident neopominul v doprovázejícím listě k ministrovi dáti také zprávu o dvou cenných otázkách z oboru fyzikálního, jež nově byli vypsali. Dílo bylo přijato od mocnáře opět s výrazy velice milostivými; podle ministerského listu Colloredova z 29. srpna 1795 císař poroučel, aby praesidentovi a všem členům „byla projevna jeho celá ba nejuplnější spokojenost nad velikými pokroky, užítkem a slávou, kteréž tato Společnost v tak krátkém čase dovedla si získati;“ ministr také označoval, „že Jeho c. k. Veličenstvo celou Společnost ujistuje svou nejvyšší laskavostí a milostí, že bude jemu s potěšením, prokázati jí něco příjemného, ba osvědčovati jí při všech příležitostech Svou nejmilostivější ochranu a podporu.“ *)

Také nejvyššímu direktorialnému ministrovi Leopoldovi hraběti z Kolovrat, jenž Společnosti již za předešlých let prokázal své blahovolné účastenství peněžitými dary, byl společenským praesidentem podán výtisk nového svazku; v děkovacím listě, jež psal Kolovrat vlastní rukou 10. září 1795, jest následující místo v nejedné stránce pozoruhodno: „Takové zpracování vědeckého pole, z něhož stát nemůže kliditi než užitečné ovoce, činí rovně ctihodnými vědy i ty, kdož v nich pracují, a nikdy jich nestihne výčitka, kterou nyní s tolikým právem dělají lži-filosofii a nepravé osvětě, kteréž způsobují jenom neštěstí. Žádám Vaši Excellenci, abyste Společnost ujistil mým účastenstvím, mojí obzvláštní úctou i mojí ochotou, abych jí dle sil svých byl užitečným.“

Hned od počátku předsednictví Hartigova bylo zření jeho obráceno k *rozepisování cenných otázek*, do jejichž zodpovídání slibovali sobě nové pokroky ve vědách, ačkoliv zkušenosti, které učinili s cenami vysazenými za předsednictví Fürstenberkova, nemohly v tom ohledu tuze dodávati srdce. Po náležitých úradách, ve kterých praesident účastnil se horlivě, Společnost vyhlásila dne 26. listopadu 1794 dvě

*) V tomto ministerském listě Společnost se nazývá „c. k. česká Společnost Náuk.“ Přípisy od gubernia znějí v těchto letech dílem „královské české Společnosti Náuk“, dílem přivlastek „královské“ se pohřešuje.

cenné úlohy z oboru přírodovědeckého. Byla vysazena cena 150 zl. na *dostatečný mineralogický nebo botanický nebo zoologický popis některého kraje nebo i značného okresu v Čechách*, tak sice, že účastníkům bylo ponecháno na vůli, aby buďto vybrali si jednu ze tří říší přírody, nebo aby spojili dvě anebo všechny tři říše, dosahující tudy nároku buď na jednoduchou cenu o 150 zl., nebo na dvojnásobnou o 300 zl., anebo na trojnásobnou o 450 zl. Při této cenné otázce měli úmysl, obdržeti příspěvek ku projektované tehdejší mapě českých plodin přirozených a výrobků umělých; také požadovali meteorologických pozorování z krajiny popisované.

Druhá cenná otázka zněla: *V čem záleží rozdíl mezi surovým železem z vysokých pecí a mezi kujným železem z ohnišť zkušňovacích, a podle kterého způsobu lze jest toto nejlépe a nejvýhodněji připravovati z onoho.* Za nejlepší odpověď byla jakožto cena ustanovena zlatá medalie anebo její hodnota 150 dukátů, a za druhé nejlepší pojednání jakožto aksesit medalie nebo její hodnota 50 dukátů. Od této metallurgické cenné úlohy očekávali praktický užitek, jenž především měl k dobrému přijetí českému průmyslu železářskému, v němž tehdejší počítalo se 58 vysokých pecí a 200 hamrů.

Do ustanovené lhůty došlo šest prací konkurenčních ke druhé cenné otázce, ale ani jedna ku první. Třída mathematicko-fysikální prozkoumavši pilně zaslaná pojednání metallurgická, shledala, že nižádné neuspokojuje dokonale, že však tři ze šesti prací mají některé stránky dobré a uznání hodné a mohly by svými spisovateli býti doplněny. Tento výsledek byl dne 3. března 1796 veřejně ohlášen a rozepsání obojí ceny se obnovilo.*) Ve lhůtě novému konkursu ustanovené do 31. března 1797, rozepsání ceny, které se týkalo přírodovědeckého popisu některého kraje českého, zase zůstalo bez výsledku. Ke druhé cenné úloze došly dvě nové rozpravy, a ti tři konkurenti, jejichž elaboráty již dříve potkaly se částečně s pochvalou, poslali k nim dodavky. Členové třídy fysikální přivolali nyní ke svým poradám také některé znalce mimo Společnost stojící, a jednohlasný

*) Ježto ve příčině metallurgického konkursu očekávaly se elaboráty také z dalekých zemí, pročez rozepsání této ceny jakož i její obnovení bylo vyhlášeno netoliko v řeči německé, než i ve francouzské. V původním rozepsání ceny, podepsaném od sekretáře Dobrovského, Společnost nazývá se po francouzsku: la Société R. des sciences à Prague en Bohême; v obnoveném konkursu podepsaném od Hartiga dává se jí titul: L'Académie royale des Sciences en Bohême. Názvu Akademie hrabě Hartig rád užíval také ve svých listech.

úsudek vypadl v ten rozum, že sice žádné ze zaslaných pojednání postavené otázky v celém jejím objemu dosti nečiní, že však ve třech z nich vždy jeden zvláštní díl otázky výborně jest zodpovídan, a tudy že všechna tři dohromady předloženou otázku ponejvíce rozřešila. Pročež Společnost dne 14. června 1797 zůstala na tom, že vysazenou cenu 900 zl. mezi tři nejlepší práce rozdělí a tyto ve zvláštním svazku vydá; spisovatelé odměněných rozprav byli: Ruský rada dvorský Benedikt František Jan Herrmann v Petrohradě, Karel šl. Schindler v Murově ve Štýrsku, a professor Lampadius ve Freiberce.

R. 1795 ujednáno bylo vysaditi cenu 300 zl. za úlohu historickou. Podnět k tomu dal hrabě Jachym Šternberk, jenž nejprve sám k tomu účelu daroval 100 zl.; hrabě Hartig potom dal též 100 zl., a Společnost přidala 100 zl. ze své pokladny. Historická třída navrhla řadu úloh, ze kterých Společnost 20. ledna 1796 jednu si vybrala; tato zněla: *Dějepis obchodu českého od časů nejstarších až do nejnovějších.* Lhůta konkursová byla ustanovena ku 1. březnu 1797. Nepřišla však práce žádná. Teprva později guberniální úředník Wander von Grünwald poslal Společnosti několik sešitů, kteréž v sobě obsahovaly dějepisné zlomky o českém obchodě, jež měl rozepsány; spisovatel nepočítal si nárok k vysazené ceně, nýbrž prosil za literární podporu ku pokračování ve své práci. Zamýšlený dějepis obchodu českého nebyl přiveden k místu ni od něho, ni od jiného spisovatele.

Právě v době, kdy záležitosti vysazených tří cen přiváděly se ke svému konci, zemřel v Praze praesident Společnosti hrabě František Hartig dne 1. května 1797 ve 39. roce věku svého. Ještě v posledních dnech svého života přemýšlel o cestách a způsobích, kterými by Společnosti mohlo býti pomozeno k novým peněžitým prostředkům. Pokladna byla bezmála vyprázdněna, pročez museli zanechatí dalšího cen vysazování.

Co se týká voleb *nových členů*, ježto se dály za předsednictví Hartigova, dlužno zde vytknouti čtyři z nich, kteréž byly Společnosti k ozdobě a k užítku. K návrhu Gruberovu ze 2. dubna 1795 byl písemným oběhem Alois Martin David, tehdejší adjunkt při hvězdárně Pražské, zvolen za člena mimořádného; v něm Společnost získala pilného spolupracovníka, jenž později stal se také jejím sekretářem.*) Hrabě František Šternberk, na slovo vzatý příznivec umění i věd vla-

*) David narodil se 8. prosince 1757 ve vsi Dřevohryzích u Teplé, studoval matematiku pod Tesánkem, od r. 1780 byl členem praemonstrátské kanonie Tepelské; r. 1787 byl jmenován adjunktem Pražské hvězdárny, pak r. 1799 jejím ředitelem. Zemřel v Praze 22. února 1836.

stenských, k návrhu Hartigovu byl přijat za člena čestného dne 20. ledna 1796;*) on však účastníval se schůzek a prací společenských tím způsobem, jako člen řádný, což kromě něho bývalo toliko u hraběte Hartiga před r. 1794 a u hraběte Františka Kinského, kdykoliv do Prahy zavítal. Dne 14. listopadu 1796 byli zvoleni za řádné členy numismatik Jan Mader**) a historik umění Gottfried Dlabáč;***) jimi oběma získala historická třída dobré spolupracovníky.

Jeden řádný člen v této době odešel smrtí, totiž Josef rytíř Riegger,†) jenž skonal v Praze 5. srpna 1795. Ten pro Společnost nenapsal ani jediné vědecké rozpravy. V posledních letech byl jednatelem třídy historické, anebo aspoň za něj figuroval; nyní byl k tomu úřadu 20. ledna 1796 zvolen Pelcl, při čemž také podržel správu pokladny.††)

R. 1795 byla by Společnost málem pozbyla jednoho z nejvýbornějších svých členů. Josef Dobrovský totiž následkem přílišného namáhání ducha upadl v nemoc nervovou a tohoto roku poprvé trpěl

*) Hrabě František Šternberk, rozený v Praze 4. září 1763, byl držitelem svěřenských statků Zásnök a Častolovic; od r. 1788 bydlíval nejvíce v Praze, docela oddávaje se pěstování věd a umění. Zalíbenou jeho vědou byla historie; založil si sbírky mědirytin a českých mincí, kteréž časem neobyčejně se rozhojnily; poslednějším daroval později Českému Museu, k jehož zakladatelům od r. 1819 náležel. Také při zakládání Jednoty vlastenských přátel umění r. 1796 měl hlavní podíl. Zemřel 8. dubna 1830. O jeho zvolení za člena Společnosti Náuk přimlouval se Dobrovský již ku konci r. 1795, když radil Společnosti, aby hraběte Františka Šternberka poprosila za dobré zdání o dvou starých mincích, kteréž byly Společnosti zaslány z Moravy.

**) Jan Mader rozený ve Vídni 8. září 1754, studoval ve svém rodišti; r. 1779 přišel za profesora statistiky do Prahy, kdež zemřel 25. prosince 1815. V numismatice náležel k nejváženějším učencům.

***) Jan Gottfried Dlabáč narodil se 17. července 1758 v Cerhenicích u Českého Brodu, studoval v Praze pod Cornovou; r. 1778 vstoupil do praemonstrátského kláštera Strahovského, r. 1785 vysvěcen na kněžství, a r. 1802 stal se knihovníkem jmenovaného kláštera. Hlavní jeho dílo jest Allgemeines historisches Künstler-Lexicon von Böhmen, kteréž vyšlo ve třech quartových svazcích nákladem stavův českých v Praze 1815—1818. Zemřel 4. února 1820. Dlabáčův životopisec Millauer (Abh. 1822 str. 28) chválí o něm, co by o žádném dřívějším členu Společnosti se říci nemohlo: „Dlabáč kannte zwar mehrere Sprachen ziemlich genau und schätzte sie alle. Doch war er seiner Muttersprache, nämlich der böhmischen, am meisten hold, und sprach und schrieb in derselben am liebsten.“

†) V Rieggerově pozůstalosti našly se některé protokoly a jiné písemnosti, kteréž náležely Společnosti Náuk; soud zemský vydal je Společnosti.

††) Dne 20. ledna 1796 bylo v pokladně ještě 2417 zl. a 200 zl. od hrabat Šternberka a Hartiga na cenný úkol z historie.

pomateností na mysl. Když tato duševná nemoc v listopadě 1795 podruhé se ukázala, praesident viděl se pohnuta navrhnouti, aby na místo Dobrovského zvolila si Společnost nového sekretáře. Při volbě, kteráž nejdříve konala se písemným oběhem, dal Strnad heslo (zajisté s ohledem na poslední osazení toho místa), aby volen byl člen takový, jenž stále zůstává v Praze. Členové většinou si přáli, aby Jan Mayer opět přejal sekretářství; tento však zamítl ten čestný úřad, ukazuje k tomu, že jest pracemi svými příliš zaměstnán; zároveň podotekl, že by to místo mělo se nabídnouti Pelcelovi, poněvadž on dosud byl místosekretářem, a nemít k němu zření při nynější volbě sekretářské, bylo by jako přeskociti jej. Pelcl sám hlasoval pro Mayera, a když ten odepřel, byl *Strnad zvolen za sekretáře*. Ve veřejné vyhlášce o této volbě, dané 21. prosince 1795, pravilo se mezi jiným, že abbé Dobrovský „ono místo, kteréž dosud s tolikou horlivostí a slávou spravoval, dále zastávati ovšem nemůže,“ a Společnost prý proto usnesla se, „k ušetření jeho zdraví sprostiti jej té práce.“ Přece však chorý učenec cítil se tím uražen, že ho zbavili čestného úřadu, ani se jeho nezeptavše.*) Nový sekretář Antonín Strnad uvedl do běžné registratury mnohem lepší řád a způsob, kterýž také došel pochvaly praesidentovy.

Gruber spravoval úřad jednatelský ve fysikálné třídě od r. 1791 bez přestávky; jednatelé však třídy historické střídali se každý rok. Pelcl byl jím r. 1796, po něm následoval r. 1797 Ungar, dále r. 1798 Dobrovský a r. 1799 opět Pelcl, r. 1800 Ungar.

Po smrti praesidenta hraběte Hartiga Společnost sestoupila se 8. května 1797 ke schůzi,**) ve kteréž zůstala na tom, aby volba no-

*) „Unter ehrlichen Leuten nimmt man an, dass man das Befugniss habe, andere nach ihren Gesinnungen zu fragen,“ tak psal Dobrovský Strnadovi 18. února 1796, žádaje ho, aby mu na několik hodin k nahlédnutí půjčil „oběžný arch, na kterém jsou psány hlasy o mé neschopnosti k sekretářství.“ Za předešlých let Dobrovský psával se sám sekretářem král. české Společnosti Náuk; avšak tento list počal poznámkou: „Da Sie die Geschäfte des Secretärs der böhm. Gesell. (oder wie man fälschlich in Zeitungen las: Der königl. böhm. Ges.) übernommen haben“ atd. Ze sklonku r. 1795 nachází se ve společenském archivu některé přípisy psané od Dobrovského, kteréž svědčí, kterak byl na duchu pomaten; jimi potvrzuje se částka toho, co Brandl str. 84—108 o zjevech té choroby duševné pověděl. Na jedné písemnosti dané 15. pros. 1795 vidí se otisk cifrové pečeti, kteráž jest znázorněna v Časopise Matice Moravské 1872, 51.

**) Tato schůze dala se v obydlí Strnadově; přítomni byli polní zbrojmistr hr. František Kinský, František a Jáchym hrabata ze Šternberka, Strnad, Jan Mayer, Ungar, Pelcl, Gruber, Mader, Dlabáč; z tehdejších 15 řádných členů

vého praesidenta odložila se na pozdější časy, a do té doby aby práce se vedly dále tím způsobem, kterého se přidrželi po smrti praesidenta Fürstenberka, t. j. aby z prostředka řádných členů zřízení byl *direktor* ke správě Společnosti. Následkem toho Jan Mayer nastoupil v direktorát, a sice výslovně na celý rok. Ostatní funkcionáři, totiž sekretář Strnad a oba jednatelé Gruber a Ungar, zůstali na svých místech. Následující změny v ředitelství poznamenány jsou ve protokolech v ta slova, že 28. dubna 1798 Mayer Společnosti děkoval, odevzdávaje direktorát Ungarovi, a že 1. května 1799 Ungar, jakožto toho času direktor, děkoval Společnosti a postoupil direktorát Gruberovi. O nějaké volbě není při tom žádná zmínka, avšak také ani o pravidelném střídání, jakéž bylo předepsáno v prvních stanovách; zdá se však, že se při tom přece myslilo na střídání a že ono bylo zachováno, pokud bylo možno; byli při tom přeskočeni řádní členové hr. Šafgoč, Josef Mayer a Dobrovský. Druhý bydlil ve Vídni, poslední býval časem ještě pořád navštěvován svou pomateností na duchu.

Sekretář Strnad, jsa churav, prosil dvakrát (18. dubna 1798, 1. května 1799), aby Společnost zbavila jej sekretářství; nežli se to formálně stalo, on zemřel 23. září 1799. Nyní usnesla se Společnost, nabídnouti uprázdněné místo sekretářské Dobrovskému; jeho odpověď zněla odmítavě,* a práce sekretářské po Strnadovi r. 1799 a 1800 prozatímně vykonával Gruber, jenžto v této době byl zároveň direktorem Společnosti a jednatelem třídy fyzikální.

Od té doby, kdy hrabě Hartig uvázal se ve předsednictví, Společnost měla také placeného úředníka, jež jmenovali aktuárem; za takového byl 29. května 1794 přijat MDr. Dionys John, a když ten přestěhoval se do svého rodiště Teplice, obdržel to místo v listopadu 1796 Ondřej Eichler, kr. guberniální kancelista a redaktor Pražských Novin. Služné aktuárovo ustanoveno bylo na 150 zl. ročně, a jeho hlavní úkol záležel v tom, aby statě nečitelně psané pro tiskárnu opisoval.

scházeli při tom hr. Šafgoč, Josef Mayer, Dobrovský, Procházka, Gerstner, Herrmann, Cornova.

*) Zdá se, že Dobrovský svou odpověď 3. ledna 1800 nepsal v normálním stavu ducha; zpěčování své odůvodňoval slovy: „weil ich die Besorgung der Geschäfte bei der Gesellschaft, zu der ich und der würdige Hr. Director länger gehören, mit dem laufenden Jahre übernommen habe.“ Dobrovský tentokrát připsal ke svému podpisu tyto tři tituly: „Exjesuit, Exrector und Exsecretär der böhm. Gesell. der W.“

Vydání třetího svazku novějších Pojednání, k němuž rukopisy byly pohotově již v letě r. 1796, opozdilo se o dvě leta. Pražský knihkupec Calve byl sice dle smlouvy povinen, vzítí třetí svazek do svého nákladu pod týmiž výminkami, pod kterými druhý svazek u něho vyšel; nyní ucházel se o jiné výminky, uváděje za důvod, že při druhém svazku utrpěl značnou škodu.* Nyní raděno se, kterakým způsobem mohl by třetí svazek vydán býti; nenašli žádného jiného prostředku, než dáti tu knihu tisknouti vlastním nákladem; na štěstí vypočetlo se, že pokladna může tuto útratu tentokráte ještě snést, začež však bylo děkovati toliko té okolnosti, že cenné otázky od Společnosti rozepsané dílem nedošly odpovědi, a Společnost tudy nemusela udíletí všech vysazených cen.**)

K návrhu Hartigovu bylo usnešeno, připsati tento svazek arciknížeti Karlovi, jenž r. 1796 zachránil zemi Českou před vpádem francouzským; arcikníže přijal dedikaci. Spis dedikační skládal tentokrát Cornova. Po velkonocích 1798 byl svazek hotov a rozesílal se příznivcům a členům Společnosti.***) Na odbyt však šel špatně; Společnost totiž přenechala 100 výtisků se srážkou 40% Pražskému knihkupci Barthovi, tento pak do února 1800 prodal toliko 13 exemplářů.

Ke třem cenným spisům o dělání kujného železa, na jejichž pořízení Společnost vynaložila přes 900 zl., našel se přece nakladatel vyšly r. 1799 u Breitkopfa a Härtela v Lipště, kterážto firma dala Společnosti 12 výtisků zdarma a zaplatila 4 zl. 30 kr. honoráře za každý tiskový arch (dohromady 170 zl.).

*) V listopadu 1796 Calve vypočítal, že pořízení druhého svazku stálo jej 628 zl. a že na to obdržel zpět jenom 244 zl., totiž 36 zl. za 6 výtisků po 6 zl., a 208 zl. za 52 výtisky knihkupačům se srážkou $\frac{1}{3}$; ztrátu svou si cenil na 384 zl.

**) Dne 15. dubna 1797 bylo v pokladně 1813 zl.; z toho muselo býti pohotově 900 zl. na cennou otázku metallurgickou; na pořízení třetího svazku počítalo se asi 600 zl. Pokladník Pelcl chystal tehdaž ještě 300 zl. na cennou otázku historickou, pročež navrhoval, aby Společnost summu 1800 zl. zavřela, tak že by ku př. aktuár již nemohl býti vyplácen. Hrabě Hartig však vynašel, že jmenovaná cena na historickou práci se uspoří, a že tudy Společnost bude na jeden rok ke svým potřebám opatřena. Podle počtu, jež Pelcl naposledy učinil, bylo 1. května 1799 v pokladně jenom 14 zl. 44 kr.

***) Bylo rozesláno po jednom výtisku císaři, arciknížeti Karlovi, hr. Colloredovi, hr. Lažanskému, hr. Sauranovi, hr. Rottenhanovi, Derichsovi, vesměs ve Vídni; řádní členové obdrželi po dvou výtiscích, členové mimořádní a někteří přespolní po jednom, dohromady rozdáno 50 výtisků. Hr. František Kinský a hr. Hartig zaplatili každý 20 výtisků po 5 zl., od prvéjšího byla to však vlastně podpora bez odplaty.

Když na sklonku roku 1796 radili se o vydání třetího svazku aktového, přemýšleli zároveň o prostředcích, kterými by Společnosti také budoucně, až suma 6000 zl. od císaře Leopolda darovaná bude vyčerpána, mohlo se umožniti, aby pokračovala v uveřejňování svých učených spisů. Po zkušenostech, jež byli učinili s nakladateli knihkupeckými, zanechali v tomto směru vsí další naděje; pozornost obecnstva byla tehdaž obrácena k válkám stále trvajícím, vědecká díla docházela malého odbytu, pročež Pojednání mohla dále vycházeti jenom takovým způsobem, při kterém by nebylo potřeba počítati na plnou náhradu útrat, neřkuli na nějaký zisk. Hrabě František Kinský, jenž r. 1796 byl poslán do Čech ke zřizování nových sborů mysliveckých a záložních, čile se účastňoval těchto porad, jsa neustále horliv ve prospěch vlastenské vědy; mínil, že královská knihovna Pražská z peněz ustanovených na zakupování nových knih mohla by niknouti náklad na Pojednání a vyměňovati je za jiné knihy, kterých potřebovala od knihkupců. Kr. bibliothekář Ungar však Společnosti vyložil, že ten plán nedá se provésti; zároveň ukazoval na příklad jiných akademií, kterým by se nedařilo lépe, „kdyby neměly jiných podpor; tyto pak záležejí v tom, že mívají vlastní knihtiskárnu, a že stát jim propůjčuje privilegium na kalendáře, aby z užitku, jež berou z prodeje kalendáře, mohly hraditi náklad na vydávání svých aktův akademických.“ Ungar myslel, že Pražská knihtiskárna normálních škol, ježto dříve náležela jesuitům, mohla by spisy společenské přijmouti do nákladu.

Poslednější návrh byl později mimo puštěn, druhá myšlenka Ungarem přednesená byla však v dalších úřadách změněna v ten způsob, že Společnost má se vynasnažiti, aby si zjednala *privilegium na vydávání výročního schematismu* království Českého. Takový schematismus vycházel od r. 1789 u Pražského knihkupce J. F. Schönfelda, jenž měl k tomu výhradné privilegium na 10 let. Gruber uvázal se v sepsání žádosti o to k císaři. V té byly výkony Společnosti náležitě vyčteny; mezi jiným bylo dotčeno, že „tři spisy cenou korunované, kteréž podávají důležitých poučení o výrobě železa, mohou znamenitých výhod poskytnouti všem majetníkům železáren, mezi kterýmiž nejznačnější jsou c. k. komorní statky v Čechách.“ Dále píše se v té žádosti: „To všechno dosud záleželo toliko na horlivosti členův o dobré obecné a na dobrovolných přispěvcích příznivců. Společnost nyní vidí, že docela není s to, aby dále si zjednávala náklad přiměřený jejím pokrokům, a dychtivě přeje si míti podle příkladu jiných akademií fond, jenž by stačil k jejím výročním

potřebám a zachránil ji před nevyhnutelným rozpadem.“ Bez takového fondu, jež Společnost doufá sobě opatřiti vydáváním českého schematismu, musela by nyní docela nezaslouženě jíti vstříc svému zániku, „když byla výčitku právem činěnou mnohým nadaným akademiím, že podávají více spekulací než potřebných věcí, veřejnými dárkami vyvrátila s malým počtem dobrovolných členů, mezi kterýmiž nachází se několik šlechticů.“ Ve příčině dalších úkolů společenských ukazováno k tomu, „že ke zdokonalování odvětví průmyslových nestojí v našich zemích ještě žádný tribunal, a poněvadž university takovými předměty se nezabývají, společnost prakticky-vědeckých mužů by zde vystoupila na pravém místě a nejbezpečněji vyplňovala by tento veliký účel.“

Žádost tato byla podána ve druhé polovici měsíce července 1797 prostřednictvím kabinetského ministra hr. Colloreda. Vyřízení vypadlo zprvu nepřítivně, o čemž ministr již 31. července vlastní rukou dával zprávu direktorovi Společnosti, že jemu „tentokrát se nepodařilo, aby obdržel nejvyšší fiat nebo signaturu této žádosti.“

Společnost nedala se touto nehodou odstrašiti; mělat u nejvyšších úřadů zemských a státních i také jinde příznivce vysoce postavené, kteříž jí byli opravdově nakloněni a jejichž přímluvy nyní mohla užití. Hned v letě r. 1797 Gruber napsal předstávku ku kanceláři dvorské; následkem tohoto kroku vyšel 20. ledna 1798 dvorský dekret, kterým žádané propůjčení privilegia na 10 let bylo zásadně povoleno a Společnost vyzvána, aby skrze plnomocníka ve Vídni složila taxu za privilegium, jež se mělo vyhotoviti. Nyní Společnost obrátila se ke svému vysoce zasloužilému spoluzakladateli a prvnímu čestnému členu, polnímu zbrojmistrovi hraběti Františku Kinskému v Novém Městě za Vídni, aby u císaře prosebně zakročil o prominutí této taxy *); brzy šla o to nová žádost k císaři. Očekávaný zdar se dostavil, byl však opět opatřen přívěskem, jehož Společnost si nepřála. Privilegium bylo dne 7. března 1799 vyhotoveno se současným

*) Kinský psal z Nového Města 19. dubna 1798 Strnadovi: „Ich halte mirs zur Ehre, ein Sachwalter der Gesellschaft zu sein, und es wird mich sehr freuen, wenn ich ihr erspriessliche Dienste leisten könnte. Ich habe bereits an den (Finanzminister) Gf. Saurau geschrieben, weil er in derlei Angelegenheiten gewiss die besten Mittel zur Sache vorzukehren weiss.“ Dne 22. června 1798 zvěstoval Kinský: „Wie mir Gf. Saurau schrieb, ist gar nicht zu zweifeln, dass die Taxnachlassung für Schematism-Privilegium begehmt werde.“ Společnost vzdávala veřejně (Abh. 1804 str. 3) díky guberniu a hrabatům Colloredovi a Kinskému, „od nichž ve své žádosti byla dáravně podporována.“

dvorským dekretem; v tomto poslednějším se pravilo, že Jeho Veličenstvo „České Společnosti Náuk na podporu jejích chvalitebných snah, čelících hlavně k rozšíření vědomostí o přírodě a vlasti, žádané výhradné privilegium k vydávání schematismu úřadů zemských po vypršení Schönfeldovské výsady ráčil nejmilostivěji dáti vyhotoviti na 10 let s prominutím tax a poručiti, že při tom má také povinně býti zachována výslovně projevovaná nejvyšší vůle, kteráž této Společnosti ukládá výroční řádné skládání účtů.“ Společnost petitionovala bez omrzení dále při úřadě dvorském; nyní prosila, aby byla osvobozena od uloženého jí výročního skládání účtů, opírajíc se při tom zejména o tu okolnost, že dosavadní majitel privilegia na schematismus byl zhoľa prost takové povinnosti. Také tentokrát Společnost dosáhla, čeho si přála; došel dvorský dekret daný 17. května 1800, jenž hlásil, že Jeho Veličenstvo „Českou Společnost Náuk ráčil sprostiti skládání účtů o výnosu schematismu.“ Tím Společnost dospěla skromného cíle svých dávných tužeb.*)

Po smrti třetího praesidenta hr. Hartiga Společnost nikterak neocitla se v úpadku podobném tomu, jež jsme pozorovali dříve po úmrtí jejího prvního předsedy. Mnohé věci sice vyřizovaly se písemně oběhem, a schůzky nedály se v obdobích pravidelných; avšak *schůze členů* teď nebyly žádnou řídkostí a bývaly nyní trojího způsobu: Řádné schůze, ve kterých se rozhodovalo o záležitostech správních, konaly se zřídka; častěji scházely se jedna i druhá třída ke svým konferencím, aby rokovaly o odborných otázkách vědeckých a připravovaly návrhy ku plné společnosti; kromě toho po smrti Hartigově vzešly tak řečené konference výborové, t. j. porady direktora se sekretářem a oběma jednatelem, ve kterých vyřizovaly se méně důležité záležitosti správní. Vědecké přednášky v řádných schůzích již se nekonaly v době 1790—1800; cenné spisy a veškerá Pojednání, i když byly sepsány od řádných členů, vždy kolovaly k písemnému posouzení mezi členy náležité třídy anebo braly se na přetřes v konferencích třídních.

Společnost také v letech 1797—1800 přijímala *nové členy*. Rudolf hrabě z Vrbna na Hořovicích, syn bývalého čestného praesidenta Společnosti a někdy žák Bornův, prokázal důležité služby při zkoumání cenných spisů o vyrábění železa a zejména také účastnil se

*) Působnost desítiletého privilegia počínala se 25. června 1800; cena i formát schematismu měly zůstatí takové, jaké do té doby byly. Privilegium jest psáno na pergameně a opatřeno velkou visutou pečeti; svědčí „Společnosti Náuk trvající v Našem dědičném království Českém.“

v závěrečném upravování elaborátu Schindlerova; za to Společnost volila jej na počátku května 1797 za člena čestného, a později ještě téhož roku za člena řádného, když byl hrabě prohlásil, že neostýchá se větších závazností s tím souvislých. V řádné schůzi 1. května 1799 Společnost usnesla se podati diplom čestného členství guberniálnímu místopředsedovi hraběti Vratislavovi z Mitrovic; ten byl Společnosti nápomocen v záležitosti privilegia na schematismus, a kromě toho ona vyprosila si od něho jistou laskavost v jedné záležitosti censury.*) Ve schůzi 30. října 1799 byl Dr. Josef Mikan, tehdejší ještě mladistvý učenec v oboru chemie a přírodopisu, zvolen za člena mimořádného; nejbližší úmysl, jenž při tom byl vysloven, záležel v tom, aby nový člen vzal na sebe a provedl roztřídění a urovnání sbírek přírodopisných, ježto byly vystaveny v sále společenském; tohoto úmyslu dosaženo však toliko skrovnou měrou.

Sbírkky společenské obsahovaly ostatně nejen přírodniny, než i předměty jiné, jmenovitě technologické. Prvější byly nově obohaceny sbírkou geognostickou, kterou Dr. Reuss na svých výzkumných cestách po severních Čechách nashromáždil a Společnosti za 200 zl. přepustil (schůze 16. září 1795). R. 1794 (14. dubna) Společnost věnovala 200 zl. na zlepšení modelu stroje vodního od Gerstnera sestrojeného, jenž také byl vystaven v síni společenské. Ten model byl vlastně dělán na útraty Společnosti, a 14. listopadu 1796 určili ještě 50 zl. za zhotovené vodní kolo; téhož dne Společnost koupila od profesora Gerstnera za 7 dukátů vzorek krychlového měchu, jež potom půjčili hr. Vrbnovi do Hořovic k vyzkoušení. — Také k založení historického musea v Praze učiněn byl první počátek tím, že Pražský místopurkmistr Preinholder dne 1. listopadu 1791 Společnosti nabídl dva nápisy z r. 1436 tesané do kamene, kteréž hlásají povolení kalicha českým laikům, a do oné doby byly zazděny v pamětihodném kostele Těla Božího v Praze, jenž za císaře Josefa byl ustanoven k rozbourání.**)

*) Ku konci r. 1798 byly dva cenné spisy v Lipsku již vytištěny, jenom pojednání Schindlerovo nacházelo se ještě v Praze, poněvadž jeho redigování opozdilo se u hr. Vrbny ve Vídni, a ono muselo býti společenským aktuařem přepisováno. Když Lipský nakladatel byl již netrpěliv a nechtěl déle čekati, tu Společnost dověděla se o novém nařízení, podle kterého žádný spis neměl býti tištěn za hranicemi, dokud neprošel c. k. censurou. Sekretář poslal rukopis 17. prosince 1798 hraběti Vratislavovi ku prohlídce s prosbou za urychlené povolení k tisku.

**) Nejprve ty dvě kamenné desky péčí bibliothekáře Ungara byly zazděny u vchodu k veřejné knihovně v Klementině, a teprva r. 1815 Společnost

Společnost stala se také majetnicí malovaných obrazů svých tří praesidentů, kteréž i nyní zdobí její síň zasedací. Podobizna knížete Fürstenberka dostala se jí darem 1795 od astronoma Strnada, jemuž za to Společnost dala stříbrnou medaili. R. 1796 hr. Hartig daroval svou podobiznu, a tohoto příkladu následoval také bývalý druhý praesident hr. Lažanský; tento při příležitosti své přítomnosti v Praze poctil svou návštěvou společenskou schůzi dne 2. srpna 1798, při čemž slíbil, že Společnosti pošle svůj obraz a jí ze všech sil svých bude ve Vídni nápomocen (byl od r. 1796 nejvyšším kancelářem dvorským), když by ve svých potřebách k němu se obrátila. Této poslední nabídky Společnost brzo potom užila v záležitosti žádaného privilegia.

Osvěta 18. věku vyznamenávala se tou zvláštností, že měla málo smyslu k vědám theoretickým, jejichž užitek nevysvětluje prostředně. K tomuto proudu časovému musela také Česká Společnost Některých věd přihlížeti, a ona zaměstnávala se, jakož jsme opětovně viděli, na díle také předměty technickými, pokládajíc upotřebení a využitkování věd přírodních k účelům průmyslovým za jeden ze svých hlavních cílů, i byla k zachování tohoto směru také z trůnu samého vyzývána. V oněch desetiletích Společnost brala na sebe povahu taková *kanceláře technických znalců*, kteréž soukromé osoby předkládaly ku posouzení své vynálezy vždy dobře míněné, ač ne vždy dobře podařené, a kteráž i od správy zemské opětovně bývala žádána, aby podala svoje zdání o naskytých otázkách technologických. V březnu 1792 Karel Jordan předložil Společnosti plán a popis odpařovací peci na solné louhy, kterouž byl navrhl, i prosil za dobré zdání o tom; toto vypadlo příznivě, načež Společnost 19. července 1792 byla požádána od gubernia, aby svoje vyjádření o Jordanově vynálezu oznámila jmenovanému úřadu zemskému. R. 1793 král. úřad podkomořský dal zprávu guberniu o požáru, jenž vypukl v uhelných dolích u vsi Milžan blízce Kadaně; gubernium poslalo (17. pros.) to podání Společnosti s vyzváním, aby co možná nejdříve předložila svoje zdání o prostředcích, ježto se navrhovaly ku pomoci. Dne 11. června 1795 gubernium dalo Společnosti donéstí model přinašeče vody při požárech, dotazujíc se, kterou měrou lze jest do toho stroje přislibovati sobě znač-

s guberniálním povolením dala je přenéstí do své zasedací síně v Karolině a tam zazdítí. Zdá se, že František Šternberk sám postaral se o to přenesení. Srovnej Dobrovského Beiträge zur Geschichte des Kelchs str. 4.

ného užítku při ohni, jenž by vznikl ve městech Pražských, zvláště pak ve městě Židovském. Nejdůležitější byl zajisté dotaz, jež ke Společnosti učinilo gubernium 6. března 1800; „při povědomém nedostatku dříví palivového (tak se tam praví) a jeho drahotě dlužno podle dvorského dekretu z 19. září m. r. chápati se všech možných opatření, aby lesy se šetřily a aby pro budoucnost odvrátil se úplný nedostatek této nezbytné věci; . . . pročež žádá se od učené Společnosti určení oněch řemeslníků, umělců a živnostníků a továren, kteříž pracují s ohněm, a beze škody pro své výrobky mohli by dobře užívatí uhlí kamenného; při čemž žádá se ještě udání o stavbě peci a strojů topících, kterak vůbec musejí býti zřízeny při upotřebování uhlí kamenného, jakož i oznámení, kterých způsobů zvláště mělo by se šetřiti při topení kamenným uhlím.“ Ve všech těchto případech Společnost dávala sobě záležeti, aby přivedla k místu obsáhlou a co možná důkladnou zprávu o předložených otázkách; samo sebou se rozumí, že skládati tu zprávu vždy připadlo třídě mathematicko-fyzikální, při čemž jmenovitě Gruber a Gerstner nejhorlivěji se účastňovali.

Třída historická jenom jednou byla od úřadu vyzvána, aby podala dobré zdání; týkalo se expavlána F. Durycha. Tohoto zvolila Společnost k návrhu Dobrovského a Pelcla již 11. února 1786 svým přesporním členem, a když on Společnosti r. 1795 připsal svůj spis *Bibliotheca Slavica*, byl od ní poctěn zasláním velké stříbrné medalie a úplné řady spisů společenských. Dvorským dekretem z 10. prosince 1796 bylo české gubernium vyzváno, by jmenované právě dílo „ve přičině jeho učeného nebo užitečného obsahu dalo od znalců důkladně vyšetřiti, aby jeho pokračování bylo podporováno, když by jeho hodnota se vyzkusila;“ správa zemská požádala potom (25. pros.) Společnost, aby postarala se o posouzení toho díla ve smyslu dekretu dvorského. Několik členů třídy historické napsali svá zdání každý zvláště, a ve společenské schůzi 4. února 1797 zůstáno na tom, aby dobré zdání vyhotovilo se na základě vota podaného Pelclem. V tom se pravilo, že Durychova *Bibliotheca Slavica* „jest zjev docela nový a vysoce zajímavý pro jeden z největších národův ve světě, jakýmž jest národ slovanský. Kdyby to dílo přišlo k místu, samojediný národ slovanský mohl by se chlubití takovým dílem, a c. k. státům prospělo by k věčné slávě, že ono v nich poprvé vyšlo na světlo.“ Společnost teda prosila gubernia zemského, aby ono to dílo „předložilo úřadu dvorskému s pochvalou, které jest hodno, ku pokračování a ku povzbuzení spisovatele.“ Potom císařským rozhodnutím ze

dne 30. dubna 1797 Durychova pense 300 zl. byla zvýšena o roční přídavek 200 zl.)*

R. 1797 byl opět přiveden k řeči českomoravský diplomatů již před lety založený, jež by byli rádi vydali, ale opět toho zanechali; pokladna, jejíž hotovost byla již jinam zadána, nedovolovala, aby ten plán se vykonal.

V tomto období vyšly tři kvartové svazky spisů; titul jejich zní: *Neuere Abhandlungen der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*; I. svazek vyšel r. 1791 (str. 389), II. svazek 1795 (str. 229), III. svazek 1798 (str. 266); později pojmenovali tyto tři kvartové svazky *druhou řadou* Pojednání.

Kromě toho Společnost uveřejnila vědecké výsledky cesty, kteráž její péčí byla vykonána r. 1786; vyšly r. 1791 ve Drážďanech u Walthera pod názvem: *Beobachtungen auf Reisen nach dem Riesengebirge von J. Jirasek, Th. Hänke, Gruber und F. Gerstner* (4° str. 309 s ilustracemi a s petrografickou mapou).

Cenné spisy, kteréž vyšly v Lipště 1799 u Breitkopfa a Härtela, mají titul: *Drei Abhandlungen über die Preisfrage: Worin besteht der Unterschied zwischen Roheisen aus Hohenöfen und geschmeidigem Eisen aus Frischheerden, und nach welcher Methode lässt sich das letztere am besten und vortheilhaftesten aus dem ersteren bereiten?* Deren Verfasser Prof. Lampadius, Hofrath Hermann und Eisenverweser Schindler von der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften den für das Jahr 1795 und 1796 ausgesetzten Preis erhalten haben. Nebst einer Vorrede von F. Gerstner (str. 279 se mědirytinam i)

Vědecké práce v odboru historickém

1790—1800.

Historická pojednání v této době zaujímají poměrně větší stranství, nežli dříve; nejcennější z nich pocházejí od *Dobrovského*. Jeho *Dějepis jazyka českého* (1791 str. 311—364) opakuje sice ve prvních paragrafích již povědomá, proti Dobnerovi namířená tvrzení

*) V zasedacím protokole 3. listopadu 1802 praví se: Da nach dem Tode des P. F. Durych († 31. srpna 1802) der Umstand hervorkommt, dass auf dessen Schriften die Gesellschaft Ansprüche machen kann, so glaubt man durch H. Dobrovský die Anstalt treffen zu müssen, dass durch Vorzeugung eines Gesellschaftscreditives in Turnau die literarischen Nachlässe erhoben und bei der Gesellschaft deponirt werden.

Dobrovského o bohoslužebném jazyce slovanském, při čemž udává se, že abeceda hlaholská vznikla mezi lety 1060—1224. Ostatně však to pojednání jest velmi zdařilým pokusem o zevnějších osudech jazyka českého od desátého věku do sklonku 18. století; v dobách před r. 1520 pojednává se též o jednotlivých památkách literárních. Závěrek té rozpravy svědčí o upřímném soucitu spisovatelově k současným snahám nesoucím se za povznesením jazyka českého; Dobrovský však při tom pochybuje velice, „že by řeč česká mohla býti přivedena ke stupni dokonalosti skutečně a patrně většímu, než byla za vlády císaře Rudolfa, t. j. ve zlaté době.“

Dobrovského stať o *prvém datum ke slovanskému dějepisu a zeměpisu* (1791 str. 364—370) jedná o tom, že Pomponius Mela, jenž psal okolo r. 50 po Kr., zmiňuje se o řece řečené Visula (Visla); spisovatel pokládá tento název řeky za slovanský a odvádí jej od vis-eti, pendere.

Švédská cesta Dobrovského stala se pro historii literatury české nemálo důležitou; popis její podal Dobrovský pod názvem: *Literarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden* (1795 str. 125—194). Spisovatel popisuje v ní četné spisy české a jiné slovanské, kteréž nalezl a ohledal na své cestě skrze Němce, potom ve Švédích, kdež nejdéle prodlel ve Štokholmě a navštívil také Upsalu, a konečně v Petrohradě a v Moskvě.

Dobrovského pojednání o prvním textě *českého překladu bible* podle nejstarších rukopisů jeho, obzvláště podle Drážďanského (1798 str. 240—266) obsahuje nové výsledky prodlouženého zkoumání, kteréž spisovatel o tom předmětu po leta konal s neunavnou vytrvalostí. Dobrovský tam rozeznává na počátku 15. věku dvě recense úplného českého překladu celé bible; v čelo starší recense staví bibli Leskoveckou ve Drážďanech chovanou, jejíž rukopis klade do let 1390—1410.

František Martin Pelcl podal v této době do každého svazku po jedné stati. Jeho *dějepis Němců a jejich jazyka v Čechách od r. 1341 do 1789* (1791 str. 281—310) není o mnoho zdařilejší, nežli první díl toho pojednání, jenž pod týmž titulem vyšel r. 1788. Pelcovo mínění několikrát vyslovené, jako by německý živel ve městech v Čechách za 14. věku byl dělal pokroky, zakládá se toliko na neznalosti toho, že tato města byla původně německá. Jeho výrok, že ve válce husitské „Čechy téměř německé opět venkoncem se po-

češtily,“ obsahuje nadsazování v obojím směru. Zajímavý jest však závěrek tohoto pojednání, kdež spisovatel vylučuje způsob, kterýmž za jeho časů stát poněmčoval Čechy. „Z toho lze také s podobností ku pravdě souditi, že jednou země Česká co do jazyka ocitne se právě v tom stavu, ve kterém jest nyní Mišeň, Brandenburk a Slezsko, kdež teď mluví se veskrz německy a kdež z jazyka slovanského nezbyvá již nic jiného, než jména měst, vesnic a řek“ — těmi slovy zavírá Pelcl svůj dějepis Němců v Čechách.

Téhož spisovatele rozprava o *původu a jmeně města Prahy* (1795 str. 120—124) obsahuje větu velmi pozoruhodnou, kteráž daleko vynikala nad uroveň, ku které vědění o podobných věcech za tehdejších a ještě pozdějších časů dosahovalo. Pelcl totiž dovozuje, že prvotnou Prahou byl hrad samojediný, a že slovo urbs u Kosmy vůbec neznamená město v pozdějším smyslu, nýbrž hrad, — kterýžto poznotek ještě dlouho zůstal osamělým, a teprva 60 let později od Tomka byl obšírněji dokázán a všemi důsledky z něho plynoucími opatřen. Méně důležité a méně bezpečné jest druhé tvrzení Pelclovo, podle něhož Praha byla by dostala svoje jméno po bývalých prazích neboli slapích, jež potok Brusnice snad někdy pod hradem tvořil; při tom zůstala nepovšimnuta nesnáz, kteráž naskytá se z rozdílnosti rodu ženského a mužského mezi *Prahou a prahem*.

Pelclovy příspěvky k dějepisnému *templářů v Čechách a v Moravě* (1798 str. 209—239) jsou částečně nezdařeným pokusem, aby zachráněna byla čest českého kronikáře Hájka. Pelcl míní, že Hájek svůj povědomý seznam templářských sídel v Čechách vzal z desk zemských, a že se mu má tak rozuměti, že Templáři sice nedrželi všech míst tam jmenovaných, ale jistě v nich sídlili. Jinak to pojednání jakožto první pokus monografie řádu templářského v Čechách nebyl nikterak bez hodnoty; spisovatel uvádí všeliké zprávy, kterých se dopídlil o bývalých sídlech templářských listinami zjištěných, a dal otisknouti 12 listin, ježto se vztahují na templáře v Čechách.

Od Josefa Vratislava šl. *Monse* nacházíme v Pojednáních rozpravu o *moravském znaku zemském* (1795 str. 41—81), kteréž lze vytýkati toliko zbytečnou rozvláčnost. Hlavní výsledek záleží v tom, že na pečeti markrabí moravského Přemysla r. 1234 poprvé vyskytá se orel ve štítě, a že potom za krále Václava II. moravský orel zjevuje se šachovaný.

Od *Karla Ungara* jest příspěvek v každém svazku. *Žižkovy vojenské listy a nařízení* (1791 str. 371—389) obsahují vlastně toliko jeden list, jež vůdce Táborův poslal z Orlíka Domažlickým, a řád vojenský vydaný od Žižky a jeho spojencův. Oba texty jsou zde otištěny dle opisu Balbinova obnoveným jazykem, a od vydavatele opatřeny německým překladem jakož i bibliografickým úvodem.

Druhá stať Ungarova nazývá se: *Nové příspěvky ke starému dějepisnému knihotisku v Čechách* s úplným přehledem všech k tomu náležitých udajů z 15. věku (1795 str. 195—229). Jest to doplněný a opravený seznam i popis českých prvotisků až do r. 1500.

V pojednání o stavu některých *gymnasií v Čechách* pod dohlídkou university Karlovy (1798 str. 173—206) podává Ungar hlavně výtah ze tří starých řádů školských; jeden z nich tištěn byl v Praze 1575 pod názvem *Schola Zatecensis Jacobi Strabonis Glatovini*, druhý jest *Ordo studiorum* vydaný r. 1586 od M. Petra Kodicilla z Tulechova, třetí byl tištěn přičiněním protestantské akademie Pražské r. 1609.

Také od *Ignáce Cornovy* nacházíme stať v každém svazku; nejsou to nové výzkumy původních z pramenů, než duchaplné diskuse o zajímavých otázkách dějepisných, při čemž spisovatel jednak významává se bodrým patriotismem, zdravým rozumem a ušlechtilou horlivostí o pravdu a dobro, jednak pak okazuje svůj pěkný sloh, kterým vynikal téměř nade všechny své soudruhy. Jeho první stať má název: *O poměru mezi kr. Přemyslem Otakarem II. a papeži toho času* (1791 str. 75—96); spisovatel promlouvá tam s nemalým ostrovtipem o politických vztazích mezi dvorem českým a kurií římskou; protipapežská barvitost tu a tam prokmitající svědčí o obecném směru onoho času, v němž ta stať vznikla, a kterému i exjesuita Cornova poněkud podléhal. Rozprava počíná se takto: „Mezi starými králi českými Otakar II., Karel IV. a Jiří Poděbradský tvoří triumvirát panovníkův, naproti němuž postaviti druhý o hodnotě rovněž tak rozhodné, bylo by asi nesnadno leckterému národu nerovně mocnějšímu.“ Těmto třem výborným panovníkům Cornova věnoval po jedné rozpravě.

Pojednání o tom, *kterak Karel IV. počínal si naproti domu bavorskému* (1795 str. 82—111) jest obrana tohoto velezasloužilého krále českého. Ve příručné knize dějepisného brandenburského, kterou vydal Gallus r. 1787, vytýkáno Karlovi IV. nesmířitelné nepřátelství k rodu

bavorskému; Cornova chce Karla proti tomu brániti, ku kterémuž účelu rozebírá politické poměry mezi proslulým Lucemburkem a Wittelsbachy způsobem střízlivým a umírněným, ponejvíce zcela trefným.

Třetí stať jedná o otázce: Zdali Schirach důvodně *králi Jiřímu českému* upřel netoliko katolickou pravověrnost, nýbrž i náboženství vůbec (1798 str. 161—172). Protestantský spisovatel Schirach vydal životopis Jiřího Poděbradského, ve kterém o tomto králi obyčejně soudí příznivě, při tom však upírá jemu náboženství srdce a vyslovuje mínění, jako by Jiřímu nebylo náboženství ničím jiným, než prostředkem ke vlastnímu povýšení. Cornova snaží se vyvrátiti tyto výroky a dokázati, že Jiří měl pravou křesťanskou zbožnost; že Jiří pevně držel se kompakťát, to Cornova připisuje jeho lidumilné politice, kteráž chtěla zameziti, aby neobnovily se husitské hrůzy pod praporem kalicha.

Nový člen *Gottfried Jan Dlabáč* podal dvě rozpravy. Jeho pojednání o *osudech umění v Čechách* (1798 str. 107—139), ač jest kratičké a neúplné, bylo za onoho času cenným pokusem historie umění českého.

Téhož spisovatele *stručná zpráva o nepovědomé ještě knihtiskárně ve Starých Horách v Čechách* (1798 str. 140—160) jedná o krátko-trvalé a nemnoho důležité tiskárně, kteráž účinkovala okolo r. 1590 ve vsi Starých Horách nad řekou Jihlavou v Čechách u hranic moravských. Na str. 148—159 otištěna jest latinská ekloga, kterou brandenburský superintendent Kašpar Stolhagius složil na smrt pana Jindřicha z Waldšteina a dal tisknouti r. 1589 ve Starých Horách (in officina Palaeorina).

Od *Josefa Madera* nacházíme *pokus o brakteátech, zvláště českých* (1798 str. 3—97). Obor numismatiky české, téměř opuštěný od smrti Voigtovy, dostal v Maderovi nového pracovníka, kterýž některé jednotlivé částky jeho dále dovedl. Jednu z nejzatemnělejších částek numismatiky tvořily (a tvoří dosud) brakteáty, kteréž Mader v této rozpravě hledí opatřiti novým světlem; opravuje leckteré mínění Voigtovo, avšak také sám se přiznává, že ve svých úsudcích není vždy jistý. Jinak trpí ta stať zbytečnou rozvláčností, kterou bychom mohli nazvati také mluvivostí. Přidáno jest sedm tabul do mědi rytých.

V pojednání o *Slovanech v Rakousích* od Josefa Benedikta Heyrenbacha (1795 str. 1—41) dokazuje se z pramenů souvěkých, že v 8., 9. a 10. věku v Rakousích pod Enží i nad Enží bydlili také Slované vedle Bavorův, a že oni, tak jako i tito, byli rolníky dílem svobodnými dílem nevolnými. Jádro té rozpravy jest zajisté dobré, jest však zaobaleno do více slov, nežli jich bylo potřebí.

Děje Společnosti v letech

1800—1824.

Za této doby můžeme vypravovati poměrně kratceji. Život společenský bral se bez velkých proměn téměř jednotvárně ku předu.

Velkou částku společenské činnosti zaujímal každoroční vydávání *schematismu*; způsobované tím vyjednáváním a dopisováním s guberniem o obsahu a krámské ceně toho díla zajímá nás málo. Schematismus obsahoval kalendář, dvorské úřady představené českým úřadům správním (jiné úřady dvorské pojímání bylo zapovězeno), politické úřady v království Českém, soudy, duchovenstvo, školy a vědecké ústavy, pak řemesla, továrny, firmy kupecké, trhy výroční a j. v. Od r. 1805 ku přání nejvyššího purkrabí Jana Rudolfa hraběte Chotka byl každoročně vydáván druhý díl *schematismu*, jenž vypočítával Pražské domy a jejich držitele, a krom toho obsahoval vše to, co se vztahovalo na řemesla, tržbu a obchod. Od r. 1819 oba díly *schematismu* vycházely pohromadě v jednom svazku.

K obstarávání záležitostí, ježto se týkaly *schematismu*, byl r. 1800 zvolen výbor, kterýž skládá se ze členův Grubera, Gerstnera, Madera, Františka hraběte Šternberka a Davida, zůstal po několik let v činnosti. Redakci chtěli prvotně rozdělit mezi několikero členův, ale poznali brzo, že by to nevedlo k cíli. Prvního roku (na r. 1801) *schematismus* byl redigován aktuarem Společnosti Eichlerem; potom propůjčovali se členové k této práci, a sice David 1801, Gerstner 1802—1804, a opět David 1805—1815. Potom za redaktory *schematismu* bývaly brány osoby stojící mimo Společnost, a to úředník desk zemských Hasner a r. 1818—1822 Josef Gröbl. Po smrti Gröblův přijal redakci na jeden rok Millauer, načež týž k té práci vyhledav profesora Helblinga z Hirzenfeldu, ponavrl jej Společnosti; tato osvojila si ten návrh pod výminkou, že Millauer bude mít vrchní dozor k vydávání *schematismu*. Redaktor dostával za svou práci 200—300 zl.

Jakkoliv takový nakladatelský obchod zdá se býti vědeckého sboru málo důstojen, přece byl důležitý a prospěšný k zabezpečení existence a vědecké činnosti naší Společnosti. Roční náklad činil s počátku 1500 výtisků, potom r. 1813 vystoupil na 2000, a ku konci této doby sklesl na 1000 exemplářů; *čistý výnos* páčil se v prvních letech asi na 900 zl., v posledních pak letech na 2000 zl. v. č.; dle jména byl výnos největší v letech 1816 a 1818, kdež přesahoval summu 3000 zl. v. č.

Společnost sice ještě nemohla pouštět se do nákladných podniků, avšak její důchody stačily, aby mohla na vlastní groš uveřejňovati všechna došla pojednání a díla; ba Společnost počala zakládati si kmenovou jistinu, kteráž by jí někdy v nejisté budoucnosti, když by důchody ze *schematismu* přestaly, mohla konati dobré služby. Na počátku této doby Společnost byla passivnou, neboť pokladna byla prázdná, a krom toho byla dlužna aktuarovi společenskému zadržalé služné, ročně po 150 zl., kterého jemu od r. 1798 vypláceti nemohla. Hned r. 1801 byl tento tříletý dluh urovnán, a za následujících let z pravidla zbýval přebytek, jež střežili a při příležitosti na hypoteky ukládali. Již ku konci r. 1803 společenská pokladna vládla 1840 zl.; tato summa znenáhla stoupala, až r. 1811 dosáhla cifry 5067 zl.; následkem finančního patentu ten obnos zmenšil se asi o polovičku a počítal se potom ve vídeňském čísle. Rozznávala se nyní kmenová jistina na hypoteku uložená a hotovost výdajná; jistiny činnivše před finančním patentem 4000 zl., sklesly následkem jeho na 2068 zl.; hotovost při tom spadla s 1067 zl. na 213 zl. V následujících letech společenského majetku opět znenáhla přibývalo; činil r. 1814 celkem 6068 zl., a r. 1823 již přes 18.000 zl. v. č., z čehož bylo 15.500 zl. na 5% uloženo.

Co se týká *představenstva Společnosti*, tož Pelcl spravoval direktorat aspoň dle jména až do své smrti, t. j. do 24. února 1801.*) Potom ustanoven byl za direktora *Tobiáš Gruber*; on jako již dříve, takž i při tom zatímně konal také úřad sekretářský, až 22. července 1802 postoupil direktorat Gerstnerovi, a sám zvolen byl za stálého sekretáře. Tento úřad spravoval i ve svém pokročilém věku s neunavností jemu vlastní, a před svou smrtí, kteráž následkem zánětu plic zastihla ho 31. března 1806, ustanovil v poslední vůli, aby Spo-

*) Mezi spisy a jinými věcmi Společnosti, kteréž tato po smrti Pelclově od jeho pozůstalých převzala, nacházel se v krabici také poklad Společnosti; záležel v 68 zl. v bankovkách, pak v 5 větších a 26 menších stříbrných medailích.

lečnost Náuak na důkaz jeho úcty přijala jeho fysikalné nástroje a knihovnu.*) Po Gruberově úmrtí sekretářské místo zůstalo neosazeno až do počátku roku 1807, kdež hvězdář *David* je přijal a potom bez přestávky až do r. 1831 spravoval; ježto však on i v pozdějších letech několikráte za účelem zeměpisných vyměřování z Prahy se vzdálil, býval v sekretářství dočasně zastupován jinými členy.**)

*) Mezi fysikalnými aparátými nacházela se elektrika a vývěva. Gruberova knihovna měla 229 čísel a byla na 221 zl. soudně odhadnuta. Společnost usnesla se, postaviti náhrobek příčinlivému členu a sekretárovi svému, a sice téhož tvaru, v jakém byla zřídila náhrobky členům svým *Tesánkovi*, *Dobnerovi* a *Pelclovi*. Oddanost exjesuity Grubera k řádu jesuitskému probudila se zvláště opět za posledních let jeho života, když z úřadu stavebního ředitele na panstvích komorních byl se odebral na odpočinek. V curriculum vitae, jež *Tobiáš Gruber* psal nejspíš v říjnu 1804, pravil sám o sobě mezi jiným: *Immensam Dei clementiam nunc supplex precatur, ut, quod temporis superest, operibus Societate Jesu dignis impendere queat; quam ob rem, facta ab admodum Reverendo P. Generali potestate, dominica II. Quadragesimae anni 1804 vota simplicia innovavit. Juventuti nunc nobili litteris moribusque informandae, ac duarum Societatum, scientiarum nempe et artium liberalium, quarum alteri a secretis est, negotiis Pragae incumbit. Spolkem posledně dotčeným rozumí se Jednota vlastenských přátel umění, o jejíž založení 1796 Gruber dobyt sobě zásluh. Ke šlechtické, Gruberem vyučované mládeži náležely dcery hraběte *Františka Šternberka*, jenž v Pojednáních 1814, 3. svazek str. 21—30, uveřejnil životopis tohoto domácího přítele a spolubydlitele svého. Zmíněný generál nebyl nikdo jiný než *Tobiáš Grubra* rodný bratr *Gabriel Gruber*, jenž byl od jesuitův v Rusích 10. října 1802 za generála *Tovaryšstva Ježíšova* zvolen a 26. března 1805 zemřel. K nabádání *Gabriela Grubera* císař *Pavel* 11. srpna 1800 učinil žádost ke kurii Římské, aby opět výslovně uznala řád jesuitský; papež *Pius VII.* vyhověl tomu přání brevem *Catholicae fidei* 7. března 1801 toliko pro Rusko vydaným. Nejspíš se vztahem na toto breve psal *Tobiáš Gruber*, nepochybně svému bratru *Gabrielovi* asi v říjnu 1804, jak následuje: Breve apostolicum, pro confirmatione Societatis Jesu tuique muneris caesari vestro impertitum, meliores homines apud nos miram in spem erigit, fore, ut institutum hoc, ipsa temporum malignitate vindicatum, terris nostris aliquando reeducatur. Me id quidem ingenti gaudio affecit, litteris protinus ad te datis gratulationem cummittere parabam; sed distuli (ut ingenue fatear) ad te scribere, quod imperatoris nostri hac super re sensum ante explorare volebam, futuram enim illius alloquendi opportunitatem praevidi, atque ita, ut optabam, contigit.*

**) Úřad honorovaného aktuara byl při počátku této doby zrušen. *Aktuar Eichler*, jenž ponejvíce sám obstaral vydání prvního ročníku schematismu, vyjádřil se 29. května 1801, že by raději aktuarství složil, nežli by se dále podroboval péči spojené s administrací schematismu. Společnost použila této příležitosti, aby to místo zrušila a tím 150 zl. ročně uspořila. *Eichler*

Poněvadž *Pelcl* od r. 1785 stále spravoval společenskou pokladnu, jeho úmrtím uprázdnilo se také místo pokladnické, kteréž v této době na štěstí dospívalo k větší důležitosti. Když byl *Gruber* po jeden rok zatímně spravoval také záležitosti pokladničné, zvolen byl 22. července 1802 *professor Mader* za pokladníka; také tento druhý pokladník Společnosti podržel to místo až do své smrti, teda do 25. prosince 1815. Ku přání Společnosti od počátku r. 1816 vzal *hrabě František Šternberk* správu pokladny na sebe.

Úřad jednatelův obou tříd za této doby zanikl, aniž jest poznamenáno, proč. *Jednatel*em fysikalně-mathematické třídy byl *Gruber* od r. 1791 nepřetržitě, a přešel v tom úřadě i do této doby; třída historická ustanovila 14. června 1800 *Ungara* svým jednatel. Později oba ti mužové vyskytují se jmenováni jakožto jednatelé toliko ještě jednou, totiž 23. listopadu 1802; ostatně není po jejich úřadování nikde žádné stopy. Také v pozdějších časech trvaly obě třídy a přicházely ku platnosti při poradách o cenných otázkách, při posuzování pojednání a při jiných záležitostech odborně vědeckých, neměly však vlastních přednostů v čele.

V prvé polovici této doby smrt zle zavládala mezi členy Společnosti. *Zemřelí*, počítáme-li toliko vynikající členy, *František Martin Pelcl* dne 24. února 1801, spoluzakladatel Společnosti a její první čestný člen *František Josef hrabě Kinský* 9. června 1805, *Tobiáš Gruber* 31. března 1806, *Dr. Jan Mayer* 5. června 1807, *Karel Ungar* 14. července 1807, *Jachym hrabě Šternberk* 18. října 1808, *Arnošt hrabě Šafgoc* 27. března 1809, jehož činnost při Společnosti sice ztrácí se již o 15 let dříve, *professor Josef Mayer* 24. října 1814, *professor Josef Mader* 25. prosince 1815, *Jan F. Herrmann* 21. března 1816, z jehož vědeckých prací málo dostalo se naší Společnosti, ačkoli on po čas 25letého odpočinku svého ponejvíce zaměstnával se předměty, spadajícími v obor českých dějin; konečně zemřeli

byl v posledních letech vrchním policejním kommissařem. — Práce sluhy obstarával při Společnosti v prvních letech *pedell* universitní; nyní měla Společnost zvláštního sluhy, jenž dostával od ní 4 zl. měsíčně a měl v jejích místnostech bezplatný byt. Říkali mu *přídveřný*, *Thürsteher*; takovým byl okolo r. 1810 jakýs *Bürgholzner*, bývalý učitel u sv. *Tomáše*.

Gottfried Dlabač 4. února 1820,
 professor Jiří Procházka ve Vídni 17. července 1820,
 Ignác Cornova 25. června 1822.

Z prvopočátečných desíti členův, kteří r. 1784 tvořili Společnost, zůstával po roce 1814 na živě již toliko jediný, totiž Josef Dobrovský. Přibývání *nových členů* nešlo s těmito ztrátami rovným krokem. Šťastnou akkvisicí učinila Společnost, zvolivši 25. května 1809 hraběte Kašpara Šternberka za čestného člena; volba tato dala se písemnou rollou, a jest dosti s podivením, že byla po čtyřech letech opakována; ve schůzi 17. ledna 1813 bylo totiž usneseno, přijmouti téhož hraběte za čestného člena a vyhotoviti pro něho diplom. Hrabě Kašpar Šternberk, kromě svého strýce hraběte Františka Šternberka nejkrásnější vědecká ozdoba české šlechty 19. věku, účastňoval se potom ve pracích Společnosti nezřídka tímž způsobem, jako člen řádný.*)

V zasedacím protokole ze dne 22. května 1814 praví se, jakož mathematicko-fyzikálná třída má toliko dva členy a historická třída pět, že Společnost vyslovila přání, přijmouti několik nových členů do fyzikálné třídy. V seznamě členův vydaném toho roku uvádějí se sice čtyři řádní členové třídy fyzikálné, totiž Gerstner, David, Procházka a Jan Scherer; avšak toliko první dva účastnili se schůzí a jiných prací ve Společnosti, neboť Jiří Procházka již od r. 1791 žil ve Vídni, a chemik Scherer, jenž od r. 1803 vyskytá se mezi řádnými členy, již r. 1807 byl zase do Vídně přesazen. Nevysvítá dosti, proč Společnost tak málo popilovala sobě, aby vyplnila mezery, které smrt v jejím středu dělala. Dne 23. srpna 1814 hlásil se ku přijetí vážený matematik a náboženský filosof *Bernard Bolzano*,**) zasílaje zároveň mathematické pojednání (pokus nové theorie vyměro-

*) Hrabě Kašpar Šternberk, mladší bratr hraběte Jachyma, narozený v Praze 1761, již ve chlapeckém věku obdržel expektance na dvě kanovnické praebendy ve Frisinku a v Řezně, zabýval se však nejraději přírodopisem; při rozpadnutí říše Německé opustil duchovenskou dráhu a od r. 1807 žil v Praze, jsa docela oddán pěstování věd. Byl jedním ze hlavních zakladatelů Českého Musea, jež jakožto první předseda od r. 1822 až do své smrti spravoval. Zemřel 20. prosince 1838 na zámku Březině, jež společně se svým bratrem Jachymem na panství Radnickém byl vystavěl.

**) Bernard Bolzano, jeden z nejšlechtetnějších a o duševné blaho vlasti nejzasloužilejších mužův, narodil se v Praze 1781 jakožto syn italského kupce zde usedlého. R. 1805 byl vysvěcen na kněžství a jmenován professorem náboženské vědy na fakultě filosofické v Praze. Nízká pronásledovačnost a pomluva způsobily, že vláda jej ku konci roku 1819 odstranila

vání čar, ploch a těles); byl potom 18. února 1815 za řádného člena zvolen. Dále byli v této době mezi řádné členy přijati:

1816 přírodopisec Jan Pohl,*)

1816 Adam Bittner, professor matematiky (nar. 1777, † 1844),

1818 Matěj Kalina z Jäthensteina,**) kterýž netoliko jakožto archaeolog a historik, nýbrž také jakožto advokát konal Společnosti podstatné služby;

1819 Maximilian Millauer,***) kterýž byl činný rovněž v oboru historickém, a krom toho se vzornou pílí obstarával leckteré práce Společnosti; konečně

1820 Josef Steinmann, professor chemie na technickém učilišti.

V *direktorátě* Společnosti střídali se řádní členové dle svého stáří členského, ač i nyní nezřídka se přiházelo, že člen, na něhož přicházela řada, nemohl toho úřadu na se vzíti. Ustanovení nového direktora někdy (k. p. 26. pros. 1819) nazývá se v zasedacích protokolích volbou, avšak nezdá se to býti pravý výraz. Direktorát trval nestejně dlouho, obyčejně asi jeden rok, ale také několik let; poslednější případ, jak se zdá, nastal jednoduše tím, že direktorovi nevidělo se po uplynutí pravidelné doby odstoupiti. Po Gerstnerovi, o jehož direktorátě již se stala zmínka, následovali jakožto direktori Cornova od července 1803 do října 1804, potom Mader do konce r. 1805, David do ledna 1807. Nyní přicházela řada na Jana Mayera, jenž však pro chorobu resignoval; následující člen Ungar sice přijal direktorát ve květnu 1807, avšak zemřel 14. července 1807, pět neděl po Janu Mayerovi. Když byl Josef Mayer také odepřel, stal se

z učitelství, v němž docílil výsledkův nejšťastnějších, veleužitečných pro stát i náboženství. Neméně pamětihodny byly jeho objevy mathematické. Zemřel 18. prosince 1848.

*) Jan Pohl, narozen v České Kamenici 1782, zabýval se přírodopisem. Když r. 1817 rakouská vláda zřizovala přírodovědeckou výpravu do Brasilie, byl k ní Pohl přidělen pro mineralogii a botaniku; r. 1821 vrátil se do Vídně a zůstal tam jakožto kustos císařských sbírek přírodních až do své smrti 1834.

**) Matěj Kalina z Jäthensteina, narozený v Budějovicích 1772, stal se 1797 zemským advokátem v Praze, a působil od r. 1827 též ve Vlastensko-hospodářské Společnosti. Skonal v Praze 6. ledna 1848.

***) František X. Maximilian Millauer narodil se 1784 v Budějovicích, 1802 vstoupil do cisterciáckého kláštera Vyšněbrodského, 1807 vysvěcen byl na kněžství a od r. 1815 působil jakožto professor pastýřského bohosloví na universitě Pražské. Od r. 1823 byl členem výboru a později jednatelem společnosti Českého Musea; zemřel 14. června 1840.

koncem r. 1807 Josef Dobrovský direktorem Společnosti a podržel ten úřad až do června měsíce 1811. Potom úřadoval opět Gerstner jakožto direktor skrze 11 měsíců, po něm pak Dlabač zastával ten čestný úřad přes pět let, totiž až do prosince 1818. V následujících šesti letech každý direktorat trval jen jeden rok, a sice zaujímali to místo Bolzano r. 1819, Bittner 1820, Kalina 1821, Millauer 1822, Steinmann 1823 a Dobrovský 1824.

Za této doby Společnost obdržela čtvrtého praesidenta v osobě hraběte Jana Rudolfa Chotka, pána na Nových Dvořích u Čáslavě a na Jevíněvsi. Tento výtečný vlastenecký pán zjednal si zásluhu o Společnost již r. 1791, kdy císař Leopold k jeho návrhu daroval jí 6000 zl. R. 1802 hr. Chotek byl jmenován státním ministrem a zároveň nejvyšším purkrabím a předsedou gubernia v království Českém. Společnost majíc zření ku přízni jí prokázané, volila jej v řádné schůzi 27. srpna 1804 jednohlasně za svého praesidenta.*) Brzo potom také čestné praesidentství, uprázdněné úmrtím hr. Lažanského, bylo znova osazeno, a to tak, že dotehdejší řádný člen hrabě Rudolf z Vrbna dne 7. září 1804 byl písemným způsobem ode členův zvolen k tomuto čestnému úřadu.**)

Tyto dvě volby přišly k místu ve chvíli, kdy Společnost připravovala se ku přijetí *nejvyšší návštěvy*. Hrabě Chotek jakožto nejvyšší purkrabí již 13. srpna 1804 dal Společnosti věděti, že císař dne 14. září přibude do Prahy, i přál si, aby Společnost při této příležitosti uspořádala mimořádnou schůzi, ve které by členové měli jedno nebo dvoje čtení a ukázali některé pokusy z fyziky nebo z chemie; císař by prý nejspíš té schůzi obcoval. Bylo potom několik přípravných schůzí, ve kterých raděno se o pořádku a programu slavné schůze. Jan Mayer a hrabě Wallis prohlásili se sice proti tomu, aby taková schůze byla konána, poněvadž prý sál Společnosti v tehdejšímu stavu svém nebyl by k tomu způsobilý;***) avšak

*) Ve schůzi dne 27. srpna 1804 byli přítomni: Cornova, Ungar, Gerstner, David, Josef Mayer, Dobrovský, Scherer, Dlabač a čestný člen Josef hrabě Vratislav.

**) Při tom odevzdali písemně své hlasy čestní členové hrabata František Šternberk, Vratislav a Wallis, pak řádní členové Cornova, Gruber, Jan a Josef Mayerové, Ungar, Dobrovský, Gerstner, Dlabač, David, Scherer. Hr. Jachym Šternberk a Mader poznamenání jsou jakožto nepřítomni. Hrabě Šafgoč, Procházka a Herrmann byli stále z Prahy vzdáleni.

***) Hrabě Wallis mínil dne 27. srpna, že sál „není dosti ozdobný, a tím že by Prusům a Sasům, vždy žárlivým na Čechy, dala se jen příležitost k satyře.

tyto námitky byly odstraněny nejvyšším purkrabím a nově zvoleným praesidentem, kterýž dal sál na rychlo náležitě upravit. Program chtěli prvotně učiniti mnohem obsáhlejší, než potom skutečně dopadl. Mezi jiným nabízel se Dobrovský, že by četl o českém dědičném nástupnictví anebo o podpoře, které vědám dostávalo se od králův českých. Když však nejvyšší purkrabí projevil přání, aby mohl nahlédnouti do chystaných přednášek, obzvláště historických, tu Dobrovský se svým nabídnutím ustoupil, i bylo usneseno, aby bylo toliko troje čtení i aby jejich texty byly praesidentovi předloženy; Cornova chtěl čísti o dědičké smlouvě mezi rody Česko-Lucemburským a Rakousko-Habsburským, a hvězdář David měl připravenou přednášku o svém novém určení rozdílu mezi zeměpisnými délkami Prahy a Dráždan; skutečně však byl potom program obmezen na předmět třetí, teda jediný, a sice professor Scherer přednášel a ukazoval chemický pokus o lepším a lacinějším způsobu připravování modře parížské a berlínské z vedlejších výrobků českých továren na skalici a kamenec. Císařská návštěva konala se dne 1. října 1804;*) s císařem Františkem přišla také jeho choť císařovna Maria Terezia do Karlovy kolleje, kdež byla shromážděna také universita. Při slavné schůzi naší Společnosti předsedal praesident hrabě Chotek; kromě dotčené přednášky poutaly pozornost nejvyšších hostí také jiné předměty, jež se ukazovaly; mocnář projevil svoje účastenství pozorností a přívětivou rozmlouvou.

Císař František také později poctil Společnost svou návštěvou; přišel dne 2. června 1820 ve průvodu císařovny Karoliny Augusty, aby shledl sál Společnosti; rozumí se, že členové byli čteně shromážděni; v císařské družině nacházel se také čestný praesident Společnosti, hrabě Rudolf z Vrbna.**) O několik dní dříve, totiž 29. května Společnost byla obradována týmž vysokým vyznamenáním od tehdejšího korunního prince Ferdinanda; Společnost podala jemu dva nejnovější svazky Pojednání. — Dne 31. srpna 1822 arcikníže František Karel obmyslil Společnost svou návštěvou, při čemž členové, jmenovitě Dobrovský, Gerstner a Millauer, ukazovali jemu nejzajímavější

Zvláště by padala do očí silná trhlina, ježto se nachází ve stropě sálu, a pak to, že nebyl dávno bílen.“

*) Datum 1. října vidí se z novin Prager Oberpostamtszeitung ze dne 3. října r. 1804; dějepis Společnosti sepsaný Dobrovským a tištěný v Pojednáních 1811 str. 8 mylně udává 9. září jakožto den císařské návštěvy.

**) Přednášky nebyly při této příležitosti konány, ačkoli dne 3. dubna určilo se jich k tomu několik z rozličných oborů.

předměty archaeologické; také dali arciknížeti nejnovější svazek Pojednání.

Vyjma jediné slavnou schůzi při příležitosti císařské návštěvy r. 1804, praesident *hrabě Chotek* nikdy ve Společnosti nepředsedal. R. 1805 byl jmenován konferenčním ministrem a tudý přestěhoval se do Vídně; avšak tentokrát praesidentství nepokládalo se za uprázdněné, a hrabě Chotek podržel je až do své smrti, ačkoli vlastně mohl účinkovati toliko jakožto protektor Společnosti. Tak skutečně působil a prokázal Společnosti nenedůležité služby v těch případech, kdy ona ve svých záležitostech potřebovala přímluvce u dvora. To bylo jmenovitě, když desetileté privilegium k vydávání schematismu chýlilo se ku konci a Společnosti bylo se ucházeti o jeho obnovení; žádosti podávány byly císaři buďto skrze praesidenta hraběte Chotka anebo skrze čestného praesidenta hraběte z Vrbna, vždy jsouce podporovány oběma těmito příznivci Společnosti. Tím způsobem dosaženo bylo prodloužení privilegia r. 1810 i 1820, vždy na dalších deset let.

Hrabě Chotek také se vynasnažoval, aby Společnosti vymohl podpory státní ve způsobě vydatnější a přímější; avšak časové byli tomu zcela nepřívlní. R. 1811, podáváje císaři nový svazek akt jmenem Společnosti, předložil zároveň mocnářovi přednesení, ve kterém svého císařského pána na to zvláště upozorňoval, že Společnost, jakož prý vysvítá z toho svazku, „nezabývá se toliko předměty abstraktně vědeckými, nýbrž hlavně takovými, kteréž občanské společnosti opravdu jsou prospěšny a prakticky užitečny.“ Dobře odůvodněný ten pamětný spis končil se následujícími slovy: „Odvažuji se to říci: Bylo by důstojno moudrosti a milosti Vašeho Veličenstva, aby této Učené Společnosti, toho způsobu jediné v mocnářství, kteráž svými pracemi netoliko prospívá občanskému průmyslu a pokroku užitečných vědomostí, nýbrž také pozornost a úctu ciziny k sobě obrátila, dalo vykázaní ze Svého komercialního nebo komorního aeraria čtyři nebo pět tisíc zlatých ročně k její volné ale dokázaně užitečné dispozici, a já troufám si zaručovati se, že by tento dar, povolený vědám a uměním, nesl dobré ovoce.“ Císařské rozhodnutí, kteréž dne 28. listopadu 1811 o tom vyšlo, znělo jak následuje: „Při nynějším stavu financí nemůže žádaná záloha býti povolena; a s potěšením podržel jsem druhý svazek Pojednání k. české Společnosti Náuč.“

Hrabě Chotek, jenž tehdy byl ve Vídni předsedou dvorské kommisie ve věcech zákonodárských, psal potom Společnosti, že přece, zvláště po slyšení u císaře od té doby obdrženém, „nepozbyl

vší naděje, že aspoň po některém čase obdržíme příznivější rozhodnutí, zvláště jestliže Společnost chtěla by ohlednouti se po jiných pramenech budoucích třeba nevelikých důchodů a mně je na ruku dáti.“ Po tomto vyzvání Společnost požádala svého praesidenta, aby přimluvil se u císaře za prominutí (12křejcarového) kolku na schematismus, čímž by uspořila 260—270 zl. ročního výdaje. Avšak ani tento krok nepotkal se s úspěchem.

R. 1814 hrabě Chotek zároveň se dvěma svazky spisů tehdyž vyšlými předložil císaři nejpoddanější přednesení, ve kterémž vysvětloval postavení Společnosti a vykládal prospěchy, „které by ze silnějšího podporování jejích snah vzešly jak veškerenstvu tak i národní slávě.“ Toto přednesení obdržel hrabě Chotek dne 11. července 1814 nazpět s císařským rozhodnutím, že J. V. podržel ony dva svazky ve své soukromé knihovně, a že hrabě má Společnosti oznámiti císařovo zalíbení nad její vytrvalou horlivostí ve zpracovávání užitečných vědeckých předmětů. Hrabě Chotek dáváje o tom Společnosti věděti, poukazoval na tehdejší „stav velice nepříznivý aerariu jak zeměpanskému tak i stavovskému“, i podotýkal, že „bez uvalení na sebe výčitky nevčasné dotíravosti, v té chvíli nelze u J. V. důrazně dožadovati se přímých příspěvků.“ Také když války konečně dospěly ku konci, hrabě Chotek pomýšlel na vymození státní subvence, avšak bez lepšího úspěchu. Podáváje císaři pátý svazek Pojednání, učinil k mocnáři opět přednesení „o větším působení a peněžitých potřebách“ Společnosti, i očekával příznivého rozhodnutí. „Avšak (tak psal hr. Chotek 19. dubna 1819) po odjezdu J. V. došla mne od Jeho císaře. Výsosti arciknížete Ludvíka, jenž v nejvyšší nepřítomnosti spravuje záležitosti státní, záporná odpověď k mým dočasným návrhům.“

Na sklonku této doby zemřel jak čestný praesident hrabě Rudolf z Vrbna (30. ledna 1823) tak i praesident hrabě Jan Rudolf Chotek (26. srpna 1824); tento ještě v posledních měsících svého života v jedné nově vyskytlé záležitosti staral se o blaho Společnosti. Ostatně ovšem tento praesident přímo neřídil práce Společnosti, a ježto ona ve svých vnitřních záležitostech spravovala se zcela nezávisle na něm, pročez stálá nepřítomnost praesidentova v Praze nebyla jí žádnou závadou při postupování v pracích.

Co se týče tohoto postupu v pracích, tu shledává se patrný rozdíl mezi válečnými lety až do r. 1815 a mezi následujícími lety. Ten rozdíl jeví se mezi jiným také tím, že v prvních patnácti letech *řádné schůze* byly téměř tak řídké, jako za předešlé doby, a mnohé

záležitosti vyřizovaly se toliko písemným oběhem, ačkoli vydávání schematismu přece nutilo k častějším schůzím. Také vydávání svazků aktových šlo až do r. 1815 před se zdlohavěji a obtížněji, nežli za pozdějších let; bylot do té doby na celé Společnosti znamenati takorika touž sešlost věkem, která v oněch letech tolik členů schvátla anebo aspoň od společenské činnosti zdržovala. Přijetím nových příčinnivých členů, totiž Bolzana 1815, Pohla a Bittnera 1816, a později Kaliny a Millauera, proměnily se věci k lepšímu; od r. 1817 konaly se řádné schůze jednou za měsíc rovněž tak pravidelně, jako někdy za předsednictví Fürstenberkova; tím nabylo vše rychlejšího a pravidelnějšího tempa. Ke schůzím zvalo se od prvopočátku tím způsobem, že po členech byla posílána obsílka napsaná od sekretáře, na níž byly také poznamenány předměty, o kterých se mělo jednati; od konce r. 1818 byly tištěné zvací cedulky sluhou noseny členům do příbytků. V řádných schůzích bývalo jednáno a uzavíráno toliko o správních záležitostech. Kromě toho v prvních letech, jak již bylo dotčeno, dály se také schůze výboru, jemuž svěřeno bylo vydávání schematismu. Zdali také jednotlivé třídy scházivaly se při některých příležitostech, ku př. při poradách o cenných otázkách, není zřejmo. Vědecké přednášky nekonaly se ani v této době. Pojednání, nechťsi byla členem sepsána anebo od cizí osoby k uveřejnění zaslána, byla předkládána náležitě třídě, aby o nich podala své zdání a je k tisku doporučila; to však nedálo se ve schůzích třídních, nýbrž písemným oběhem.

Také v této době hleděli rozpisováním *cenných otázek* podněcovati pokrok věd. Počátek učinil hrabě *Jachym Šternberk*, jenž dne 20. června 1803 ze svého zámku Březiny poslal Společnosti 300 zl. k tomu účelu, aby rozepsala konkurs na *dějepis učilišť* v naší vlasti s obzvláštním zřetelem k universitě Pražské, jenž měl býti latinsky psán a z nejlepších pramenů vážen. Nejzajímavější při té věci jsou pohnutky, kteréž vlasteneckého šlechtice pohnuly k vysazení té ceny a kteréž on vykládal v listech později Společnosti posílaných. Předkem neznalost Čech, kterou on na svých cestách zastihl u francouzských i anglických učencův, pohnula jej, aby se staral o knihu, kteráž by byla způsobilá, do oněch západních zemí zanésti něco světla o tom, co Čechové ve vědách dovedli. Jednou (19. srpna 1803) psal hrabě, že seznámil se s Bertholletem, Mongem, Lalandem a jinými slavnými učenci, že býval pravidelně zván k veřejným schůzím Pařížské akademie věd i vůbec že mnoho zdvořilostí užil od Pařížských a Londýnských učenců; „nic však méně (tak psal doslovně) přece dotýkalo

se citu mého, když mi bývalo znamenati obzvláštní snižování a pohrdavost, kterou vůbec naproti národu českému chovají; ani toho nemohl jsem docílit, aby při ohlašování, ježto se děje hlasitě, jmenovali mne podle mého udání *le comte Sternberg de Prague*; pokládali to za snižení a vždy řekli *Vienn* místo *Prague*.“ Mluvil-li český hrabě v Paříži o Pražské universitě, spatřovali v tom prý něco nového anebo přívěsek university Vídeňské. I mínil, že by této vadě mohl pomoci latinským spisem o úspěších Čechů ve vědách. Cizinec prý bude „nemálo se diviti, shledaje, že Čechové dříve překládali klassiky, než v Paříži na to pomyslili; nemálo užasne Angličan, uvidě, že klášterník dříve měl hromosvod v zahradě klášterské *) nežli Franklin.“ Jindy (29. pros. 1803) hrabě objasňoval své mínění uváděním ukázek, kterak ve francouzských spisích mluví se o Čechách; jmenovitě vypravoval, kterak za své přítomnosti v Paříži nahlédl do rukopisu k nejnovějšímu vydání Slovníka akademie francouzské, k jehož opravování akademikové vynaložili deset let, a kterak shledal, že článek Bohême doprovázen byl výměrem: *Peuple sans foi, sans loi*. „Slíbil jsem (dí Šternberk) vydavatelům, že v krátkosti podám jim důkaz, jenž jim zjedná bližší známost o pěstování věd v této zemi; a poněvadž dílo bylo ještě v rukopise, prosil jsem zatím, aby ten článek změnili.“ — Společnost nebyla s navrženým vypsáním ceny zcele srozuměna. Cornova mínil právem, že dílo Faustina Procházky z r. 1782: *De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius*, dávno dalo odpověď k cenné otázce od hraběte Jachyma Šternberka předkládané, a že by každému mohlo se štěstí přát, kdo by k nynějšímu konkursu dovedl poskytnouti spisu lepšího. Také bylo podotýkáno, že z Balbinova spisu *Bohemia docta*, z Voigtových *Effigies virorum eruditorum* a j. jest lze mnohemu se přiučiti, že však u francouzských odborných učencův, kteří o cizí národy se nestarají, ani nejlepší dílo nic neprospěje. Konečně Společnost dohodla se se svým obětovným členem o tu věc, a dne 15. ledna 1804 rozepsali cennou úlohu v tomto znění: „Která učiliště a ústavy umělecké nacházely se v Čechách od nejstarších časů až do r. 1804? Kteří mužové v nich se vzdělali anebo sic ve vlasti obzvláštně prosluli?“ Konkurentům bylo dáno na vůli, aby své spisy psali jazykem latinským nebo německým. — Rozepsání této ceny zůstalo bez výsledku, neboť nedošel nižádný konkurenční spis.

*) Prokop Diviš, rodilý z českého města Žamberka, člen kláštera praemonstrátského v Louce u Znojma, sestrojil první hromosvod a postavil si jej r. 1754 u své fary ve Příměticích.

Společnost také na to pomýšlela, aby ze svých vlastních prostředků rozepsala cenné otázky. Při tom hledali předmětu co nejpraktičtějšího; neboť ačkoli okolnosti časové velice se změnily na přechodě z 18. do 19. věku, a tak řečená osvěta Josefského věku nesloužila již za heslo dne, nýbrž byla takorůka zapovězena, tož přece její záporná stránka — totiž její neváznost ke všem těm vědám a uměním, ježto nepřinášejí s sebou hmotného užítku — zůstávala v moci, ba dospěla v rozhodujících kruzích k výlučné platnosti. Dobře praktickou otázku navrhl nový člen Společnosti Scherer, takže hned při prvním přednesení 29. pros. 1803 došla obliby ve Společnosti; zněla takto: „Kterými prostředky a způsoby rozmanité *sfalšování všelikejch potravin* mimo zákonné vyšetřování může býti odčiněno anebo alespoň umenšeno?“ Za nejlepší zodpovězení této otázky v německé řeči určeno bylo 500 zl. a 400 výtisků spisu cenou počtého, jež celkem měl býti tištěn v pěti stech exemplářů. Cena byla rozepsána dne 23. dubna 1804 jazykem německým a francouzským.

Téhož dne rozepsali menší cenu 300 zl. (a 400 exemplářů) na historickou otázku, která byla navržena Dobrovským a zněla takto: „Kritické zkoumání a *ocenění všech pramenů dějin českých* spolu s oznámením a posouzením nejpřednějších historických spisů v Čechách.“ Konkurenční spisy měly býti složeny po německu. Poněvadž Dobrovský nekonkurroval při této otázce od něho navržené, a kromě něho tehdy nikoho nebylo, jež by se mohl odvážit k jejímu řešení, tuť ovšem nepřekvapuje, že tato historická otázka na onen čas neměla nižádného výsledku.

Lépe, ač ne skvěle, dařilo se cenné otázce o falšování potravin. V ustanovené lhůtě došlo několikero závodících spisů, z nichž tři uspokojovaly poněkud, ač ne úplně; pročež usnešením z 9. května 1806 byl konkurs obnoven a ustanovená cena zvýšena z 500 zl. na 700 zl. Potom došlo celkem deset elaborátů, kteréž Společnost poslala ku posouzení chemikovi Schererovi, jež mezi tím přestěhoval se do Vídně. Za nejlepší bylo uznáno dílo Josefa W. Knoblaucha, mladého ještě medika v Lipsku, kteréž již při prvním konkursu bylo obdrželo první místo; shledáváno však, že v tom celém díle proti úmyslu Společnosti zavládá vědecký způsob mluvy, ze kteréž příčiny zdálo se hoditi více pro učeného čtenáře nežli ku poučení měšťana a venkovana i vůbec obecného člověka. Druhý nejlepší spis byl sice usouzen za sepsaný prostorozumně, ale pohřešovali při něm potřebné úplnosti. Pročež Společnost usnesla se dne 5. května 1808, žádnému závodícímu spisu nepřisuzovati ustanovené ceny, ale dáti nákladem společ-

čenské pokladny tisknouti dva nejlepší spisy, jestliže spisovatelé dohodnou se se Společností o některé žádoucí v tom proměny a jestliže jí chtějí přenechati své spisy za 400 tištěných exemplářů, kteréž by obdrželi zdarma. K tomuto podání hlásil se Knoblauch, činil však jiné výminky, jež Společnost také přijala. Spisovatel totiž obdržel od Společnosti 1000 výtisků svého spisu. Tento vyšel v Praze a v Lipště 1810, pod názvem: „*Von den Mitteln und Wegen, die mannigfaltigen Verfälschungen sämtlicher Lebensmittel ausserhalb der gesetzlichen Untersuchung zu erkennen, zu verhüten und wo möglich aufzuheben.* Eine durch die kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften zu Prag genehmigte Preisschrift. Von J. W. Knoblauch.“ Toto dílo jest dosti objemné, má ve dvou osmerkových svazcích celkem 2050 stran. Společnost vynaložila na ně 2500 zl., a skoro celý náklad odevzdala spisovateli namísto honoráře; pro sebe zůstavila si toliko neveliký počet výtisků, aby je rozdala některým svým členům a příznivcům.

Pod záštitou Společnosti byly rozepsány také ještě dvě jiné cenné otázky, jejichž předmět ležel mimo obor její vědecké činnosti. Byly ohlášeny dne 9. května 1806 od direktora Davida. Prvá j souc určena pro důkladné *znatele koní*, zněla: „Které vrozené anebo povstale vady činí koně jezdeckého, tažného a soumarského, zvláště vzhledem ke službě vojenské, dle zásad anatomicko-fysiologických a mechanických k těmto rozličným účelům zcela nepotřebného, a které vady mohou při poměrné ceně pokládati se za neškodné?“ Druhá cenná úloha sama ohlašovala se za určenou především pro myslící zkušené důstojníky jezdeckva, a měla toto znění: „Co lze uvéstí pro užívání hřebců a obzvláště co pro užívání klisen k válečným službám, a co proti němu? A zdaž pod zřetelem taktickým k vojenské službě jest dáti přednost koni vzrůstu vysokého či nízkého, při mohutnosti jinak stejné?“ Při první úloze bylo ustanoveno 50 dukátů na cenu a 20 dukátů na akcesit; při druhé otázce bylo 20 dukátů na cenu a 10 dukátů na akcesit. Direktor David teprva dne 11. května při příležitosti nějakého oběhu oznámil členům, že jakás soukromá společnost žádala, aby uvedené cenné úlohy byly vyhlášeny pode jménem kr. české učené Společnosti, i že u něho zároveň složila 100 dukátů ve zlatě na ceny a 20 zl. v bankovkách na útraty. Hrabě František Šternberk byl málo potěšen vykonaným již rozepsáním těch cen; mínil, že „ty cenné otázky leží docela mimo vědecký kruh Společnosti, a poněvadž ona nemůže aniž má posuzovati pojednání, jest to od ní přílišná laskavost, propůjčuje-li svého jména k takovým věcem, ježto sice samy v sobě jsou užitečné, avšak zde dozajista cizorodé,

toliko aby obskurným soukromníkům opatřen byl úvěr v učeném světě.“ Konečně hrabě litoval, že v té věci, „ve kteréž expedice předešla poradu, již nic měniti“ nelze. O soukromé společnosti, která ty ceny vysadila, není nic jiného povědomo, nežli že v této věci vždy ji zastupoval rytíř Jiří von Högelmüller, c. k. hřebčinecký a rimontovací poručík ve Vídni. Jemu Společnost posílala došlé závodčí spisy. Výsledek, jež Högelmüller 27. pros. 1807 Společnosti oznámil a tato potom veřejně vyhlásila, záležel v tom, že první otázka nikým nebyla dokonale zodpovídána a teda cena nebyla přisouzena; akcessit udělen byl polovičkou J. Bachmannovi, pojezdnému a zvěrolékaři v Paderborně, polovičkou Böhmerovi v Havelberku, a taková částka (10 dukátů) přičtena byla Petrovi Noyés, zvěrolékaři v Montpellieru. Při druhé úloze obdržel cenu hrabě Walther von Philips, c. k. major v Bonyhadu v Tolenské stolici, akcessit pak Viktor B. de Girod Vienney, francouzský brigádní generál v Paříži. Někteří jiní konkurenti byli vyznamenáni čestnou zmínkou, a spisy jejich měly se tisknouti tak jako korunované. Dobrovský, zdá se, také nenalezl žádného zalíbení v této koněznalecké záležitosti; odbýváť ji v dějinách Společnosti (Abh. 1811, 10) jediným souvětím, neudávaje ani, jaký byl předmět toho konkursu a jaký výsledek; za to poznamenává, že ty cenné otázky byly Společnosti poslány od cizí ruky toliko k veřejnému vyhlášení.

Hrabě František Šternberk učinil při správě záležitostí pokladničných velmi zkušenosť. V účtech za první tři léta jeho správy pokladničné 1816—1818 našel se rozdíl asi o 440 zl., jehož příčinu nebylo lze vypátrati. Následkem toho ohlásil hrabě dne 23. června 1822 ve Společnosti, že chce k účelu nějaké historické cenné úlohy anebo na nějakou jinou historickou práci dáti 500 zl., kterážto summa vyváží největší škodu, kterou Společnost snad utrpěla. Společnost přijala s díkem tuto nabídku a uložila členům historické třídy, aby vypracovali k tomu podrobný návrh. Ve společenské schůzi konané 29. pros. 1822 ohlásili onino členové, že dotčené summy mohlo by se velmi vhodně užiti k tomu, aby z kamene vytesaná vyobrazení panovníkův a jiných osob, ježto se nacházejí na triforiu kostela Svatovítského ve hradě Pražském, byla vydána s historickými vysvětlivkami. Toto přání se nevyplnilo, a zmíněných peněz užilo se po 4 letech k jinému účelu.

Ve způsobu, kterým Společnost uveřejňovala svá vědecká *Pojednání*, nastaly počátkem této doby některé změny. Poněvadž se shledalo, že vydání ve čtverci jest mnohem dražší nežli v osmerce,

bylo již na počátku roku 1797 usnešeno, aby toliko ještě svazek tehdež připravovaný vydán byl ve formátě čtvercovém, jehož užívali od r. 1785, dále pak aby Pojednání tiskla se ve formátě osmerkovém. Důležitější bylo usnešení, jež Společnost k návrhu hraběte Františka Šternberka učinila v červnu 1802; dle toho každé pojednání, ježto podáno bylo ode člena nebo od cizí osoby a došlo schválení, bývalo ihned nákladem Společnosti o sobě vytištěno a uveřejněno; když pak tím způsobem vyšel dostatečný počet jednotlivých rozprav neboli pojednání, byly spojeny v jeden svazek, do něhož napřed položeny byly poslední děje Společnosti, seznam jejích členů, přehled obsahu a hlavní titul. Každé pojednání bylo stránkováno zvlášť a mělo svůj zvláštní titul s pokaždým letopočtem a s poznamenáním: „pro Pojednání kr. české Společnosti Náuk.“ Dle usnešení učiněného 29. července 1803 každého pojednání natisklo se 500 exemplářů; z toho Společnost podržela 100 výtisků pro sebe, ostatních 400 výtisků dala spisovateli, — v tom záležel pravidelný honorář, jež Společnost od té doby spisovatelům udílela. Usnešením ze dne 13. pros. 1818 nastala v tom ta změna, že Společnost z každého pojednání podržela pro své aktové svazky 150 exemplářů tištěných na psacím papíře, spisovatel pak obdržel jakožto honorář 300 výtisků na papíře tiskacím a 50 výtisků na papíře psacím. Největší počet jednotlivých pojednání býval od spisovatelův rozdan, jakož i Společnost celé aktové svazky rozdělovala svým členům a příznivcům i knihovnám; obyčej aktových svazků u knihkupců byl vždy velmi nepatrný.

První svazek v osmerce vyšel v říjnu 1804. Obsahuje pojednání, ježto byla tištěna v letech 1802, 1803 a 1804. Děje Společnosti, jež postaveny jsou v čelo svazku, jsou sepsány Dobrovským; týž vzal touž práci na se také pro následující svazek, a právě okolnost, že Dobrovský nemohl ji v čas vyhotoviti, zavinila nemilé opozdění ve vydání druhého svazku. Již koncem roku 1807 bylo toliko pojednání natištěno, že chtěli přikročiti k vydání druhého aktového svazku, toliko hledali způsobilých členův, kteří by psali životopisy zemřelých soudruhův. Věc protáhla se potom ještě tři léta. V pozvání ke schůzi konané 3. června 1811 podotekl David se zřetelnou nevrlostí, že vážnosť Společnosti vyžaduje, aby vydán byl nový svazek aktový, o čemž již před rokem v žádosti k císaři za prodloužení privilegia na schematismus bylo řečeno, že se stane brzy; nedojde-li k tomu bez dalšího odkladu, tož on ohlašoval se býti odhodlán, vzdáti se sekretářství a nezabývati se již žádnými pracemi společenskými. Do ohlášené schůze přinesl potom Dobrovský žádaný dějepis Společnosti

spolu se životopisy Grubera, Jana Mayera, Ungara a hrabat Jachyma Šternberka a Františka Šafgoče; zároveň však Dobrovský složil direktorství, ježto měl na sobě od konce roku 1807. Pět neděl později druhý aktový svazek byl dohotoven a mohl se rozesílati; obsahuje pojednání z let 1805—1809.

Ze stejné příčiny vydání třetího svazku opět se obmeškalo. Pojednání bylo dosti natištěno, pročež čteme již v zasedacím protokole ze dne 8. listopadu 1812, že jakmile dějepis Společnosti bude od Dobrovského napsán, má se hned tisknouti a svazek vydán býti. Do 30. května 1813 ta věc nepokročila o nic ku předu, pročež se usnesli, že vydají dva svazky aktové najednou. Dne 29. srpna 1813 slyšeli Dobrovského slibovati, že dějepis Společnosti co nejdříve předloží. Konečně ve březnu 1814 mohly obadva svazky najednou vyjít; třetí obsahuje dějepis Společnosti a pojednání z let 1806—1811; čtvrtý přináší pojednání tištěná v letech 1809—1813 a není při něm dějepis Společnosti.

Následující svazky aktové již se neopozdovaly; místo pokaždého dějpisu Společnosti přinášejí výtahy z protokolův, ježto k tomu účelu byly upraveny při 5. svazku od Dlabáče, při 6. svazku od Kaliny, a při ostatních dvou svazcích od Millauera. Svazek 5. s rozpravami z let 1814—1817 vyšel r. 1818, 6. svazek následoval r. 1820, 7. svazek r. 1822 a 8. svazek r. 1824. Všech osmero svazků aktových, ježto vyšly na světlo v tomto období, nazváno jest později *třetí řadou* Pojednání. Všechny rozpravy, jakož i jiné spisy vyšlé nákladem Společnosti, tiskly se v nové tehdejší Pražské knihtiskárně Bohumila Haase.

Kromě svazků aktových a oznámeného již díla Knoblauchova Společnost v této době vydala svým nákladem rostlinopisné dílo, ježto pro svoji objemnost do aktových svazků nepřišlo. Mladý Pražský učenec, MDr. *Jan Emanuel Pohl*, podal dne 27. června 1808 Společnosti první částku díla, jež jmenoval *Synopsis Florae Bohemiae*. Společnost odevzdala spis svému členu Josefu Mayerovi ku posouzení, podle jehož poznámek spisovatel měl potom některé kusy opravit. Spis vyšel pak r. 1809 pod názvem: „*Tentamen florae Bohemiae, Versuch einer Flora Böhmens. Von J. E. Pohl*,“ I. oddíl str. 302 v 8°. — R. 1814 Pohl předložil druhou částku svého díla; hrabě Kašpar Šternberk, jenž od Společnosti byl požádán za dobré zdání o tom, litoval, že Společnost hned při převzetí prvního svazku neujednala se spisovatelem plán a formu chvalitebného toho díla; v rozsahu, ve kterém bylo již počato, zdálo se hraběti býti příliš velikým na hmotné síly Společnosti; počítal, že jsouc dokonáno, vyplnilo by

4 svazky. Podrobné poznámky, jež hrabě Šternberk činil, směřovaly částečně ke zkracování, ježto mohlo se provésti, neměnic plánu v jeho podstatě. Společnost odevzdala tyto poznámky spisovatel, aby jich použil. Tento druhý oddíl Pohlova pokusu květeny české vyšel r. 1814 (str. 234). Další pokračování toho díla nevyšlo, nejspíš proto, že spisovatel ze vlasti odešel. Vyšlé dva svazky jsou psány dílem německy, dílem latinsky; jmena rostlin udávají se v nich oběma jazyky, popisy jsou latinské, naleziště udávají se po německu. Na titulních listech obou oddílů stojí sice poznamenáno: „Pro Pojednání kr. české Společnosti Náuk“; skutečně však to dílo nebylo vloženo do aktových svazků.

Po několik let Společnost zaměstnávala se návrhem, aby byl vydán a sepsán *místopis Čech*; na onen čas nedospělo se však k žádnému výsledku. Potřeba topografie, která by jmenovitě ve statistické stránce byla úplnější nežli ta, kterou v letech 1785—1791 vydal Jaroslav Schaller, byla tehdejší zajisté mnohonásob pocítována, neboť jakmile Napoleonské války dozuřily, bylo na takové podniky z několika stran pomýšleno a za ně se přimlouváno. První, jenž se přihlásil, byl *Jan Gottfried Sommer*, týž, jenž potom v letech 1833 až 1849 skutečně takové dílo ku konci přivedl. Již dne 11. ledna 1815 předložil tehdejšímu purkrabímu hraběti Františkovi Antonínovi Libšteinskému z Kolovrat plán topografie české, prose jeho „za dovolení k zeměpisnému zcestování království Českého a za doporučení k úřadům krajským“; Sommer chtěl na své cestě úředníkům, duchovním a jiným schopným mužům předkládati ten plán a dva seznamy otázek; byl těch schematických otázek, vztahujících se ku popsání panství a města, počet veliký, on pak chtěl vyprositi sobě, aby mu byly písemně zodpovídány. Hraběti Kolovratovi líbil se sice ten projekt, ale nikoli projektant, „cizinec od několika let v Čechách se zdržující“; pročež předsednictvo gubernia žadateli Sommerovi „odepřelo žádané svolení ke zcestování země a ku pomístnému sbírání naznačených materiálů pod úředním doporučením,“ a dne 17. února 1815 oznámilo kr. české Společnosti Náuk své mínění, kteréžto v sobě neslo, „že podnik takového způsobu nejjistěji a nejvhodněji mohl by býti proveden spolkem vlasteneckých učenců, při nichž by odpadala všeliká pozastávka proti zcestování země, jež by se mělo před se vzíti, i proti pomístnému sbírání potřebných zpráv.“ Společnost radila se o tomto vyzvání, a když její člen Gerstner promluvil o tom ústně s nejvyšším purkrabím, projevila zemskému guberniu svou ochotu, spolupůsobiti ke zdělání a vydání toho užitečného díla; dle mínění Společnosti

měli úřadové krajští a hospodářští opatřiti statistická a jiná data, také měl zamýšlenému místopisu předeslán býti úvod o fyzikálních a statistických poměrech země vůbec; a poněvadž při Společnosti nebylo snadno nalézti člena, jenž by mohl ve zpracování této částky se uvázati, viděli se „nuceny, žádati v této věci za vyšší nařízení praesidia zemského.“

Z druhé strany také praesidenta Společnosti *hraběte Chotka* zájímala taková věc; psal dne 30. května 1815 Společnosti: „Před nějakým časem četl jsem ve Pražských Schönfeldských novinách ohlášení, že vydavatel hodlá přepracovati Schallerův místopis Čech. To způsobiti, a sice ve způsobě mnohem znamenitější (jakož jsem již přede dvěma roky panu Gerstnerovi pověděl), bylo již dávno mým úmyslem, i kojil jsem se naději, že také členové našeho spolku ukázali by se ochotnými, aby mi pomáhali při tomto podniku, jenž by vlasti a naší Společnosti přinášel čest, i aby každý podával příspěvky z oboru, jež si osvojil a oblíbil, tak abychom svým časem mohli na světlo vydati větší dílo, na způsob slavných cestopisů a *Descriptions pittoresques* z jiných zemí, avšak zpracované podle zlepšeného plánu ve velkém formátě s náležitými mědirytinami, a zároveň by mohl vycházeti malý výtah v 8° bez obrázků pro méně zámožné . . . Ku předchozím výdajům takového poněkud nákladného díla, kteréž by sice, jakž doufám, nezůstalo bez podpory našich stavů a některých zámožných osvícených Čechů, chtěl bych sám rád zapůjčiti některou částku summy zpočátku potřebné“ atd. Myšlenka v tomto listě uložená předbíhala sice svůj čas o dva věky lidské, zůstává však vždy zajímavou k označení toho, kterak původce její smýšlel. Společnost radila se o tom ve zvláštní schůzi, také pak ten list koloval mezi členy, aby každý mohl tu věc rozvážiti, zdali a které příspěvky hodlá k tomu dílu podávati. Jediný výsledek všech těch úvah záležel však v upřímném vyznání, jež sekretář Společnosti psal praesidentovi dne 21. září 1815, že totiž nemnozí členové, ze kterých Společnost na ten čas se skládá, nejsou s to, aby se účastnili navrhovaného velice žádoucího díla; zároveň poslány byly praesidentovi opisy korespondence, jež o té věci s nejvyšším purkrabím se byla počala.

Také *Josef Eichler*, tehdaž professor zeměpisu a dějepisu na gymnasiu Malostranském, zabýval se plánem, sepsati historicko-místopisný slovník Čech, i obrátil se dne 18. února 1816 rovněž ke guberniu zemskému, aby přimělo úřady k zodpovídání quaeſtionáře od něho předloženého. Zemské praesidium zamítlo tuto jeho prosbu, vyzvalo však profesora, aby účastnil se v popisu země České, jež

Společnost NáuK před se béře. *Eichler* však mezi jiným činil si výminku, aby jemu samému ponecháno bylo popisování všech krajův, beze vměšování jiného spolupracovníka. Zemské gubernium odvětilo mu 5. července 1816, že nemůže se pouštěti do výminek od něho žádaných, i že také upouští od přání, aby za účelem místopisného díla přidružil se ke Společnosti NáuK.

Následkem přání vysloveného od Společnosti, aby některého nečlena obdržela za spolupracovníka k topografickému dílu, zemské praesidium dalo skrze městské hejtmanství a policejní direkcii pozvati c. k. radu soudu zemského *Václava Schönherra*, aby účastnil se vypracování zlepšeného místopisu českého při Společnosti. *Schönherr* prohlásil se 14. března 1816, že tomuto vyzvání rád dostojí, poněvadž, jakož o něm hrabě Kolovrat chválil, dějiny a ústavu českou obral sobě za předmět svého soukromého studia a měl k tomu účelu potřebné listiny a materialie. Zemské praesidium dne 20. dubna 1816 vyzvalo Společnost, aby ve srozumění se *Schönherr*em zosnovala plán zamýšlené topografie a jej svým časem jemu předložila spolu s „oznamením dat a zpráv, kteréž měly by se sbíratí skrze cís. úřady krajské, a ostatních pomůcek, k nimž by vláda a úřadové zemští museli býti nápomocni.“ Nyní ve Společnosti daly se porady se *Schönherr*em o té věci a osnovaly se plány. Dne 15. června 1817 zůstáno na tom, aby zatím učinil se počátek popsáním jediného kraje, i aby se k tomu vyvolil kraj Berounský, poněvadž jeho krajský úřad nacházel se ve hlavním městě. Dne 15. července 1817 ohlásili to usnešení praesidiu zemskému s doložením, že *Schönherr* chce zatím zpracovati statovědu dle své osnovy. Zároveň předložili seznamy otázek, k jejichž zodpovídání úřadové měli býti vyzváni.

Od té doby naše prameny nezmiňují se o té záležitosti. Toliko ze zprávy, kterou sekretář Společnosti dne 23. července 1824 poslal praesidentovi, dovidáme se, že tehdaž „o Schallerově topografii pro znamenitý náklad na tisk již řeči“ nebylo. —

Vědecké práce, ježto se pohybovaly v oboru od Společnosti pěstovaném, odměňovala ona jako dříve tak i v této době někdy svými stříbrnými *medaliemi*, když takové práce jí byly předloženy anebo když spisovatelé přáli si vstoupiti k ní v poměr; někdy prisouzení společenské medalie platilo za menší stupeň onoho vyznamenání, ježto od Společnosti bývalo uděleno volbou za mimořádného nebo přesporního člena. R. 1804 přiznána byla větší medalie přespornímu členu *Kristiánu G. Pötzschovi* ve Drážďanech za to, že svůj spis *Kurze Darstellung der Geschichte über das Vorkommen des gediegenen Eisens*

(ve Drážďanech 1804 str. 118 v 8°) Společnosti dedikoval a 100 exemplářů jeho jí poslal. R. 1803 exjesuita František Švenda podal 3 exempláře nově vyšlého svazčku dějepisu města Hradce Králové, jež on jazykem českým vydával; k návrhu Dobrovského bylo usneseno, k dalšímu povzbuzení spisovatele dáti mu malou medaili. R. 1818 jest zmínka, že ve Společnosti jest obyčejem, aby každý nově přijatý řádný člen dostal malou medaili.

Ze své strany Společnost pokládala to za vyznamenání, že ku přírodovědecké výpravě do Brasilie, kterou rakouská vláda r. 1817 uspořádala, vyhlédnutí byli dva její členové, MDr. J. Pohl a MDr. J. C. Mikan. Tento vrátil se do Čech po dvou letech, onen tím podnikem odcizil se zemi i Společnosti, neboť po trojletém pobytu ve Brasilii přijal kustodské místo při císařských sbírkách přírodnických ve Vídni.

Jakožto zásluha Společnosti budiž také uvedeno, že jejím přičiněním *kodex Talmberský* dostal se do Prahy, a zde vešel ve známost i stal se přístupným vlastenským dějepycům. V této rukopisné knize opsány jsou důležité částky obsahu desk zemských r. 1541 shořelých; Dobrovský dověděl se o ní, a k jeho návrhu Společnost vypůjčila si ji r. 1818 z cisterciáckého kláštera Oseckého; po dvou letech drahocenný kodex odevzdán byl od Společnosti do nově založeného vlastenského Musea, jemuž jej daroval Osecký opat Benedikt Venusi.

Společenské *sbírky* také v této době dočkaly se několikerého rozmnožení. Nový člen Kalina od r. 1818 obohacoval sbírku starožitnin nálezy starožitnickými, na něž přicházel při kopání. — Bibliotheka množila se z darů, kterými Společnost obmyšleli jak členové tak i cizí osoby; z vlastního měsíce Společnost držela si některé vědecké časopisy a doplňovala si některá díla, jež byla obdržela neúplná. R. 1818 Bolzano vzal na sebe sepsání katalogu ku knihovně společenské. — Jan F. Opic, bankální inspektor v Čáslavi, nabídl se r. 1807, že Společnosti na případ své smrti daruje svou literární kroniku českou, kterouž byl sestavil z ohromného počtu výpiskův; Společnost podala mu za to úplnou sbírku svých Pojednání a medaili. Když Opic dne 11. ledna 1812 zemřel, jeho rukopisné dílo, záležející z 25 foliových svazků, dostalo se Společnosti. Jeho syn Filip Opic, ač ještě mlád, učinil již r. 1812 Společnosti nabídku, že by jí po své smrti daroval svůj herbář o 4000 exemplářů spolu s výkladem k tomu náležitým i také počatou od něho sbírku hmyzů a nerostů. — Společenská sbírka mineralní byla r. 1815 Pohlem nově rovnána. — Některé fysikalné apparáty, jež Společnost měla, bývaly časem půjčo-

vány stavovskému technickému učilišti; tak tomu bylo ku př. r. 1813 s elektrikou a vývěvou zděděnou po Gruberovi, a roku 1818 ředitel Gerstner vypůjčil si modell dřevěného dvojitého měchu, jež byl r. 1794 sám sestrojil. Emeryský chronometr, jež si Společnost ve předešlém období koupila, konal nyní, když byl r. 1804 ve Vídni vyčištěn, zcela dobré služby; nejvíce ho užíval astronom David na svých cestách k ustanovení zeměpisných délek, později také nový člen Bittner, a r. 1821 byl na krátký čas zapůjčen Františkovi Halaškovi k zeměpisnému vyměřování v horách Krušných.

O zevnějším rozsahu sbírek, jež byly vystaveny ve společenském sále, možno poněkud učiniti si představu z toho, že r. 1818 přírodniny vyplňovaly 8 skříní a že bylo usnešeno, dáti dělati dvě nové skříně téže formy pro knihovnu. R. 1820 dovidáme se, že Společnost, chystajíc se ku přijetí císařské návštěvy, mezi jiným se usnesla, že velikou skříní na nerosty ze své síně odklidí, nerosty pro ni potřebné vyběře a sobě zachová, ostatní pak i se skříní prodá; za to mělo býti postaveno 5 nových skříní s knihami. Kromě této jsou také jiné a starší toho známky na snadě, že Společnost v tomto období nemínila již sbírky své neobmezeně rozmnožovati. R. 1806 starý řádný člen Josef Mayer nabízel Společnosti, aby od něho za 87 zl. koupila 35 praeparatů a naturalií v líhu; Společnost ten návrh zamítla s odůvodněním, že „hodlá své důchody vynakládati na cenné úlohy a na vydávání vlastních spisů.“ Také již přivykali myšlence, že vzdají se některých částek svých sbírek. R. 1811 bylo usnešeno, že modell vodního stroje, jenž před lety byl od Gerstnera sestrojen, má se za 500 zl. v bankovkách přepustiti technickému učilišti; ředitel Gerstner nabízel zaň nejvýš 120 zl. víd. č., poněvadž prý ten stroj za tu cenu může poříditi nový; Společnost v červnu 1813 přijala tu nabídku, poněvadž prý sotva by se našel jiný kupec.

Osoby stojící mimo Společnost pokoušely se po dlouhá léta, aby sbírky její byly o značnou část zmenšeny; čemuž Společnost bránila se ze všech sil. Professor František Berger, ředitel přírodnického kabinetu při universitě Pražské, jal se r. 1815 veřejně tvrditi, že *sbírka lastur*, kteráž se nacházela v sále Společnosti, náleží přírodnickému kabinetu; odvolával se na inventář kabinetu zhotovený roku 1775, dokládaje, že nebožtík hrabě František Kinský ty lastury daroval přírodnickému kabinetu, a že nebožtík doktor Jan Mayer dal je přenešti do společenské síně. Gubernium učinilo ke Společnosti především otázku, kdy to přenešení se stalo a s čím dovolením. Společnost usnesla se dne 7. ledna 1816, odpověděti k té otázce výkladem, že

ona od svého prvního praesidenta knížete Fürstenberka obdržela darem malou sbírku přírodnin, v čemž se nacházejí také lastury, a jestliže Jan Mayer jakožto tehdejší společenský sekretář tuto anebo jinou sbírku lastur přenášel, nemohlo se to státi jinak nežli z nařízení Fürstenberka jakožto jejich majetníka, aniž mohlo se to provésti bez dorozumění s tehdejším ředitelem přírodnického kabinetu hrabětem Kinským, neboť Jan Mayer nikdy nebyl přednostou císařského kabinetu přírodnin, aniž měl při něm nějakou službu. Gubernium nyní dne 28. listop. 1816 vyzvalo Společnost, aby direktoratu medicinských studií a professorovi přírodopisu F. Bergrovi dovolila srovnání sbírku lastur, nalézající se v jejím sále, s inventářem přírodnin, nalézajících se v museu Klementinské kolleje, daným v Praze 4. března 1775; také nehledíc k výsledku tohoto srovnání, gubernium mínilo, že sbírka přírodnin „vlastně náleží do c. k. kabinetu přírodnického.“ Advokát a pozdější člen Společnosti Kalina složil proti tomuto uložení říznou předstávku od Společnosti, ve kteréž vlastnické právo Společnosti ke sbírce lastur odůvodňoval hlavně veřejnou, pokojnou a přes třicet let trvalou držbou, právní pak nárok, jež protivná strana opírala o inventář, hleděl odstraniti poznámkou, že listiny jednostranně vyhotovené nikdy nemohou býti důkazem pro vyhotovitele, sice že by „bylo snadno, opatřiti sobě eizí knihy a přírodniny, když by bylo toliko zapotřebí, zapsati si je do vlastního katalogu.“

Po této dávce soli advokátské spor odpočíval několik let, až gubernium dne 22. února 1822 své předešlé uložení ke srovnání lastur s inventářem obnovilo, „ježto dle předloženého sem direktoratem medicinských studií protokolárního vyjádření strážce kabinetu přírodnického Václava Formana, inventární kusy vystavené v zasedací síni dříve skutečně nacházely se prý v císařském kabinetě přírodnickém, a Forman chce tomu, že sám obstarával jejich přenesení do vzpomenuté síně zasedací.“ Odpověď k tomu složená Kalinou srovnává se v podstatě s tím, co již před pěti roky proti tomu namítali. Nyní prosili, aby gubernium sprostilo Společnost uložení jí srovnání lastur a odkázalo c. k. kabinet přírodnický na pořad práva. V dotýkaném inventáři bylo celkem uvedeno 317 lastur, kteréž spolu s jinými přírodninami administrace komorní dne 4. března 1775 odevzdala hraběti Kinskému pro kabinet přírodnický. Komorní prokuratura potom dne 21. dubna 1823 z uložení guberniálního jménem c. k. přírodnického kabinetu vznesla tu věc na c. k. soud zemský; tvrdila, že „sbírka lastur a velká skleněná skříň vyzdobená českými plodinami,“ ježto se nacházejí v síni společenské, náležejí podle výkazu inventářů přírodnickému

kabinetu. Především komorní prokuratura žádala, aby starý Václav Forman jakožto svědek učiněného přenesení oněch kusův kabinetu do společenského sálu byl k věčné paměti soudně vyslechnut; k čemuž soud zemský svolil. Řečený svědek udával, že sbírka lastur i se skříňmi, ve kterých byla chována, jakož i skleněná skříň s českými produkty byla z nařízení bývalého ředitele přírodnického kabinetu pro nedostatek místa ze přírodnického kabinetu přenesena do sálu Společnosti, i že svědek to přenášení sám obstarával. O nějakém zakročení Jana Mayera, jež prvotně prof. Berger byl jistil, nevyprávěl svědek Forman nyní nic. Dáleji tato právní rozepře v období tomto nedospěla.

Velmi nepříjemně byla Společnost v této době dotčena nebezpečstvím, že ztratí prostranné a pod každým vzhledem příhodné *místnosti*, ježto za císaře Josefa jí byly vykážány v *budově Karolína*, anebo aspoň že je bude museti vyměnit za jiné méně příhodné. Již r. 1809, kdy ostatně ve společenské síni částka klenby se zbořila a musela býti spravena,*) direktorat medicinských studií pokusil se, aby tuto velkou síň obdržel směnou za některé medicinské posluchárny, byl však dekretem gubernia daným 2. listop. 1809 s tímto svým návrhem odmrštěn. Po dvanácti letech direktorat medicinských studií opět přišel se svou žádostí: poněvadž prý anatomická posluchárna jest tmavá a malá, budiž velká zasedací síň Učené Společnosti k anatomickému vyučování povolena a uzpůsobena; zemskému stavebnímu ředitelstvu bylo dne 7. února 1822 od gubernia uloženo, aby vypracovalo potřebný upravovací plán, a zároveň aby se přivolanou administrací státních statků a Učenou Společností vyhledalo v ostatních třech domech university místnost pokud možno slušnou, která by se hodila za síň zasedací pro Společnost Nauk. Společnost usnesla se podati guberniu proti tomu předstávku, ve kteréž připomínala svoje právo, jehož milostí císaře Josefa nabyla k onomu sálu, a také na to

*) Die demnika Společnosti sekretář zaplatil r. 1809 „12. August fürs Räumen des Saales im Carolin wegen neuen Dachstuhl 2 fl.; 19. August fürs Ausräumen der Kästen nach Einsturz des Gewölbes am 18. Aug. nachmittags den Trägern 5 fl.; bei der gänzlichen Räumung wieder 3 fl.; 14. Dec. bei Einräumung der Kästen in den hergestellten Saal der Gesellschaft im Carolin dem Thurmdiener 1 fl.“ Sluha Společnosti Ignác Burgholzner prosil dne 25. ledna 1810 o mimořádný příspěvek, poněvadž prý „při zboření sálu s vyklizením a opět vnašením měl mnohou práci, a ještě příště mítí bude, aby vše na náležitě místo se postavilo.“ Obdržel od Společnosti 25 zl., a dne 3. června 1811 povoleno témuž sluhovi 50 zl. odměny „für seine Mühe, den Saal einzurichten.“

upozorňovala, že v ostatních třech domech university sotva se najde místnost, která by vyhovovala potřebám Společnosti vzhledem k její zásobě knih i k jejím sbírkám, a která by byla úplnou náhradou za její nynější držečnost. Zároveň Společnost obrátila se ke svému praesidentovi hraběti Chotkovi i k čestnému praesidentovi hraběti z Vrbna, prosíc jich za ochranu v této záležitosti.

Dne 9. března byla konána místní kommisie, při níž bylo Společnosti navrženo, aby na místo svých místností v Karolině přijala k Celetné ulici obrácený díl prvního patra universitního domu čís. pop. 562—I (tak řečeného Buquoiského domu, kdež naše Společnost od r. 1880 má právě ty místnosti sobě vykázaný). Zakročením ze dne 17. března 1822 Společnost zdráhala se vejíti v tuto směnu, poněvadž prý místnosti jí nabízené nejsou dosti vysoké, ani nemají dostatečného světla, kromě toho pak jejich zevnějšek nesrovnává se prý s důstojností učené jednoty, kteráž jest jedinou v mocnářství a kterouž navštěvují netoliko cizí a domácí učenci, nýbrž i nejvyšší osoby našeho státu i ciziny. Společnost učinila guberniu také trefnou poznámku, že pro anatomické vyučování místnost všem ohledům vyhovující snáze by se našla na blízku všeobecné nemocnice. Gubernium dalo námitkám předneseným proti místnosti v domě Buquoiském za pravdu, uznávajíc, že nezbývá „než nechat tuto kr. Společnost prozatím v nynější síni zasedací, dokud by se nenašla slušná místnost;“ zároveň však dne 25. července 1822 nařídilo, aby taková místnost byla hledána buď v některém domě veřejných fondů a nebo v domě soukromém.

Aby šetřeno bylo fondu studijného, jenž by po nalezení hledané místnosti buďto přišel o činži z bytu jím vybíranou, anebo by v soukromém domě musel hotovými platiti nájemné, gubernium dne 12. dubna 1823 ponavrhlo Společnosti, „aby o místnost k uschování svých sbírek vstoupila v úmluvu se vlastenským Museem, po jejímž dosažení bude méně nesnázi o to, by kr. Společnosti Náuk opatřena byla místnost přiměřená ku konání jejich schůzí.“ Na to Společnost se usnesla, vysloviti guberniu, že jest ochotna postoupiti své místnosti v Karolině,*⁾ jestliže jí vykázaná bude místnost způsobilá k veřejným schůzím, spolu s prostorami potřebnými k uschování jejich knih, spisův nákladem jejím vydaných, rukopisův a j. v., jakož i se příbytkem pro sluhu; čímž by prý jí bylo umožněno, aby tím spíše dorozuměla se

*⁾ Tyto místnosti při té příležitosti takto se vyčítají: Velká zasedací síň s vedlejším pokojem pro knihy a nástroje, též příbytek pro sluhu s kuchyní a třemi předsíněmi.

s vlastenským museem o převzetí některé částky jejích sbírek, které snáze by se mohla vzdáti. Zároveň Společnost poslala opisy těchto písemností svému praesidentovi hraběti Chotkovi, předkládajíc jemu, že jí chtějí odníti síň zasedací, dříve než se postarali o jinou slušnou místnost. „Aby tím snáze ji odbyli, domýšlejí se dokonce do Společnosti (jakož pod rukou se dovídáme), že by mohla své schůze mívati v musejním domě na Hradčanech.“ Společnost jest prý v nebezpečení rozpadu, a obrací se teda ku praesidentovi s prosbou, aby jí své ochrany popřál a jí svým vlivem i na dále zachoval. Praesident žádal dne 22. května 1823 ještě některé zprávy, aby tu záležitost potom přednesl císaři samému anebo ministroví vnitra.

Z uložení gubernia hledaly se pro Společnost místnosti, což nyní zdálo se snadnější, ježto se přijímalo, že Společnost „některý díl své sbírky, kterého při svých schůzích a běžných pracích nepotřebuje, hodlá uschovati u vlastenského Musea.“ Bylť pro Společnost nabízeny místnosti v prvním patře domu nadání Millesimovského v Celetné ulici č. pop. 597—I, a Společnost usnesením z 10. srpna 1823 ukazovala se býti ochotnou ku přijetí jich, ačkoli prý, „jestliže se uváží výška společenského sálu skrze 2 patra v Karolině, kteráž k účelům Společnosti může se užiti,“ aspoň co do krychlového obsahu při té směně by měla ujmu; toliko žádala, aby studijný fond, k jehož dobrému dosavadní společenské místnosti v Karolině mají připadnouti, platil nájemné za nové místnosti v Millesimovském domě, a aby tyto ke svému novému účelu byly zemským stavebním ředitelstvem upraveny.

Poslední stadije, jimiž tato záležitost procházela před koncem této doby, vysvítají ze dvou listů psaných mezi Společností a jejím praesidentem. Hrabě Chotek psal z Vídně dne 16. května 1824, kterak se obává, že Společnost v Praze, tak jako on ve Vídni, „neobdržela žádného uspokojivého konečného rozhodnutí o místnosti našich sbírek, zasedací síně a některých jiných kusů.“ Litoval ztráty čestného praesidenta, hraběte z Vrbna, na jehož spolupůsobení tentokrát s důvěrou počítal. „Zatím přece (píše praesident dále) nezanedbal jsem svých povinností jakožto váš zvolený přednosta, a proto učinil jsem k Jeho Veličenstvu zvláštní nejpoddanější přednesení s odvoláním na to, co byste Jemu přednesli vy, nejdůstojnější p. společenský sekretáři, pan Gerstner a pp. hrabata Šternberkové.“ — Toho roku císař František přišel opět do Prahy, a Společnost chtěla při této příležitosti podati mocnářovi osmý svazek svých aktů a prositi jeho, aby mohla podržeti zasedací síň v Karolině; ale sešlo s obojího, poněvadž Gerstner

nevyhotovil biografie zesnulého čestného praesidenta hraběte z Vrbna, kterou chtěli připojit k onomu svazku. Sekretář Společnosti podáváje o tom zprávu praesidentovi dne 23. července 1824, doložil, že císař obdržel jeho (Chotkovo) přednešení v Praze i že je před svým odjezdem odevzdal nejvyššímu purkrabímu; otázka, kdo má platiti namenné v Millesimovském domě, dělá prý největší nesnáz.

K rozhodnutí nedošlo se toho roku ani v záležitosti místností, jež Společnost přála sobě podržeti, ani co se týkalo sbírek, ježto měly býti vystaveny v Museu. Zasluguje býti zmíněno, že Společnost nějaký čas zanašela se myšlénkou, založiti *přírodopisné museum* týmž způsobem, jakým vlastenské Museum od r. 1818 bylo v život uváděno. Řádný člen Pohl přinesl totiž do schůze dne 17. března 1816 návrh k tomu směřující, aby Společnost ke všem přátelům přírody v Čechách vydala svolání s vyzváním, by darovali příhodné předměty ze všech tří říší přírody k uskutečnění všeobecné sbírky českých přírodnin u Společnosti. Společnost vyslovila se, že s tímto návrhem všeobecně souhlasí i jest ochotna uvažovati bližší výklad jeho, jež by Pohl vypracoval. Navrhovatel Pohl vyhověl té žádosti i vypracoval osnovu zamýšleného svolání. Avšak Společnost tím návrhem již se nezaměstnávala, poněvadž myšlénkou, aby se založilo museum, bylo současně hýbáno také z jiných stran, a ona brzo počala se uskutečňovati pod záštitou tehdejšího nejvyššího purkrabího hraběte Františka Antonína Libšteinského z Kolovrat. —

Zevnější okolnosti byly *vědám* v mocnářství Rakouském za této doby zhola *nepříznivý*, a to netoliko dokud války trvaly, nýbrž i později. Trpce na to žaloval JUDr. Karel F. Suntinger, když dne 17. června 1813 z Vídně posílal Společnosti exemplář svých historických spisů; několik prý (tak psal mezi jiným) dílem vznešených osob vynasnažovalo se o to před málo lety všemožně, aby zřídila se ve Vídni všeobecná akademie věd, avšak to vynasnažení se nezdařilo, a kr. česká Společnost Náuk jest prý dosud jedinou akademií, kteráž existuje ve mnohých zemích monarchie, kdež „vědec a vědecké zásluhy dokonce nepožívají skutečné úcty a opravdové ochrany.“ Suntinger nebyl nenáchylen, právě tomuto nedostatku záliby ve vědách přiřítati vinu toho, že tolikero zemí bylo ztraceno a smutná katastrofa ve financích se dostavila.

Budtež zde zmíněna některá opatření, ježto byla způsobila, aby při učencích onoho času vzbuzovala pocit stísněnosti. Dne 29. května 1813 vyšlo tištěné okružné nařízení českého gubernia, kdež se pravilo: „Jak velice Jeho Veličenstvu bývá k obzvláštnímu zalíbení, když

zásluhy domácích učenců dojdou uznání také v cizině, tož vidí se J. Vstvu. dle nejvyššího kabinetského listu ze dne 10. května t. r. přece zapotřebí, každému Svému poddanému, jenž by přijat býti měl za člena některé cizí učené společnosti, výslovně uložiti za povinnost, aby napřed žádal J. V. za svolení k tomu, a před jeho dosažením aby v žádném případě si nedovoloval, užívati nějak čestného vyznamenání jemu nabízeného; také J. V. poroučí, že ony osoby, které před vydáním tohoto nejvyššího nařízení byly přijaty do cizích učených Společností, mají dodatečně učiniti o tom oznámení u svého úřadu, načež všechna podání mají J. Vstvu. býti ve společném seznamu předložena.“ Jakýs protějšek tohoto nařízení ohlášen byl Společnosti od gubernia dne 16. ledna 1819; dle toho „J. V. nejvyšším rozhodnutím daným 16. listop. m. r. ráčil naříditi, že přijímání diplomův, které pocházejí od soukromých spolků vědeckých, v žádném případě nemůže se dovoliti.“ — Normální předpis, vyšlý dekretem dvorské kommisie nad studiemi ze dne 10. října 1816, ustanovoval, že kromě profesorův nikomu nesmí se půjčiti kniha z veřejné knihovny, a že osoby, ježto by nějakou knihu čísti chtěly, v ten čas mají se odebrati do čítárny, kdy knihovna jest otevřena. Když Společnost ucházela se o dovolení, aby jejím členům, i když nejsou profesory, půjčovaly se knihy z universitní knihovny domů, gubernium vyřídilo dne 8. května 1819 tuto žádost odmítavě, ukazujíc na onen všeobecný normální předpis. Také opětovaná prosba byla guberniálním výnosem daným 30. června 1822 vůbec opětně odmrštěna, avšak zemské praesidium prohlásilo se býti ochotným, „jednotlivým členům k jejich zvláštnímu požádání uděliti povolení k vypůjčování knih z c. k. knihovny,“ a v naskytlých případech vydati náležitá nařízení k bibliotekářovi. — Jest podotknouti, že pod panující soustavou vládní, kteráž vědám vůbec málo přála, musela sice trpěti také česká Společnost Náuk, že však jí dokonce nebylo si naříkati na nepřízeň, která by platila jí zvláště a jejím zvláštním účelům.

Také v tomto období přihodilo se ještě několikrát, že Společnost byla od úřadu požádána o své dobré zdání. Dne 29. dubna 1802 dotazovalo se gubernium, kterak minium z továrny Jachymovské má se co do jakosti k miniu přiváženému z Anglie. Poněvadž Společnost neměla chemické laboratoře, nemohla k této otázce dostatečně odpověděti; i dali guberniu radu, aby tu věc uložilo profesorovi chemie na universitě, i aby o tom vyslechlo také řemeslníky, jichž se týká. — Komorní prokuratura požádala dne 3. září 1804 za dobré zdání o tom, zdali Zacheu Winzlerovi, majetníkovi sanytrové plantáže ve Znojmě,

má se udělití privilegium na vynalezenou od něho německou thermo-lampu, za něž na nejvyšším místě žádá; posouzení od Grubera o tom sepsané neznělo tuze příznivě. Také žádost podaná ke dvoru od Karla Kretzera, aby jemu bylo uděleno privilegium na hospodářský, obchodní a průmyslový časopis, byla Společnosti r. 1805 předložena ku posouzení. R. 1810 Společnost zkoumala apparatus, sestavený od Dr. Österreichera v Praze, neboli vlastně malou chemickou laboratoř, pomocí které mohlo škodlivé zfalšování potravin býti objeveno. — Jakožto znamení tehdejších časů budiž zde ještě dotčeno, že Společnost byla dne 15. července 1814 požádána od c. k. městského hejtmánství, aby její členové literárně podporovali časopis „Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat,“ vycházející pod správou c. k. dvorského úřadu policejního ve Vídni, a jmenovitě aby posílali příspěvky ke známosti průmyslu a vzdělanosti zemí, poněvadž jest to vůle Jeho Veličenstva, aby ten časopis v hodnotě své byl povznesen.

Jako za předešlých časů, tak i nyní Společnost podělovala své členy a příznivce svými svazky aktovými; v první řadě pečováno vždy o to, aby pěkně vázaný výtisk podán byl praesidentem císaři. Také některé větší knihovny byly vždy Pojednáními obdarovány, a do této doby připadají také první počátky *vzájemnosti s jinými učenými jednotami*, kteráž záleží ve vzájemné výměně obapolných publikací. Od případu ku případu dala se taková výměna jednotlivých děl také se soukromníky, když tito podáním svých spisů učinili počátek. První počín ke vzájemnosti s naší Společností učinila c. k. moravsko-slezská společnost ku povznesení orby a známosti přírody i země v Brně; tato obrátila se dne 4. února 1816 k naší Společnosti s notou, ve kteréž vůbec vyslovila přání, s českou Společností vstoupiti v bližší spojení k mocnějšímu ještě podporování vlastenského blaha, ponechávajíc této, aby ustanovila podmínky, pod kterými a pokud mohly by síly se sjednotiti. K této nabídce naše Společnost odvětila rovněž tak přátelsky; avšak povaha věci chtěla tomu, že praktický výsledek tohoto sblížení záležel toliko v obapolné výměně spisův, kteráž od té doby mezi oběma Společnostmi trvá. Jakožto druhá v řadě přišla Padovanská centralná sekce c. k. Institutu di Scienze, Lettere ed Arti, kteráž téhož roku 1816 nabídla se naší Společnosti ke vzájemné korespondenci; tato záležela rovněž v obapolné výměně publikací, ježto tím vzala svůj počátek. — K návrhu hraběte Františka Šternberka bylo ve schůzi 15. srpna 1819 usnešeno, Národnímu Museu tehdy právě zakládánému dáti po exempláru všech Pojednání společenských, a také staré svazky aktové, ježto již nebyly na skladě,

zjednati a věnovati tomuto účelu. — Štrasburský knihkupec Levrault pozval r. 1823 Společnost, aby za svá Pojednání přijímala výtisk časopisu Bulletin des Sciences, jež baron de Férussac vydával v Paříži, v němž potom mohly by vycházeti také oznamy o vědeckých výkonech Společnosti. Společnost ráda přijala tuto nabídku, podotýkajíc ve své odpovědi psané 28. ledna 1824, kterak nic nemůže jejím členům býti příjemnějšího než naděje, že konečně také v Paříži a v Londýně počínají všimati si jejich vědeckých prací.

Vědecké práce v odboru historickém 1800—1824.

Vědecké pole, na které vztahují se historické práce Společnosti v tomto období, jest o něco širší, nežli bylo ve předešlých dobách. Professor Mader ponavrhł totiž ve květnu 1801, aby do Pojednání historické třídy přijímaly se také takové statě, které netýkají se Čech, nýbrž jiných zemí; návrh svůj odůvodňoval zvláště tím, že by aspoň jemu bylo snáze, podávati příspěvky z dějin zemí jiných. Maderovo přání bylo schváleno ostatními členy historické třídy. Avšak kromě Madera žádný řádný člen neužíval tohoto rozšíření účelu společenského.

Za nejdůležitější historické rozpravy v této době děkujeme osvědčenému péru *Dobrovského*. Tehdyž on psal a uveřejňoval své proslulé kritické pokusy k očištění starších dějin českých od pozdějších smyšlenek (*Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen*). Jsou to celkem 4 pojednání; první jedná o Bořivojově křtu; vyšlo r. 1803 a jest vřaděno do prvního oktávového svazku Pojednání, jenž byl ukončen r. 1804 (str. 111). Druhé pojednání týká se Lidmily a Drahomíře (1807 Abh. 1811 str. 87), třetí jedná o Václavovi a Boleslavovi (1819 Abh. 1820 str. 119), a čtvrté nazývá se Cyrill a Method (1823 Abh. 1824 str. 133). Všechny tyto kritické pokusy vyznamenávají se velikými přednostmi, jimž potomstvo uvýklo obdivovati se u Dobrovského, i vykonali českému dějezpytu služby důležité; avšak všechny tyto rozpravy mají také podstatné věcné vady. S užíváním těchto kritických pokusů má se věc podobně jako se studiem filosofie: kritický čtenář získá jejich čtením mnoho, on se naučí mnohému, jeho náhledy se vytříbí, přímým pozorováním dějezpytné metody Dobrovského může se naučiti jí užívati, — avšak on nebude s to, aby přijímal všechny výsledky, ku kterým Dobrovský došel. Ctihodný učitel však působí poučně

i svými poblouzeními, jsa výstražným příkladem toho, kterak nespolehliví mohou býti úsudky i nejpřísnější kritiky. Nejednou, nýbrž bohužel často přihodilo se jemu, že zavrhoval nějakou zprávu jenom z toho důvodu, poněvadž ji našel ve pramenech toliko pozdějších, ale nikoli nejstarších; od časů Dobrovského byly mnohé staré prameny historické nově objeveny, o kterýchž on neměl žádného tušení, kteréž novověká kritika uznává za nejlepší, a ve kterýchž nalézáme potvrzeno leccos, co veliký kritik zavrhl. Z těchto nyní dokázaných omylův historické hyperkritiky následuje naučení pro nás, že není radno, vše zprosta vyhlášovati za smyšlenku pozdějších legendistů a kronikářů, k čemu současné prameny nejsou na snadě.

Rozprava o *Bořivojově křtu* ohlašuje se jakožto pokračování oněch kontrovers, které Dobrovský rozdmýchal již za života Dobnerova, později pak z úcty ke svému staříckému odpůrci nechával na pokoji. Hlavní účel Dobrovského při této stati záležel v tom, aby legendu o sv. Lidmile *Diffundente sole*, pokud ona zvěstuje o křtu Bořivojově, podrobil důkladné kritice a dokázal, že není tak starobylá, jak Dobner se domníval. Tento důkaz ovšem se mu podařil, ale věcné závěrečné výsledky jeho, jak záporné tak i kladné, jež na světlo staví, jsou toho velice vzdáleny, aby spravedlivě zasluhovaly býti pokládány za dokázanou jistotu. Dobrovský je zavírá v ta slova (str. 111): „Jestliže přece Method dle staré pověsti měl nějaký podíl v obracování Čechův na víru, tož nemohl to býti žádný jiný, nežli že knížete Bořivoje v Moravě pokřtil, naproti čemuž dá se však ještě mnoho namítati.“ Věru ještě více dá se namítati naproti odvaze, kteráž z pouhé nedostatečnosti našich pramenů chce najisto stavěti, co v minulosti býti a dít se nemohlo, ačkoli z oné nedostatečnosti lze jest správně odvozovati toliko obmezenost našeho vědění o tom, co bylo a se stalo. A když Dobrovský drží se pevně své nedokázané domněnky, dle kteréž by od r. 845 byli bývali křesťané v Čechách, a při tom zamítaje zprávu o Bořivojově prvním kostele na Levém Hradci, připisuje vystavění prvního kostela v Čechách knížeti Spytihněvovi, tu musíme se diviti vlašnosti jeho prvních křesťanů, kteří během půlstoletí 845—895 ani jediného chrámce nevystavěli.

Také v rozpravě o *Lidmile a Drahomíři* Dobrovský otiskuje náležitá místa z legendy *Diffundente sole*, a objasňuje je kriticky srovnáváním s jinými prameny. Čteme zde také (str. 8) obranu jeho hyperkritického jednání, kterým hledí zemdliti Kosmův udaj o křtu Bořivojově jakožto nedosti starý a snad na konjektuře spočívající, dáváje před ním přednost své domněnce, dle kteréž Bořivoj mohl býti

křtěn od některého z oněch německých kněží, kteří se prý od r. 845 v Čechách zdržovali, — ačkoli jest si toho úplně vědom, že existence zmíněných kněží v Čechách spočívá toliko na konjektuře, která jest o 700 let pozdější, nežli udaj Kosmův. Že paměť skutku tak důležitého, jako křest posledního pohanského knížete, kterým počala se největší proměna v životě národa a v poměrech země, živou tradicí u knížecího dvora a při kněžství hlavního kostela Pražského mohla ba musela zachovati se po dvě století ve spolehlivé formě, toho Dobrovský, zdá se, neuvážil náležitě. Lži-Křišťan, kterýž dle pravdě podobného mínění Dobrovského kompiloval svou legendu asi okolo r. 1320, praví, že Lidmila byla usmrcena v sobotu; Dobrovský se domýšlel (str. 45), že Křišťan tu sobotu přijal toliko libovolně, „jelikož nikde nechce se objeviti stopa, že by byl měl před sebou paměti nám nepovědomé.“ Nám jest nyní jeden pramen znám, jež Křišťan docela jistě měl před sebou a jež za času Dobrovského nebyl povědom; jest to legenda o sv. Lidmile objevená Wattenbachem, kteráž svým složením dle nejvyšší pravděpodobnosti sahá zpět až do desátého století; také tato legenda udává sobotu, a jest při tom podporována prologem, jež v církvi slovansko-pravoslavné podnes se čítává a jehož nejstarší nyní známý rukopis náleží do 13. věku. Křivdu činil Dobrovský Lži-Křišťanovi, když jeho vypravování o velikém vlivu, jehož vrahové Lidmilini na nějaký čas nabyli, a o konečném potrestání jich vyhláší za Křišťanovu „vlastní, čistou a svévolnou smyšlenku, kterou člověk toliko potřebuje přečísti, aby cítil, kterak to báječné vypravování jest pravdě nepodobné“ (str. 53); celé vypravování takto odsouzené Lži-Křišťan opsal z legendy Wattenbachovy, která se vyznamenává právě věcným vypravováním událostí světských a v té stránce vyrovná se nejlepším souvěkým letopisům. Dle Křišťana Drahomír dala svého zavražděného syna Václava pochovati; Dobrovský spatřuje v tom udání toliko domysl Křišťanův (str. 60); avšak staroruská legenda o sv. Václavu, kterou našel Vostokov v Petrohradě a která nyní mezi veškerými životopisy svatého knížete českého zaujímá první místo, vypravuje touž událost ještě s bližšími okolnostmi.

V pojednání o *Václavovi a Boleslavovi* Dobrovský otiskuje nejstarší jemu povědomou legendu o sv. Václavu a zkoumá ji kriticky. Jest to ta legenda, která byla sepsána z nařízení císaře Oty II., a sice, jakž nyní víme, od Mantuanského biskupa Gumpolda; pro Dobrovského měla největší hodnotu, protože mezi všemi jemu povědomými legendami Václavskými byla nejstarší; pro nás však, kteříž máme nově objevené legendy slovanské, jmenovitě Vostokovskou, má legenda

Gumpoldova i s těmi, které z ní pošly, hodnotu nejmenší. V tom zračí se pokrok, jež známost a zpytování pramenů věku Svatováclavského učinily od časů Dobrovského; zajisté bylo by neslušné, z tohoto našeho šťastnějšího postavení formulovati výčitku proti Dobrovskému.

Co však konečně týká se rozpravy o *Cyrillovi a Methodovi*, tu lze o jejím původci, velikém mistrovi historické kritiky, slušně říci: Quandoque bonus dormitat Homerus. Ruskou legendu o sv. Cyrillovi, kterou znal z vydání od r. 1759, Dobrovský pokládá za novou stvůru (str. 9); nový dějezpyt tuto legendu jmenuje Pannonskou, klade její prvotné složení asi k r. 900, a pokládá ji za nejspolehlivější pramen k dějepisu sv. apoštolů slovanských. K rovněž tak pochybeným úsudkům byl Dobrovský svym hyperkriticizmem přiveden v příčině řeckého životopisu sv. Klimenta; onť nikterak nechce jeho spisovateli věřiti, že by byl žákem jmenovaného světce, ba jest náchylen přijmouti, že měl před rukama moravskou legendu o sv. Cyrillovi a Methodovi, kteráž vznikla ve 14. věku (str. 11). Shody a podobnosti, ježto se nacházejí v obou legendách, Dobrovský vykládal toliko na škodu Klimentské legendy, kdežto u nových kritiků jimi moravská legenda stoupá ve vážnosti. — Co se týče hlaholské abecedy, Dobrovský v této rozpravě opakuje dávno pojaté mínění své, že vznikla teprva ve 13. věku. Spisovnou řeč sv. Cyrilla prohlašuje za „staré, ještě nesmíšené nářečí srbsko-bulharsko-macedonské“ (str. 133).

Dobrovského spisek *Beiträge zur Geschichte des Kelchs in Böhmen* (1817 Abh. 1818 str. 27) obsahuje zprávy o kamenných deskách, jež Společnost obdržela z kostela Těla Božího (v. str. 87), k čemuž připojuje se stručný nástin historie kalicha laického v Čechách v době od r. 1414—1436.

Také jednu jazykozpytnou rozpravu uveřejnil Dobrovský ve Společnosti; zove se *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slavischen Sprachen* (1813 Abh. 1814 str. 86). Spisovatelovo přání bylo, aby dal podnět k sepsání etymologicky spořádaného srovnacího slovníka jazyků slovanských. Již tento návrh značně obohatil vědecké poznání příbuznosti a rozdílův mezi slovanskými jazyky, jakož i prostředkův, kterých tyto užívají ke tvoření a ohýbání slov. Vypracovaný etymologikon dozajista by toto poznání dále dovedl; avšak rovněž tak jest jisto, že by se nehodil ku praktické potřebě, jakož Dobrovský se domníval, a že by nynější slavisté s učeným navrhovatelem, kdyby byl svůj návrh sám také provedl, nesouhlasili ve všech etymologických podrobnostech.

Zpráva o některých na panství Lochovickém otevřených *mohylách* a nalezených *popelnicích* (1803 Abh. 1804 str. 31) byla z několika listů, psaných kanovníkem Arnoldem doktoru Janu Mayerovi, od Dobrovského sestavena a poznámkami opatřena. V jedné poznámce klade se již otázka, ale zůstává se nezodpovězenou, zdali ty popelnice pocházejí od Bojův, nebo od Markomanův, anebo od Slovanův?

Ignác Cornova napsal v této době jenom jednu stat do Pojednání; ta má název: „*Die Erbverbrüderung der Häuser Böhmisch-Lützelburg und Österreich-Habsburg*. Ein Denkmal der völkerbeglückenden Weisheit Karls IV.“ (1805 Abh. 1809 str. 40). Vypravované historické příběhy ustupují v této stati do pozadí před přílišnou tendencí panegyrika, aby oslavil císaře Karla IV.

Gottfried Dlabáč podal několik příspěvků k historii literatury. Jeho zpráva o *novinách v české řeči psaných* (1803 Abh. 1804 str. 31) jest první pokus, aby naznačený předmět od r. 1515—1803 byl bibliograficky obsáhnut.

Rozprava nadepsaná: *Nachricht von einem böhmischen Neuen Testamente* (1816 Abh. 1818 str. 12 se snímkem) jedná o jednom českém prvotisku, neúplně zachovaném, jež Dlabáč s velkou pravděpodobností klade do let 1475—1480. Strahovský exemplář Dlabáčův jest dosud unicum.*)

Zpráva o praemonstratském ženském *klášteře v Koumícih* na Moravě (1817 Abh. 1818 str. 46) jest pokus historické monografie tohoto klášteře; otištěno jest při ní 6 listin.

Dlabáčovy životopisy *M. Jana Campana Vodňanského* (1819 Abh. 1820 str. 87) a *Jana Chorina* (1821 Abh. 1822 str. 51) obsahují cenný material k dějepisu latinského básnictví v Čechách.

Matěj Kalina z Jäthensteina uveřejnil dvě statě pod názvem: „*Nachrichten über böhmische Schriftsteller und Gelehrte*“ (1818 Abh. 1818 str. 59; druhý sešit 1819 Abh. 1820 str. 109). Jsou to životopisné a literární zprávy a poznámky o značném počtu českých profesorů a spisovatelů, kteří žili v 16. a 17. věku a ponejvíce psali latinsky.

*) Srovnej popsání českých prvotisků od Hanky v Časopise Českého Musea 1852, sv. III., str. 110 čís. 2.

Josef Mader podával numismatické rozpravy, jejichž objem jest veliký, a které ve vědecké literatuře toho odboru dosud podržují svou hodnotu. Pod titulem *Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters* vyšlo v letech 1803—1811 patero rozprav, opatřených četnými mědirytinami; zabývají se nejvíce mincemi německými, někdy však také zasahují do Čech i do jiných zemí. Tyto rozpravy, jakož také jejich název naznačuje, nejsou dílo soustavné, tím méně zakončující. Jsou to volné, ale poučné studie a diskusse o nevyřízených záhadách numismatických; největší cenu v nich mají popisy a určení mincí. Totéž platí v příčině Maderova druhého pokusu o *brakteatech*, jenž vyšel r. 1808, ale vložen byl do aktového svazku teprva r. 1822.

Od J. G. Meinerta nalézáme stat nadepsanou: „*Johann von Marignola's Reise in das Morgenland 1339—1353*, aus dem Latein übersetzt, geordnet und erläutert“ (1820 Abh. 1822 str. 107). Popis cesty, o níž se tu jedná, nachází se rozptýlen v české kronice, kterou Marignola k žádosti Karla IV. sepsal; Meinert uvedl dotyčné zprávy v ten pořádek, v jakém cesta dle jeho vyšetření byla konána, a opatřil je vysvětlivkami, které dobře slouží ku porozumění nejasným často zmínkám a zvěstem o tom putování.

Nový člen Maximilian Millauer byl v oboru historického badání pilným a snaživým, ač ne bez výjimky šťastným. V jeho rozpravě o *vystavění města Budějovic* (1817 Abh. 1818 str. 29) znamenati jest ještě nováčka, jenž pracně razí sobě dráhu skrze haraburdí dřívějších nekritických spisovatelů, konečně však přece dochází cíle sobě vytknutého: vyzpytování historické pravdy z pramenů spolehlivých.

Méně půvabné ale záslužné jsou zlomky z *nekrologu cisterciáckého kláštera Vyšněbrodského* (1819 Abh. 1820 str. 70). Použitý nekrolog byl založen r. 1479, obsahuje však také starší zaznamky. Millauer vybral nejzajímavější udaje o Rosenbercích, o opatech a j. vynikajících osobách, otiskl je v původním kalendářském pořádku a opatřil vysvětlivkami.

Millauerovy *Kritische Beiträge zu A. Voigt's Versuch einer Geschichte der Universität in Prag* (1820 Abh. 1822 str. 46) přinášejí dvacet oprav a dodavků, jejichž hodnota záleží v původních citátech tam obsažených. Ve výkladech nově nalezeného materialu nachází se také to nedorozumění, že Millauer juristickou universitu, která r. 1372

oddělila se od jednotné university, mající do té doby čtyry fakulty, pokládá za fakultu pátou.

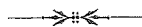
Böhmens Denkmale der Tempelherren, sammt einer treuen Darstellung der Glasmalerei bei St. Anna in Prag (1822 Abh. 1824 str. 54). Ve předmluvě ke stati takto nadepsané Millauer napíná čtenářovu zvědavost prohlášením, že dle jeho mínění „templáři bývali ponejvíce toliko mystikové,“ že však on, jak doufá, nalezl klíč k jejich mysteriím a předkládá výsledky svého badání, ježto vztahuje se především k templářským památkám v Čechách. V rozpravě však ukazuje, že mnohé z domnělých památek po templářích nikoliv od nich nepocházejí, a že při jiných není aspoň dostatečného důvodu, aby se přisouvaly templářům. O slíbené vysvětlení templářských mysterií pokouší se zvláště při tak řečeném zvířeti Královéhradeckém, a při koni Košířském, dvou bronzových předmětech, kteréž vlastně nejsou nic jiného, nežli starobylé aquamanilie fantastické formy, a byly od něho zcela libovolně přivedeny do vztahu k řádu templářskému. Nejpodivnější hru provozuje spisovatel s pečlivě vypočetnými malbami na skle ve zrušeném kostele sv. Anny; věnujeť jim 8 stran, a konečný výsledek jeho badání jest ten, že majetník toho kostela „ty malby na skle teprva asi před 10 lety dle svého vlastního udání dal zhotoviti.“ Kdyby opravdový a dokonce ne satyrický charakter Millauerův proti tomu nemluvil, mohli bychom tu celou rozpravu pokládati za parodii k tomu určenou, aby zevrubné, avšak daremné, poněvadž zcela bezvýsledné učenářství bylo persiflováno.

Stat o rytířích z Pořešína (Ritter von Poresching, 1823 Abh. 1824 str. 36) jest monografie řečeného hradu a jeho držitelů.

Od Fridricha Müntera v Kodani nachází se rozprava nadepsaná: *Spuren ägyptischer Religionsbegriffe in Sicilien* (1806 Abh. 1811 str. 35), kteráž vztahuje se k některým mincím a jiným památkám, jež našly se dílem na Maltezkých ostrovech, dílem v Kataně. Münterovo určování a úsudky, kteréž jej na konec vedly ku přijetí někdejšího egyptského panství na Maltě, jsou větším dílem nespolehlivé.

Mezi Pojednání historické třídy bylo vřaděno také pozoruhodné dílo, kteréž vydal hrabě Kašpar Šternberk ve dvou sešitech pod názvem: *Abhandlung über die Pflanzenkunde in Böhmen* (1817 str. 1 a 1818 str. 128 a XLVI, oba sešity nacházejí se v aktovém s

z r. 1820). Učený šlechtic výslovně pojímá dějepis botaniky v Čechách, jež chce podati, jakožto částku dějin vzdělanosti svého národa (str. 5); ukazuje na spojení, ježto ve 14. a 15. věku bývalo mezi Čechami a Itálií, staví se proti těm, „kdož příliš výlučně všechno vědění národů slovanských odvozují od sousedních Němců“ (str. 6). V prvním sešitě pojednává se o pokrocích rostlinoznalství v Čechách, jehož počátek spisovatel klade k založení zahrady Andělovy na Novém Městě Pražském ve 14. století. Rukopisné a tištěné knihy o léčení, slovníky a herbáře jsou prameny, na jejichž základě hrabě Šternberk v pořádku chronologickém líčí pokroky vědomostí rostlinopisných v Čechách, při čemž však jde toliko do války třicetileté. Díl druhý má zvláštní titul: „Kritische Beurtheilung der in Böhmen erschienenen Werke, die von Pflanzen handeln.“ Hlavní účel spisovatelův při tom byl ten, aby sestavil všechny české názvy rostlin, kteréž se nacházejí v dotčených pramenech, a aby určil rostliny, ku kterým se vztahují. Aby nabyté výsledky učinily se přehlednými, jsou k tomu dílu přidány tři abecední rejstříky, totiž seznam vědeckých názvů rostlin dle soustavy Linnéovy, seznam zastaralých latinských jmen rostlin, a seznam českých názvů rostlinných, kteréž ve pramenech přicházejí. Listy, jež obsahují tento poslední rejstřík, jsou prvním tiskopisem, jež naše Společnost vydala řečí českou, kterouž aristokratický spisovatel sám nazývá jazykem našim (str. 20). Celé dílo ukazuje se býti netoliko cenným pokusem historie rostlinopisu v Čechách, nýbrž zároveň také vážným příspěvkem k dějepisu jazyka českého.

Děje Společnosti v letech

1825—1837.

Toto období počalo se volbou nového praesidenta společenského. V řádné schůzi dne 23. ledna 1825 byl za něho zvolen tehdejší purkrabí a podporovatel všelikých vlastenských účelů na slovo vzatý, *František Antonín hrabě Libšteinský z Kolovrat* na Rychnově a Košátkách. Dva nejstarší a nejmávanější členové Společnosti, abbé Josef Dobrovský a guberniální rada František rytíř Gerstner, jmenem Společnosti odebrali se ke zvolenci, aby mu ohlásili vykonanou volbu a prosili ho o její přijetí. Obdrželi odpověď příznivou, načež hrabě Kolovrat byl slavně uveden ve předsednictví; stalo se to ve veřejné schůzi dne 14. května 1825 u přítomnosti všech členů v Praze meškajících a mnohých znamenitých hostů ze všech stavů. Společenský sekretář David měl promluvu k nastupujícímu praesidentovi. Nový předseda odpovídaje vytknul zejména, že „zdokonalování a vzdělávání věd, šíření vytríbených správných vědomostí jest dozajista jednou z nejpodstatnějších služeb, které člověk může prokázati vlasti.“ Slavná schůze trvala přes 2 hodiny; členové hrabě Kašpar Šternberk, Gerstner, Bittner, Steinmann, hrabě František Šternberk, Dobrovský, Kalina a Millauer četli při tom krátké vědecké statě, kteréž potom v úplnějším spracování také se vytiskly a byly přiloženy k nejbližšímu svazku áktovému.

Poměr Společnosti k novému praesidentovi, pátému ve veškeré řadě, utvářil se na podobný způsob, v jakém býval za jeho nejbližšího předchůdce. Podobnost byla způsobena již tím, že také hrabě Kolovrat již po roce, totiž r. 1826, musel přestěhovati se do Vídně, byv jmenován státním ministrem. Také tento praesident byl naší Společnosti vlastně toliko protektorem, k němuž ona mohla mívati útočiště ve svých důležitostech, o kterých rozhodovalo se u dvora; dopisování mezi Společností a hrabětem Kolovratem zůstávalo však více toliko v úředních formách, než bývalo dříve za předsednictví hraběte Chotka.

V tomto obcování vzešla od r. 1831 skrze sekretáře Kalinu ta novota, že po závěrce každého roku posílána byla praesidentovi výroční zpráva zvláště pro něho sepsaná o proměnách, které se udály u Společnosti, a o jejích pracích.

Kromě zmíněné uvozovací schůze hrabě Kolovrat předsedal osobně ve Společnosti jen ještě jednou, při příležitosti nejvyšší slavnostenské r. 1836. Dvakrát za této doby Společnost měla příležitost, aby představila se *mocnářovi*. Když císař František I. r. 1833 naposledy zavítal do Prahy a dne 30. srpna také navštívil Karolin, deputace Společnosti učinila mu poklonu, a náměstný direktor David podal mu nejnovější aktový svazek. Když císař Ferdinand brzy po svém vstoupení na trůn konal svou první cestu do Čech, Společenský sekretář Kalina u přítomnosti dvou jiných členů odevzdal jemu při jeho návštěvě v Karolině v říjnu 1835 tři poslední aktové svazky s krátkým oslovením; dobrotivý zeměpán milostivě přijímaje podávaná jemu díla, odvětil: „Děkuji vám; vždy rád, jako můj zvěčnělý otec, kde mohu, budu vám prospívat. Pokračujte ve své pili.“ — V čas korunování na krále českého r. 1836 byla opovězena slavná návštěva císařská, ku kteréž Společnost, těšivši se na ni již o rok dříve, konala rozsáhlé přípravy. Slavná veřejná schůze dala se dne 14. září dopoledne ve velikém promočním sále Karolina; císař však ochuravěv z nastužení, nemohl vlastní osobou býti přítomen, i poslal na svém místě svého bratra arciknížete Františka Karla, kterýž oslavil to shromáždění, jsa doprovázen arciknížaty Janem a Ludvíkem, strýci císařovými, Albrechtem a Karlem, syny arciknížete Karla, i arciknížaty Ferdinandem a Maximilianem z Este. Přítomni byli téměř všichni hodnostové dvorští a státní, kteříž ze příčiny slavností korunovacích právě v Praze prodlévali, jakož i veliký počet vzdělanců ze všech stavů obojího pohlaví, domácích i cizích. Společenský praesident hrabě Kolovrat a sekretář Kalina, pak členové Zippe, Palacký, Hanka a Pleischl měli promluvy a krátké vědecké přednášky, k jejichž zajímavosti přispěly předložené staré malby a kresby, mince, drahé kameny a krystally. S tou slavnou schůzí spojilo se také jubilaum padesátiletého trvání Společnosti; toto jubilaum připadalo vlastně již r. 1834, i zamýšleli je tehdaž slaviti, avšak několikeré okolnosti byly tomu na překážku.*)

*) Přednášky, kteréž byly konány ve veřejné schůzi 14. září 1836, vyšly tiskem a byly přiloženy ke IV. svazku aktovému. Mezi nimi nachází se Kalinou sepsaný dějepisný přehled padesátileté činnosti této Společnosti. — K této slavnosti r. 1836 Společnost obdržela od svého praesidenta hraběte Kolo-

Co se týká *osob*, ze kterých Společnost se skládala, přihodily se v této době veliké *proměny*, snad nejvýznamnější ze všech, kteréž jest nám zaznamenati; aspoň hledíme-li se stanoviska odboru historického, tato epocha jest rozhraním a zároveň spojídlem mezi dvěma po mnohých stránkách rozdílnými dobami, ve kteréž první století naší Společnosti z hruba se dělí, totiž mezi dobou Dobrovského a dobou Palackého.

Josef Dobrovský, poslední z oněch členů, kteříž byli r. 1784 při proměně Soukromé Společnosti ve veřejnou Společnost Náuk, vypustil velikého ducha svého dne 6. ledna 1829 v Brně, kdež zastavil se na krátko, vraceje se z Vídně do Prahy. Společnost rozeslala úmrtné oznámení a chtěla pomníkem uctiti památku svého slavného člena; ježto však přítel a ctitel Dobrovského, starohrabě Hugo Salm-Reifferscheidt, postavil jemu náhrobek důstojný na hřbitově Starobrněnském, Společnost osvědčila svůj vděk přijetím hraběte Salma mezi čestné členy své.*)

Také jiní členové, kteříž většinou náleželi k nejproslulejším a nejpilnějším spolupracovníkům Společnosti, byli jí v této době smrtí odňati, zejména:

František hrabě Šternberk-Manderscheid zemřel v Praze dne 8. dubna 1830.

František Gerstner, posledně rytíř rakouského řádu Leopoldova a guberniální rada, zasloužilý organisator a první ředitel technického učiliště v Praze, skončil dne 28. června 1832 v 77. roce věku svého.

Josef Steinmann, professor chemie na technickém učilišti, † dne 9. července 1833 v Praze.

vrata jeho obraz, o kterýž jej od r. 1832 několikrát prosila. Zároveň se ucházela u nejvyššího purkrabího Karla hraběte Chotka o příležitost, aby si mohla opatřiti podobiznu jeho otce, bývalého praesidenta svého; avšak teprva r. 1841 vyplnilo se toto přání; podobizna Jana Rudolfa Chotka byla malována Hellichem podle obrazu, jenž se nacházel v zasedací síni stavův českých.

*) Volba Salmova konala se s oním odůvodněním k návrhu Millauerovu dne 23. ledna 1831. Literární pozůstalost Dobrovského, skládající se ponejvíce z výpiskův, byla odevzdána v majetek Společnosti 10. dubna 1830. — Cornovovi, před léty zemřelému členovi svému, Společnost postavila r. 1831 litinový náhrobek za 170 zl. víd. č. na svatém poli Malostranském v Košířích, jenž se tam nyní spatřuje zazděn v ohradě (tak jako i kamenná deska s nápisem ze hrobu Pelclova).

Jan Pohl, jenž ač ode mnohých let žil ve Vídni, přece stále byl veden v seznamě členů řádných, zemřel ve Vídni 22. května 1834. Konečně

Martin Alois David, dlouholetý sekretář společenský, skonal ve svém klášteře Tepelském dne 22. února 1836.

Společnost vynasnažovala se, aby zesnulým byly od jejich soudu životopisy napsány a v Pojednáních uveřejněny.

Řada řádných členů nově přijatých jest tentokrát větší, než zemřelých. Úmrtím Dobrovského počet členů třídy historické sklesl na dva; Kalina připomínal již v únoru 1829, že jest potřeba, aby novými členy sesílila se tato třída, ve kteréž on vedle Millauera na onen čas byl jediný. Avšak teprva po roce přikročilo se k volbě, když Ladislav Josef Jandera *) a František Palacký **) byli navrženi od Kaliny a hraběte Františka Šternberka do třídy historické, a Julius Vincenc Krombholz ***) od Steinmanna a Bolzana do třídy mathematicko-fysikálné; Jandera zvolen byl dne 21. února, Palacký a Krombholz dne 21. března 1830.

Kassian Halaška, †) professor fysiky na universitě Pražské a znamenitý matematik, zvolen byl za řádného člena 19. července 1831; avšak již za rok odešel do Vídně jakožto přisedící dvorské kommisie nad studii. Matematik a hvězdář Jakub F. Kulík, ††) zvolený dne 24. dubna 1831 za mimořádného člena, byl 4. března 1832 přijat mezi členy řádné.

Dne 7. října 1832 nabízela se volba čtyř nových členů řádných, a sice navrhování byli Seidl a Zippe od Davida do třídy mathema-

*) Jandera narodil se 19. února 1776 v Hořicích, od r. 1802 byl knězem prae-monstratského kláštera na Strahově, od r. 1805 professorem matematiky na universitě Pražské, zemřel 27. července 1857.

**) František Palacký, rozený 14. června 1798 v Hodslavicích na Moravě, studoval v Prešpurce, r. 1823 přišel do Prahy, kdež 1831 a 1838 stal se česko-stavovským historiografem; zemřel 26. května 1876.

***) Julius Vincenc Krombholz narodil se 18. prosince 1782 v Paliči kraje Lito-měřického; od r. 1819 byl professorem lékařství v Praze, kdež zemřel 2. listopadu 1843.

†) František Ignác Kassian Halaška (psal se Hallaschka), rodilý 10. července 1780 v německém městě Budišově na Moravě, vstoupil do řádu piarist-ského, r. 1814 povolán byl z Brna do Prahy za profesora fysiky, 1839 dal se sekularisovati, a skonal jakožto probošt Staroboleslavský 12. července 1847.

††) Jakub Filipp Kulík byl rodem Polák, narozený 1. května 1793 ve Lvově; od r. 1826 byl professorem vyšší matematiky v Praze, kdež zemřel dne 28. února 1863.

ticko-fysikálné, pak Knoll a Jungmann od Kaliny a Jandery do třídy historické. Millauer však ihned protestoval proti volbě Jungmanna, pročež Kalina v následující schůzi listopadové vzal zpět oba své návrhy o Knollovi a Jungmannovi; načež dne 2. prosince bez nesnáze byli zvoleni František X. Zippe *) jakož i hospodářský rada a sekretář vlastensko-hospodářské společnosti Michael Seidl (nar. 29. září 1767 v Libišicích u Žatce, † 25. ledna 1842 v Praze).

Ve příčině Josefa Jungmanna **) a Josefa L. Knolla ***) byl návrh teprva 5. ledna 1834 od Palackého a Kaliny obnoven, a od týchž navrhovatelů také Václav Hanka †) do třídy historické kandidován. Zároveň byli od Jandery a Zippa navrhováni tři noví členové do třídy mathematicko-fysikálné, totiž Adolf M. Pleischl, ††) Jan Svatopluk Presl †††) a Karel Bořivoj Presl; §) kromě toho žádáno, aby mnoholetý mimořádný člen Mikan byl přijat mezi členy řádné. Ježto Bittner a Millauer pro nemoci nemohli se dostavití do schůze dne 5. ledna ani potom dne 2. února, kdež návrhy k volbám podle zvyku byly opakovány, bylo jim o tom — ač to sic nebylo obyčejem — dáno věděti písemně; oba odpověděli též písemně; Bittner prostě ohlašoval, že nic nenamítá proti volbě sedmi kandidátů výše psaných; Millauer psal, že „volici právo, jež mu přináleží, nepodmínečně přenáší“ na

*) Zippe narodil se 15. ledna 1791 ve Falkenově u České Kamenice, stal se professorem mineralogie na technickém učilišti v Praze, 1823—1849 jakožto kustos dobyt sobě velikých zásluh o nerostopisné sbírky českého Musea; r. 1850 povolán byl na universitu Vídeňskou, kdež zemřel 22. února 1863.

**) Jungmann narodil se 16. července 1773 v Hudlicích blíž Rakovníka, od r. 1815 byl professorem akademického gymnasia v Praze, od r. 1835 jeho praefektem, † 16. listopadu 1847.

***) Knoll narodil se v Kralíkách 6. listopadu 1775, r. 1832 přišel z university Olomoucké na Pražskou jakožto professor dějepisu, r. 1838 přeložen byl do Vídně, † 27. prosince 1841.

†) Hanka rodilý 10. června 1791 v Hořiněvsi, při zakládání českého Musea 1818 byl ustanoven za správce literárních sbírek, zemřel jakožto bibliotekář tohoto ústavu 12. ledna 1861.

††) Pleischl narodil se 10. října 1787 v Jenišově u Českého Krumlova, byl od r. 1819 professorem chemie na lékařské fakultě v Praze, r. 1838 přeložen byl do Vídně, † 31. července 1867.

†††) Jan Svatopluk Presl narozen v Praze 4. září 1791, byl od r. 1820 profesorem zoologie a mineralogie na lékařské fakultě v Praze, † 6. dubna 1849.

§) Karel Bořivoj Presl, bratr předešlého, narozený 17. února 1794 v Praze, od r. 1822 byl kustodem sbírek zoologických a botanických Musea českého, od r. 1832 professorem přírodopisu na filosofické fakultě Pražské; zemřel v Praze 2. října 1852.

Janderu. Potom ve schůzi dne 2. března 1834 volba všech jmenovaných učenců šla před se jednohlasně.

Ve společenských stanovách z r. 1784 byl počet řádných členů ustanoven na 18; volbami posledně zmíněnými r. 1834 byl tento nejvyšší počet naplněn, poprvé za 50letého trvání Společnosti, ba byl ještě překročen, neboť řádných členů bylo nyní na počet 20; ovšem to překročení bylo toliko jmenovité, neboť kromě Halašky do Vídně povoláného žil také řádný člen Scherer ode mnohých let ve Vídni.

Počet členů mimořádných býval povždy menší než počet členů řádných. V těchto pak letech přihodilo se, že nemnozí členové mimořádní dílem smrtí sešli (Wilfling † 1827, Reuss † 1830), dílem postoupili do jiných kategorií členských (Mikan, Halaška, Alois Maier), a tak r. 1838 nebylo nižádného mimořádného člena ve Společnosti.

Mezi přespolněmi členy nacházeli se někteří proslavení vědci, ti však náleželi naší Společnosti po většině toliko dle jména. V interessu literárně-historickém budiž dotčeno, že volba slavisty Bartoloměje Kopitara, kteráž se vykonala 1. května 1836, byla ponavržena Palackým a Kalinou. — Výnosem guberniálním daným 26. dubna 1834 bylo sděleno císařské rozhodnutí ze dne 2. února t. r., podle něhož mohli „cizinci toliko se schválením náčelníka zemského býti přijímáni za členy tuzemských akademií, učených a jiných podobných společností;“ tímto nařízením spravovala se od té doby také naše Společnost.

Zdá se, že četné volby řádných členů, vykonané r. 1834, někomu v učeném světě Pražském nebyly po chuti. Také tehdejší nejvyšší purkrabí Karel hrabě Chotek, jenž o blaho země pečoval s neobyčejnou rázností, nějakým takovým náseptům propůjčil sluchu, aspoň na chvíli. Onť přípisem daným 16. ledna 1836 vyzval naši Společnost, aby vydávala časopis ku pěstování veškerých větví věd přesných, při čemž zcela nepokrytě jí vytýkal, že v jejích publikacích nepěstují se všechny vědecké odbory rovnou měrou, a jmenovitě „že, možno-li z dosavadního ducha a snažení nových členů r. 1834 zvolených souditi o budoucím působení Společnosti, příště studie slovanských jazyků budou mítí rovněž tak velikou převahu, jakou po mnoho let měly matematika a hvězdářství;“ tyto „pokyny, vycházející od zdejších literátorů,“ jakž purkrabí se vyjádřil, doplnil on přáním, aby „práce astronomicko-mathematické nepěstovaly se s takovou převahou, i aby slovanská studia jazyková se svými nákladnými opisy a lithografiemi přikázaly se více Národnímu Museu jakožto svému vlastnímu středišti.“

Společnost usnesla se dne 28. února 1836, odpověděti k tomuto přípisu podáním od Kaliny sepsaným a od Palackého opraveným, ve

kterémž vykládá se způsobem zdvořilým, avšak nepřikrytým a pronikavým, že v Praze není lze vydávati časopis, v němž by se pěstovaly všechny přesné vědy, poněvadž zde scházely potřebné k tomu knihy, sbírky a apparatusy; uveřejněné rozpravy mathematicko-astronomické (tak odpovídali dále), náležejí také k vědám přesným, a k vůli nim nebylo odepráno přijetí ani jediné rozpravy z jiných věd, jakož také v Praze sotva se najde literátor z oboru věd fysikalných a přírodopisných, kterýž by vydanými spisy již se byl proslavil, a nebyl zvolen za člena Společnosti, jestliže počet stanovami určený dovoloval jej přijmouti. Mezi nynějšími 19 členy řádnými (tak vykládala Společnost dále) náležejí k čistě mathematickým vědám 4 (Bolzano, Bittner, Kulik, Seidl), k vědám fysikalno-přírodopisným 8, anebo s čestným členem hr. Kašparem Šternberkem 9 (Scherer, Krombholz, Halaška, Zippe, Mikan, Pleischl, Jan Presl, Karel Presl), k historii a k jejím pomocným vědám 7 (Kalina, Millauer, Jandera, Palacký, Jungmann, Knoll, Hanka), a z těchto 7 historikův zabývají se slovanskou jazykovědou, kteráž pro nejstarší dějiny české jest nezbytnou vědou pomocnou, toliko 2 členové, Jungmann a Hanka. Také prý Společnost do té doby za účelem slovanských studií jazykových dokonce žádných výdajů nevyňaložila ani na nákladné opisy ani na lithografie. Konečně projeví domněnku, „že nějaký literátor, neobeznámený s naší organizací, nepravý obraz naší činnosti“ nejvyššímu purkrabímu nakreslil. — Dále tato příhoda neměla žádných následků.*)

Direktoři Společnosti bývali v tom období ustanovováni pokaždé v poslední schůzi na konci roku, a úřadování jejich trvalo vždy jeden

*) S tím srovnej, co František Palacký ve své knize Geedenblätter (v Praze 1874) uveřejnil pod názvem Knolliady (str. 129—131); dle toho bylo by ono úřední zakročení způsobeno bývalo donáškami řádného člena Knolla. Dle zasedacích protokolů professor Knoll byl přítomen ve schůzi 31. ledna 1836, kde Chotkáv přípis byl čten a o něm se raděno, nedostavil se však do schůzky dne 28. února, kde Kalina předložil svou osnovu odpovědi k usnášení, ani do následující schůzky dne 27. března 1836. Později Knoll opět chodil do schůzí společenských, naposledy přišel 1. října 1837. Na oběžném archu ze dne 27. prosince 1837 prosil, aby byl dispensován ode schůzek, poněvadž prý jest „neustále zaměstnán spisováním učebních knih, dle uložení od nejvyšší kommisie nad studii;“ Knolovy učebné knihy však nikdy nepřišly na světlo. Byv povolán na universitu Vídeňskou, loučil se se Společností lichotným dopisem daným v Praze 7. října 1838, při čemž slíboval, že Společnosti „nabídne dvě ze svých obsáhlejších literárních prací, jakmile je dokoná,“ totiž dějepis učitelství historie a příspěvky k dějepisú vysokých škol Pražských. Skutečně však Společnost neobdržela od Knolla ani před tím ani potom nižádného příspěvku do svých svazků aktových.

rok. Jest znamenati snahu, aby řádní členové podle předpisu stanov střídali se v tom úřadě; naproti tomuto pravidlu však naskytalo se tolik překážek, a výjimky bývaly tak časté, že časem ne bez oprávněnosti nazývali ustanovování direktora volbou jeho. R. 1825 byl direktorem druhý nejstarší člen Gerstner, po něm přišel r. 1826 Bittner (při čemž byli přeskočeni sekretář David, Scherer ve Vídni bydlící a Bolzano u vlády očerněný), potom r. 1827 Kalina (s pominutím Pohla ve Vídni přebývajícího), dále r. 1828 Steinmann, onoho času nejmladší řádný člen. Před Steinmannem byl na řadě Millauer, a tento, poněvadž pro churavost v prosinci 1827 zamítl ten čestný úřad (nebylť již skrze půldruhého léta přišel do žádné schůzky společenské), byl po svém zotavení ustanoven za direktora na rok 1829. Nyní musilo střídání počítí se opět od začátku, totiž od Gerstnera, jenž r. 1830 řediteloval; po něm následoval r. 1831 opět Bittner, při čemž opakoval se skok svrchu dotčený;*) zatím David složil sekretářství, kteréž jej do té doby zdržovalo od přijetí místa direktorského, pročez na r. 1832 byl on ustanoven za direktora. Potom byli opět tři členové přeskočeni, totiž nepřítomný Pohl, nový sekretář Kalina a Millauer, jenž odepřel, a tak přišla řada na Steinmanna; ten přijal direktorat na rok 1833, zemřel však dne 10. července t. r., načež v ostatních měsících úřadovali počasně David a Millauer jakožto náměstní direktori. Po té přišla řada na členy nedávno přijaté, i byl direktorat spravován r. 1834 Janderou, 1835 Krombholzem, 1836 Palackým a 1837 Kulikem. — Dva čestní členové, hrabata František a Kašpar Šternberkové, konali sice všechna ostatní práva i povinnosti členů řádných, avšak za společenské direktory nebyli nikdy ustanoveni.

Stárnoucí astronom David byl *sekretářem* až do roku 1831; při spisování protokolů býval po mnoho let obyčejně zastupován některým členem mladším. Ve společenské schůzi 16. října 1831 ohlásil,

*) Tentokrát Společnost 26. prosince 1830 nabídla direktorat Bolzanovi ve schůzi nepřítomnému, jenž stál v řadě před Bittnerem. Bolzano odpověděl 27. prosince zamítavě: „Da es, wie ich mir schmeicheln will, nicht aus persönlicher Abneigung, sondern aus einer weisen Rücksichtnahme auf die obwaltenden Verhältnisse geschah, dass man schon einige Male die Auszeichnung dieses Directorates auf einen Anderen übertrug, wenn die Reihe etwa auf mich gekommen wäre; und da sich in diesen Verhältnissen bisher noch nichts geändert: so erachte ich es für meine Pflicht, auf eine Ehre, die eine löbl. k. Gesellschaft der Wissenschaften möglicher Weise einer Verlegenheit aussetzen könnte, lieber Verzicht zu leisten; weil es ja billig ist, dass der Einzelne jeglichen Vortheil dem gemeinen Besten gerne zum Opfer bringe.“

že k ušetření svého zraku odhodlal se složití sekretářství, kteréž byl spravoval skrze 25 let. Dne 13. listopadu t. r. rozloučil se ještě v této vlastnosti tklivými slovy se Společností, kteráž mu vzdávala díky za služby tak dlouhé, věrné a horlivé. V této schůzi otevřely se hlasovací lístky, kteréž následkem roly, dne 31. října v oběh dané, sešly se ode všech devíti členův v Praze přítomných. Tím způsobem byl *Dr. Matěj Kalina z Jäthensteina* všemi hlasy zvolen za sekretáře. Chtěl sice volbu zamítnouti, ukazuje na blížící se 60. rok věku svého; když však přítomní členové*) mu přimlouvali, dal se pohnouti ku přijetí.

Nový sekretář přinesl hned do nejbližší schůze dne 25. prosince 1831 několikero návrhův, kteréž poroučel Společnosti ke zkoumání a k usnášení. Především navrhoval, ježto sekretářství bylo pracemi přetíženo, aby bylo ustanoveno několik nových funkcionářů společenských, a to jeden ke spravování knihovny, jeden k administraci schematismu, jeden k obstarávání všech publikací, a jeden k dohlížení na zásoby skladné. Společnost sice schválila tento návrh dne 29. ledna 1832, provedla jej však toliko s částku, a vyjma bibliotekářství později zřízené, ostatní nové inspekce neměly žádné trvalosti. Od roku 1833 byl *knihovníkem* Kulik; on sestavil nový katalog ku knihovně společenské za posledních let znamenitě vzrostlé, jenž byl tištěn r. 1835. Počet vědeckých časopisů, na kteréž Společnost se předplácela a ježto kolovaly mezi členy, vzrostl na 10.

Dále navrhoval Kalina, aby se daly dělati nové blankety na diplomy se přiměřeným textem pro čtyry kategorie členův; tomu požadavku bylo dosti učiněno r. 1832. Nový sekretář také si přál, aby Společnost dala raziti nové stříbrné medalie ku podílení všech členův; tomu návrhu se nevyhovělo; nově přijatým členům udílely se sice staré medalie, pokud stačila jejich zásoba pocházející od hraběte Lažanského, avšak zůstáno na tom, že medalie nákladem spolkovým nemají se dávatí raziti. Dále Kalina upozorňoval na ustanovení prvotných stanov společenských, kteréž ode mnohého člena zůstávalo nepovšimnuto a tomu chtělo, aby každý člen napsal udaje o svém životě, a zapečetěné odevzdal je Společnosti. Také sekretář připomínal starý předpis, zachovávaný někdy za předsednictví Fürstenberkova, podle něhož řádné schůze společenské byly ustanoveny netoliko k uvažování záležitostí správních, nýbrž i k vědeckým přednáškám; ačkoli

*) Byli přítomni: David, Gerstner, Millauer, Kalina, Steinmann, Jandera, Haláška a Palacký jakožto zapisovatel.

o tomto přání daly se opětovné porady, a na konci roku 1835 opět jím hnul odstupující direktor Krombholz, přece v tom ohledu nedospělo se za tohoto období k žádnému skutku.

Konečně Kalina jakožto nastupující sekretář předložil otázku, zdaž Společnost měla by podniknouti soustavnou *revisi svých stanov* z r. 1784. Členové o tomto kuse jakož i o jiných podali svá zdání písemně, a ta zde dopadla většinou odmítavě. Členové větším dílem obávali se přetřesův, kteréž by mohly nastati, když by Společnost musela u vlády ucházeti se o potvrzení opravených stanov svých. Toliko Palacký rozhodně zasadil se o *revisi stanov*, „a to již z toho důvodu, poněvadž dosavadní hemží se chybami mluvnickými, syntaktickými a slohovými;“ kromě Palackého také David a Jandera nesdíleli oněch obav. Mínění této menšiny ve schůzi hned obdrželo vrch, tak že Společnost 4. března 1832 usnesla se, že podnikne *revisi stanov*. Již 1. dubna t. r. počala se také podrobná porada o osnově, kterou složil Palacký; avšak 1. července t. r. usnesli se, zanechati prozatím té věci, a ujali se jí opět teprva na počátku r. 1834. Přehlednuté *stanovy* poslala Společnost dne 1. března 1834 svému praesidentovi, státnímu ministrovi hr. Kolovratovi, prosíc jeho, jestliže vidí se mu něco k tomu podotknouti, aby to dal věděti Společnosti, by se tím mohla spraviti; pakli jest s osnovou srozuměn, aby přimluvil se za její nejvyšší potvrzení. Sekretář posílaje hraběti výroční zprávu nejbližší příští, neopominul připomenouti jemu prosebně tuto záležitost; avšak ministr teprva když odpovídal k následující potom výroční zprávě, oznámil naší Společnosti, že „zároveň odesílá osnovu stanov p. nejvyššímu purkrabímu, žádaje ho, aby tu věc uvedl v řádné jednání.“

Nyní hned následoval guberniální výnos z 1. února 1836, jenž požadoval dvou oprav v historickém úvodě k osnově stanov. V onom úvodě totiž stálo psáno, že císař Josef r. 1784 dvorským dekretem schválil *stanovy Společnosti*, kdežto gubernium shledalo, že ve dvorském dekretě daném 3. listopadu 1784 „o takovém schválení nic nestojí;“ potřeba druhé změny nastala tím, že císař František, o němž úvod zmiňoval se jako o živoucím, mezi tím byl zemřel. Sekretář společenský, advokát Kalina, snažil se však v podání ze dne 29. února t. r. vésti důkaz, že císař Josef II. přece schválil *stanovy společenské* jemu předložené, aspoň prý mlčky. Dvorská kommisce nad studiemi, k jejímuž řízení osnova stanov potom přišla, pozastavovala se, jak se zdá, nad tím, že v témž úvodě se tvrdilo, kterak císař Leopold dvorským dekretem daným 20. května 1790 Společnosti udělil titul

Královské české společnosti; požadovalat dne 3. června 1836, aby jí byl předložen ověřený opis dotčeného dekretu dvorského. Revidovaným stanovám dostalo se konečně žádaného schválení císařským rozhodnutím ze dne 15. dubna 1837, kteréž bylo Společnosti ohlášeno guberniálním výnosem z 15. června t. r. spolu s uložením vyšlým v dekretě dvorské kommisce nad studiemi dne 18. dubna t. r., že „v úvodě mají se opravití místa, která se neshodují s pravým sběhem věcí.“ A sice místo slov: „Císař Josef II. schválil *stanovy*,“ mělo se říci: „On osvědčil nejvyšší zalíbení z dosavadních prací Společnosti, dal jí ku pokračování v nich povzbuditi ujištěním Své nejvyšší milosti;“ a na místo: „Císař Leopold II. udělil Společnosti titul Královské společnosti,“ mělo se postaviti, že „on milostivě přijal přivlastnění prvního dílu jejích nových Pojednání.“ Po slově „daroval“ mohlo podle dekretu toliko se doložiti: „Od té doby užívá ona titulu Královské Společnosti.“

Znamenáme, že to, co úřad státní předpisoval, nebyly vlastně proměny předložených stanov, nýbrž opravy povahy historické. I přívlastek Královská byl potvrzen uvedeným způsobem, a v úředních přípisích toho se týkajících také se ho užívalo, jakož již po více nežli 40 let bylo obyčejem čím dále tím pravidelnějším. Nové *stanovy* z r. 1837 shodují se na díle se stanovami z r. 1784, ještě však více uvádějí ve formu předpisu praxis skutečnou, jaká na základě prvotných stanov této Společnosti znenáhla byla se vyvinula. Tak ku př. co se týče jazyka, §. 20. ustanovuje následovně: „Pojednání a díla, sepsaná jazykem německým, českým, latinským nebo francouzským, kteráž dojdou ke Společnosti a budou od ní uznána za hodná ku přijetí, nechť pocházejí od jejích členův anebo od spisovatelův jiných, ona dá co možná nejdříve do tisku, i odevzdá učenému obecnstvu svých německých pojednání aspoň vždy ve třech letech jeden svazek, ostatní pak jak se udá, kdykoli zásoba jejich toho dovolí.“ Ve stanovách původních nenachází se nic, co by tomuto ustanovení odpovídalo; jest v něm však formulována skutečná praxis, jakáž za posledních desítiletí u Společnosti se prováděla.*)

*) R. 1829 Společnost poprvé vydala spis v jazyku českém, totiž Staré Letopisy České. Jazykem latinským (pomineme-li starší dvojjazyčné přírodopisné rozpravy, psané dílem německy, dílem latinsky), vyšly r. 1836 poprvé u Společnosti dvě botanické rozpravy Karla Bořivoje Presla; téhož roku 1836 Společnost uveřejnila francouzské pojednání Cauchyho z oboru matematické fysiky. Ostatně do té doby byly německé rozpravy u naší Společnosti pravidlem.

Zcela nových ustanovení, kteráž by se uchylovala jak od prvních stanov tak i od předešlého obyčeje, nachází se jenom několik ve 22 paragrafech nových stanov. Dle §. 11. k řádné schůzi jest zapotřebí, aby bylo přítomno nejméně 5 řádných členů; ve skutečnosti skládaly se společenské schůzky okolo roku 1830 velmi často toliko z 5 členů, avšak toho času vyskytají se také schůzky, ve kterých byli toliko 4 nebo 3 členové; to změnilo se však k lepšímu od té doby, kdy Společnost novými volbami řádných členů dosáhla úplného počtu svého, jež také nové stanovy ustanovovaly na 18. Při volbách členů řádných dotud vždy se požadovalo, aby se daly jednohlasně; nový §. 13. ustanovuje v té stránce, že volba jest platna, když se pro ni vysloví aspoň dvě třetiny přítomných členů. Co se týká usnášení, nepraktický předpis prvotných stanov chtěl sice tomu, aby se dalo jednohlasně, avšak již ode dávna většina přítomných hlasů pokládala se za dostatečnou; nové stanovy potvrdily tuto zvyklost. Prakticky důležitou byla novota, kterou § 18. vyjadřuje těmito slovy: „Jestliže řádný člen na několik let usadí se mimo Prahu a Čechy, vstoupí do počtu členů přesporních, avšak vyhrazuje se mu znova vstoupiti mezi členy řádné, jak mile by opět bydlil v Praze.“ Až do té doby řádní členové, i když opustili Prahu a Čechy navždy, bývali až do své smrti vedeni v seznamu členů řádných; nového ustanovení stanov užila Společnost poprvé hned r. 1837, usnesli se dne 5. listopadu, že nepřítomní řádní členové Scherer a Halaška překládají se mezi členy přesporní; oba bydlili ve Vídni, onen po 30, tento po 5 let.

Hrabě František Šternberk spravoval *pokladnu* společenskou od r. 1816 až do své smrti dne 8. dubna 1830. Po jeho úmrtí uvázal se ve správu pokladny jeho strýc hrabě Kašpar Šternberk, avšak vedl ji toliko do konce toho roku. Na začátku r. 1831 byl zvolen za pokladníka Jandera, jenž potom skrze 6 let ten úřad na sobě měl; po jeho resignaci v lednu 1837 byl Seidl ustanoven za pokladníka společenského.

Jediný důchod svůj brala Společnost z každoročního vydávání *schematismu*; privilegium k tomu se vztahující bylo prostřednictvím společenského praesidenta hraběte Kolovrata r. 1830 prodlouženo na dalších deset let. Redaktorem *schematismu* v letech 1824—1828 byl professor Jan Helbling z Hirzenfeldu, dostáváje za to 100 zl. k. m. ročně; později práci redakční obstarávala praesidiální kancelář gubernia českého (kamž beztoho všichni úřadové každoročně museli zasílati zprávy k tomu náležité), berouc za to odměny 80 zl., později 160 zl. k. m.; poněvadž Společnosti zdálo se to býti mnoho, ode-

vzdala r. 1836 redakci opět Hirzenfeldovi, kterýž o ni se ucházel a chtěl se spokojiti stem zlatých. Roční vydání *schematismu* skleslo v té době s 1000 na 750 výtisků. R. 1835 Společnost ujednala s firmou Haasovskou nájemnou smlouvu na 3 léta, podle kteréž řečená firma měla *schematismus* vydávati a za to platiti Společnosti ročně 1000 zl. k. m.; výhodná tato smlouva byla však tím zmařena, že praesidium zemské nechtělo ji připustiti než toliko na jediný rok.*) Čistý výnos *schematismu* býval pokaždé menší, než kolik Společnost byla by mohla od nájemce obdržeti; zřídka kdy v této době vyšel nad 800 zl., někdy však také sklesl pod 700 zl. k. m. Pětiprocentové úroky z uložených jistin vynášely nyní již také slušnou summu, a ježto Společnost hospodařila velice spořivě, podařilo se skoro každého roku několik set zlatých uhospořiti; jenom jednou, a to r. 1836, vydalo se o 185 zlatých více, než-li bylo příjmů. Majetek pokladny společenské na konci r. 1837 činil 16.578 zl. k. m.

Prostranné *místnosti*, kteréž byly Společnosti vykázány od císaře Josefa, byly jí v této době přece odňaty. Této záležitosti, kteráž vlekla se již z období předešlého, chopilo se zemské gubernium 29. srpna 1826 způsobem novým, činíc totiž ke Společnosti otázku, zdali by namísto *místnosti* chtěla přijmouti roční peněžitou náhradu z fondu studijného. Společnost neukázala se k této transakci nakloněnou. Zatím byl jmenován nejvyšším purkrabím hrabě Karel Chotek, jenž té záležitosti dal obrat rychlý a rozhodný. Poručil v guberniální registratuře vyhledati písemnosti o tom, kterak Společnost byla od císaře Josefa schválena,**) i dovozoval z nich, že Společnost jest po-

*) Dozor ku prodeji *schematismu* v letech 1831—1835 vedl opět Millauer; když se vyjednávalo o onen pronájem, Millauer dne 6. srpna 1835 prohlásil, že nemůže při tom dozoru déle setrvati, a sice prý za příčinou „rejdův (Umtriebe) o *schematismus*, kteréž daly se v letošních schůzkách kr. Společnosti.“ Dozor ke *schematismu* přijal potom Seidl na sebe.

**) V guberniálním výnose z 1. března 1827 praví se mezi jiným: „In dem über dieses Gesuch (totiž z 10. září 1784) von dem Gubernium unterm 23. Sept. 1784 h. Orts erstatteten Berichte wurde angeführt, dass in dem Carolingebäude ohnedies ein grosser Saal, in welchem ehemals die Universitätsbibliothek aufbewahrt wurde, und mehrere daran stossende Zimmer unbenutzt leer stehen, und deshalb auf die Überlassung dieser Localitäten an die Gesellschaft ingerathen.“ Tím objasňuje se poněkud genesis dvorského dekretu z 3. listopadu 1784, uvedeného nahoře str. 38, a zároveň dovidáme se, že ve společenské síni bývala dříve knihovna Karolinská (srovnej o ní Osvětu 1882 str. 661), a že teda společenské *místnosti* 1785 až 1828 nacházely se v novější budově mezi prvním a druhým dvorem Karolina.

vinna vystěhovati se z místností jí propůjčených, jakmile universita jich potřebuje ke svým účelům; a ježto direktorat studií medicínských chtěl ty místnosti upravit k anatomickému učilišti, bylo v dotyčném výnose guberniálním z 1. března 1827 vysloveno očekávání, že Společnost nyní co nejdříve z nich se vystěhuje. Naproti tomu gubernium prohlásilo, že „nebude váhati, jestli že by Společnost si toho přála, k jejím slavným schůzím jí propůjčiti velikou síň Karolina v takové dni, kdy universita jí nepotřebuje, a k jejím obyčejným schůzkám v neděli zasedací síň senatu akademického v Karolině, kteráž ve dni nedělní vždy jest prázdna, a vyhledati jí k uschování jejích knih, skladu a spisův, též k obydlí jejího sluhu jiné přiměřené místnosti v budově Karolina; při čemž důvodně se předpokládá, že vlastenské Museum bude ochotno, přijmouti její sbírky k uschování.“

Společnost byla by se sice raději spokojila s menším obydlím v domě Millesimovském, kdyby studijný fond byl chtěl za ni platiti nájemné. Avšak musila se podrobiti vůli vyšší. V prosinci 1827 místní kommisce ustanovila pro Společnost dvě malé posluchárny při pavlači v prvním patře Karolina, z nichž jedna přiléhala k velkému sálu promočnickému; obě síně měly vyhlídku na ulici k divadlu; za přibyték sluhu společenského byla vyhlídnuata policejní strážnice, kteráž se nacházela ve přízemku této jižní strany Karolina, vedle velkých vrat k Ovocnému trhu. Dne 22. června 1828 Společnost naposledy zasedla ve veliké síni, kteráž skrze 43 léta byla její; dne 4. července t. r. byla síň vyprázdněna a potom nákladem 8636 zl. k. m. upravena k anatomickému učilišti. Na onen čas obdržela Společnost toliko jednu z dotčených dvou malých poslucháren, i užívala jí od té chvíle za skladiště svých knih. Teprva v srpnu 1829 Společnost zažádala o odevzdání druhé posluchárny, kteráž potom byla uvedena ve spojení s prvnější síní dveřmi, ježto se prolomily ve příčné zdi. Druhé této síně užívali k zasedání, avšak toliko letní dobou, poněvadž se tam netopilo; ostatně Společnost od r. 1828 mívala své schůzky v malé promočnické síni (zasedací síni senatu akademického), a to vždy v neděli nebo ve svátek, jakž bylo ustanoveno v uvedeném výnosu gubernia. Pro sluhu svého musila Společnost skrze půldruhého léta platiti přibyték soukromý, dříve než mohl se ubytovati v bývalé policejní strážnici.

Z výměny místností, ku kteréž Společnost r. 1828 musila přivoliti, posel především ten následek, že zároveň bylo jí se zbaviti *sbírek* a podržeti nadále toliko sklad spisů a knihovnu. Společnost darovala všeliké přírodniny své (spolu se spornými lasturami) vla-

stenskému Museu, a byla za tento materiální příspěvek 12. května 1828 přijata za činného člena společnosti musejní. Potom ku každé výroční schůzi společnosti musejní býval vysílán některý člen naší Společnosti jakožto její zástupce. Také starožitnosti, jež Společnost Náuk během času byla obdržela, odevzdaly se českému Museu.*)

Bylo dotčeno již výše, že přijetí *Františka Palackého* bylo nejdůležitější událostí, kterou zaznamenává dějepis Společnosti v tomto období. Historiografa později proslulého uvedli do Společnosti jeho staříctví přátelé, abbé Josef Dobrovský a hrabě František Šternberk. Dobrovský ve schůzi dne 30. dubna 1826 předložil od Palackého sestavený rukopis *Starých Letopisů Českých*, navrhuje, aby Společnost vydala to dílo svým nákladem s použitím obnosu hrabětem Františkem Šternberkem nabídnutého (viz str. 110), i aby ono pokládalo se za třetí svazek sborníka *Scriptores rerum bohemicarum*, jehož první dva svazky v latinské řeči vydány byly Dobrovským a Pelclem. Těchto letopisů českých tisklo se 750 exemplářů, i byly dotištěny počátkem r. 1829; mají titul dvojí, jeden latinský, druhý český: *Starí Letopisové Čestí od r. 1378—1527*. Palacký za tuto práci obdržel od Společnosti 500 zl. k. m. a 20 výtisků.

Dobrovský téměř současně, a to dle úmluvy učiněné mezi ním a Palackým i Františkem Šternberkem, vytasil se ve Společnosti s návrhem, aby obnovila se historická cenná otázka, kteráž r. 1804 byla rozepsána, ale zůstala tehdy bez odpovědi. Společnost přijala tento návrh dne 25. června 1826. Program Dobrovským vypracovaný omezoval podstatně někdejší cennou otázku, neboť nyní nepožadováno již posouzení veškerých pramenů dějin českých, nýbrž toliko *ocenění českých dějepisců počínaje od nejprvnějšího až do kroniky Hájkovy*. Elaboraty měly se psáti jazykem německým, a za nejlepší z nich byla ustanovena cena 50 dukátů a 250 výtisků cenného spisu. Ve lhůtě koncem prosince 1827 prošlé nedošel žádný spis konkursní, pročež bylo usneseno, vyhlásiti novou lhůtu do konce března 1829. Při konci této nové lhůty Palacký odevzdal své zodpovězení cenné

*) O odevzdávaných starožitnostech děje se zmínka toliko v *Abhandlungen* 1830 str. 16 při roce 1830. Čínský kompas tam dotčený daroval Společnosti její spoluzakladatel hrabě František J. Kinský. Když Společnost stěhovala se ze svého sálu, musila ovšem odstraniti také kamenné desky pocházející z kostela Těla Božího, kteréž nyní (1884) nacházejí se zazděny ve schodišti musejní budovy na Příkopech. Z fyzikálních apparatusů, kteréž Společnost dříve mívala, zůstaly při ní, pokud vidno, toliko Emeryův chronometr, jehož užívali členové při geodetickém vyměřování, a dvě kovová zrcadla dutá, vnitř pozlacená.

otázky; konkurenta neměl při tom žádného. Jeho spis byl zkoumán od Millauera, Kaliny a Františka Šternberka; podle přání těchto soudcův měl spisovatel některé kusy v něm zlepšiti. Když se to stalo, byla vysazená cena dne 24. ledna 1830 konkurentovi přisouzena; téhož roku vyšlo to dílo tiskem. Byl to pouhý obřad, když ve společenské schůzi 20. prosince 1829 otvírali zapečetěný lístek, aby se dověděli, jak uchazeč se jmenuje; neboť již dříve vyjednávali s Palackým o zpomenuté opravování jeho spisu konkursního, a již dne 15. března 1829 přijetí Palackého do Společnosti bylo odloženo toliko z toho důvodu, že on pracuje o zodpovězení historické cenné otázky a dlužno teda vyčkati jeho elaboratu; formální návrh ku přijetí Palackého mezi řádné členy byl přednesen Kalinou a Františkem Šternberkem v též schůzi (24. ledna 1830), ve které byla přisouzena cena kritickému dílu kandidátovu. — Tehdáž vyjednávalo se o to, aby Palacký byl ustanoven za zemského historiografa stavův českých; naše Společnost byla 5. října 1829 od výboru zemského požádána za dobré zdání, zdali při tom zasluhuje přednost František Palacký nebo Josef Horký anebo někdo jiný; Společnost usnesla se 8. listopadu t. r., odpovědět k této otázce tolik, že Palackému v každém ohledu sluší dáti přednost.*)

Dne 3. března 1833 Společnost usnesla se, k nastávající slavnosti svého padesátiletého jubilea vypsati *cennou úlohu z odboru fysikalno-mathematického*. V této cenné úloze, datované 25. dubna t. r. a vyhlášené německy i latinsky, bylo požadováno, „aby buďto se dokázalo způsobem zcela přesným, že není lze zavřítým výrazem vyjádřiti hodnotu neznámé v úplné písmenové rovnici, ježto přesahuje čtvrtý stupeň; anebo aby naopak nějaká taková formule byla udána, nebo aspoň její možnost dokázána.“ Za cenu bylo ustanoveno 50 dukátů a 250 výtisků spisu cenou obdařeného; elaboraty měly se psáti jazykem německým, latinským, francouzským anebo italským, a měly se zaslati před koncem srpna 1834. Výsledek tohoto konkursu, ohlášený od Společnosti dne 5. července 1835, nebyl uspokojivý. Došlo patero spisů konkursních, ze kterýchž poměrně nejlepší snažil se toliko dokázati, že již při všeobecných rovnicích pátého stupně jest nemožno, vyjádřiti kořen zavřitou formulí algebraickou. Teda cena nebyla nikomu přisouzena.

*) Titul česko-stavovského historiografa obdržel Palacký teprva císařským rozhodnutím 24. listopadu 1838; avšak již přepis, daný 16. března 1837 od nejvyššího purkrabího Chotka k naší Společnosti, mluví o „stavovském historiografovi Palackém.“

S Palackým zavítala větší čilost zejména do *třídy historické*. Hrabě Kašpar Šternberk, jsa k tomu ponuknut Palackým, vybědnl dne 19. května 1835 Společnost Náuk, aby obrátila se k nejvyššímu purkrabímu s prosbou, by on vymohl u stavův peněžitou podporu na opisování pramenů historie české, ježto se nacházejí ve Vatikáně. Následkem toho kroku bylo k tomuto účelu složeno 1000 zl. k. m., při čemž stavové čeští účastnili se 600 zl., a české Museum i naše Společnost přispěly po 200 zl. Když potom rakouský vyslanec u dvora papežského, hrabě Rudolf Lützw, udělil radu, že by některý znalec z Prahy měl za tím účelem odebrati se do Říma, tu Palacký s onou podporou podnikl r. 1837 svou známou cestu do Itálie, kteráž vydařila se českému dějepisectví na veliký prospěch.

Také v Čechách pečovala Společnost o opisování důležitých pramenů historických, jmenovitě takových, kterých byl na snadě jediný exemplář. Hrabě František Thun ze své knihovny Děčínské půjčil Společnosti Pelclovu snůšku *Commercia litteraria virorum Bohemiae eruditorum*, kterouž potom v letech 1836 a 1837 Karel J. Erben v Praze opsál. Historické dílo Pavla Skály ze Zhoře vypůjčila si Společnost r. 1834 z Duchcova, i dala z něho opisovati ty částky, které se týkají zemí českých. K návrhu Janderovu vynasnažovala se také Společnost od r. 1834, aby si opatřila opis knih fundačních (*Libri erectionum*) z doby předhusitské, kteréž nacházejí se v archivě kapituly Pražské; avšak pro rozmanité překážky dospěl tento úmysl k částečnému uskutečnění teprva po r. 1840. — Josef svobodný pán Hormayer, jenž r. 1826 byl zvolen za čestného člena, opatřil naší Společnosti ze Mnichova opisy některých pramenů dějepisných. Společnost činila také všecka náležitá opatření, aby přímo ze říšského archivu Mnichovského dostala opisy chovaných tam listin Karla IV. a Václava IV., ale nezdařilo se jí to.

Společenská *Pojednání* vydávala se za této doby ve stejném formátě osmerkovém a vůbec tímž způsobem,*) jako v období předešlém. Není zřejmo, proč aktové svazky v letech 1825—1837 ob-

*) Každé pojednání totiž vyšlo o sobě ve 300 výtisků na papíře tiskacím a ve 200 výtisků na papíře psacím; prvéjší všechny byly určeny pro spisovatele, z poslednějších dostával 50 výtisků. Ostatních 150 výtisků podržela si Společnost, a spojila potom několik takových pojednání v jeden aktový svazek. — Chtěl-li spisovatel svoje pojednání někomu připsati, bylo mu volno učiniti to ve výtiscích pro něho ustanovených; avšak do aktových svazků nepojímala se žádná taková dedikace. To v zasedacím protokole z 22. ledna 1828 předpisuje se k zachování „dle dosavadní zvyklosti.“

držely své vlastní číslování I—V se přídavkem *Nové řady*. Již v únoru 1826 bylo natištěno rozprav do prvního svazku s dostatek, scházely jenom životopisy zemřelých členů a zpráva o nejnovější činnosti i o stavu Společnosti; prošel celý rok, nežli se našel člen (Bolzano), jenž byl ochoten napsati tu zprávu, a trvalo to opět rok, totiž až do jara 1828, nežli mohl se rozepisati tento I. svazek, na němž jest letopočet 1827. Svazek II., do něhož současné děje Společnosti napsal opět Bolzano, vyšel v prosinci 1830. Ke III. svazku aktovému nabídl se Millauer již v listopadě 1830, že vypíše děje z protokolů zasedacích; avšak nedospěl k tomu a byl o to ještě v červnu 1833 od sekretáře Kaliny nadarmo upomínán. Potom Kalina sám napsal děje; avšak Millauer dělal výtky jeho spisu, a když nikdo nechtěl na se vzítí navržené přepracování jeho, byl odložen na stranu, a III. svazek vyšel ještě v letních měsících 1833 bez obvyklých dějů. Také později opakovaly se podobné nesnáze a opožďování. Palacký nabídl se v říjnu 1833, že napíše děje společenské do budoucího svazku; ale ještě v lednu 1837 sekretář Kalina opětoval své popohánky toho se týkající. Když Palacký v březnu 1837 chystal se na svou cestu Římskou, byl hotov teprva s jednou částkou svého úkolu, ostatek pak musel obstarati Kalina. Poněvadž zatím tištěných rozprav velmi se nahromadilo, vyšly potom r. 1837 dva svazky najednou na světlo, svazek IV. s obvyklým dějepisem Společnosti, a svazek V. bez takové součástky. Svazek IV. byl od Společnosti dedikován císaři Ferdinandovi, k čemuž bylo uděleno císařské svolení kabinetským listem ze dne 14. února 1837; dotyčná žádost, jakož i spis dedikační dovolávaly se toho, že Společnost vždy zachovávala ten pěkný obyčej, uctivě přivlastňujíc aktový svazek mocnářovi po jeho na trůn dosednutí a slavném korunování za krále českého. Výtisky každého svazku rozdávaly se členům řádným, jakož i také mnohým členům ostatních kategorií; počet vědeckých ústavů domácích i zahraničních, s nimiž Společnost znenáhla vstupovala ve výměnu spisů, rozmnožil se v tomto období značně.

Kromě aktových svazků Společnost v těchto letech vydala ještě tři díla, totiž dva spisy Palackého již zmíněné, a Cauchyho francouzské pojednání o rozptylování světla; tato rozprava vyšla ve formátě quartovém, aby se tam směstnaly delší formule matematické.

Tři jiné publikace, ku kterým daly se přípravy, nemohly v této době dojíti k uskutečnění. Již r. 1835 dala Společnost k žádosti Palackého zhotoviti lithografické snímky dvou nejstarších rukopisův

literatury české, totiž Libušina Soudu a evangelia sv. Jana; dílo, ku kterému Palacký těchto snímků potřeboval, přivedl k místu on společně se Šafaříkem teprva r. 1840. — Hanka r. 1831 odevzdal Společnosti staročeský text Dalimilovy kroniky a zároveň její německé spracování ve verších z r. 1389; Společnost chtěla každý text vydati zvláště; avšak úřad censurní váhal a dne 16. listopadu 1833 žádal za vyjádření „o pohnutkách toho vydání a o jeho literárné hodnotě, jakož i o pozastávkách, kteréž někteří spisovatelé přednesli proti politickému směru kroniky Dalimilovy.“ Palacký sepsal sice požadované vyjádření s náležitým důkladem (1. prosince t. r.), ale nemělo žádoucího úspěchu, až oba rukopisy dne 9. března 1838 od Pražského úřadu k revidování knih vrátily se s tím vyřízením, že u dvorského úřadu policejního a censurního „dosud zavládají ty pohnutky, které r. 1825 způsobily, že byl odepřen tisk“ též kroniky. — Všehrdovo dílo O právních a soudech země České bylo r. 1835 Hankou podáno Společnosti k vydání; censura rozhodla o něm teprva za několik let.

Vědecké práce v odboru historickém

1825—1837.

Od *Josefa Dobrovského* přinesly aktové svazky v těchto letech jeho poslední příspěvek. Jest to *Moravská legenda o Cyrillovi a Metodovi*, dle rukopisů vydaná, s jinými legendami srovnaná a vysvětlená (1826 Abh. 1827 str. 124). Tato stat podává výtečným způsobem to, co nápis připovídá, a co nejprospěšněji svědčí o kritickém mistrovství původce svého.

Františkem Palackým vydání *Starší Letopisové Čestí* (Scriptorum rerum Bohemicarum tomus III., 8° 524) jsou sbírka kronikářských záznamek, sepsaných jazykem českým od spisovatelů nepovědomých; Palacký v tomto díle sestavil 17 rukopisů a uvedl je do pořádku chronologického. Sáhajíce od r. 1378 do r. 1527, jsou jedním z nejdůležitějších pramenův dějin českých oné doby. — Palackého cenou poctěný spis *Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber* (1830, 8° str. 308) jest ve svém způsobu dílo v pravdě klassické, nejzdařilejší plod cen od naší Společnosti vypsáných, a zároveň jediný z věškerých spisů obdařených od ní cenami, který také ještě nyní po půl století rovněž tak slouží vědecké potřebě a vysoko se cení, jako v čas svého vzniku. Toliko některé rukopisy, ježto od té doby na jevo vyšly, vzbuzují přání, aby zde onde něco se pozměnilo.

Antonín Boček podal do našich Pojednání stať o *Moravě za krále Rudolfa I.* (1835 Abh. 1837, IV. svazek str. 103). Nelze popírat, že pětiletí 1278—1283 nabylo zde nového a podstatného objasnění; pohříchu však spisovatel přiváděl ke svým míněním dílem také takové doklady, kteréž on ve způsobě citátů z nikde nebylé kroniky Zabrdovické, kroniky Velehradské atd., jak se zdá, k tomuto účelu sám si udělal; tím, jakož i jinými podvrženinami, kterými Boček mínil obohatiti svůj Codex diplomaticus Moraviae, dovedl sice klamati své vrstevníky, avšak u následujícího pokolení, které poznalo jejich podvrženost, vzbudil toliko odůvodněnou nedůvěru naproti všemu, co v jeho publikacích nemohlo dosud býti ověřeno jinými badateli.

Professor matematiky *Josef L. Jandera* podal do Pojednání stať o *Miletíně* v Čechách (1830 Abh. 1830 str. 128); jest to historická monografie na onen čas dobrá a důkladná o jmenovaném městě, jakož i soujmeném panství.

Horlivý archaeolog *Matěj Kalina z Jäthensteina* psal v této době svou nejdůležitější rozpravu archaeologickou, ježto se týká pohanských obětíšť, hrobů a starožitností v Čechách (*Böhmens heidnische Opferplätze, Gräber und Alterthümer*, 1836 Abh. V. str. 252 se 35 kamenopisnými tabulkami). Předhistorické starožitnosti, vykopané na 85 místech v Čechách, popisuje spisovatel odděleně dle jejich nalezišť; kromě toho způsobem srovnávacím rozebírá několikero druhů starožitností, a v úvodě podává dějepis archaeologie v Čechách. Kalinovy vývody, tu kdež popsané starožitnosti chce uvést ve spojitost s dosvědčenými dějinami a jmenovitě dokázati se snaží, že Slované přebývali v Čechách od nepaměti, jsou sice málo spolehlivé a dílem doprosta neobstojí; avšak popisy samé vždy podrží svou hodnotu v archaeologii české. — Kromě toho aktový svazek r. 1827 přinesl třetí sešit Kalinových zpráv o českých spisovatelích a učencích (str. 60).

František Kurz, řeholní kanovník a farář ve Sv. Floriáně, napsal pro naši Společnost dobrou studii na základě pramenův, kteráž objasňuje *Osudy vojska Pasovského* v Čechách až do jeho rozpuštění r. 1611 (1831 Abh. 1833 str. 123). Přitištěno jest k té stati 10 listin v plném znění.

Od *Maximiliana Millauera* nacházíme v Pojednáních této doby čtyři příspěvky, kteréž vesměs mají značnou hodnotu. V diplomaticko-historických statích o *Janu Žižkovi* (1824 Abh. 1827 str. 60) rozebírá se několikero zajímavých otázek, kteréž naskytají se v dějinách slavného vůdce Táborův; ku konci jsou otištěny čtyři listy Žižkovy v české řeči. — Nejobjemnější spis Millauerův zabývá se *řádem ně-*

meckých rytířů v Čechách (1832 Abh. 1833 str. 208). Spisovatel vypráví na základě pramenův o příchodě a rozšíření řádu německého v Čechách, jeho statecích, komendách a farách, jakož i o nehodách, kteréž přiměly ten řád, aby v letech 1400—1420 odcházel ze země; 36 listin z let 1217—1534 jest na konci otištěno. Jest to práce důkladná a záslužná; poněkud jest jí na ujmu toliko to, že spisovatel nad potřebu a slušnost zabývá se nekritickými skribenty, kteréhožto obyčeje svého Millauer nedovedl se zbavit ani tu, kdež nasbíral spolehlivých pramenů původních s dostatek. — Stať o *hrobcích a náhrobcích zeměpánů Českých* (1830 Abh. 130 str. 90) jest užitečná snůška všech přístupných zvěstí o tom, kde panovníci Čeští od časů nejstarších až do konce 18. století byli pochováváni. — Millauerova stať o *kostele Bohnickém* (1830 Abh. 1830 str. 15) obsahuje toliko popis a vysvětlení vzácné autentiky z r. 1158, kteráž našla se v oltáři jmenovaného kostela, a jejíž lithografický snímek jest připojen.

Děje Společnosti v letech

1838—1866.

Dr. Matěj Kalina z Jäthensteina ku konci r. 1839 za příčinou pokročilého věku složil se sebe sekretářství. Potom byl k tomu důležitému čestnému úřadu zvolen *František Palacký*,*) jenž v něj nastoupil o novém roce 1840. Již neunavnou činností Kalinovou utvářil se úřad sekretářský ve hlavní hybadlo Společnosti, ježto její společnou činnost udržovalo v chodě. Ještě více tomu tak bylo za jeho nástupce. Palacký byl nejlepší sekretář ze všech, jež kdy Společnost měla. Ve běžnou registraturu uvedl pořádek nový, tou měrou vzorný, že bychom takový spíše očekávali od zkušeného úředníka, nežli od učence. Byl to muž odhodlané iniciativy, se kterouž spojoval obezřetný takt i vytrvalost neúmornou. Těmito vlastnostmi podařilo se novému sekretářovi, aby společenské činnosti dodal nové půvabnější tvárnosti, širšího objemu a větší rozmanitosti, čili — jakž poněkud hyperbolicky vyjádřil se jeho šlechetný ctitel Bolzano — aby v mrtvolu vdechl opět dech života.**)

Nový sekretář přinesl do schůze dne 8. března 1840 odůvodněný návrh, jenž čelil *k oživení vědecké činnosti ve Společnosti*; prostředky k tomu shledával v tom, když by přivoláni byli k dílu četní mladší učenci, a když by Společnost rozdělila se v několikero odborů neboli sekcí, jejichž schůzky by se věnovaly vědeckým přednáškám. Až do té chvíle společenský život spočíval téměř výhradně na členech řádných, jejichž počet byl obmezen a mezi nimiž skoro vždy někteří zanedbávali Společnost buď pro svoje stáří aneb z jiných příčin. Ve

stanovách z r. 1784 pomýšleno sice na to, aby členové mimořádní účastnili se vědeckých přednášek, avšak skutkem nikdy k tomu nedošlo, a přednášky samy přestaly již před rokem 1789. Nyní po návrzích Palackého mělo býti jinak.

Návrh nejprve koloval mezi řádnými členy, aby se o něm vyjádřili; čtrnáctero členů, každý zvlášť, napsali svoje mínění (toliko od Mikana nic se nenachází), při čemž skoro všichni schvalovali celkem návrhy Palackého, zároveň však v několika jednotlivostech přáli sobě některých změn. Bolzano přijal Palackého návrhy nejradostněji, vyjadřuje se o nich s nadšením; v opačné krajnosti ukázal se Jandera, kterýž ve své nedůvěře nemohl sobě představití, kterak by navrhované schůzky vědeckých odborů mohly přetrvati čtvrt leta. Po dokonaném oběhu Palacký sestavil přehledně jeho výsledky i přistoupil k několika změnám, ježto byly ponavrhovány od většiny členův.

Tímto způsobem v řádné schůzi 5. dubna 1840 snadno docílilo se sjednocení, a navržené reformy byly usnešením přijaty. Následkem toho Společnost dělila se ve *čtyři odbory*, a sice v odbor mathematický, přírodovědecký, historický a česko-filologický.*) Ježto při obmezeném počtu řádných členů jednotlivé odbory a jejich schůzky byly by vypadly tuze malé, navrhoval Palacký prvotně, aby ke schůzkám odborovým zváni bývali netoliko členové Společnosti, nýbrž také jiní v Praze přebývající učenci jakožto hosté, i aby Společnost později ty z nich, kteří by se ukázali nejčinnějšími a nejzdatnějšími, jmenovala mimořádnými členy; v této stránce Palacký přistoupil k mínění většiny kollegův, kterýmž z ohledů na tehdejšího policejního ducha nezdálo se býti záhodno, aby hosté byli připouštěni do schůzek odborových; i zůstáno na tom, že mimořádní členové mají býti zvoleni ve větším počtu, aby odbory se sesílily. Též rozhodnuto, aby vědecké schůzky odborův, do kterýchž budou míti přístup členové všech ka-

*) V původním přednesení Palackého daném 8. března, jehož návrhy doslovně se opakovaly v oběžném archu z 12. března, neurčují se ni počet ni jména odborův, jež se měly utvořiti; při oběhu vyskytly se o této stránce návrhy několikere, jeden od druhého odchylné; Šafařík ve svém zdání 25. března navrhoval, nespíš v dorozumění se svým důvěrným přítelem Palackým, čtyři odbory, totiž mathematicko-fyzikální, přírodopisný, historický a česko-filologický. Palacký ve svém přednesení, připraveném k řádné schůzi 5. dubna, podržel číslo čtyři, a pojmenoval odbory jak následuje: a) K mathematice čisté a upotřebené (astronomii, mechanice, fysice atd.), b) ku přírodovědě, chemii, zoologii, botanice, mineralogii, geologii atd., c) k historii české a jejím vědám pomocným, a d) k česko-slovanské filologii. Názvy odborův dne 5. dubna usnešené zněly tak, jak uvedeno v textě.

*) Palackého volba za sekretáře dala se v řádné schůzi 1. prosince 1839; Palacký obdržel 8 hlasů, Jandera a Zippe po jednom hlase. Přítomni byli: Seidl, Kalina, Krombholz, Jungmann, Šafařík, Hanka, Palacký, Hessler, Kulik, Zippe.

***) Tento výrok Bolzanův zaznamenal Josef Jireček ve Světozoru 1876 str. 321.

tegorií, dály se v sni společenské, a sice aby střídavě každý týden jeden odbor se shromáždil. Jest patrné, že tato reforma zahrnovala v sobě další vývoj společenských stanov teprva přede třemi roky potvrzených, kteréž v §. 2. znají rozdělení toliko ve dvě hlavní třídy, fysikálno-mathematickou a historickou; nyní rozštěpila se každá třída ve dva odbory, kteréž dokonale vstupovaly na místo tříd. K otázce, zdali taková reforma může se zavésti bez úředního schválení, bylo od Společnosti skoro jednomyslně potakáno.*)

V řádné schůzi dne 3. května 1840 řádní členové rozřídováli se ve čtyři nové odbory; přihlásili se anebo byli vřaděni k mathematickému odboru Bolzano, Bittner, Jandera, Kulik, Seidl a Hessler; ku přírodovědeckému odboru Krombholz, Kulik, Zippe, Mikan, Jan Presl, Karel Presl, Hessler; k historickému odboru Kalina, Millauer, Jandera, Palacký, Jungmann, Hanka, Šafařík a Spirk, jenž měl býti teprva přijat; k odboru česko-filologickému Palacký, Jungmann, Jan Presl, Hanka a Šafařík. Jakož zde některá jména přicházejí ve dvou odborech, tak dalo se potom skutečně ve vědeckých schůzkách, že někteří členové řádní i také mimořádní přicházeli do schůzek netoliko jednoho odboru, nýbrž i dvou nebo tří odborův. V též schůzi 3. května byli jmenováni také prozatímní jednatelé odborův, a sice Kulik pro odbor mathematický, Zippe pro přírodovědecký, Palacký pro historický, a Šafařík pro odbor česko-filologický. V témž měsíci ustavily se odbory ve zvláštních schůzkách, při čemž jmenovaní prozatímní jednatelé byli za definitivně přijati; výjimka stala se toliko v odboru přírodovědeckém, kdež na místo Zippa zvolen byl Jan Presl za jednatele. V týchž prvních schůzkách odborových byli navrhováni mimořádní členové, o čemž potom podaly se zprávy v řádných schůzkách

*) O tom skutku dovidáme se z hádky, která ku konci r. 1840 vedla se písemně mezi Janderou a Palackým. Jandera dělal dne 8. prosince výtky naproti zprávě o reorganisaci Společnosti, kterou sekretář Palacký napsal pro nový aktový svazek; Jandera při tom polemisoval také ještě dodatečně proti novému zřízení. Psal mezi jiným takto: „Leicht möglich, dass durch diese Einrichtung selbst die Existenz der Gesellschaft d. W. in Frage gestellt werden könnte. Deshalb warnte Unterfertiger in der Sitzung der Gesellschaft mündlich, und thut es dermal schriftlich, und rath ausdrücklich, sich zu einer solchen Einrichtung die Genehmigung der höchsten Regierung zu erwirken.“ Palacký odvětil k tomu v okrajové poznámce: „Dies war in der Sitzung vom 5. April zur Sprache gekommen, und die Nothwendigkeit solcher Maassregel mit 9 gegen 1 verneint worden.“ — Ve schůzi dne 5. dubna 1840, kteráž měla tak veliký výsledek, byli přítomni: Jungmann, Kalina, Hanka, Jan Presl, Šafařík, Seidl, Kulik, Hessler, Zippe, Palacký.

celé Společnosti. Tím způsobem v řádné schůzi dne 28. června 1840 bylo přijato 12 nových *členů mimořádných*, totiž Kristian Doppler, Karel Kreil, J. G. Sommer, professor Antonín Dittrich, František Ladislav Čelakovský, Václav A. Svoboda, Jan Koubek, Karel Balling, Josef Köhler, Karel Amerling, August Corda a Gustav Wolf. Po prázdninách dne 11. října konala se mimořádná schůze, ku kteréž byli pozváni kromě řádných členův také členové mimořádní; tu se ustanovilo, aby odbory scházely se v každý čtvrtek o 4. hodině, a zároveň jakým pořadem mají se střídati; prvá schůze vědecká konána byla potom dne 15. října 1840 odborem historickým. Onano ze dvou síní společenských v Karolíně, která sousedila s velkým sálem promočním, zřídila se za sňi zasedací. Od té doby v této zasedací síni konaly se také všechny řádné schůze Společnosti, kteréž zůstaly vyhrazeny poradám administrativním a jako před tím tak i potom dály se s výjimkou letních prázdnin každý měsíc. Podle dalšího usnešení ze dne 5. dubna 1840 v dotčené síni zasedací zřídila se *čítárna*, kteráž v pět všedních dní vždy po dvě hodiny byla přístupna všem členům Společnosti. Byly v ní vyloženy nové knihy a časopisy, kteréž Společnost dostala výměnou od jiných vědeckých ústavů anebo odebírala od knihkupce pro svou knihovnu; tím přestala potřeba, aby vědecké časopisy, na které Společnost předplácela, mezi členy kolovaly. K žádosti naší Společnosti výbor českého Musea dne 28. března 1841 povolil, aby všeliké pro knihovnu musejní určené novinky odevzdávaly se této čítárně a v ní po 14 dní bývaly vyloženy. Nový člen Společnosti Spirk uvázal se v řízení čítárny, kteráž v tom způsobu trvala asi 5 let.*)

Se založením zvláštního odboru česko-slovanské filologie otevřel se také *jazyku českému* přístup do Společnosti aspoň potud, že při vědeckých přednáškách v tomto odboru skoro vesměs užívalo se této řeči, a české přednášky dílem také se tiskly v aktových svazcích. Národní jazyk český nyní byl již netoliko předmětem vědeckého badání, jako za času Dobrovského, nýbrž také prostředkem vědeckého sdělování. Ve snaze ku povznesení češtiny byla Společnost povzbuzena také od svého předsedy, vlasteneckého hraběte Kolovrata.**)

*) Podrobný řád čítárny, kteráž se měla otevřít, ujednáán byl 11. října 1840. Dne 1. června 1845 sekretář upozorňoval „na příliš slabou návštěvu čítárny“; o tom chtěli v následujícím podzímku naříditi, čeho by bylo třeba, ale od té doby není ve společenském archivu o čítárně již zmínky žádné.

**) Sekretář Palacký zapsal o tom do denníka Společnosti k 11. říjnu 1840 jak následuje: „Bei der Anwesenheit des Präsidenten der Gesellschaft, Sr. Ex-

Protokoly schůzek odborových přicházely potom do tisku a připojovaly se k aktovým svazkům. Dílem bývá v nich toliko poznamenán předmět, kterého týkala se přednáška nebo čtení, dílem bývá obsah přednášky stručně nebo i obšírně podán. Až do r. 1850 psaly se protokoly jen jazykem německým, i také v odboru česko-filologickém. Pro širší publikum psával sekretář obyčejně čtvrtletně zprávu o proměnách, jež se udály ve Společnosti, jakož i o vědecké činnosti jejích odborů; tato zpráva vycházela vždy v úředních novinách Prager Zeitung, a sice k nařízení nejvyššího purkrabího hr. Chotka na prvním místě mezi domácími zvěstmi politickými, a bývala také pravidelně otiskována v úředních Vídeňských novinách. Naproti tomu za jednatelství Palackého přestalo zavedené Kalinou posílání zvláštní výroční zprávy praesidentovi hraběti Kolovratovi.

Jelikož popsanou reformou Společnosti také práce sekretářské znamenitě se rozmnožily, bylo k návrhu Palackého zároveň usnešeno, aby byl přijat aktuar. Ustanoven k tomu místu 31. května 1840 tehdejší akcesista magistrátský Jan Vidimský za 120 zl. ročního platu; když ten v letě 1841 přijal úřední místo ve venkovském městě, stal se jeho nástupcem Karel Jaromír Erben, tehdejší konceptní praktikant při úřadě fiskálním. Aktuarovi mezi jiným náleželo, aby pod dohlídkou sekretářovou spisoval protokoly o řádných schůzích. Erben zůstal aktuarem až do června 1850, načež to místo zase zrušili.

Společenský stroj, tak jakž byl r. 1840 z ponuky Palackého zřízen, účinkoval dosti pravidelně. Schůzky odborové přivedly do Společnosti zvýšenou čílost vědeckou. Předepsaná schůzka jednoho každého odboru nepřicházela sice pokaždé ve čtyřech nedělích k místu, avšak vědecká shromáždění tato přece nikdy již nepřestala. Příležitostně uváděly se také změny do zřízení odborův. Když byl Kulík odstoupil z jednatelství v odboru mathematickém, bylo ve společenské schůzi 28. listopadu 1841 usnešeno, aby odbor mathematický trval dále, i aby se nově zřídil pátý odbor k filosofii a k filologii klassické; ve správu obou těch odborův uvázal se Bolzano, a schůzky jejich střídaly se vespolek tím způsobem, že každý z těchto dvou odborů

cellenz des Ministers Grafen von Kolowrat, in Prag, wurde demselben von einer Deputation der Ges., bestehend aus dem gegenwärtigen H. Director Joseph Jungmann, dem vorigen Secretär H. Ritter Kalina, und dem gegenwärtigen Secretär, Namens der Gesellschaft die Aufwartung gemacht; bei welcher Gelegenheit Se. Excellenz der Gesellschaft insbesondere die Pflege der böhmischen Sprache und Literatur anempfahl. — In der ordentlichen Sitzung am 1. November wurde den Mitgliedern darüber Bericht erstattet.“

přišel na střídou po osmi nedělích, kdežto každý z ostatních tří odborů scházival se po čtyřech nedělích. Usnešením řádné schůze 5. října 1845 zavedena byla ta proměna, že odbory mathematický a filosofický splynuly v jedno, tak že potom byly zase toliko čtyry odbory, totiž jeden k mathematice čisté a k filosofii, jeden k dějepisu, jeden k vědám přírodním a jeden k filologii slovanské.

Půl pátá roku podržel Palacký sekretariat, v němž tolik důležitého vykonal; složil jej 9. června 1844 za příčinou nemoci ve své rodině. Ve schůzi dne 7. července t. r. byl mu zvolen za nástupce *František Exner*, teprva od r. 1842 řádný člen Společnosti. *) Exner ujal správu 18. července t. r., ale již po roce, v srpnu měsíci 1845, byl na neurčitý čas povolán do Vídně, aby se tam účastnil porad o zamýšlené tehdejší reformě školstva rakouského. Tím sekretariat dostal se v prozatímnost, která trvala několik let; nevýhodnost toho stavu byla patrna, zvláště srovnal-li se s předešlou správou Palackého. Exner sice listem daným ve Vídni 10. listopadu 1845 dal na jevo, že by byl ochoten, sekretářství se sebe složit; avšak o jeho nabídnutí ani se nejednalo, a prozatím konal mnohé práce sekretářské ještě pořád Palacký. Když tento na jaře 1846 strojí se z Prahy na delší čas odejít, byl 5. dubna t. r. *Karel Kreil* zvolen za náměstného sekretáře. V letních měsících tohoto a následujících roků Kreil podnikal vědecké cesty po Čechách jakož i po jiných zemích západního Rakouska, při čemž býval v sekretářství zastupován nejvíce Kristianem Dopplerem, někdy však také ještě Palackým; leckteré práce, jež za předešlých let konával sekretář, přikázaly se nyní aktuarovi. Dne 3. října 1847 Doppler jakožto náhradník náměstka sekretářova odevzdal správu stálému sekretáři Exnerovi, jenž zatím byl se z Vídně navrátil; po 6 měsících však Exner opět byl volán do Vídně, následkem čehož na jaře 1848 Kreil opět zastával sekretářství. V následujících potom letních měsících měl ho zastupovati František Zippe, ten však pro nastalé nepokoje nepřišel k žádné činnosti. Když pak

*) V této schůzi bylo přítomno 10 členů: Hanka, Jandera, Palacký, Zippe, Jan Presl, Karel Presl, Šafařík, Spirk, Exner, Doppler. Při první volbě Exner dostal 5, při druhé 8 hlasů. — *František Exner*, rozený ve Vídni 28. září 1802, od r. 1832 professor filosofie na universitě Pražské, byl povolán r. 1845 do Vídně k poradám o reformě rakouského řádu studií, kterážto reforma později podle jeho návrhu byla uvedena ve skutek ministrem vyučování hrabětem Lvem Thunem. Exner skončil v Padově 21. června 1853. Jemu děkuje herbartismus za svoje uvedení do Čech a do jiných zemí rakouských.

Exner jakožto ministerský rada trvale usadil se ve Vídni, byl konečně 2. května 1849 Kreil ustanoven za stálého sekretáře.

Obrátíme se nyní k důležitějším změnám, jež v letech 1838 až 1849 udály se ve složení Společnosti.

Počet *členů čestných* vzrostl toho času na 14.*) Jelikož někteří z nich počasně bydlívali v Praze, bylo ve shodě s jedním předpisem obnovených stanov dne 6. října 1844 usnešeno, aby čestní členové v Praze přítomní vždy bývali zváni jak k řádným schůzím společenským tak i ke shromážděním odborovým. Avšak již žádný hrabě Šternberk nenalezl se mezi nimi. Byla to řídkost, když někdy ten nebo onen čestný člen přišel do schůze, ku př. 1845 hrabě Lev Thun a Jan Parish svobodný pán ze Žamberka.

Ze starších *řádých členů* Společnost ztratila v těch letech mnohé, jednak smrtí, jednak přestěhováním do jiné země; v poslednějším případě řádní členové dle stanov stávali se přespolními. Tím způsobem Adolf Pleischl a Josef Knoll vystoupili ze řady členů řádných, byvše oba r. 1838 povoláni do Vídně. Z též příčiny František Zippe rozloučil se se Společností dne 3. října 1849. — Smrtí sešli:

Hrabě Kašpar Šternberk † 20. prosince 1838 v 78. roce věku.

Jan Millauer † 14. června 1840. Oddanost ke Společnosti, kterou jsme dříve při něm postřehovali, pohřešovala se za posledních let. Se zřením k tomu, že Millauer „již po léta ve schůzi se neukázal,“ bylo ve společenské schůzi 4. června 1838 na tom zůstano, aby on

*) Josef svobodný pán Hammer-Purgstall, později od r. 1847 první praesident nově založené císařské Akademie Věd ve Vídni, jenž k návrhu Palackého a Kaliny 9. července 1843 byl zvolen za čestného člena, nařikal v poděkovacím listě daném ve Vídni 1. srpna 1843 jak následuje: „Sieben Jahre sind auch verflossen, seitdem hier die Verhandlung wegen der Errichtung einer Akademie der Wissenschaften, deren Wien als eine Ausnahme aller anderen Hauptstädte Europa's bisher so schmähhlich entbehrt, im Geschäftszuge aufgehallen ist. Während Böhmen, Ungarn und Italien in der Entwicklung geistiger Ausbildung durch ihre wissenschaftlichen Gesellschaften rühmlichst wetteifern, ist ein solcher Mittelpunkt geistiger Thätigkeit den österreichischen Ländern deutscher Zunge bisher noch nicht gewährt. Die beiden Bände der neuen Folge der Abhandlungen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, sowie der eben erschienene und mir als Ehrenmitgliede zugesandte I. Band der Denkschriften des lombardischen Institutes sind ein ebenso ehrenvolles Denkmal der böhmischen und italienischen Gelehrten, als ein schneidender Vorwurf, nicht für die Gelehrten Wiens, welche seit solange nach einem solchen Mittelpunkte ihrer zerstreuten Kräfte begehren, sondern für die Machthaber, welche demselben bisher hemmend entgegenreten.“

sice dle předpisu §. 19. nových stanov nebyl vylučován ze Společnosti, ale aby se mu také nedávalo vědět o jednáních a schůzkách společenských. Již v prvotných stanovách od roku 1784 bylo ustanoveno, že řádný člen, který by čtyři po sobě následující schůzky zanedbal bez dostatečné omluvy, pozbývá svých práv ve Společnosti; bylo to nyní po 54 letech poprvé, že Společnost aspoň částečně užila tohoto předpisu.

Michal Seidl † 25. ledna 1842.

Vincenc Krombholz † 1. listopadu 1843.

Adam Bittner † 3. září 1844.

Jan Mikan † 28. prosince 1844.

Josef Jungmann † 14. listopadu 1847.

Matěj Kalina z Jäthensteina † 6. ledna 1848.

Bernard Bolzano † 18. prosince 1848. Bolzano trávil letní čas nejvíce v Těchobuzi u Pacova; z té příčiny roku 1841 žádal opětovně, aby Společnost propustila ho z počtu členů řádných, prohlášeje se býti ochoten, každou službu, kterou by dovedl Společnosti vykonati jakožto člen řádný, od srdce rád konati, i kdyby byl jejím členem mimořádným anebo docela žádným; jakž svědčí zasedací protokol ze dne 31. října 1841, „Společnost nemohla přednesenými důvody pocítiti se pohnutou, aby svého nejstaršího vysoce zasloužilého člena vypustila ze seznamu členů řádných“, a Bolzano pak věnoval i dale jak přítomen tak i nepřítomen Společnosti své výtečné síly až do smrti.)*

Jan Svatopluk Presl † 6. dubna 1849.

Počet řádných členů nově přijímaných jest tím větší, poněvadž kromě právě jmenovaných také někteří z nově zvolených odcházeli zase již v těchto letech, a Společnost se vynasnažovala, aby ustanovený nejvyšší počet 18 zůstával plný. Za řádné členy byli zvoleni:

Pavel Josef Šafařík 1. července 1838; k volbě byl tento slavný slavista ponavržen Palackým a Kalinou.**)

*) Naše Společnost má plastické poprsí Bolzanovo, kteréž dle protokolu ze 4. dubna 1849 daroval jí rada soudu zemského Bedřich Kirschbaum.

***) P. J. Šafařík, skladatel Slovaných Starožitností, narodil se 13. května 1795 v Kobeljárově (Fekete Patak) v Gemerské stolici na uherském Slovensku, studoval v Kežmarku a Jeně, od r. 1819 byl humanitním profesorem a ředitelem srbského arcibiskupského gymnasia v Novém Sadě, přestěhoval se 1833 do Prahy, zde pak stal se 1837 censorem knih, 1841 kustodem a 1848 bibliotekářem universitní knihovny, † 26. června 1861.

Kristian Doppler 31. prosince 1843; od r. 1840 byl členem mimořádným, a rozloučil se se Společností již 7. listopadu 1847, přijal professuru při baňské akademii ve Štávnici.*)

Ferdinand Hessler, zvolený 1. července 1838, byl po 6 letech trvale povolán do Vídně.**)

Antonín Spirk, řádný člen od 31. května 1840, skonal 20. května 1847.***)

František Exner, zvolený 27. června 1841 členem mimořádným a 3. dubna 1842 členem řádným, odstěhoval se 1848 navždy do Vídně.

Josef Redtenbacher, od 27. června 1841 člen mimořádný, od 1. června 1845 řádný, povolán byl na jaře 1849 do Vídně.†)

Karel Kreil byl přijat 20. května 1840 mezi členy mimořádné, potom 25. července 1841 mezi řádné.††)

Jan Erazim Vocel, mimořádný člen od 9. dubna 1843, byl 4. ledna 1846 zvolen členem řádným.†††)

Václav Vladivoj Tomek, jenž 7. července 1844 zvolen byl členem mimořádným, přijat 13. února 1848 mezi členy řádné.§)

Josef Karel Hoser zvolen byl 3. března 1808 za člena přespolního; když pak r. 1844 usadil se v Praze, rozhodla Společnost, že nemůže prostě přestoupiti do počtu členů řádných, poněvadž prý

*) Kristian Doppler, rozený 29. listopadu 1803 v Salcburce, byl od r. 1841 profesorem matematiky na technickém učilišti v Praze, odešel 1847 do Štávnice uherské, zemřel 17. března 1853 ve vlášských Benátkách.

**) Ferdinand Hessler narodil se 1803 v Řezně, od r. 1836 byl profesorem fyziky na universitě Pražské, od r. 1844 na polytechnickém učilišti ve Vídni, † 12. října 1865.

***) Antonín Spirk narodil se 15. ledna 1787 v Hodčicích u Neveklova, od r. 1815 byl profesorem jazyka italského na universitě Pražské, od r. 1828 bibliothekářem universitním tudíž, † 20. května 1847.

†) Josef Redtenbacher narodil se 12. března 1810 ve Kirchdorfu v Horních Rakousích, studoval ve Vídni, 18. ledna 1840 byl jmenován profesorem chemie na universitě Pražské, 4. března 1849 přeložen do Vídně, zemřel tam 5. března 1870.

††) Karel Kreil narodil se 4. listopadu 1798 v Riedě v Horních Rakousích, byl od r. 1839 adjunktem a od r. 1845 ředitelem hvězdárny Pražské, 1851 povolán k řízení ústředního ústavu pro meteorologii a zemský magnetismus do Vídně, † 21. prosince 1862.

†††) J. E. Vocel, rozený 24. srpna 1803 v Kutné Hoře, byl před r. 1842 mnoho let vychovatelem ve šlechtických domcích, 1850 jmenován profesorem české archaeologie a dějin umění na universitě Pražské, † 16. září 1871.

§) V. V. Tomek narodil se 31. května 1818 ve Hradci Králové, od r. 1850 působí jakožto professor dějepisu rakouského na universitě Pražské.

§. 18. nových stanov, jenž jedná o přestupování členův z jedné kategorie do druhé, vztahuje se toliko na takové soudruhy, kteří byli voleni za řádné členy. Teda byl Hoser 1. prosince 1844 formálně volen za člena řádného, a jelikož by byl následkem této volby i při svém vysokém věku, jež chtěli ctíti, po pravidlu přišel na poslední místo v seznamě členův, bylo mu usnešením 5. října 1845 vykázáno místo po třech nejstarších členech, Bolzanovi, Kalinovi a Janderovi, a před Palackým a ostatními mladšími členy. Hoser zemřel 22. srpna 1848.*)

Josef Hyrtl, slavný anatom (roz. 7. pros. 1811 v Malém Martině v Uhřích, od r. 1837 professor v Praze), náležel k naší Společnosti jakožto řádný člen jenom několik měsíců, byv 9. února 1845 zvolen a ještě téhož roku do Vídně povolán.

František Petřina, ode dne 4. května 1845 mimořádný člen této Společnosti, byl 13. února 1848 přijat za člena řádného.**)

Augustin Corda, zvolený 13. února 1848 řádným členem, vzal již následujícího roku tragický konec ve službě vědy.***)

Jan Gottfried Sommer, jež Společnost 9. dubna 1848 přijala do počtu řádných členů, byl jí už 13. listopadu t. r. smrtí odňat.†)

Karel Jaromír Erben byl zvolen 12. března 1848 za člena mimořádného, 4. března 1849 za řádného.††) Zároveň s ním byli dne posledně psaného za řádné členy do Společnosti povoláni

Jachim Barrande †††) a

*) J. K. Hoser narodil se 1770 v Ploškovcích, byl mnohá léta tělesným lékařem u arciknížete Karla. Při své smrti 1848 zůstavil svou drahocennou sbírku obrazů české Jednotě vlastenských přátel umění, svou pak knihovnu Museu Českému a naší Společnosti. Tato obdržela z toho na jaře 1849 celkem 122 děl ve 283 svazcích; většiny, totiž do 600 děl, dopřála veřejně knihovně musejní.

**) František Adam Petřina narodil se 24. prosince 1799 v Semilech, 1844 dosáhl professury fyziky na universitě Pražské, zemřel 27. června 1855.

***) Augustin Corda, rozený 22. října 1809 v Liberci, byl samoukem; 1835 stal se kustodem sbírky zoologické v Českém Museu, 1848 odebral se do Ameriky, aby konal přírodovědecké výzkumy v Texase; vraceje se do vlasti, zahynul na širém moři, nacházeje se na Bremském korábě, jenž se v září 1849 ztratil.

†) Jan G. Sommer jmenoval se vlastně Volte; narodil se 1782 ve vsi Libni (Leuben) u Drážďan, 1809 přišel do Čech, kdež později proslul svým místopisným dílem o této zemi.

††) K. J. Erben narodil se 7. listopadu 1811 v Miletíně, stal se 1846 asistentem v Českém Museu, 1851 archivářem města Prahy, † 21. listopadu 1870.

†††) Joachim Barrande, proslulý svým výzkumem a popisem silurského útvaru ve středních Čechách, narodil se 10. srpna 1799 u městečka Saugues v jižní

Karel Fritsch.*) K nim připojil se
Karel Balling 8. června 1849.**)

Direktorát přecházel po střídě s jednoho řádného člena na druhého a trval vždy jeden rok; od roku 1839 býval budoucí direktor ustanoven již v říjnu nebo v listopadě, nastupoval však ve svůj čestný úřad teprva o novém roce. I zde nalezneme některé odchylky od pravidelného pořadu. Když v tom úřadě po pořádku se vystřídali Zippe 1838, Seidl 1839 a Jungmann 1840, byl na r. 1841 nabídnut bývalému sekretáři Kalinovi, jenž jej také přijal, ačkoli řada na něm nebyla. Následujícího roku 1842, když direktorát Jana Presla schyloval se ku konci, chtěli šlechtnému a skromnému Bolzanovi prokázati čest tímto úřadem, jenž mu byl před tím dlouho zdržován; Bolzano zdráhal se dlouho, ukazuje ke své churavosti; konečně dal se přece přemluvit, ale za příčinou choroby, kteráž v prvním polouletí 1843 ho neopouštěla, mohl předsedati ve Společnosti jenom pětkrát, v ostatních pěti měsíčních schůzích předsedal Jan Presl jakožto jeho zástupce. Roku 1844 přišel na řadu Hanka, 1845 Karel Presl. Na rok 1846 nabízel direktorát nedávno zvolenému staříčkému členu Hoserovi, on však za příčinou svého stáří zamítl ten úřad, kterýž pak po střídě připadl Šafaříkovi. Při ustanovování direktora na příští rok byl nemocný Spirk přeskočen, a poněvadž následující člen Kreil úřadoval jakožto místosekretář, a další člen Exner zdržoval se ve Vídni, muselo se sáhnouti dále až k Dopplerovi, jenž 6. prosince 1846 ustanoven byl za direktora na rok 1847; zároveň určen byl Kreil za jeho nástupce na rok 1848. V letních měsících 1848 měl Zippe zastupovati Kreila v direktorátě jakož i v místosekretářství, nedospěl však k žádné činnosti. Na rok 1849 přišel Redtenbacher pořadem v direktorátě společenský; on však předsedal toliko jednou, totiž 4. března t. r., načež přestěhoval se do Vídně. Potom Vocel jakožto následující člen

Francii, 1831 přišel (vedle Cauchyho) s Karlem X. do Čech jakožto učitel jeho vnuka Jindřicha hraběte Chamborda, zemřel 5. října 1883 ve Frohsdorfu u Vídně, odkázav svou znamenitou sbírku geologickou Českému Museu. Životopis toho velkého geologa uveřejnil Jan Krejčí v Časopise Českého Musea 1884.

*) K. Fritsch narodil se 16. srpna 1812 v Praze, stal se asistentem na Pražské hvězdárně, 1852 adjunktem ústředního ústavu meteorologického ve Vídni, † 26. prosince 1879.

*) K. Balling narodil se 21. dubna 1805 v Gabrielině Huti u Jirkova, byl od roku 1835 professorem chemie na technickém učilišti v Praze, zemřel dne 17. března 1868.

2. května 1849 uvázal se v direktorát, při čemž bylo ustanoveno, že má trvati celý rok, až do příštího května.

Společenským pokladníkem byl v prvních letech této doby Michal Seidl; po jeho smrti († 25. ledna 1842) Antonín Spirk uvázal se v tento úřad, ježž potom podržel 3 léta. Po Spirkově resignaci Karel Bořivoj Presl 9. února 1845 vzal na sebe péči o pokladnu.

Co se týče vědeckých publikací společenských, bylo 3. prosince 1837 většinou hlasů usnešeno, aby *aktové svazky* příště vydávaly se ve formátě quartovém a tiskly se písmem latinským. Místo peněžitého honoráře každý auctor dostával potom jako před tím 350 výtisků své rozpravy, a byl povinen, podělití všechny řádné členy výtiskem. Vědecké posuzování rozprav ku přijetí předložených dalo se do té doby bez pevných forem; podaný rukopis totiž obíhal mezi řádnými členy náležitě třídy, z nichž potom někteří ve společenské schůzi přednesli svoje zdání obyčejně oustně. Od té doby, co Palacký uvázal se v sekretářství, byl následující postup zaveden a v potomních časech podržen: Každá podaná rozprava byla sekretářem ve společenské schůzi předložena a sborovým usnešením odevzdána dvěma řádným (někdy však také mimořádným) členům dotyčné třídy, aby o ní podali písemné zdání; když oboje zdání bylo podáno a znělo příznivě, Společnost usnesla se dáti rozpravu do tisku; bylo-li mínění obou posuzovatelů nepřiznivé, Společnost rozpravu zavrhla; tento případ naskytl se zřídka, a ještě řídčeji přihodilo se, aby písemné posudky podstatně od sebe se lišily, ve kterémžto případě rozprava odevzdala se třetímu členu k posouzení. Při každém aktovém svazku vytiskla se zpráva o posledních proměnách ve Společnosti; Palacký a jeho nástupci v sekretariátě psávali ji mnohem kratší, nežli dříve bývalo obyčejem, vždy však bývala předčítána ve společenské schůzi, kdež ji nezřídka opravovali a doplňovali, než mohla přijíti do tisku. Aktové svazky, vycházející nyní ve quartovém formátě, dostaly poznamenání jakožto *řada pátá*, při čemž dřívější skupiny spisův veřejné Společnosti Náuk z let 1785—1789, 1791—1798, 1802—1824 a 1825—1837 pokládaly se za řadu I., II., III. a IV.; pojednání soukromé Společnosti 1775 až 1784 nebyla v to počítána. V prvním desetiletí této doby vyšlo 5 hodných svazků, každý asi o 100 archů tiskových. Páté řady svazek I. byl vydán na počátku r. 1841, II. svazek následoval roku 1843, III. svazek 1844, IV. svazek 1847, a V. v roce 1848, jenž také v dějích naší Společnosti tvoří důležitou epochu.

Počet osob a ústavův, kterým Společnost své spisy rozdávala, vzrůstal stále; ku př. r. 1843 byly druhého aktového svazku celkem

rozdány 82 exempláře; v tom nacházelo se pět výtisků ve skvostné vazbě pro císaře, arciknížete Františka Karla, praesidenta hraběte Kolovrata, nejvyššího purkrabího a od r. 1840 čestného člena Společnosti hraběte Karla Chotka, a pro nejvyššího kancléře hraběte Mitrovského; dále obdrželi řádní členové 18 výtisků, mimořádní členové 14, čestní 9, přespólní 10; konečně čtyři povinné exempláře odevzdaly se censurnímu úřadu, a 20 výtisků rozeslalo se vědeckým ústavům, se kterými naše Společnost vyměňovala si spisy navzájem. Ústavů těchto přibývalo každým rokem; jména jejich vidí se v aktových svazcích, kdež vždy uvádějí se knihy, jež Společnost dostala darem od ústavů sprátených.

Dne 7. listopadu 1847 nabídl se Palacký, že by ku připravované tehdejší pětistileté slavnosti založení university Pražské chtěl vypracovati historickou mapu království Českého, jak bývalo za Karla IV., aby se vydala nákladem společenským; Společnost tuto nabídku ochotně přijala, žádajíc Palackého, aby k té mapě přidal také vysvětlující text. Skutečně počalo se pracovati o tom díle, v následujících letech však se to zastavilo; mědirytec V. Merklas zanechal totiž rytí desky, dříve než mapa byla dohotovena.

Také v této době vypsali jednu *cennou otázku*. Popud k tomu dal Kalina; ve výboru ustanoveném za tím účelem nacházeli se Zippe, Šafařík a návrhatele. Cenný úkol datovaný 1. dubna 1839 požadoval, aby sepsán byl dějepis českého obchodu od nejstarších časů až do konce roku 1838. Vysazená cena činila 50 dukátů a 350 výtisků spisu, jež by byl cenou poctěn; ten měl býti psán německy nebo latinsky a zaslán do konce prosince 1840. Společenská členové historické třídy byli z konkursu vyloučeni. Zaslouhuje býti zmíněno, že Palacký, nejsa v Praze přítomen, neúčastnil se v jednání při vypisování této ceny. Jakž vědomo, byla táž cenná úloha od naší Společnosti již jednou r. 1796 rozepsána, a to bez výsledku. Také nyní potkal ji týž osud, neboť nedošla žádná odpověď. Od té doby již neobnovováno pokusův, aby vědě bylo napomaháno cennými otázkami.

Také ještě jiným způsobem vynasnažovala se Společnost, aby dle svých skrovných sil podporovala vědecký pokrok. Roku 1839 věnovala 100 zl. k. m., aby některý člen mohl navštívit výroční schůzi německých přírodovědců, která tehdejší konala se v Pyrmontě; tuto cestu podnikl řádný člen Hessler. — Ku konci roku 1845 Společnost dala 100 zl. k. m. Augustinu Reussovi podporou na vydání jeho díla o zkamenělinách českého útvaru křídového. — Když A. A. Schmidl jal se vydávati ve Vídni časopis *Österreichische Blätter für*

Literatur und Kunst, Společnost podporovala ten podnik po dvě léta, předplácejíc ze své pokladny na 18 výtisků pro své řádné členy; r. 1844 vydala za tím účelem 216 zl., roku 1845 202 zl. k. m. — Řádný člen Karel Kreil, tehdejší adjunkt při hvězdárně Pražské, navrhoval 18. listopadu 1842 u Společnosti, aby podporovala scestování Čech, jež on hodlal podnikati k vyšetření magnetického stavu této země; povolilo se mu 300 zl. k. m., ze kteréžto summy Kreil zakoupil si také apparatus sestrojovaný Lamontem ve Mnichově k měření magnetismu zemského. Když Kreil na podzim r. 1843 navrátil se ze své první výzkumné cesty, na kteréž strávil 6 neděl, Společnost povolila mu ještě 100 zl., aby na zmíněném magnetickém theodolitu Lamontově mohlo se provésti jakési zlepšení navržené Kreilem. Roku 1845 Kreil dokonal své cesty po Čechách, načež v následujících letech pokračoval ve svých výzkumech po jiných zemích mocnářství Rakouského nákladem vládním. — K návrhu Palackého rozhodla se Společnost 6. října 1839 věnovati 200 zl. na zakoupení spisů historických, které návrhatele potřeboval ke svým studiím. Také k doplňování společenské knihovny byly za těchto let vykázány značné summy, ku př. r. 1841 400 zl. k. m.

Úřad censurní před rokem 1848 kladl Společnosti někdy překážky v cestu a zdvihal proti ní výčitky, které tehdejší byly na pováženou. Dva takové případy budte zde oznámeny.

V Rozboru staročeské literatury, jež vycházel při aktových svazcích, uveřejnil Václav Hanka r. 1842 některé ukázky z Remešského evangelia, jež byl obdržel od J. L. Jastržbského z Paříže (II. svazek str. 204—216). Z ohledu na podivné osudy tohoto kodexu církevně-slovanského, — jež někdy od císaře Karla IV. byl darován slovanskému klášteru v Praze v té víře, že ho psal vlastní rukou sv. Prokop, později pak pode jménem *Texte du Sacre* ve Francii byl vysoce ctěn, až v revoluci se ztratil, — projevil Hanka svou radost z toho, že to evangelium dlouho pohřešované opět se našlo: „Již tedy s jistotou pověděti můžem (tak psal Hanka), že i Čechům památka slovanského obřadu v zemi jich, ač nyní v cizině po přetrpení divných osudův, však velmi čestně chována, navzdor všem pronásledováním odporné strany se uchránila“. V poznámce pod čárou dal Hanka též otisknouti výňatek z ruské legendy o ss. Cyrillovi a Methodovi, a sice písmem cyrillským se všemi shledanými skratky; obviňuje se tam „Vojtěch latinský“, že prý „zrušil víru pravověrnou, i ruské písmo zavrhl, a latinské písmo a víru povýšil, obrazy víry pravé spálil, a biskupy posekal a jiné rozehnal“.

Následkem nařízení dvorské censury ze dne 30. července 1842 Pražský c. k. úřad k revidování knih učinil 21. srpna t. r. k naší Společnosti přípis, v němž především dáváno věděti, že dvorský úřad policejní a censurní byl oznámením upozorněn na zvláštní otisk toho nevelkého spisu Hankova, „jehož obsah, podle onoho oznámení, prozrazuje povážlivý směr ve příčině Slovanstva“. Dále se pravilo, že „nehledě k učenému sporu o pravé stáří a původnost rukopisův tam zmiňovaných“, nepřijemně padá do očí především Hankova závěrka (kterou jsme výše postavili), a „obzvláště ruská legenda připojená v poznámce k tomu místu, hledíme-li se stanoviska římsko-katolického po stránce theologické, a z ohledu na povědomé snahy ruské církve poněkud také po stránce politické.“ Ku přípisu censurního úřadu byl přiložen německý překlad káraného výtahu z legendy; skrácený výraz **ВОИ ЛАТИНСКИИ** (Vojtěch latinský) byl v něm překládán tak jak stojí, tudy z něho vypadlo vojsko latinské. Jelikož podle mínění úřadu censurního „tento předmět nabývá vyššího interessu politického,“ byla Společnost Náuk požádána, aby úřadu censurnímu dala co nejrychlejší zprávu o tom, zdali obsah zvláštního otisku skutečně jest předmětem jejího jednání, a zdali docela tak byl vytištěn také ve spisech společenských.

Palacký jakožto sekretář Společnosti psal již 24. srpna 1842 obšírnou odpověď k tomu přípisu. Oba dva dotazy zodpověděl vylíčením způsobu, který od Společnosti, jako při každém přijetí předloženého příspěvku k uveřejnění, tak i v tomto případě byl zachováván. Potom následovala důkladná odpověď k věcným důvodům přípisu úředního. Palacký dovozoval, že podotčení Hankovo, proti němuž děje se námitka, obsahuje jen pravdu a nic zlého; v příčině otištěného odstavce z ruské legendy upozorňoval na to, že v našich zemích jest k tomu potřebí řídké učenosti slovansko-filologické, aby kdo mohl čísti a rozuměti tomu místu, jakž jest tištěno písmem cyrillským a se skratky, i že „v celé Vídni, vyjma pana Kopitara, sotva kdo byl s to, aby to správně přeložil a kommentoval.“ Ostatně Palacký polemizuje jak proti nenávistivosti udavače, tak i proti spisovatelským zvláštnostem Kopitara, dáváje dosti průzračně na srozuměnou, že pokládá oba za jednu osobu.

Následkem opětého dopisu dvorského úřadu policejního a censurního byl sekretář Palacký později od Pražského úřadu k revidování knih 19. listopadu 1842 požádán o vysvětlení, „kdo udělil povolení a imprimatur k obzvláštnímu otisku svrchu jmenované statě, kteráž od zdejšího úřadu censurního obdržela imprimatur toliko pro Pojed-

nání Společnosti Náuk“, a jak velký byl počet zvláštních otisků jejích. Palacký ve své odpovědi ze 22. listopadu t. r. ukazoval, že od roku 1800 všecka Pojednání společenská skládala se ze samých zvláštních otisků, i že Společnost každého spisu dává tisknouti 500 výtisků, z nichž podrží 150 pro své aktové svazky, a 350 ponechá spisovateli namísto honoráře. Dalších potahování v té věci nebylo.

Jiný spor s censurou měl průběh kratší, ale méně dobrý. Dne 25. října 1843 Palacký předložil Společnosti rozpravu česky psanou o předchůdcích husitství v Čechách. Pražský úřad k revidování knih, u něhož hned žádáno bylo o povolení k tisku, opatřil si nejspíš v tomto případě dobré zdání od úřadu duchovního; nacházímeť v archivu Společenském odpověď složenou Palackým 12. prosince 1843, ježto počíná se slovy: „Votum nejdůstojnější konsistoře o mých předchůdcích husitství netoliko zničuje všeliký kritický dějezpýt, nýbrž činí všecken dějepis vůbec nemožným.“ Dále mnil Palacký: „Když v mé stati vyškrtne se všechno to, co vlastně charakterizuje tyto muže, ona tím netoliko pozbývá vši hodnoty, nýbrž její uveřejnění zahrnovalo by v sobě falsum, prohřešení na dějinách.“ — Důvody, jimiž Palacký svůj spis hájil, při úřadě censurním nedošly sluchu; avšak nevyplnil se ani úmysl censury, totiž aby spis byl potlačen. Odevzdal Palacký svou stat J. P. Jordanovi, kterýž s jeho dovolením přeložil ji do němčiny a pod svým vlastním jménem uveřejnil v Lipsku 1846.)*

Radostnou událostí všem vědeckým kruhům v Rakouském mocnářství bylo založení *císařské Akademie Věd ve Vídni*. Král. česká Společnost Náuk mohla v tom právem spatřovati uznání a vyznamenání, že značný počet jejích členů byl volán k součinnosti v novém útulku věd. Mezi prvními 40 skutečnými členy, kteříž byli jmenováni téhož dne 14. května 1847, kdy vyšel císařský patent o založení Akademie, bylo neméně než 10 učenců vybráno ze řad české Společnosti; čestný člen naší Společnosti Jan svobodný pán Hammer-Purgstall stal se prvním praesidentem nové Akademie, a kromě něho byli jejími skutečnými členy jmenováni řádní členové naší Společnosti František Palacký, Pavel Josef Šafařík, Karel Kreil, Josef Redtenbacher, František Zippe, Jan S. Presl, pak naši přespolní členové Josef Chmel, Vilém Haidinger a Josef Hyrtl. Akademie ustavivši se, doplňovala se volbami; první taková volba dosáhla císařského schválení dne 1. února 1848; bylo tehdaž do Akademie zvoleno 8 členů čestných v tuzemsku, mezi nimiž shledáváme praesidenta

*) Viz Palackého Radhost II. svazek 1872 str. 297, kdež původní text český konečně přišel na světlo.

české Společnosti Františka Ant. hraběte z Kolovrat; mezi novými 10 skutečnými členy Akademie čteme jména tří tehdejších přespólních členů naší Společnosti, totiž Adama rytíře Burga, Kristiana Dopplera ve Štávnici a Emanuele Reussa v Bílině; dopisujících členů v tuzemsku, jejichž volby byly současně potvrzeny, přijato 35, a mezi nimi nacházeli se řádní členové české Společnosti Václav Hanka, August Corda, František Petřina, Karel B. Presl, i náš přespólní člen Ferdinand Hessler. Během r. 1848 byli ještě 26. června mimořádný člen Karel Balling a přespólní člen Jan Purkyně jmenování dopisujícími členy, a 17. července náš řádný člen František Exner skutečným členem Akademie Vídeňské.

Nepokojný rok 1848 nebyl příhodou ku pěstování věd. Také činnost naší Společnosti utrpěla malou přestávku; v prvních 5 měsících konaly se schůzky ještě pravidelně, avšak po řádné schůzi dne 7. května následovala jiná teprva dne 5. listopadu 1848. Mezitím při událostech svatodušních byla kolleje Karlova jevištěm bouřlivých výstupů, jimiž ani místnosti naší Společnosti nezůstaly ušetřeny. *)

František hrabě Stadion, jenž ode dne 21. listopadu 1848 do 17. května 1849 kromě ministeria vnitra spravoval také ministerium kultu a vyučování, vydal k návrhu ministerského rady Františka Exnera dne 19. pros. 1848 zatímné nařízení dosud platné o habilitování soukromých docentů na rakouských universitách. Paragraf 12. ustanovuje tam jak následuje: „Skuteční členové c. k. Akademie Věd ve Vídni, a řádní členové král. české Společnosti Náuk v Praze jsou jakožto takoví oprávněni, konati veřejné přednášky na každé rakouské universitě.“ Ministerský výnos ze 24. ledna 1849, kterým to nařízení dávalo se naší Společnosti na vědomí, podotýká, že ministr vyučování je vydal, aby kr. české Společnosti Náuk podal důkaz, kterak si jí

*) Vocel v dějepise Společnosti, Abh. VI. Folge II. Bd. 1869 str. 7, píše o tom, že brzy po událostech svatodušních 1848 odebral se se Šafaříkem do pokojů společenských, kdež „našli některou část archivu rozvrženou a na zemi rozházenou; při opětém rovnání jeho byla bohužel zpozorována ztráta leckteré zajímavé písemnosti, které nejspíš se užilo k děláni nábojův do pušek.“ V zasedacím protokole 5. listopadu 1848 zjistila se ztráta posledního zasedacího protokolu ze 7. května t. r., jenž potom již se neobjevil. V témž protokole 5. listopadu t. r. čteme: „Der Gesellschaftsdienner Bilek ersucht um eine Gratifikation wegen der während der Juniereignisse erlittenen Schäden. In Anbetracht dessen, dass derselbe bei der Erstürmung des Karolins durch die Soldaten für die gesellschaftl. Effekten thätig besorgt gewesen, und jedenfalls einen grösseren Schaden verhütet hat, wurden ihm 30 fl. C. M. aus der gesellschaftl. Kasse bewilligt.“ Sluha Jan Bilek při

vází; dle přesvědčení ministrova „vysoké školy mohou si pokládati za štěstí, jestliže mužové, kteří tvůrčím způsobem rozmnožují vědy a je povznášejí, mohou se také účastniti při jich šíření učením a slovem.“

Kromě této čestné výsady rok 1848 přinesl svými nejbližšími následky sotva co pro naši Společnost potěšitelného, ovšem pak leckterou újmu jejím prospěchům. Nejevitlivější škoda záležela v tom, že zanikl skrovný důchod, jež od počátku tohoto století každoročně brala z *vydávání schematismu*. Dotyčné privilegium bylo r. 1840 opět obnoveno na 10 let. Schematismus, jenž následkem císařského rozhodnutí z 10. srpna 1843 obdržel název Handbuch für das Königreich Böhmen, vycházel za dřívějších let v 750 výtiscích, od roku 1843 v 850 výtiscích. Čistý výnos vypadal nyní něco větší, 950 až 1050 zlatých k. m. ročně. K návrhu Palackého Společnost v letech 1846 až 1847 zavřela s Haasovskou firmou v Praze smlouvu nájemnou, podle které jmenované nakladatelstvo mělo v následujících čtyřech létech samo vydávati schematismus a odváděti za to Společnosti 1000 zl. k. m. ročně. Nájemce učinil si mimo jiné tu výminku, že mu má býti dovoleno vydávati zvláštní adressář; zemské gubernium, v jehož čele tehdaž stál arcikníže Štěpán, svolilo k té úmluvě bez nesnáze. Tímto způsobem vyšel schematismus na rok 1848. S adressářem obzvlášť vyšlým nájemce nedobře pochodil. Jelikož pak po otřesu roku 1848 chystalo se dokonalé přetvoření úřadův státních, nechtěl nájemce vydati žádného schematismu zemského na r. 1849 ani 1850; teprva na rok 1851 vyšel zase schematismus úřadův v Čechách v témž skladě; bylo to naposledy. *) Nájemné, kteréž mělo činiti 1000 zl., ovšem r. 1849 a 1850 odpadlo.

stěhování Společnosti r. 1850 zlomil si nohu; tu ve prosbě o zvláštní remuneraci uváděl také co následuje: „Ist er bei der Erstürmung Karolinums durch die k. k. Gränadiere in Auslagen gekommen, wollte er sein Leben erhalten, — und hat während dieser Zeit, um die ihm anvertraute Bibliothek besorgt, nicht ohne Gefahr die Stockuhr, 4 messingerne Leuchter, die grünen Tischtücher, und ein Handbuch für das J. 1848, welche Sachen zum Abtragen schon bereit waren, gerettet.“ Bilek sloužil u Společnosti v letech 1828—1851, maje kromě bytu naposledy 10 zl. k. m. měsíčního platu; též provozoval krejčovinu. Jeho předchůdce, bývalý hlásný Jan Hodovník 1813 až 1828, dostával prvotně (jako jeho předchůdcové Antonín Ast 1801 a Ignác Búrgholzner) 4 zl. měsíčně, později 6 zl. víd. č. Po Bílkově smrti měl nástupce jeho Jan Tesař z počátku 8 zl. k. m. měsíčně, naposledy 20 zl. r. m. měsíčně, a tolikéž dostali jeho nástupci Karel Richter od r. 1871 a Josef Šerák od r. 1875.

*) Podle udání bratří Haasův bylo schematismu prodáno r. 1848 toliko 599 výtisků, r. 1851 798 výtisků; v posledním případě nájemce počítal si škody

Míra úroková při jistinách na hypoteku uložených sklesla okolo r. 1840 znenáhla vesměs z 5% na 4½%. Vyjma roky 1844 a 1847, kdy výroční účty zavíraly se s nedostatkem 176 a 266 zl., každoročně zůstal větší nebo menší přebytek, i ačkoli náklad na aktové svazky a také ostatní výdaje společenské byly větší než za předešlých časů, přece jmění spolkové značně vzrůstalo; činiloť na konci roku 1837 15.677 zl., a na konci roku 1848 21.613 zl. k. m.

Při velikých proměnách, ježto od r. 1848 dály se skoro ve všech veřejných poměrech, bylo pochybno, zdali staré privilegium k vydávání schematismu bude moci také na dále ještě konati Společnosti podobné služby jako jindy. Privilegium r. 1850 mělo vypršeti, pročež Společnost v listopadě 1849 usnesla se podati žádost k ministeriu vnitra za prodloužení privilegia; při tom podotekli, kdyby žádané prodloužení nemohlo se udělit, „že by Společnost musela žádati, aby o její trvání bylo od státu postaráno podobným způsobem, jako se děje při jejích mladších sestřích ve Vídni, v Milaně a v Benátkách.“ Dne 9. července 1851 usnešeno, obrátiti se s podobnou žádostí k ministru vyučování hr. Lvovi Thunovi, jenž od r. 1842 byl čestným členem Společnosti. Žádané prodloužení privilegia bylo uděleno císařským rozhodnutím 12. prosince 1851 na 10 let, avšak Společnost nemohla toho k ničemu užiti; když totiž chtěla s bratry Haasy obnoviti starou smlouvu nájemnou, tito shledali výminky vyslovené v novém privilegii býti tak nepříznivé a obmezující, že by nemohli, jak se vyjádřili, podniknouti další vydávání schematismu ani v tom případě, když by nemusili platiti žádného nájemného. Potom sice ještě skrze několik let vyjednávalo se ve Společnosti o vydávání schematismu, a místodržitelstvo naléhalo, aby se to uskutečnilo; naposledy však vždy přišli ku poznání, že by to byl podnik nejistý, chtěti konkurrovati s jinými podobnými nedávno vzešlými knihami.

Nezbývalo nic jiného, než vynasnažiti se, aby Společnost dosáhla *subvence*. Žádost o ni byla podána v prosinci 1852 k ministeriu vyučování. Ve schůzi 1. března 1854 zvěstoval Tomek, že ministerium

600 zl. Mnoholetý redaktor schematismu, Jan Helbling von Hirzenfeld, sestavoval schematismus také na r. 1851, i obdržel za to 120 zl. od nájemce a 120 zl. od Společnosti. Hirzenfeld byl professorem pomocných věd historických na universitě Pražské a jednou z nejpodivnějších postav, jaké za staré soustavy vyučovací mohly působiti na vysokých školách. Dosud vypravuje se o něm mnoho šprýmovných anekdot, z nichž něco málo čísti lze na str. 128—134 bezejmenné knihy: „Aus dem Hörsaal. Studienbilder aus Österreich“, v Lipsku u Keila 1848 str. 282 v malé osmerce.

přeje si obdržeti obšírnou zprávu o výkonech Společnosti, aby jí mohlo užiti v záležitosti dotace; ježto právě tehdež tiskl se seznam všech spisů od Společnosti vydaných, sestavený Hanušem, předložili výtisk toho seznamu. Když potom žádost ležela ještě jeden rok ve Vídni bez vyřízení, člen Společnosti Reuss přinesl z Vídně zvěst, že v příčině žádané roční dotace lze od vlády očekávati málo anebo nic; skutečně potom místodržitelským výnosem 10. října 1855 bylo sděleno císařské rozhodnutí z 9. září t. r., že v privilegii daném 12. prosince 1851 nemá nastati žádná proměna. Poněvadž mezi tím počal se ve Vídni vydávati schematismus úřadů státních (Staatshandbuch), čímž privilegium Společnosti mohlo se pokládati za vyhaslé skutkem, Společnost na jaře 1856 prosila podáním k ministeriu vnitra za odškodnění, a žádostí k císaři, danou 16. března 1857, za roční subvenci 1000 zl.*) Toužený výsledek však se nedostavil; místodržitelským výnosem 3. listopadu 1857 bylo oznámeno odmrštění poslední žádosti k císaři, a zároveň byla Společnost ve své záležitosti schematismové odkázána na pořad práva.

Konečně zjevil se paprsek naděje, jenž ukazoval na jiný pramen. Člen Společnosti Wenzig přinesl z Vídně zvěst a oznámil ji ve schůzi 2. prosince 1857, že ministr vnitra Dr. Alexander Bach, jenž zatím dne 6. května 1857 byl zvolen za čestného člena, v ústní rozmluvě udělal mu naději, že by se snad mohla vymoci podpora z *peněz zemských*. Teda zůstáno na tom, že podá se žádost k ministeriu vnitra. Prosebný spis byl koncipován mimořádným členem Leopoldem Hasnerem a podán dne 5. února 1858; zněl v ta slova, aby ministerium „ráčilo nejmilostivěji povolití nějaký určitý obnos z českého fondu zemského jakožto roční subvenci.“ Tehdejší direktor Wenzig a sekretář Weitenweber odebrali se s tou žádostí k místodržiteli svobodnému pánovi Mecsérymu, kterýž jim dal radu, aby nedostatečnost důchodů společenských byla ciferně a podrobně vykázána. Člen Společnosti Höfler složil jinou na to se vztahující žádost k českému výboru zemskému, kteráž od Společnosti byla 5. května 1858 schválena a měla rovněž býti odevzdána místodržiteli. Dne 23. října 1858 stavovský

*) O tísni, v jaké tehdež Společnost se nacházela, svědčí výmluvně ta okolnost, že za těch let několikero pojednání dali tisknouti v menším počtu exemplářů. Vůbec uskrovněovala se Společnost ve výdajích co nejvíce; z 10 vědeckých časopisů, na něž před r. 1848 byla předplácěla, podržela toliko tři. Také r. 1857 byl přijat a proveden návrh pokladníka Matzky, aby se prodaly měděné desky (79 liber), které Společnost měla od obrazů ve svých spisích.

výbor zemský oznámil naší Společnosti, že ministerium vnitra výnosem z 3. září t. r. „schválilo, aby sl. kr. české Společnosti Náuk, počínaje r. 1859, po 3 léta byl dáván roční podporovací příspěvek 1000 zl. k. m. k napomáhání jejím vědeckým účelům z česko-stavovského fondu domestikálního.“ Podle snešení společenského ze 6. listopadu 1858 odebrala se deputace, skládající se ze společenského direktora Höflera a sekretáře Weitenwebra, k místodržiteli baronu Mecseyému a ke správcům výboru zemského hrabatům Leopoldu Thunovi a Albertu Nosticovi, aby vzdala díky za povolenou subvenci; zároveň bylo jmenovaným třem pánům od Společnosti nabídnuto čestné členství, což oni také přijali. Podle uložení výboru zemského Společnost předložila po výtisku svých nejnovějších spisů, a když výbor zemský vyslovil se o nich způsobem velice čestným, podali mu r. 1860 k jeho přání veškeré aktové svazky, které byly ještě na skladě. Žádost za obnovení subvence, podaná 1. července 1861 výboru zemskému, byla též Höflerem koncipována; vlastně se v ní žádalo za rozmnožení dotahdejší dotace, a odůvodňovalo se to mezi jiným také tím, že „jakož proslychá, od blahovlnného výboru stavovského samého již dříve bylo navrhováno zdvojnásobení dotace, ačkoli nemohlo se to uvésti ve skutek.“ Subvence 1050 zl. r. m. byla povolena na r. 1862 od výboru zemského, později pak od sněmu vždy na rok.

K návrhu sekretáře Weitenwebra Společnost r. 1857 pokusila se o to, aby dosáhla osvobození od poštovního ze svých dopisů a zápisek knih. Žádost o to k ministerstvu, datovaná 31. července t. r., narazila však již v Praze na překážky nepřekonatelné. Místodržitelstvo opětovně požadovalo dodatečných výkazů o tom, kterým adressátům chtěla by Společnost zadarmo posílati listy a knihy, a kolik útrat měla Společnost z té příčiny v posledních třech letech. Záležitost tato ukončila se místodržitelským výnosem z 24. července 1858, v němž se pravilo: Poněvadž Společnost pácí svoje roční útraty portové na 30—40 zl., místodržitelstvo při nepatrnosti tohoto obnosu nemůže navrhovati osvobození od poplatků poštovských, a ministerskou žádost prostě vrací.

Lépe dařilo se při prosbě, aby Společnost byla osvobozena od poplatků aequivalentového. Po krocích učiněných nadarmo u místních úřadů finančních, Společnost podala 26. srpna 1864 prosbu k císaři, kterouž složil professor Habětínek; v září přišlo vyřízení, že movité jmění této Společnosti podle výnosu ministeria financí ze 4. července 1864 uznáno jest za osvobozené od poplatku aequivalentového, a že vybraná již částka 97 zl. má se vrátiti.

Ze přehledu sestaveného r. 1858 pokladníkem Matzkou dovidáme se, že za 10 let 1848—1857 Společnost měla všech příjmů 13.206 zl., a všech výdajů 12.328 zl. k. m. Mezi těmi příjmy bylo 9.745 zl. úroků z jistin, 708 zl. utržilo se za spisy vydané, a 2000 zl. dostalo se nájemného ze schematismu za poslední dva ročníky. V součtu výdajův nachází se 6695 zl. na vlastní publikace, a 1353 zl. na knihovnu. Ačkoli dotčených 10 let bylo chudých na důchody, přece nesáhlo se na uspořené majetek kmenový; ten činil stále 21.000 až 22.000 zl. k. m. R. 1854 Společnost si předevezala, povznéstí míru úrokovou při svých jistinách ze 4½% opět na 5%, což se jí také podařilo. Některé jistiny dosud na hypoteky uložené převedly se při tom v salinky; r. 1865 začali kupovati také zástavné listy české hypoteční banky, kteréž s ohledem na jejich tehdejší kurs nesly skoro 6% úroků. V 6 letech 1860—1865 bylo ročních výdajů průměrně 2204 zl. r. m. Peněžitého majetku na konec r. 1865 měla Společnost 27.140 zl. r. m., při čemž cenné papíry počítají se v hodnotě jmenovité.*)

R. 1850 Společnosti bylo po druhé měniti své *obydlí*. Již ku konci r. 1846 direktorat studií medicinských jal se požadovati, aby mu byly k účelům vyučovacím postoupeny ty dvě síně, které naše Společnost od r. 1828 měla v Karolině. Kommissie 6. února 1847 hledala v Karolině nových místností pro Společnost, a ježto jich tam nebylo, nabízela příbytek ve 2. patře jiného domu, náležejícího universitě; zástupcové Společnosti však jej prohlásili za nedostatečný. Potom ta věc odpočívala 2 léta. Provinciální stavitelské ředitelstvo nabídlo pak naší Společnosti byt v prvním patře universitního domu čís. 560 (řečeného Štokhaus) v Celetné ulici; to obydlí skládalo se z chodby a šesti pokojů, z nichž dva měly vyhlídku do Celetné ulice, ostatní do dvora. Byt byl nízký, měl málo světla, a příchod k němu byl málo příhodný. Ježto však gubernium naléhalo, a něčeho lepšího sotva se bylo nadíti, Společnost přijala tu nabídku; hlasovalo se o tom písemně na oběžném archu z 19. února 1849.**)

*) Když stav pokladny zemskou subvencí poněkud se byl zlepšil, navrhováno r. 1862 a 1864, aby se zavedly praesenční platy pro navštěvovatele řádných schůzek; návrh ten však nedošel obliby. — Ostatně již r. 1798 mluvilo se ve Společnosti o praesenčních známkách, i ujednáno tehdež, že za návštěvu v řádné schůzi má se platiti 3 zl., a funkcionářům dvojnásob. Nejspíš při tom usnešení spravovali se klamnou nadějí, že schematismus bude mnoho vynášeti. Potom to usnešení zůstalo nevykonáno a upadlo v zapomenutí.

**) Bylo tehdež toliko 9 řádných členů v Praze přítomno, totiž sekretář Kreil, Šafařík, Petřina, K. B. Presl, Jandera, Kulik, Hanka, Redtenbacher a Zippe,

Úprava nových místností stala se nákladem státním; Společnost stěhovala se tam teprva v měsíci březnu 1850.

R. 1849 provedla se *změna stanov společenských*. Popud k tomu dal tehdejší direktor Vocel, jenž 4. července t. r. předložil osnovu řádu jednacího. Ku předchozí poradě o ní byl 3. října t. r. zřízen výbor, jenž se skládal z direktora Vocela, sekretáře Kreila a člena Ballinga; tomu výboru bylo také uloženo, aby uvážil, měly-li by se stanovy revidovati, a po případě aby vypracoval náležitou k tomu osnovu. Ku poradě a usnášení o osnově změněných stanov, kterou řečený výbor potom předložil, věnovaly se dvě mimořádné schůze 14. a 28. října t. r.*) Stanovy takto ujednané již 5. prosince t. r. pokládaly se za platné; spravovalat se jimi Společnost při navržených volbách nových členů, ačkoli stanovy nebyly předloženy k úřednímu potvrzení, a tudy také ho nedosáhly. Patrně pokládali změnu stanov tehdaž předsevzatou za vnitřní záležitost Společnosti, jakož tím způsobem r. 1840 bylo hleděno ke změně zřízení společenského předsebrané bez výslovné revise stanov. Také se tím netajili, neboť předložili nové stanovy vojenskému velitelstvu jakožto výkaz o působnosti Společnosti, jež bylo tehdaž podati za příčinou vyjimečného stavu na Prahu uvaleného.***) V šestém svazku aktovém, jenž vyšel 1851, jsou nové stanovy otištěny.

*) Dne 14. října 1849 byli přítomni: Vocel, Jandera, Kulik, Hanka, Kreil, Peřína, Fritsch, Barrande, Balling. Dne 28. října z těchto členů scházal Barrande, za to Palacký účastnil se této schůze.

**) Následkem výnosu z 2. prosince 1849, jež učinilo praesidium zemské v usrozmění s vojenským velitelstvem zemským, purkmistr Pražský 9. prosince t. r. vydal oběžník, podle kterého „výjimečný stav nyní ještě trvajícím zastavuje právo spolčovací,“ a jestliže by některý spolek z nějakých důvodů „přál sobě výjimky z pravidla, má podati žádost u c. k. vojenského velitelstva zemského.“ Sekretář Kreil učinil 14. prosince t. r. k vojenskému velitelstvu žádost, v níž se pravilo: „Die k. böhmische Gesellschaft der Wissenschaften gibt sich die Ehre, die von ihr neu verfassten Statuten vorzulegen, aus welchen ersichtlich ist, dass sie sich nur mit rein wissenschaftlichen Gegenständen befasst“ atd.; pročež prošeno, aby Společnosti bylo dovoleno scházeti se a zasedati jako dříve také při stavu obležení ještě trvajícím. Dle místodržitelského přípisu z 15. února 1850 velící generál udělil 5. února t. r. povolení žádané. — Dne 14. března 1852 vojenské velitelstvo zemské uveřejnilo nařízení, podle kterého ke všem schůzkám spolkovým bylo potřebí zvláštního povolení úřadu právě řečeného; následkem toho direktorat naší Společnosti obrátil se k městskému hejtmanství s prosbou, „by ono k tomu působilo, aby k. č. Společnosti Náuk také na dále bylo povoleno, v čas výjimečného stavu konati své schůze spolkové obvyklým způsobem.“ Městské hejtmanství dne 27. března t. r. oznámilo, že praesi-

Stanovy z r. 1849 ukazují mnohé rozdíly naproti textu z r. 1837 od císaře potvrzenému. Především na místo dvou tříd, ve které Společnost před r. 1840 se byla dělila, přijaly se čtyry odbory již stávající, pro kteréž dle §. 2. byly následující obory ustanoveny: 1. Filosofie a matematika čistá, 2. přírodní vědy a matematika upotřebená, 3. dějepis a jeho pomocné vědy i známost vlasti, 4. filologie. Nejvyšší počet řádných členů zvýšen byl z 18 na 20, a vedle členů řádných, mimořádných, čestných a přespólních zřídila se nová kategorie členů dopisujících; obě tyto proměny staly se k návrhu Palackého. Vzájemné postavení jednotlivých kategorií členských vysvětává z §. 8., jenž zní takto: „Výteční učenci mimo Prahu bydlící mohou býti voleni buďto za přespólní nebo za dopisující členy Společnosti. Jestliže člen v Praze bydlící opustí toto bydliště, vstoupí, je-li členem řádným, do počtu přespólních, a je-li mimořádným, do počtu dopisujících členů. Rovněž tak členové přespólní a dopisující, jestliže se stále usadí v Praze, budou se pokládati vztažmo za řádné a mimořádné.“ Počet řádných členů, jejichž přítomnosti v řádné schůzi jest zapotřebí k usnášení, byl zvýšen z 5 na 7. Co paragraf 18. v prvních dvou větách vyjadřuje, bylo od r. 1840 obyčejem; ustanovuje takto: „Každý týden jednou, po střídě, bude se konati schůze odborová, kteráž jest určena ku přednáškám vědeckým. Těch účastníte se také členové mimořádní. Všichni členové jsou oprávněni, aby do těchto schůzek uváděli hosty. Každý odbor volí sobě ze sebe jednatele.“ Poslední dvě věty tohoto paragrafu obsahují novoty; byloť připuštěn hostův od r. 1840 opětovně navrhováno, ale pokaždé od toho se upustilo z ohledův ku policii, a odborovní jednatele bývali do té doby od celé Společnosti jmenování nebo aspoň potvrzování. Předpis o tom, ve kterých jazycích mohou pojednání se podávati, rozšířil se, neboť §. 20. v té příčině jmenuje řeč německou, slovanskou, latinskou,

dium vojenského velitelstva zemského povolilo notou z 24. t. m. Společnosti, aby pokračovala ve svých spolkových schůzkách v čas výjimečného stavu, s tou výminkou, aby dni jednotlivých schůzek oznamovaly se c. k. praesidiu městského hejtmanství. Tomu rozkazu vyhovělo se prostě tím, že společenský sekretář podal městskému hejtmanství pořádek schůzí, jenž již tehdaž býval vždy na rok napřed ustanoven a tištěn. Sekretář Vocel ohlašuje to vše ve schůzi 7. dubna 1852, navrhoval zároveň, aby c. k. městskému hejtmanovi Leopoldu Sacher-Masochovi uděleno bylo čestné členství; volba 5. května t. r. šla jednoduše před se. — R. 1853 policejní direkce (městské hejtmanství) požadovala výkazu o legálním trvání naší Společnosti, zvláště o nejvyšším potvrzení stanov; předložili jí opis potvrzení stanov z 15. června 1837.

francouzskou, italskou i anglickou. — Článek stanov z r. 1837, jenž jednal o praesidentovi Společnosti, byl docela vypuštěn; ale ovšem hrabě Kolovrat byl v seznamech členů uváděn jakožto praesident až do své smrti, kteráž ho stihla dne 4. dubna 1861.

V VII. aktovém svazku z roku 1852 vyšel nový text stanov společenských, kterýž liší se od toho, o němž byla právě řeč, toliko v §. 2., pokud se týká matematiky; obdržel tento paragraf nyní následující znění: „Společnost dělí se podle následujících hlavních oborů ve čtyři odbory: 1. filosofie, 2. přírodních věd a matematiky, 3. historie a jejích věd pomocných a známosti vlasti, 4. filologie.“ Čistá matematika byla od r. 1845 spojena s filosofií v jednom odboru, patrně k vůli Bolzanovi; aby se od ní odloučila, bylo z popudu Hanušova usnešeno 3. ledna 1851.

Samospráva jednotlivých odborů, naznačená v §. 18., rozšířila se ještě více v řádné schůzi 6. listopadu 1850; přišlo tu k řeči, že v odboru filosofickém někteří členové přejí si přednášet o filosofii jazykem českým, a že v odboru filologickém si přejí, aby se zřídil zvláštní oddíl k filologii německé a klassické; o tom usnesla se Společnost, že má se zůstaviti každému odboru, aby prováděl reformy, kterých jest potřeba k jeho účelům. Když potom Šafařík v řádné schůzi 7. dubna 1852 navrhoval reorganisaci odboru filologického, prohlásila Společnost podobně, „že odboru filologickému samému přísluší právo, aby se reorganisoval a učinil ta opatření, která on uznává k svému vlastnímu zdaru za nejlepší a nejúčinnější;“ skutečně potom uvnitř samého odboru filologického ujednána byla pravidla, jimiž se měl spravovati.*) Někdy dopouštělo se odborům právo, aby činili návrhy k volbám nových členů mimořádných. Avšak celá Spo-

*) Šafařík stěžoval si dopisem 3. března 1852 sekretáři Vocelovi, že schůzka odboru filologického minule nemohla k místu přijíti, poněvadž jednatel Hanka nebyl přítomen: „Bylo se sešlo sedm osob: mimo mne tři mimořádní údové a tři hosté; než poněvadž pan jednatel nepřišel, a žádný o ničem zpraven nebyl a nic sebou nepřinesl, čekavše asi tři čtvrti hodiny, rozešli jsme se bez pořízení s patrnou všech nespokojeností v nejspatnějším počasí.“ Šafařík míní, že by podobné příhody měly se zameziti vypracováním řádu jednacího. Následkem usnešení společenského, uvedeného výše v textě, bylo ve schůzce česko-filologického odboru 10. května 1852 usnešeno patero pravidel, jež Šafařík napsal; dle nich měl jednatel odboru býti volen každoročně v poslední schůzce před letními prázdninami na jeden rok; údové přistupující k tomuto odboru tím samým slibují, že aspoň jednou do roka něco čísti nebo přednésti chtějí. Hanka jakožto jednatel odborový dal tento regulativ v oběh mezi všemi řádnými i mimořádnými členy Spo-

lečnost vždy podržela si dozor k jednotlivým odborům a vykonávala jej tím způsobem, že protokoly odborové vždy se předčítaly v řádných schůzích, a teprva když tu nabyly schválení, mohly se uveřejňovati také v novinách.*)

Řád jednací, jež Vocel r. 1849 pro Společnost navrhoval, zůstal toliko návrhem, k usnešení nedospěv. Dne 2. ledna 1856 k návrhu tehdejšího direktora Matzky byl zřízen výbor, jenž by se radil o to, kterak působnost společenského ředitele a sekretáře měly by se jedna naproti druhé omeziti; návrhy v tomto výboru vypracované došly schválení 2. července t. r., avšak sotva dosáhly účelu svého, neboť také později ozývaly se od střídajících se direktorů tytéž žaloby, že jim vedle sekretáře nezbyvá téměř žádný obor působnosti. — Veřejné

lečnosti; v pozvání, kterým zval ku přistupování, psal Hanka češtinou ne příliš vzornou: „Panům členům královské české Společnosti věd zděluje se tímto přiložený zde návrh, aby se komu libo k odboru filologickému přistoupiti, podepsati ráčili; však ale i nepřistoupeným volno vždy bude, jako hostem, schůzky tohoto odboru navštěvovati.“ — Podle svědectví archivu společenského jest tato záležitost první, která se projednala jazykem českým. *) Když v řádné schůzi 7. července 1852 sekretář, jak obyčejně, předčítal protokoly schůzek odborových vykonaných od poslední schůze řádné, podotekl Kostecký, že náčrt přednášky, konané Amerlingem v odboru přírodovědeckém o převládání trojice ve přírodě, obsahuje některá místa, „kterými by naše Společnost mohla býti kompromitována v očích vědeckého obecnstva;“ bylo teda sekretáři uloženo, aby s náležitou obezřetností učinil výtah z té statě. Podobné usnešení stalo se v řádné schůzi 1. prosince 1852 v příčině přednášek, kterými professor Leonhardi v odboru přírodovědeckém bránil filosofii Krausovu naproti rozmanitým útokům.

Ovšem navštěvovali se svými návrhy naši Společnost také takoví učenci, kteří stonali chorobnou vynalezavostí; humorista mohl by z toho sestaviti zvláštní dějepis, jmenovitě když by se mělo přihlížeti také ku plánům a nápadům od nečlenů zasílaným. Mezi těmi několikrát nacházela se quadratura kruhu, při čemž vynálezce obyčejně tvrdil, že v Ludolfově čísle jest chyba již na druhém místě desetinném. K lepšímu přehledu a uspořádání všehomíra navrhováno bylo netoliko číslo 3, nýbrž i 5 a 7. Jeden nabízel lehounký návod, kterým člověk hravě může se naučiti latině, jiní zase chtěli jazyky obvyklé nahražovati universálními jazyky od nich samých vynalezenými. Kromě proroků pověrnosti, kteří se hlásili v každém pokolení, vyskytl se již ku konci 18. století jeden dychtivec vynálezův, jenž tvrdil, že pověrnost za posledních let se zhoršila a že příčinou toho jsou hromosvody nedávno nastavené, čímž zároveň naznačen byl způsob, kterým by pověrnost zase se mohla zlepšiti. Objevovatelé tajemství, kterak zlato a stříbro může se dělati z kovů nedrahých, přihlašovali se ještě ku konci 18. století, ale v 19. století nejspíš vymřeli. Společnosti nebývalo vždy snadno, aby se zbavila takových vynálezců.

výroční schůze byly navrhovány r. 1851 od Weitenwebra, potom r. 1860 a 1861 od Höflera, avšak nepřišly nikdy k místu.

V letech 1851—1857 jest ve Společnosti znamenati *náladu stísněnou*. Ta pocházela především z nedostatečnosti důchodův, a jako v tomto ohledu po dlouhý čas odnikud nekynula žádná naděje, rovněž tak celá politická poloha odnímalá mysli, plodíc všude pocit sklíčenosti. Palacký, jenž ze všech členů Společnosti měrou nejvynikavější účastnil se politického ruchu v letech 1848—1849, byl nastalým obratem tak roztrpčen, že plných pět let naší Společnosti se vyhýbal; nepřišel od 13. prosince 1851 až do 4. února 1857 ani do jediné řádné schůze. Úplná zastávka v činnosti společenské však přece nenastala; toho uchránila naši Společnost malá jistina, nastřádaná v první polovici tohoto století. Řádné schůze konaly se jako jindy pravidelně každého měsíce, a schůzky odborové také největším dílem scházely se podle předpisu. Po roce 1858 zlepšovaly se okolnosti znenáhla v každé stránce. Roku 1853 ku příkladu mohlo místopředsedství naproti obvyklé žádosti, aby nový aktový svazek byl tímto úřadem mocnářovi dodán, dělati nesnáze — jakážto příhoda za předbřeznových nejvyšších purkrabů ani mysliti se nedala; naproti tomu měla Společnost 27. února 1860 potěšení, obdržeti návštěvu místopředsedy Meccéryho v odboru přírodovědeckém.

Strídavost mezi řádnými členy byla v letech 1850—1866 menší, než v desetiletí předcházejícím. Ze starších členův *sešli smrti*:

Karel Bořivoj Presl † 2. října 1852,
František Adam Petřina † 27. června 1855,
Josef Ladislav Jandera † 27. července 1857,
Václav Hanka † 12. ledna 1861,
Pavel Josef Šafařík † 25. června 1861,*) a
Jakub Filipp Kulik † 28. února 1863.

Odstěhování z Prahy vystoupili z počtu řádných členů:

Karel Kreil, jenž v letě 1851 byl povolán do Vídně ke správě ústředního ústavu pro meteorologii a magnetismus zemský;

Karel Fritsch, jenž r. 1852 byl jmenován adjunktem při ústavě právě řečeném, a

August E. Reuss, jenž r. 1863 přestěhoval se do Vídně za povoláním svým.

*) Společnost latinským ohlášením uvedla jeho úmrtí ve známost učeným ústavům, s nimiž byla ve vzájemném obcování.

Novými volbami byl počet dvaceti řádných členů udržován plný nebo skoro plný. Dne 2. ledna 1850 byli jednohlasnou volbou jmenováni tři řádní členové, totiž:

Jan Purkyně, slavný fyziolog, jenž do té doby byl přespolním členem Společnosti,*)

František Ladislav Čelakovský, do té doby mimořádný člen Společnosti, byl jí bohužel za nedlouho smrtí odňat,**) a matematik Vilém Matzka, dříve přespolní člen.***)

August Em. Reuss,†) dříve člen přespolní, zjevuje se 6. března 1850 mezi členy řádnými, do jejichž počtu postoupil dle stanov bez volby.

Dne 1. května 1850 zvoleno bylo neméně než 22 mimořádných a 7 dopisujících členů; z prvnějších postoupili někteří později mezi členy řádné, zejména Hanuš, Krejčí, Weitenweber a Wenzig. Řádní členové dále voleni následovali tímto pořadem za sebou:

Antonín Štrobach, zvolený 6. listopadu 1850, byl navržen za člena řádného od Palackého s tím odůvodněním, že Společnost potřebuje znalce práv ve svém středu; skutečně Štrobach v následujících šesti letech sloužil Společnosti jakožto bezplatný právní přítel.††)

*) Jan Ev. Purkyně narodil se 17. prosince 1787 v Libochovicích, studoval v Mikulově a v Praze, byl povýšen 1818 za doktora medicíny v Praze, 1823 jmenován professorem fyziologie ve Vratislavi, 1849 povolán na universitu Pražskou, † 28. července 1869.

**) Fr. L. Čelakovský, výtečný básník a filolog český, narodil se 7. března 1799 ve Strakoněch, 1834—1835 redigoval úřední Pražské Noviny, povolán 1842 za profesora slovanského jazykozpytu na universitu do Vratislavě a 1849 v též vlastnosti do Prahy, † 5. srpna 1852.

***) Vilém Matzka narodil se 4. listopadu 1798 v německé vsi Litobratřicích v jižní Moravě, přišel 1819 k dělostřelectvu, stal se 1831 poručíkem ve sboru bombardovacím, 1837 professorem matematiky na filosofické fakultě v Tarnově, 1850 v Praze, kdež nyní žije na odpočinku.

†) August E. Reuss, syn mimořádného člena Františka Ambrože Reussa, narodil se 8. července 1811 v Bílině, kdež byl zřídelným lékařem jako otec jeho; 30. ledna 1842 byl přijat za přespolního člena Společnosti, později přišel do Prahy za profesora mineralogie při universitě, 1863 byl v též vlastnosti přeložen do Vídně, † 26. listopadu 1873.

††) Antonín Štrobach zrozený v Praze 3. června 1814, povýšen 1841 za doktora práv, 1848 předsedal rakouskému sněmu říšskému ve Vídni, stal se v prosinci 1848 radou appellačního soudu v Praze, byl však na jaře 1853 spolu s některými kollegy z politických pohnutek sesazen. Ve květnu 1853 chtěl ze Společnosti vystoupiti, avšak zůstal i na dále mezi řádnými členy, ačkoli do schůzek chodil toliko tehdy, když se mělo jednati o záležitostech právních. Zemřel 22. listopadu 1856.

Botanik Vincenc Kostelecký,*) a
 Ignác Hanuš byli zvoleni za řádné členy 7. dubna 1852.**)
 Vilém Weitenweber volen 2. února 1853,***)
 K. Höfler †) zvolen 6. února 1856 (mimořádný člen ode dne
 3. listopadu 1852),
 Josef Wenzig ††) dne 6. února 1856,
 Bedřich Rochleder 7. ledna 1857, †††)
 Jindřich Löwe 2. března 1859, §)
 Bedřich Stein 7. prosince 1859, §§)
 Martin Hattala §§§) 1. května 1861 (od 3. ledna 1855 člen mimo-
 řádný),

*) V. Kostelecký narodil se 1801 v Praze jakožto syn zahradníkáv, 1824 sup-
 ploval stolicí botanicou místo nemocného Mikana, 1835 obdržel professuru
 na universitě Pražské, 1872 vstoupil do pense.

***) Ignác Jan Hanuš narodil se 28. listopadu 1812 v Praze, studoval ve svém
 rodišti, 1836 jmenován professorem filosofie na universitě Lvovské, 1847
 přeložen v též vlastnosti do Olomouce a 1849 do Prahy, kdež však 1852
 byl z professury vzdálen, a 1860 jmenován universitním bibliotekářem
 v Praze, zemřel 19. května 1869.

***) Vilém Weitenweber narodil se 1. října 1804 v Praze, studoval tamže, 1830
 stal se doktorem lékařství, žil jakožto praktický lékař 1830—1833 v Lokti,
 později v Praze, kdež zemřel 1. dubna 1870. (Odchylný údaj dne úmrtího
 ve Wegnerově seznamu členův jest mylný.)

†) Karel Adolf Konstantin Höfler narodil se 26. března 1811 ve městě Mem-
 mingen v bavorských Šváběch, od r. 1838 byl docentem a pak professorem
 dějepisu na universitě Mnichovské, 1847 jmenován archivářem v Bamberce,
 1852 povolán za profesora dějepisu do Prahy, kdež nyní žije na odpočinku.

††) Josef Wenzig narodil se 18. ledna 1807 v Praze z rodiny vojenské, byl od
 r. 1833 professorem německého jazyka na stavovské reálce v Praze, vymohl
 1849 skrze svého svata Františka Exnera založení české reálky v Praze,
 první české střední školy nového věku, jejímž byl organisátorem a prvním
 ředitelem; † 28. srpna 1876.

†††) Bedřich Rochleder narodil se 15. května 1819 ve Vídni, studoval tamže,
 1845 jmenován byl professorem chemie na technické akademii ve Lvově,
 1849 přeložen na universitu Pražskou, 1870 na universitu Vídeňskou, zemřel
 5. listopadu 1874.

§) Jindřich Jan Löwe narodil se v prosinci 1808 v Praze, studoval v Praze a
 ve Vídni, 1838 stal se professorem filosofie v Salcburce, 1851 v Praze, kdež
 nyní žije na odpočinku.

§§) B. Stein narodil se 3. listopadu 1818 ve městě Niemeck v Braniborsku,
 1842 stal se asistentem zoologického musea v Berlíně, 1850 professorem
 v Tharandě, 1855 professorem zoologie na universitě Pražské, † 9. ledna 1885.

§§§) M. Hattala narodil se 4. listopadu 1821 v Trsteně v Oravské stolici na
 Slovensku, 1848 vysvěcen na kněžství, od r. 1854 působí jakožto profesor
 slovanského jazykozpytu na universitě Pražské.

Viktor Pierre zvolen 4. prosince 1861,*)
 Karel Kořistka**) 3. června 1863 (člen mimořádný od 7. února
 1855), a
 Antonín Gindely***) 5. dubna 1864 (mimořádný člen od 5. pro-
 since 1855).

Jelikož činnost v odborech spočívala na členech řádných a zá-
 roveň také na mimořádných, mívalo přijímání těchto poslednějších
 skutečnou důležitost pro Společnost; přece však nebudeme mimo-
 řádných členů vypočítávati, poněvadž činnější mezi nimi bývali později
 obyčejně voleni za členy řádné.

Následující tabulka ukazuje přehledně, kolik bývalo členův vše-
 likých kategorií, jakož i kterak Společnost v této stránce vzámala
 se za této doby. Nepočítaje praesidenta hraběte Kolovrata († 1861),
 byli ve Společnosti při konci dotyčného roku členové

	řádní	čestní	přespolní	mimo- řádní	dopi- sující	všech
1836	19	8	20	1	0	48
1840	17	10	27	12	0	54
1850	19	11	24	30	0	84
1860	20	12	30	40	42	144
1866	20	11	27	40	46	144

Při ustanovování *direktora* zachovávalo se pravidlo, jako za pře-
 dešlých časů, že členové řádní pokud možno mají se v tom střídati.
 Každý direktor od r. 1849 nastupoval v úřad v měsících dubnu,
 květnu nebo červnu a zůstal v něm jeden rok. Po Vocelovi násle-
 doval 1850 Petřina, 1851 Tomek; roku 1852 přicházela řada na Bar-
 randa, kterýž však nepřijal, poněvadž stále v Praze nebydlel, pročež
 vstoupil po řadě na jeho místo Erben, po němž následovali 1853

*) Med. et Ph. Dr. Viktor Pierre narodil se 18. prosince 1819 ve Vídni, počal
 svou učitelskou činností 1844 jakožto asistent u stolice fysiky na univer-
 sitě Vídeňské, učiněn jest 1851 professorem fysiky na technické akademii
 ve Lvově, 1857 na Pražské universitě, 1867 na technických vysokých školách
 ve Vídni.

***) K. Kořistka narodil se 7. února 1825 v Moravě, vychován byl ve Křiža-
 nově, studoval v Jihlavě, v Brně, Vídni a Štávnici, 1849 byl jmenován pro-
 fessorem praktické geometrie na technice Brněnské, od r. 1851 působí v též
 vlastnosti na německém polytechnickém učilišti v Praze.

****) A. Gindely narodil se 3. září 1829 v Praze, studoval tamže, 1852 stal se
 professorem jazyka německého na české reálce, 1862 jmenován professorem
 historie na universitě Pražské a zemským archivářem království Českého.

Balling, 1854 Purkyně, 1855 Matzka a 1856 Reuss. Roku 1857 tři členové, na něž přicházel pořad, zamítli hodnost direktorskou (Kostelecký, Hanuš a sekretář Weitenweber), po čemž byla řada na Wenzigovi a 1858 na Höflerovi; dále měl následovati Rochleder, tehdejší nejmladší člen Společnosti, ten však jsa nepřítomen, byl při nejbližším obnovování direktoratu přeskočen. Nový turnus počal se r. 1859 Palackým jakožto nejstarším členem Společnosti; Palacký však předsedal toliko ve třech řádných schůzích, v dubnu, v květnu a červnu, načež odebral se na několik měsíců do Italie, a teprva 2. ledna 1861 přišel opět do Společnosti; v ostatních sedmi měsíčních schůzích 1859—1860 předsedal Höfler jakožto náhradník direktorův. Pak následovali pravidelným pořadem 1860 Kulik, 1861 Vocel, 1862 Tomek, 1863 Erben (opět s přeskočením Barranda), 1864 Balling a 1865 Matzka, při čemž pominuli Purkyni, nejspíš proto, že vůbec zřídka přišel do schůze. Po Matzkovi opakoval se dřívější skok, ježto Kostelecký a Hanuš zamítli a Weitenweber stonal; pročež 1866 následoval Wenzig v direktorátě.

Ve správě *sekretariátu* neudálo se mnoha proměn. Když Kreil 2. dubna 1851 ohlašoval, že v létě vydá se zase na vědeckou cestu, byl ustanoven Jan E. Vocel za jeho náměstka v sekretářství. Kreil však již nenavrátil se k tomuto čestnému úřadu, neboť téhož roku usadil se trvale ve Vidni. Potom 5. listopadu 1851 zvolen byl Vocel akklamací za stálého sekretáře, setrval však tenkrát v tom úřadě toliko 2 leta. Po Vocelově resignaci, kterouž odůvodnil návalem prací, byl 6. dubna 1853 zvolen za společenského sekretáře Vilém Weitenweber, na onen čas nejmladší řádný člen. Ten zůstal v tom postavení 13 let, až choroba přiměla jej k odstoupení, jež ohlásil 12. května 1866. O tři dni dříve zvolen byl Vocel za jeho náměstka, čímž počalo se jeho druhé stálé sekretářství.

Vedle sekretářství byla *správa pokladny* společenské nejdůležitějším úřadem, jež také působil mnoho zaneprázdnění. Karel B. Presl, již postonávající, byl 1. října 1851 od Společnosti té práce zbaven, a 5. listopadu t. r. zvolen akklamací Vilém Matzka za pokladníka. Tento spravoval svůj úřad se zevrubností co nejvzornější. Na začátku r. 1861 Matzka složil pokladnictví; za nástupce zvolen 5. března Kulik, kterýž zemřel sotva po dvouletém úřadování 28. února 1863. Společnost sice 8. června 1859 se byla usnesla, že jako dotud tak i potom všeliké úřady při ní mají ode členův býti spravovány bezplatně; když však nyní nikdo nechtěl se k tomu propůjčiti, aby na sebe přijal trudnou správu pokladny jakožto úřad čestný, navrhl Palacký dne

4. března 1863, aby se pokladníkovi vykázála remunerace; potom Matzka dal se pohnouti, aby znovu uvázal se ve správu pokladničnou.

Také správa *knihovny* společenské stávala se pořad nesnadnější a vymáhala více času tou měrou, kterou rostla knihovna. První knihovnik společenský Kulik projevil 14. října 1849 přání, že by rád odstoupil z toho úřadu; potom uvázal se v něj Karel J. Erben; po třech letech (6. dubna 1853) stal se jeho nástupcem Ignác Hanuš. Tento jal se knihovnu nově přehlížeti a pořádati, při čemž vyšlo na jevo, že v starší době vznikl značný počet defektův. Hanuš také sestavil seznam veškerých děl a pojednání společenských, jež r. 1854 se vytiskl. Zároveň vypracoval nový katalog knih ku potřebě členův; r. 1863 založil opět nové katalogy knih. R. 1855 vypracoval Hanuš pravidla o používání knihovny společenské, kterýžto statut došel schválení usnešením 7. listopadu t. r.; dle toho bibliothekář může toliko řádným a mimořádným členům v Praze knihy půjčovati z knihovny společenské na revers; toto pravidlo bylo usnešením 5. dubna 1865 znova potvrzeno; při čemž byla dopuštěna jen taková výjimka, že v pilných případech direktor, nečekaje na svolení řádné schůzky, má právo, aby nečlenovi dal vydati knihu. Když Hanuš odstoupil, propůjčil se 2. ledna 1861 Höfler k tomu, aby uvázal se ve správu knihovny; podržel ji do 5. listopadu 1862. Téhož dne Hanuš, jsa k tomu jednomyslně volen, nastoupil opět v ten úřad. Když Hanuš 1. února 1865 podruhé odstupoval, schválena byla zároveň instrukce Höflerem vypracovaná, dle kteréž budoucí knihovnik měl denně jednu určitou hodinu prodlévati v místnostech společenských, a za své úřadování dostávati 200 zl. remunerace. Zároveň Společnost rozhodla se, že ku knihovnictví povolá člena mimořádného, i byl k tomu dne 1. března 1865 zvolen Ph. Dr. Vilém Kaulich; ten dostával za svou práci 300 zl. ročně, poněvadž v knihovně ztrávil mnoho času.

Publikace společenské co do objemu byly i v těch letech dosti značné, kdy peněžité poměry byly nejsmutnější. Po pěti aktových svazcích z let 1837—1847, o kterých stala se již zmínka na hoře str. 165 vyšlo ještě dalších 9 svazků, totiž svazek VI.—XIV. řady páté, ve kterýchž jsou obsažena pojednání z let 1848—1866. Svazek VI. vyšel r. 1851, svazek VII. s letopočtem 1852 rozesílal se teprva na jaře 1853. Při tomto svazku přihodilo se, že c. k. místopředsedstvo zdráhalo se odeslati císaři výtisk, ježž dle starého vždy zachovávaného obyčeje chtěli zeměpánovi podati.*) K návrhu sekretáře Weitenwebra

*) V zasedacím protokole 6. dubna 1853 stojí o tom psáno: „Secretär macht die Erwähnung, dass von Seite der k. k. Statthaltereı ein Anstand gegen

Společnost usnesla se v nejbližší schůzi (4. května 1853), že budoucí osmý svazek dedikuje Jeho Veličenstvu císaři Františkovi Josefovi. Císařské přivolení ku prosbě o to podané přišlo nejvyšším rozhodnutím z 8. února 1854. Složení věnovacího spisu bylo svěřeno výboru, v němž se nacházeli sekretář Weitenweber a členové Vocel i Balling. Svazek VIII. takto dedikovaný má letopočet 1854, byl však dohotoven teprva v letě 1855; obsahuje kromě obvyklých zpráv o Společnosti a jednoho životopisu toliko Regesta K. J. Erbenem sebraná; jest přes 100 tiskových archů silný. Bez mála rovněž tak objemny jsou všechny předešlé svazky řady V.; následujících potom 6 svazků této řady jsou slabší, každý po 50 nebo 60 tiskových arších. Při IX. svazku byla zavedena novota (kterouž také při následujících svazcích podrželi), že každé jednotlivé pojednání jest stránkováno zvlášť, jakž bývalo obyčejem dříve v letech 1800—1840.

Spisy netiskly se vždy v stejném počtu exemplářů. Dne 4. prosince 1850 bylo usnešeno, aby se tisklo o 50 výtisků více, teda každé pojednání v 550 výtiscích; z toho ponechalo se 200 výtisků na aktové svazky, ostatních 350 exemplářů obdržel spisovatel hono-

die Versendung des Actenbandes an Se. k. k. apost. Majestät durch dieselbe hohe Behörde erhoben wurde; derselbe liest darauf ein Gesuch an die k. k. Statthaltereı vor, in welchem derselbe im Namen der Gesellschaft bittet, dass dem vieljährigen Gebrauche entsprechend, der Gesellschaft vergönnt werden wolle, das Gefühl der pflichtschuldigen Dankbarkeit und unterthänigsten Ergebenheit durch die Einsendung dieses Werkes kundgeben zu dürfen.“ Dotčená zde dodatečná žádost sekretáře Vocela jest datována 2. dubna 1853; jakého způsobu záminka to byla, kterou místodržitelstvo své zpěčování zastíralo, vysvítá poněkud z následující věty, kteráž stojí v též žádosti: „Übrigens ist es kaum nöthig zu bemerken, dass dem Bande kein Gesuch, ja nicht einmal eine schriftliche Einbegleitung beigegeben sei.“ Dále nenachází se nic v archivě společenském o této věci. Zdá se však, že c. k. místodržitel baron Mecsérymu přece se podařilo, aby publikacím naší Společnosti zatarasil obvyklou cestu do blízkosti mocnářovy. Dvorský rada M. A. Becker jakožto přednosta c. k. rodinné a soukromé biblioteky Jeho Vel. císaře poslal totiž 8. dubna 1874 naší Společnosti seznam jejich spisů, které našel ve jmenované bibliotéce, a dotazoval se, kterak by mohl získati ostatní, ježto tam scházely. Ukázalo se, že chyběly ze starších spisů svazky 1790, 1795 a 1798, a pak počínaje VII. svazkem páté řady (1852) všechny pozdější publikace. „Wie es kam (tak psal Becker), dass die ursprüngliche Abgabe jener Schriften an Se. Majestät nicht fortgesetzt wurde — die vorhandenen sind im Wege der allerhöchsten Cabinetskanzlei an die Bibliothek gelangt — oder ob die Fortsetzung vielleicht dennoch erfolgt, aber irrtümlich einer anderen Bibliothek zugewendet worden sei, das lässt sich aus den Acten nicht mehr heraus-

rářem. Výjimkou stalo se při některých pojednáních r. 1857 a později, že se tisklo méně, při čemž spisovateli bylo za vděk vzíti s menším počtem výtisků honorářových. A již dříve dostal K. Erben za ohromnou práci, kterou ho stálo vydání Regest, toliko 250 výtisků tohoto díla, ze kterých prodal jenom malou částku.

Roku 1862 Löwe učinil návrh, aby na místo obvyklých zvláštních otisků za pojednání ustanovil se *honorář peněžitý*. Když ku předchozí poradě o této záležitosti zřízen byl výbor, Palacký ohlásil ve schůzi 2. dubna t. r. votum separatum proti honorování aktových spisů vůbec, a on setrval při svém odporu také ve schůzi 7. května 1862, kdy návrhy zřízeného výboru byly přijímány s tou výhradou, že nemá býti saháno na kmenovou jistinu společenskou. Zůstáno na tom, aby pojednání členův, nechtěl-li by spisovatel raději vzíti 350 výtisků, honorovala se 20 zlatými za tiskový arch při pracích původních, a 10 zlatými za tiskový arch při opisích listin; ten honorář měl se však platiti toliko z prvních šesti archů každého pojednání; dá-li spisovatel přednost honoráři, obdrží jenom ještě 50 bezplatných výtisků svého spisu; člen mohl za půl leta podati jenom jedno pojednání. Hanuš později navrhoval, aby při větších pojednáních hono-

finden. Gewiss ist, dass die Schriften einer der ältesten und hervorragendsten wissenschaftlichen Corporationen der Monarchie in der Bibliothek Sr. Majestät nicht vertreten sind, und dass nach dem Programme, welches ich bei meinem Dienstantritt die Ehre hatte, Sr. Majestät zur Allerhöchsten Billigung vorzulegen, von meiner Seite alles aufgeboten werden muss, um diese empfindliche Lücke in den Austriacis auszufüllen.“ Spisy scházející v císařské soukromé knihovně měla Společnost největším dílem ještě na skladě; avšak dva svazky z let 1790 a 1795 byly pohotově toliko v šesti exemplářích, kterýžto počet byl rezervován pro společenskou knihovnu. Společnost usnesla se 6. května 1874, „že netoliko svazky periodických publikací na skladě ku prodeji zůstávající, scházející císařské rodinné knihovně, mají se ihned poslati, nýbrž že výjimečně s ohledem na účel a na nejvyššího vlastníka této knihovny také oba dva svazky z let 1790 a 1795 dají se k dispozici císařské rodinné bibliotéce.“ Zároveň usnešeno, aby počet rezervovaných exemplářů těchto dvou svazků pokud možno z antikvářů se doplnil, a budoucně aby všechny publikace po svém vyjití posílaly se císařské rodinné knihovně. Dvorský rada Becker potvrzuje přijetí této zásilky, psal 16. června 1874 Společnosti: „Se. Majestät haben laut Cabinetsschreibens vom 13. Juni l. J. Z. 797 von dem Inhalte des vom Unterzeichneten unterm 12. Juni l. J. erstatteten Berichtes allergnädigst Kenntniss zu nehmen und anzuordnen geruht, dass der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften für die der kais. Familien-Bibliothek zur Verfügung gestellten Publicationen der Dank im Allerhöchsten Namen ausgesprochen werde.“

rovalo se prvních 10 archů; tu usnešeno 3. února 1864, aby na nejvýše 8 tiskových archů bylo po 20 zl. honorováno; Palacký zdržel se, jakž protokol podotýká, při tom zúmysla všeliké diskusse. Po zavedení peněžitého honoráře zmenšil se brzy celkový počet výtisků u většiny spisův od Společnosti vydávaných; v nejbližších letech totiž tisklo se každé pojednání obyčejně jenom ve 250 výtiscích, z nichž Společnost zůstavila si 200 na aktové svazky, a 50 výtisků odevzdala spisovatelé k jeho dispozici.

Do roku 1860 Společnost přidržela se svého starého obyčeje, dávajíc každý spis, jí k vydání podaný, dvěma členy *posouditi po stránce vědecké*, dříve nežli se rozhodla o jeho přijetí. Následkem návrhu učiněného Reussem bylo dne 7. března t. r. jednohlasně usnešeno, že pojednání, jejichž spisovatelé jsou řádní členové, již nemají před přijetím posuzována býti, a že sekretáři a direktorovi má se zůstaviti, aby přihlédli k objemu jejich.*) Od této doby toliko o oněch pojednáních a dílech, jejichž spisovatelé nenacházeli se mezi řádnými členy, bylo podáváno dobré zdání ode dvou znalců, a pak teprva usnášeno se o jich přijetí. V příčině děl, která vydávala se mimo aktové svazky a byla sepsána od řádných členů, neobsahovalo právě dotčené usnešení nic výslovného; při Hanušově Quellenkunde použilo se této okolnosti, i byl ten spis přece odevzdán jednomu členu (K. J. Erbenovi), aby o něm napřed své mínění vyslovil. Ze mnoholeté zkušenosti bylo sice na jevě, že dříve obvyklá vědecká censura u děl členů řádných obyčejně bývá pouhou formalitou; později však vyskytly se také jednotlivé případy, ač ovšem nemnohé, kdy Společnost měla příčinu litovati svého usnešení učiněného dne 7. března 1860, kterýmž celek stal se naproti jednotlivému členu téměř bezbranným.

Aktové svazky rozdaly se větším dílem vědeckým ústavům domácím i cizozemským, se kterými Společnost vyměňovala si spisy; takovýchto ústavů bylo roku 1858 asi 60, ku konci pak této doby již přes jedno sto. Zavedenou výměnou, která každoročně se množila, dostávalo se Společnosti vždy četnějších vědeckých děl, která od oněch spolkův a ústavů byla vydána a v rovné úplnosti jinde v Praze se nenajdou. Řádní členové byli také podělováni celými svazky aktovými. Ku prospěchu jiných členů, pokud čileji se účastňovali v činnosti společenské, byla při několika příležitostech činěna usnešení,

*) V řádné schůzi 7. března 1860 byli přítomni: Direktor Höfler, sekretář Weitenweber, Kulik, Purkyně, Hanka, Vocel, Tomek, Erben, Matzka, Reuss, Hanuš, Wenzig, Stein.

kteřá však dílem zase přišla v zapomenutí. Ustanovenof 4. prosince 1850, podělovati aktovým svazkem také členy mimořádné, když v něm mají nějakou stat. Podobné usnešení přišlo k místu 7. března 1855 se vztahem k těm členům mimořádným, kteří ve schůzkách odborových mívají přednášky; zdá se, že zároveň s Weitenwebrovým odstoupením od sekretářství 1866 sešlo zase z tohoto obyčeje. Podle usnešení ze 7. února 1866 přespólní členové, pokud dříve byli členy řádnými, mají také nadále dostávati aktové svazky. Nejtrvaleji vydařilo se pravidlo ustanovené 2. července 1856, podle kteréhož každý člen vůbec může všeliké spisy ze společenského skladu kupovati sobě za polovinu krámské ceny, kdežto knihkupačům přenechává Společnost svoje spisy se srážkou jedné třetiny.

Ve schůzi 9. února 1859 po návrhu Höflerově zůstáno na tom, aby zprávy o vědeckých schůzkách odborových, ježto od r. 1840 uveřejňovaly se vždy v aktových svazcích, budoucně vydávaly se mimo aktové svazky a rychleji. Té nové publikaci dali jméno *Sitzungsberichte*. Tyto Zprávy Zasedací vycházejí od r. 1859 nepřetržitě, a sice ve formátě osmerkovém. Z počátku každý ročník vyšel ve dvou sešitech zvlášť stránkovaných, z nichž první obsahoval měsíce leden až červen, druhý pak měsíce červenec až prosinec. V čele ročníkův 1860—1866 stojí vždy jednací zpráva za předešlý rok, kterouž sekretář Weitenweber v řádné schůzi lednové přednášoval, jakož i seznam osob Společnosti. Zprávy Zasedací tiskly se z počátku ve 400 výtisků, od r. 1865 ve 300 exemplářů. Rozdávaly se všem jednotlivým a ústavům, se kterými Společnost vzájemně si vyměňovala spisy, jakož i některým jiným spolkům, které ucházely se o publikace naší Společnosti, avšak za její aktové svazky nemohly poskytnouti dostatečného aequivalentu. Dále podíljeni byli Zasedacími Zprávami netoliko členové řádní, nýbrž i mimořádní, a od konce r. 1864 také dopisující; dle usnešení 11. října 1865 také nečlenové, kteří ve schůzkách odborových přednášejí, mají dostati dotyčný sešit. Kromě toho bylo 7. prosince 1859 ustanoveno, že každý člen, jestliže ve Zprávách Zasedacích uveřejní svou přednášku anebo její náčrt, může obdržeti některý počet zvláštních otisků této statě; to se stalo brzo obecným pravidlem, a každý přednášitel dostává 50 zvláštních výtisků své přednášky.

Aktové svazky nebyly od r. 1837 *českým statím* nepřístupny, avšak německy psaná pojednání byla pravidlem, ze kterého před r. 1860 bylo málo výjimek. Před r. 1848, kdy jazyková rovnoprávnost byla od státu prohlášena, najdou se česky psané statě toliko ve dvou

aktových svazcích (ve 2. a 3. svazku V. řady z let 1841—1844), a ty byly všechny čteny nebo předloženy v odboru českofilologickém. Teprva po dalších desíti letech vyšla někdy v aktových svazcích opět česká stať; první byly: 1855 v IX. svazku životopis Čelakovského, 1857 v X. svazku pojednání o cyrillském a hláholském písmě, oboje od J. J. Hanuše, a 1859 v X. svazku o staročeských překladech evangelii od Josefa Jirečka. Ve XII. svazku z let 1861—1862 česky psané rozpravy mají převahu nad německými, kterážto výjimka jest jediná toho způsobu. Pojedine najdou se také stať psané italsky, francouzsky, latinsky a rusky. O Zprávách Zasedacích platí co do jazyka totéž, co jsme shledali v aktových svazcích. Z počátku vycházely v nich české články jen zřídka, později však stávaly se častějšími, avšak jazyk německý až do nynějška (1884) podržel převahu ve společenských publikacích.

Ve svém nitru byla však Společnost za doby 1837—1866 mnohem češtější, nežli na venek vypadala. Čeští členové psávali německé rozpravy jmenovitě o takových předmětech, při kterých jim na tom záleželo, aby jim rozuměti mohlo obecnstvo nečeské a zahraničné. Nezřídka ve Zprávách Zasedacích umístěn jest německý náčrt přednášky, která skutečně se konala po česku a byla úplně vytištěna v Časopise Českého Musea anebo jinde jazykem českým. V českofilologickém odboru hned od jeho založení jednalo se bezmála výhradně jazykem českým; avšak protokoly zasedací a všeliké písemnosti ku potřebě domácí psaly se v prvním desetiletí toliko německy. Nejprvnější česká písemnost vůbec, ježto se nachází v archivě společenském, jest list Josefa A. Dundra z 5. září 1848, jenž obsahuje dotaz, zdali by Společnost byla ochotna vydávati schematismus zemský také jazykem českým; Společnost tehdy také měla za to, že přiblížil se čas, aby se tak stalo, o čemž Karel J. Erben jakožto společenský aktuar odpověděl dotazovateli po německu. Od konce r. 1850 nacházejí se ve společenském archivě zasedací protokoly a náčrty přednášek psané obojím jazykem, a sice v odboru filosofickém a historickém, kdež od té doby přednášelo se po německu i po česku, jak kdo chtěl. Avšak do tisku přicházelo tehdy vždy jenom německé vyhotovení, a Hanka nepsal zasedací protokoly odboru filologického nikdy jinak než německy, ačkoli německé přednášky v tomto odboru byly rovněž tak řídké, jako české přednášky v odboru přírodovědeckém.

Po roce 1860 zásadné uznání rovné oprávněnosti obou jazyků zemských bylo dokonáným skutkem. Když v řádné schůzi 1. května 1861 direktor Vocel navrhl, aby budoucně nově přijímaným členům

slovanským vydávaly se diplomy v jazyku českém, i aby k tomu účelu opatřily se české blankety též formy, jako byly německé, byl ten návrh přijat hned jednohlasně, ačkoli přítomní byli většinou Němci.*) Dne 5. prosince 1866 bylo k návrhu Hanušovu ustanoveno, že pozvání a vše, co se uveřejňuje o Společnosti, má se psáti a tisknouti oběma jazyky zemskými.***) V řádných schůzích však za celou tuto dobu jednalo se toliko německy a protokoly zasedací také psaly se jen touto řečí.

Kromě aktových svazků a Zpráv Zasedacích vydala Společnost také ještě jiné spisy. Hned jak první subvence od výboru zemského byla zabezpečena, Společnost dne 1. prosince 1858 zůstala na tom, že vydá nedávno nalezený latinský překlad *Bartošovy* kroniky Pražské; spis hned přišel do tisku a v dubnu 1859 byl ku konci přiveden; Höfler jakožto vydavatel obdržel 40 výtisků místo honoráře. Dvěma jiným usnešením, ježto se stala současně, bylo souzeno, aby ještě po několik let zůstala nevykonána; chtělif totiž přikročiti ku pokračování v Erbenových Regestech Bohemiae et Moraviae, a kromě toho dle návrhu Palackého sbírat i k vydání sestavití pozůstatky českých desk zemských r. 1541 pohořelých, ježto se zachovaly v opisích.

R. 1860 Společnost vydala znova Kulikův tisíciletý kalendář; dílko to tisklo se ve 400 exemplářích, z nichž 300 obdržel spisovatel; do aktového svazku nebylo pojato, poněvadž má sloužiti historikům k častému nahlédání.

Také k vydání dvou větších děl byl učiněn počátek za posledních let této doby, při čemž pokračování a dokončení protáhlo se do doby následující. Dne 5. července 1865 zůstáno totiž na tom, aby vydalo se archaeologické dílo Jana E. Vocela pod názvem *Pravěk země České*; první polovice jeho vyšla r. 1866 ve 400 exemplářích, z nichž spisovatel obdržel 350 namísto honoráře. Druhá ještě větší publikace měla na světlo vynésti Tomkovy výpisy z pramenů ke starému místopisu hlavního města českého; počala vycházeti po sešitech r. 1865 pode jménem *Základové starého místopisu Pražského*, a dokonala se teprva po desíti letech.

*) Byli přítomni: Ředitel Vocel, sekretář Weitenweber, Matzka, Reuss, Höfler, Löwe a Stein. — Tomek, jenž sice náležel k nejpilnějším navštěvovatelům jak schůzek řádných tak i odborových, byl skoro po dvě léta 1861 a 1862 zaneprázdněn činností parlamentární, pročež málo účastnil se společenských schůzek; v jednatelství odboru historického zastupoval ho Höfler.

**) Při tomto jednohlasném usnešení byli přítomni: Ředitel Wenzig, sekretář Vocel, Palacký, Tomek, Erben, Matzka, Hanuš, Kořistka, Gindely.

Když r. 1851 Jan Hulakovský vydával svým nákladem svůj palaeografický spis o středověkých skráceninách, Společnost podporovala ho při tom 40 zlatými, což byla polovička jeho útrat.

Počet vědeckých časopisů, na kteréž Společnost předplácela, sklesl v padesátých letech následkem tehdejší peněžitě tísňe na tři; po dosažené subvenci vystoupil opět na šest. Po přání universitního bibliothekáře Hanuše bylo dne 7. ledna 1863 svoleno, aby tyto periodické tiskopisy vždy po prošlém jednom měsíci vykládaly se také v čítně knihovny universitní ku potřebě tamějších čtenářů.

Také budiž zde dotčeno, že když r. 1859 bavorská akademie věd slavila svoje stoleté jubilaum, naše Společnost k návrhu Höflerovu poslala do Mnichova pozdravovací adresu a čtyři diplomy pro čestné členy nově zvolené. — K oslavení stoletých narozenin Schillerových po návrhu Höflerově konala se 10. listopadu 1859 společná schůze všech čtyř odborů; Höfler ji zahájil promluvou, a Zimmermann měl přednášku o velikém básníkovi německém. — Stoleté narozeniny Fichtovy k návrhu Löwovu slavily se 19. května 1862 v odboru filosofickém přednáškou o dotčeném filosofovi.

Fysikálních nástrojů, jež Společnost měla, hleděno se zbaviti prodejem. Když Kreil r. 1851 stěhoval se do Vídně, odevzdal jak Emeryův chronometr tak i magnetický theodolit Lamontův tehdejšímu adjunktovi Pražské hvězdárny Karlu Jelínkovi, jenž od r. 1848 byl mimořádným členem naší Společnosti. Jelínek navrhoval, aby stát koupil oba nástroje pro hvězdárnu; cenil chronometr na 300 zl., theodolit na 200 zl. k. m. Společnost byla volna tuto nabídku přijmouti; také svá parabolická zrcadla, jež se nacházela ve fysikálním kabinetě fakulty filosofické, chtěla tomuto ústavu přepustiti. Roku 1857, když nouze o peníze byla největší, Společnost opět nabízela chronometr a theodolit ku koupi pro hvězdárnu; avšak ku konci 1859 byla ta nabídka od ministeria zamítnuta. Potom Společnost vyžádala si, aby ty věci ze hvězdárny se jí vrátily. Roku 1863 dali oba nástroje znova odhadnouti; za vyšetřenou cenu koupil oba nástroje 1864 professor Pierre pro fysikální kabinet fakulty filosofické, a sice chronometr za 65 zl., magnetický theodolit za 50 zl. r. m. —

Rok 1866, událostmi tolik bohatý, způsobil jenom krátkou přestávku v činnosti naší Společnosti. Poslední řádná schůze před letními prázdninami, kteráž byla ustanovena na 4. července, pro nedostatek účastníků nemohla přijíti k místu; byl to den po bitvě u Králové Hradce. Nejbližší řádná schůze sešla se teprva dne 7. listopadu.

Peněžitým poměrům naší Společnosti nastal tohoto roku nena-
dále obrat příznivý. Předkem *subvence zemská byla značně zvýšena*. Když totiž 17. února 1866 na sněmě českém při debatě rozpočtové roční subvence 1050 zl. r. m. pro kr. českou Společnost Nauk přišla na denní pořádek, navrhoval poslanec Höfler, aby tato roční podpora zvýšila se na 3000 zl.; návrh ten odůvodňoval řečí, ve kteréž poukazoval na veliké dotace podobných ústavů v jiných zemích, a také na tu okolnost kladl důraz, „že se zde skutečně jedná o záležitost obou národností,“ a „že Společnost jest vědeckým střediskem velice znamenitým, vědeckým střediskem pro dvě národnosti, kterým zde jest otevřeno vespolečné pole.“ Ježto Höflerův návrh byl na všech stranách podporován, prohlásil Tašek jakožto zpravodaj kommisce rozpočtové, že mu nemůže odporovati, načež předsedající nejvyšší maršálek zemský mohl konstatovati, že návrh přijat jednohlasně.

Když po utišení ryku válečného Jeho Veličenstvo *císař František Josef* cestoval po svém věrném království Českém, daroval naší Společnosti 5000 zl. Místodržitelský výnos, vyhotovený v obou řečích zemských, oznamoval Společnosti toto milostivé obdarování následujícími slovy:

Jeho c. k. Apoštolské Veličenství Nejvyšším rozhodnutím dnešního dne vydaným uznáváje a ceně horlivé snahy směřující ku vzdělávání umění a věd, ježto ráčil shledati v hlavním městě Praze, a chtěje povzbuditi úsilnou přičinlivost, která městu a zemi ke cti slouží, ráčil nejmilostivěji královské české společnosti nauk k podporování účelů jejich příspěvek pěti tisíců zlatých věnovati. Mám čest z Nejvyššího nařízení slavné královské společnosti nauk tuto Nejvyšší milost v známost uvésti a dotčenou summu přiložiti.

V Praze dne 28. října 1866.

Rothkirch v. r.

V nejbližší schůzi 7. listopadu t. r. ustanovila se Společnost na tom, že Jeho Veličenstvu v adrese předloží své díky za tento velkodušný dar; odevzdána byla místodržiteli hraběti Karlu Rothkirch-Panthenovi deputací, ve kteréž nacházeli se direktor Wenzig, sekretář Vocel a Höfler.

Císařský dar a zvýšená subvence zemská učinily možným, aby vědecká činnost vzala nový pochop; zároveň naskytl se příležitost k reorganisaci Společnosti.

Vědecké práce v oboru filosofie, dějepisu a filologie 1837—1866.

Vědecké pole, jež naše Společnost vzdělávala, v této době znamenitě se rozšířilo naproti časům dřívějším. K vědě historické přistoupila nyní nově věda věd, filosofie, a československá filologie vzdělávána mnohem důsažněji nežli dříve. Publikacím společenským přibýlo objemu měrou neobyčejnou. Nemá-li náš přehled o nich příliš se prodloužit, nemůžeme si všimati drobných statí roztroušených ve zprávách o schůzkách odborových,* i přestaneme na tom, že budeme uváděti toliko větší rozpravy a díla o sobě vyšlá. Celou látku rozdělíme si podle oborův, kteréž od r. 1868 jmenují se v úředním titulu třídy pro filosofii, dějepis a filologii.

V oddíle **filosofickém** počneme se třemi spisy, jež v aktových svazcích uveřejnil samostatný myslitel *Bernard Bolzano*. Jeho prvá rozprava jedná o pojmu krásna (*Über den Begriff des Schönen*, III. svazek 1845 str. 1—92). Spisovatel chtěl pojem krásna vysvětliti přesvědčivě a tudy obsírně, a zároveň ukázati, co pochybeného nachází se v odchýlných výměrech krásna, pochodících od jiných filosofův. Bolzanův výměr krásna zní takto (str. 27): „Krásno musí býti předmět, jehož pozorování všem lidem, jejichž mocnosti poznací jsou náležitě vyvinuty, může poskytovat libosti, a sice z té příčiny, poněvadž po pojetí několika jeho vlastností není jim ani příliš snadno, ani nezpůsobuje jim té námahy jako jasné myšlení, aby utvořili si o něm pojem, kterýž dává jim uhodnouti vlastnosti ostatní teprva dalším pozorováním postřehnuté, tím pak jim aspoň k temnému názoru přivádí obratnost jejich sil poznacích.“ — Týž aktový svazek (str. 201—215) obsahuje rozpravu nadepsanou: *Versuch einer objectiven Begründung der Lehre von den drei Dimensionen des Raumes*. Bolzano vynikaje v mathematice neméně než ve filosofii, chtěl filosoficky odůvodniti mathematický pojem tří rozměrů prostorových, od něhož geometrie vychází jako od svého axiomu. — Třetí rozprava pohybuje se opět na poli aesthetiky, a byla jen několik dní před smrtí Bolzanovou od Šafaříka a Karla Presla poručena ku přijetí; má nápis: *Über die Eintheilung der schönen Künste* (VI. svazek 1851,

*) Tyto zprávy a statě tiskly se 1840—1858 v aktových svazcích in 4°, od r. 1859 ve zvláštní publikaci řečené *Sitzungsberichte* (in 8°); statě a náčrtý přednášek takto uveřejněné všechny najdou se titulem uvedeny ve *Wegnerově Obecném rejstříku ke spisům kr. české Společnosti Náuk 1784—1884*.

str. 133—178); rozvřzení uměn jest tam provedeno hlavně podle dělidla lidských smyslů, i vypadlo dosti složité.

Kromě Bolzana děkovala filosofie za svoje uvedení v naši Společnost herbartianovi *Františkovi Exnerovi*. Tento hleděl ve dvou pojednáních, jež uveřejnil v aktových svazcích, dokázati lichost hegelianismu a jemu podobných zjevů ve filosofii. Rozprava *O nominalismu a realismu* (II. svazek 1843 str. 411—424) kriticky vykládá naučná zdání, která mívala průchod ve školách těmito názvy označovaných, na konec pak zaostřuje se proti hegelianskému stotožňování myšlení a bytí. Druhá rozprava o jednotě myšlení a bytí (*Über die Lehre von der Einheit des Denkens und Seins*, V. svazek 1848 str. 217—247) pokračuje v polemice proti učení všech oněch filosofů, kteří jistili dotčenou jednotu, počínaje od filosofů řeckých až do Hegela. — Třetí pojednání Exnerovo jedná *O universálné vědě Leibnitzově* (III. svazek 1845 str. 161—200); jest to cenný příspěvek k dějinám filosofie, v němžto vyvinují se Leibnitzovy myšlenky o jazyku i písmě universálném.

Časně zesnulý mimořádný člen *František Květ* (narozen 1825, † 1864) uveřejnil německou rozpravu o Leibnitzovi a Komenském, v níž rozebírá poměr mezi těmi dvěma mysliteli (tištěno 1857 v X. svazku od r. 1859 str. 91—107). Květův účel záležel v tom, aby vytknul filosofický význam pansofie Komenského a tím dokázal, že Komenský ve své soustavě pravdy a ve svých zvláštních myšlenkách pansofických zasluhuje býti přímo pokládán za předchůdce Leibnitzova; při tom však nikterak netvrdil, že by náš Komenský byl měl bezprostředný vliv na Leibnitze.

Exnerem a jeho rozhodujícím postavením u nejvyšší správy vyučování soustava Herbartova nabyla četných přívrženců, z nichž několik pracovalo o jejím dalším vývoji. Tři z nich jakožto mimořádní členové naší Společnosti obohatili její aktové svazky; spisy jejich zde uveřejněné jsou větším dílem příspěvky k dějepisu filosofie. *Robert Zimmermann* podal rozpravu pod názvem: *Bericht über ein bisher unbekanntes rechtsphilosophisches Manuscript eines österreichischen Verfassers* (1855, IX. svazek 1857 str. 17.); po sběžném přehledu filosofů, kteří působili na vysokých školách Pražských, jedná o rukopise nadepsaném *Libellus de hominis convenientia*, jenž byl psán v Čechách nedlouho před rokem 1700 od Františka J. F. hraběte z Hodic a Olbramic, i nalezen byl ve Fürstenberské knihovně v Praze. Hodic snažil se v tomto ethickém pokuse stanoviti, v čem záleží podstata toho, co se na člověka sluší a nesluší. Zimmermann podal

soustavný a kritický rozbor toho díla. — „Schiller als Denker“ jest název přednášky, kterou v naší Společnosti učinil Zimmermann na oslavu stoletých narozenin Schillerových (1859; XI. svazek 1861 str. 19.); jest to stať skvěle psaná, v nížto Schiller slaví se jakožto básník novější filosofie.

Vilém F. Volkmann (nar. 1822, † 1877) napsal do aktových svazků na základě pramenův dvě výtečné studie k filosofii řecké: *Die Grundzüge der Aristotelischen Psychologie, aus den Quellen dargestellt und kritisch beleuchtet* (1858, X. svazek 1859 str. 111 až 159), — a *Die Lehre des Sokrates in ihrer historischen Stellung* (1861, XI. svazek 1861 str. 299—326).

Josef Dastich, jenž byl české vědě odňat předčasnou smrtí (nar. 1834, † 1870), sepsal jazykem českým „Rozbor filosofických náhledů Tómy ze Štítného o pojmu krásy a o poměru víry k rozumu“ (1862, XII. svazek 1863 str. 149—192). Dastich jsa stoupencem myšlének Herbartových, podle kterých poměry číre formálné tvoří základ pojmův aesthetických, staví také pamětihodného českého filosofa 14. věku do řady aesthetiků formálných, i přichází k závěrce, že Štítný o věcech krásy se týkajících na větším díle samostatně badav, náhledy vystavěl, jež co do principu, byť i ne co do provedení, v úzkém spojení stojí s náhledy Herbartovskými. Také pokud se týká poměrů víry k rozumu, Dastich připisuje středověkému filosofovi českému značnou zásluhu o rozumné rozřešení této otázky. Podrobná povědomost literatury scholastické, aby zevrubně mohlo se posouditi, co Štítný přejal od svých předchůdců a co přičinil z vlastního, taková povědomost bohužel scházela jak Dastichovi, tak i Hanušovi, jenž zase snažil se ze Štítného udělati nastávajícího hegeliana. — V německé rozpravě o novějších fysiologicko-psychologických badáních v oboru smyslů lidských (1864, XIII. svazek 1865 str. 1—65) podává Dastich přehledný výklad výzkumů po většině cizích.

Vilém Kaulich vyličoval filosofické náhledy z doby scholastiky. V jedné rozpravě jedná o spekulativné soustavě Jana Skota Erigeny (1860, XI. svazek 1861 str. 147—222), — ve druhé o učení Hugona i Richarda od sv. Viktora, dvou mnichů Pařížského kláštera tohoto jména ze 12. věku (1864, XIII. svazek 1865 str. 1—34).

Konečně budiž v tomto oddíle zmíněn životopisný nástin, jež *J. A. Hoffinger* napsal o životě a chodu ducha Jana Nepom. Ehrlicha (1866, XIV svazek 1866 str. 1—14). Ehrlich, filosof a theolog ze školy Güntherovy, byl mimořádným členem naší Společnosti.

V čelo publikací **dějepisných** postavíme příspěvky *Františka Palackého*, vysoce zasloužilého zakladatele novověké dějepavy v Čechách. Svoje úspěšná badání v archivech římských a jiných italských popsal Palacký v díle nadepsaném: *Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837 zur Aufsuchung von Quellen der böhmischen und mährischen Geschichte* (1838, I. svazek 1841 str. 1—122). Výpisky tam otištěné jsou bohatým nalezištěm zpráv vítaných českému dějepisci. — Druhá rozprava Palackého jest nadepsána: *Der Mongolen Einfall im Jahre 1241. Eine kritische Zusammenstellung und Sichtung aller darüber vorhandenen Quellennachrichten, mit besonderer Rücksicht auf die Niederlage der Mongolen bei Olmütz* (1842, II. svazek 1843 str. 369—408). Jest to vzorné methodické zkoumání z pramenů, proti kterémuž ani dnes nelze slušným způsobem nic jiného namítati, nežli že spisovatel připisuje válečné události u Olomouce význam větší, než z výpovědí pramenův na snadě jsoucích a z celé historické souvislosti přísně jest odvozovati. — Bohatou publikací pramenů k dějinám českým ve 13. a 14. věku uveřejnil Palacký pod skromným titulem: *Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte, nebst Beilagen*; I. sešit 1842 jest obsažen ve II. aktovém svazku 1843 str. 217—368, II. sešit 1847 v V. svazku 1848 str. 1—216. — Poslední práce Palackého v našich aktových svazcích jest *Zeugenverhör über den Tod König Ladislaw's von Ungarn und Böhmen im Jahre 1457* (1856, IX. svazek 1857 str. 1—71). Auktor zkoumá zde zevrubně a všestranně otázku, zdali král Ladislav zemřel smrtí přirozenou anebo jedem; konečný výsledek, jež do té doby nikdo nedovedl zvíkat, zní ve smyslu prvéjší alternativy.

Od *Václava V. Tomka* máme obranu nejstarších dějin českých proti novějším útokům spisovatelů německých (*Apologie der ältesten Geschichte Böhmens gegen die neueren Anfechter derselben*, 1863, XIII. svazek 1865 str. 76). Dotčenými útočníky rozumějí se Dümmler a Büdinger, poněkud také Wattenbach. Předměty této vědecké polemiky jsou: Politická sjednocenost země České a význam vojvod, kteříž za nejstarších časů připomínají se v čísle množném; hodnověrnost nejstaršího českého letopisce Kosmy, a uvedení křesťanství do Čech. Kromě důkladného a střízlivého objasnění těchto sporných kusů obsahuje ten spis ve své druhé polovici souvislý výklad nejstarších dějin národa českého až do roku 950. Tomkovu apologii, jakž ukazuje od té doby chování oněch útočníků i jejich pokračovatelů, snáze jest ignorovati, nežli vyvrátiti. Vyšla také jazykem českým v Památkách archaeologických IV. b, V.

Karla Jaromíra Erbenova vysoce důležitá práce má titul: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (1855 str. 812 in 4°, v VIII. svazku 1854). Erbenova *Regesta* mají svůj zvláštní způsob, kterým podstatně liší se od jiných děl tohoto jména. Jsou to doslovné výpisy z listin v jejich jazyce původním, a to tak obšírné, že věcný obsah jest úplně podán, a toliko formální částky listin jsou skráceny nebo vynechány; pročež tato *Regesta* větším dílem mohou nahraditi diplomatář. Díl tento Erbenem pořizený sahá až do r. 1253. Netřeba podotýkati, že Erbenova *Regesta* českému dějepytu prokázala služby velice podstatné a ještě prokazovati budou, zvláště dokud v Čechách nedostává se nám úplného diplomatáře. Používání této pramenové publikace usnadňuje se výbornými rejstříky jmen. Toliko jest litovati, že Erben ne všechny, než toliko některé z listin, ježto jsou docela podvržené aneb aspoň ve své nynější formě nepravé, za takové poznal a poznamenal. Podvrženost zlomků Monseevých byla ovšem dokázána teprva později, nejobširněji Brandlem v *Časopise Matice Moravské* 1878 str. 77—104; jiné skupiny podvrženin, ježto z Bočkova diplomatáře přešly do Erbenových *Regest*, čekají ještě na prozkoumání tak všestranné a posouzení souvislé.

Jana Erazima Vocela pokus „O staročeském dědičném právu“ (1861, IX. svazek 1861 str. 469—529) zavírá v sobě několikero drobných rozprav o věcech staročeského práva, které souvisejí s právem dědičným. Závěrek, k němuž spisovatel ku konci dospívá, zní v ta slova, „že mravní síla české minulosti právě tam spočívá, kde předsudek a běžná nepřítivců domnění slabost a mravní ochablost spatřovaly.“

Karel A. C. Höfler uveřejnil nákladem Společnosti spis o sobě vyšlý: *Des Bartholomäus von St. Ägidius Chronik von Prag: Chronica de seditione et tumultu Pragensi 1524—1531* (1859 str. XVI. a 301 v 8°). Jest to latinský překlad důležitého díla Bartošova, jehož český original vydal Erben již r. 1851. Stáří překladu nechtěl Höfler ve svém úvodě určovati, Erben však klade jeho vznik do druhé polovice 18. věku. — Do aktových svazků podal Höfler dvě sbírky pramenů: *Concilia Pragensia 1353—1413* (1862, XII. svazek str. LXI a 116), v čemž jsou snešení a nařízení vyšlá na synodách Pražských v poznamenané době. Druhá snůška nazývá se: *Urkunden zur Beleuchtung der Geschichte Böhmens und des deutschen Reiches im 15. Jahrhundert* (1865, XIII. str. 65); v ní jest otištěno 35 listin z let 1400—1435, nejvíce dopisy mezi Fridrichem I. Brandenburským a císařem Sigmundem a jinými knížaty o bojích s Husity, potom

písemnost z r. 1461, ježto náleží ku projektu reformy říše Německé, jenž vycházel od krále Jiřího. — Též podal Höfler pojednání nadepsané: *Barbara Margräfin zu Brandenburg, verwittwete Herzogin in Schlesien, vermählte Königin von Böhmen. Ein deutsches Fürstenbild aus dem 15. Jahrhundert* (1867, XIV. svazek 1866 str. 57; druhá polovice nachází se v následujícím svazku na r. 1867, str. 42).

Čestný člen svobodný pán *Hammer-Purgstall* poskytl naší Společnosti doplněk k rozpravě Kurzově o událostech r. 1611; název jeho jest: *Über die Verhandlungen mit Herrn von Rosenberg während des Einfalles des Passauischen Kriegsvolkes in Böhmen im J. 1611* (III. svazek 1845 str. 783—820).

Další příspěvek k témuž předmětu uveřejnil *Václav Hanka* pod nadpisem: *Correspondenz in Betreff des Passauischen Kriegsvolkes* (1845, IV. svazek 1847 str. 155—238). Jest tu otištěno asi 60 listin, větším dílem česky psaných.

Ignác K. Halaška popsal své rodiště, město Budišov v Moravě u hranic Opavska (*Die freie Municipalstadt Bautsch in Mähren in geographisch-topographischer und historischer Beziehung*, II. svazek 1843 str. 65—107). Spis tento se zaměstnává zevrubným určením zeměpisné délky a šířky i výšky nadmořské, též přírodopisem, místopisem a některými částkami dějepisu řečeného města a soujmeného statku.

Jakuba F. Kulíka spisek: *Jahresformen der christlichen Zeitrechnung* (vyšlý o sobě 1861 str. 44 in 4°), jest praktickou pomůckou ku proměňování středověkých dat na nynější způsob datování, při čemž dlužno toliko vyhledati si kalendář náležitý k dotčenému roku. Historický přídavek k tomu spisu, totiž seznamy svátků svatých a některých dat listinných, ovšem nepostačuje pro žádnou zemi, jmenovitě také ne pro Čechy.

Dopisujícího člena *Antonína Rybičky* stať „O erbích, pečetěch a znacích stavu kněžského v Čechách“ (1862, XII. svazek 1863 str. 117—147) popisuje a dílem také historicky vysvětluje znaky a pečetě, kterých v nynější době užívají čeští biskupové, kapituly a kláštery; pečetě jsou vyobrazeny na třech tabulích.

V rozpravě nadepsané: *Die nordwestliche Durchfahrt* (II. svazek 1843 str. 49—63) podal *Jan G. Sommer* přehled pokusův, kteréž byly učiněny až do r. 1839 za tím účelem, aby našla se vodní cesta z oceanu Atlantického ledovým mořem na sever Ameriky do Tichého oceanu.

Dopisující člen *František Carrara* podal spis v jazyku vlašském: *De' scavi di Salona nel 1850* (VII. svazek 1852 str. 24 s 5 tabulemi), v němž pro znalce popisuje stavby vykopané pod jeho řízením r. 1850 ve staré Saloně, a otiskuje nápisy při tom nalezené.

„*Degli studj sul Friuli*“ (1856, IX. svazek 1857 str. 23) jest titul statě, kterou zaslal dopisující člen *Josef Valentinelli* z Benátek vlašských; podává v ní přehled a bibliografii spisův, které se vztahují k dějinám Friulsku a patriarchatu Aquilejského.

Viléma Weitenwebra stat: *Mittheilungen über die Pest zu Prag in den Jahren 1713—1714* (VII. svazek 1852 str. 25—56) přináší 37 výpiskův ze současných protokolův lékařské fakulty Pražské. — „*Über des Marsilius Ticinus Werk: De vita studiosorum*“ (1855, IX. svazek 1857 str. 22). Toto pojednání obsahuje rozbor dotčeného díla astrologicko-diaetického, jehož spisovatel žil v 15. věku ve Florencii. — Kromě toho *Weitenweber* psal se řídkou pilí životopisy členů naší Společnosti; vyšly pod názvy: *Denkschrift über August J. Corda's Leben und literarisches Wirken* (VII. svazek 1852 str. 57—94), — *Denkschrift über die Gebrüder Johann S. und Karl B. Presl* (VIII. svazek 1854 str. 27), — *Denkrede auf Professor Franz A. Petřina* (1856, IX. svazek 1857 str. 22).

Historický oddíl zavřeme zmínkou o práci mimořádného člena *Jiřího Bipparta*, kteráž se týká ústavy římské za doby královské (*Die römische Staatsverfassung zur Zeit der Könige*, XII. svazek 1863 str. 351—379).

V oddíle **filologickém**, k němuž nyní přejdeme, nachází se toliko jeden článek spadající do filologie klassické; jsou to *J. Bipparta* příspěvky k výkladu a kritice *Horatia* (*Beiträge zur Erklärung und Kritik des Horatius*, 1864, XIII. svazek 1865 str. 24). Tato rozprava vztahuje se ku prvním dvěma epistolám knihy první.

Všechny ostatní rozpravy tohoto oddílu náležejí k jazykovědě česko-slovanské. V druhém a třetím aktovém svazku všechny sem náležité statě byly uveřejňovány pod společným názvem: „*Rozbor staročeské literatury*, čítaný ve schůzkách královské české Společnosti Náuč“ (II. svazek str. 109—216, III. svazek str. 671—746). Jsou to větším dílem kritické zprávy a výklady o památkách staré literatury české; některé staročeské spisy, o nichž tam mluveno, byly při tom úplně nebo z částky otiskeny. V těchto pracích, kteréž v historii li-

teratury české vždy podrží svou důležitost, účastnili se *Šafařík*, *Jungmann*, *Čelakovský* a *Hanka*.

P. J. Šafařík a *F. Palacký* sepsali společně a vydali dílo, ježto mocně vsáhlo do literárních kontrovers, které tehdejší se vedly a bohužel ještě dosud nejsou úplně odbyty. Jest to kritické vydání a posouzení nejstarších památek literatury české; vyšlo pod názvem: *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache: Libuša's Gericht, Evangelium Johannis, der Leitmeritzer Stiftungsbrief, Glossen der Mater Verborum*, kritisch beleuchtet von oc. (1840, I. svazek 1841 str. 233 se snímky *Libušina* soudu i evangelia sv. Jana). Vzhledem k tehdejšímu stavu jazykovědy dlužno tento spis nazvati výborným, a dozajista podstatně přispěl k vysvětlení památek jazyka, ku kterým se vztahuje; účelem jeho bylo také zároveň, aby obhájeny byly *Libušin* soud a evangelium svatojanské proti námitkám jim činěným, i aby dokázána byla pravost těchto památek. Auktoritě toho důležitého díla činí však nepopřeratelnou újmu ta okolnost, že oba dva spisovatelé dali se klamati při *Mater Verborum*, pokládajíce za pravé veškery glossy, ježto v tomto kodexu se nacházejí. Nynějšího času však není pochyby o tom, že značný počet jich vznikl rukou padělatele. O otázce, které glossy jsou pravé a které podvrženy, není ovšem dosud ještě poslední slovo vyřčeno. Nové vyšetřování, jež podnikl *Adolf Patera* (viz *Časopis Českého Musea* 1877), vedlo k výsledkům překvapujícím; zdá se však, že zavrhuje něco více gloss, než vlastně se sluší. Každým způsobem výroky *Paterovy*, pokud se týkají jednotlivostí, spočívají toliko na jeho auktoritě, jinak řečeno na palaeografické vycvičenosti a spolehlivosti jeho očí.

Šafaříkova poslední rozprava v našich aktových svazcích týká se zlomků hlaholských (*Glagolitische Fragmente*, 1857, X. svazek 1859 str. 62 s 5 tabulemi). Nalezeny byly *Höflerem* dne 14. listopadu 1855 ve knihovně Pražské kapitoly metropolitánské, a sice v latinském kodexu z 11. věku. Při této publikaci *Höfler* popsal náležitě dotčený kodex a způsob, kterým hlaholské zlomky se našly. *Šafařík* podal zevrubné objasnění toho nálezu se stránky filologické. Proslulé tyto hlaholské zlomky Pražské skládají se ze dvou listů pergamenových, a obsahují částky knih liturgických obřadu východního, a sice překlady textů řeckých, na jejichž místo již v desátém věku přišly dílem modlitby novější. Jelikož slovanský jazyk těchto zlomků vykazuje také bohemismy, dlužno hledati jejich vznik v zemích kmene českoslovanského; co se týká jejich stáří, *Šafařík* položil je do let 862—950. Jest to věru štěstí, že tento pozůstatek liturgických slovanských knih

dávných Čechův byl nalezen od Němce, neboť sice neutěšený spor, jenž vznikl o pravost Rukopisů Zelenohorského a Kralovédvorského, nejspíš byl by se opakoval také při této památce.

Dopisující člen *Jakub Fr. Golovackij* popsal ruským jazykem českou modlitební knihu ze XIV. nebo XV. věku, kteráž se chová v universitní knihovně Lvovské: О рукописномъ молитвенникѣ старорусскомъ съ XIV.—XV. вѣка (1861, XI. svazek 1861 str. 353—376). Podávají se četné ukázky staročeského textu.

Václav Hanka vytiskl dle rukopisu Strahovského z r. 1442 český překlad apokryfického evangelia Nikodemova: „Čtenie Nikodemovo: Co se dalo při umučení Páně“ (1860, XI. svazek 1861 str. 223—258).

Ignác Jan Hanuš uveřejnil v aktových svazcích dosti velikou řadu příspěvků; nejstarší z nich jest „Život a působení Františka Lad. Čelakovského“ (1855, IX. svazek 1857 str. 64). — Následující potom stat jest nadepsána: „Sv. Kyril nepsal kyrilsky, než hlaholsky“ (X. svazek 1859 str. 65—87); Hanuš chtěl v ní provésti důkaz, že svatý apoštol slovanský Cyrill nevynalezl písmo tak řečené cyrillské, nýbrž hlaholské. Spisovatel vstoupil sice do šlépějí Šafaříkových, neosvojil si však jeho vědecké opatrnosti. V úvodě prohlásil větu, kterou chtěl dokázati, za velmi záhadnou a temnou, na konec však měl za to, že odstranil poslední krůpěj pochybnosti. Tak jasnou ta věc bohužel ani nyní ještě není. — Další tři rozpravy obsahu bajeslovného nazývají se: „Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanů“ (1860, XI. svazek 1861 str. 259—298), — „O methodickém výkladu pověstí slovanských“ (1862, XII. svazek 1863 str. 261—323), — „Nástin báječných bytostí Báby a Děda“ (1864, XIII. svazek 1865 str. 76). Hanuš jakožto mytholog libuje si ve stotožňování analogií a assonancí, vnášeje zároveň příliš mnoho spekulace do mythologie, kterou chtěl mermomocí povýšiti na důstojnost vědy. Jednak dává své fantasmii vyplňovati leckteré mezery ve prostředcích poznávacích, jednak zase logická jeho činnost záleží ve stálém abstrahování, čímž nejrůznější božstva národů evropských zbavována bývají svých známek rozeznávacích, až splynou v mlhavou představu vyšší bytosti vůbec. Ovšem nebylo tím mythologii slovanské tak poslouženo, jak Hanuš zamýšlel. — Jiná jeho práce, kteráž dílem zůstala v rukopise, chtěla býti pokusem k uspořádání grammatiky české methodou analytickou; částka toho vyšla pod názvem: „Zkouška, jak by skladba a tvarosloví české návodem rozborným v nově uspořádati se daly“ (XIV. svazek 1866 str. 74). Tato práce zůstala v literatuře docela nepovšimnutou, sotva neprávem.

Martin Hattala napsal rozpravu De mutatione contiguarum consonantium in linguis slaviciis (1865, XIV. svazek 1866 str. 104). Spisovatel v ní především dokazuje, že Slované starobulharští, jejichž nářečí zachovalo se v literatuře církevně-slovanské, měnili skupiny souhlásek uprostřed slov hlavně proto, aby ve středosloví vyhnuli se takovým skupinám, které by se lišily od skupin přicházejících na počátku slov. Dále jedná o proměňování takových skupin souhláskových, které každému mluvidlu lidskému vůbec jsou nevyslovitelné, a konečně o proměňování takových, kterých štítily se zvláště Slované.

Dopisující člen *Josef Jireček* podal svoje první studia o staročeském překladu bible pod názvem: „O českém prvotním překladu sv. evangelia a o obměnách jeho až do 15. století“ (X. svazek 1859 str. 161—196). Výsledky svého badání zavírá v těch slovích, že zlomek sv. Jana z 10. století jest zbytek prvotního českého překladu evangelí, ze kterého všechny pozdější texty až do 15. věku jako z pramene společného vyšly, a který v celosti své ještě na začátku 15. století byl znám; obměny prvotního textu byly již ve 13. století v oběhu, jiné následovaly později; z prvotního překladu vyšel také text Nových Zákonů od r. 1422 a 1465 (Dobrovského první recense), a dalším vývinem text v Novém Zákoně Švehlově (Dobrovského druhá recense). Na konci dal Jireček vytisknouti rovnoběžné texty trojnásobné i čtver násobné jakožto ukázky staročeského překladu evangelí.

Děje Společnosti v letech

1867—1884.

Když ve měsíci únoru 1866 zemská subvence Společnosti byla zvýšena na 3000 zl., radili se ve Společnosti o otázce, která by tyto peníze měly se vynakládati. V návrzích písemných, jež se o tom předložily, bylo od Höflera i od tehdejšího direktora Matzky ukazováno také na potřebu toho, aby kollisím mezi direktorem a sekretářem učinil se konec vyměřením působnosti, kolik kterému z nich náleží. Dne 11. dubna t. r. zůstáno na tom, aby *stanovy společenské se zrevidovaly*; do výboru, který k tomu cíli a konci byl ustanoven, zvoleni byli direktor Matzka a členové Vocel, Tomek, Löwe a Stein. Mínění členů Společnosti s počátku rozcházel se v několika hlavních kusech; toliko v tom srovnávali se všichni, že bude lépe, aby namísto dotehdejších čtyř odborův zavedlo se rozdělení ve dvě třídy. Poradný výbor, ve kterémž Löwe jakožto zpravodaj největší díl práce vzal na sebe, navrhoval, aby sekretářství zcela bylo zrušeno čili s direktorstvím v jedno sloučeno, i aby direktor budoucně býval volen vždy na 2 léta. Höfler naproti návrhům výborovým postavil své návrhy zvláštní (11. května 1866), podle kterýchž schůzky všech řádných členů měly se svolávati toliko asi dvakrát do roka k vykonání voleb a k rozhodování o nejdůležitějších záležitostech, všechny pak běžné věci měly býti spravovány výborem Společnosti; členové tohoto výboru by byli: direktor po střídě nastupující, dva třídní sekretáři na určitý čas volení a pokladník. Palacký, jenž od r. 1832 při každém měnění zřízení společenské mival rozhodné slovo, přednesl svoje náhledy ústně ve schůzi dne 7. listopadu 1866; mínil, že by direktor neboli praesident měl býti volen na tři léta, a že jemu po bok měl by býti postaven hlavní sekretář; ke vědecké správě v jedné i druhé třídě měli by se zříditi třídní sekretáři, a řádní členové měli by i nadále

se scházeti každého měsíce k rozhodování všech záležitostí správních. V nejbližší schůzi 15. listopadu 1866 zpravodaj Löwe přidal se k návrhům Palackého, i ustanoveno o zřízení společenském jak následuje: Společnost příště se bude dělit ve dvě třídy, jednu k filosofii, historii a filologii, druhou k matematice a vědám přírodním; podle dodatku Steinem navrženého v jedné i ve druhé třídě má býti stejný počet řádných členů. Předseda a místopředseda budtež voleni ze členů řádných na tři léta; ti úřadují bezplatně. Honorovaný hlavní sekretář jakožto jednatel Společnosti a dva sekretáři ke správě tříd volí se vždy na 3 léta*)

Na základě těchto ustanovení měnily se potom stanovy z r. 1852, a o návrzích z toho vzešlých, jež přednášel výborový zpravodaj Löwe, usnášeno se v řádných schůzích dne 2. ledna a 29. března 1867. Při tom byl nejvyšší počet řádných členů zvýšen ze 20 na 24, a volba všelikých funkcionářů, teda také obou sekretářů třídních, vyhrazena členům řádným shromážděným v řádné schůzi. Ostatně dosavadní stanovy nevezly žádných valných proměn. Revidované takto stanovy předložily se místopředsedstvu ku potvrzení v dubnu t. r.

Našly se však závady povahy formální, kteréž způsobily, že nové stanovy mohly vstoupiti v platnost teprva o půldruhého léta později. Nejprve bylo celé podání z nařízení ministeria vnitra vráceno za tím účelem, aby Společnost se vykávala, že ke schůzkám, ve kterých se jednalo o proměnu stanov, byli pozváni všichni řádní členové. Společnost mínila tomuto úřednímu uložení tím vyhověti, že veškerí v Praze přítomní řádní členové podepsali vyjádření z 9. října r. 1867 toho obsahu, že se na to nepamatují, aby nebyli bývali zváni k některé schůzi, když rokovalo se o změně stanov.***) Lepšího výkazu, že všichni členové k dotyčným schůzkám byli pozváni, nemohli poskytnouti, poněvadž obesílání k řádným schůzkám dalo se prostým; od nikoho nepotvrzaným doručením tištěných listů zvacích; teprva zase následkem této nemilé příhody navrátili se k obyčeji r. 1819 zanechanému, že před každou řádnou schůzí její programm sekretářem

*) V řádné schůzi 7. listopadu 1866 byli přítomni: Wenzig jakožto direktor, Löwe, Palacký, Tomek, Erben, Hattala, Rochleder, Höfler, Pierre, Kostelecký, Hanuš, Vocel. Dne 15. listopadu z těchto členů scházeli Hattala a Höfler; kromě toho byli přítomni Kořistka, Matzka i Stein. Třídní sekretariaty byly prvotně zřízeny jakožto úřady pouze čestné, později 3. března 1869 byla jim vykávala malá remunerace. Plat pokladníkův byl zvýšen 1866 a opět 12. ledna 1870.

**) Toto vyjádření podepsalo 17 členů; Barranté byl tehdež ve Francii, Hattala v Dalmácii a místo jednoho člena bylo neosazeno.

napsaný posílá se ke členům a od nich bývá podepisován. Místodržitelstvo, v jehož čele tehdy stál baron Kellersperg, ve zmíněném vyjádření neshledalo žádaného výkazu o učiněném pozvání, i vyzvalo Společnost výnosem z 10. listopadu 1867, aby o zamýšlené změně stanov opětně pojednala ve schůzi, ku kteréž mají se pozvati všichni řádní členové a zároveň má se jim při tom oznámiti předmět. Ujednaná osnova stanov byla nyní k nahlédnutí posílána těm členům, kteří nebyli přítomni ve schůzi 29. března 1867, načež dne 8. ledna 1868 jednalo se o ní znova. Nyní nešlo to tak hladce, jako dařila se rokování vedená o tu věc do té doby uvnitř Společnosti. Höfler, předsedaje toho času jakožto direktor, navrhoval, aby se zřídil výbor k opětnému přepracování stanov; avšak ostatních devět členů přítomných rozhodlo podle návrhu učiněného Löwem, aby se prostě znova odhlasovalo o jednotlivých člancích stanov již jednou ujednaných; načež všechny 22 paragrafy nových stanov byly přijaty dílem jednohlasně, dílem devíti hlasy proti jednomu hlasu Höflerovu, a celá osnova byla schválena touž většinou.*) Höfler podal potom votum separatum proti tomuto jednání; se stanoviska svých návrhů zvláštních dne 11. května 1866 přednesených (viz str. 204) protestoval v něm proti změněným článkům stanov, jakož i proti několika předpisům starých stanov beze změny nechaných, a kromě toho proti zavržení svého návrhu na zřízení nového výboru revidovacího. K novému podání učiněnému u místodržitelstva přiložilo se Höflerovo votum separatum, zároveň však také připojili předstávku proti němu, kteráž byla Löwem sepsána a ve schůzi 1. dubna 1868 jednohlasně schválena.**)

Zatím vyšel zákon o spolčování daný 5. listopadu 1867, a místodržitelstvo 25. května 1868 znova vrátilo revidované stanovy, aby se doplnily podle požadavků nového zákona. Požadovaná ustanovení o prostředcích Společnosti, o uklízení rozepří, o zastupování Společnosti na venek a o jejím rozejití byla sekretářem Vocelem do stanov vložena a usnešením Společnosti 1. července t. r. schválena. Nové stanovy skládaly se potom ze 24 paragrafů; Karel J. Erben přeložil je v ten čas do češtiny. Úřední vyřízení žádosti za jejich potvrzení

*) Přítomni byli: Höfler, Palacký, Vocel, Tomek, Erben, Matzka, Löwe, Wenzig, Hanuš, Krejčí.

**) Ve schůzi 1. dubna byli přítomni: Wenzig jakožto náměstný direktor, Löwe, Palacký, Tomek, Erben, Gindely, Krejčí, Hanuš, Matzka, Kořistka, Vocel. — Höfler jakožto direktor předsedal 5. února 1868 naposledy; dne 3. dubna složil ředitelství, nepřišel do řádné schůze než až po 11 letech 5. února 1879.

vypadlo nyní podle nového zákona spolkového velmi jednoduše; místodržitelstvo prohlásilo výnosem ze 13. září 1868, že nevidí se mu cos namítati proti ohlášenému znovazřízení kr. české Společnosti Náuk v Praze podle předložených stanov revidovaných.*)

V památné schůzi dne 2. prosince 1868 přikročili k *ustavení* Společnosti podle nových stanov. Přítomno bylo 16 členů: Löwe jakožto direktor,**) Palacký, Tomek, Erben, Weitenweber, Wenzig, Stein, Kostelecký, Rochleder, Matzka, Hanuš, Gindely, Kořistka, Hattala, Krejčí a Vocel; scházeli toliko Barrande, Höfler a Purkyně. Především rozdělili všechny členy podle dvou tříd. Potom konaly se volby nových funkcionářů, a sice s jednomyslností vzácnou. Za prvního předsedu nového způsobu zvolen byl František Palacký, za místopředsedu Fridrich Stein. Dosavadní stálý sekretář Vocel zvolen za hlavního sekretáře, a dosavadní jednatel odboru historického V. V. Tomek, jenž v tom úřadě trval od r. 1851, za sekretáře třídy filosoficko-historicko-filologické. Za sekretáře třídy mathematicko-přírodovědecké vybrán jest Rochleder, a dosavadní pokladník Matzka znova dosazen k tomu úřadu.

Proměny, kteréž od té doby sběhly se v osazení těchto úřadů, mohou se pověděti v krátkosti. *Předseda* Palacký, když mu došlo první tříletí, byl dne 6. března 1872 k tomuto čestnému úřadu opět povolán, avšak po vypršení druhé trojleté lhůty prohlásil (7. dubna 1875), že za příčinou pokročilého věku svého nepřijal by volby, kdyby na něho opět padla. Potom 5. května 1875 vyvolen za společenského předsedu Josef Jireček, jenž při nových volbách 9. října 1878, 2. listopadu 1881 a 15. října 1884 byl opětovně volen.

Fridrich Stein projevil sice 12. ledna 1870 vůli, že by odstoupil z *místopředsednictví*, ježto jemu nebylo lze, aby pravidelně chodil do schůzek; avšak dal se tehdy přemluvití k podržení toho čestného místa, i byl k němu také 6. března 1872 znova zvolen. Když však Stein v následujících třech letech celkem toliko čtyřikrát přišel do řádných schůzek, volili 5. května 1875 Vojtěcha z Waltenhofen za místopředsedu. Tento zůstal v tom čestném úřadě také při nových volbách r. 1878 a 1881; a poněvadž Jirečkovi od r. 1879 jakožto poslanci v radě říšské bývalo velký díl roku trávití ve Vídni, předsedával Waltenhofen dosti často ve měsíčních schůzkách; byl-li

*) Stanovy z r. 1868 jsou otištěny v obou řečích ve druhém aktovém svazku.

**) Po Höflerově odstupu z direktoratu přišla řada na Rochledera, kterýž však zamítl; pročež vstoupil Löwe na jeho místo. Tento poslední direktor byl 73tý ve veškeré řadě od r. 1784.

také on pracemi povolání svého zaneprázdněn, předsedával Tomek jakožto nejdávější člen Společnosti. Dne 6. února 1884 Waltenhofen se rozloučil se Společností a složil místopředsednictví, poněvadž nastávalo mu přestěhování se do Vídně. Potom 15. října 1884 volili opět Fridricha Steina v jeho nepřítomnosti za místopředsedu, čehož on však nepřijal. *) Pak byl 5. listopadu 1884 Vojtěch Šafařík zřízen za místopředsedu.

Hlavní sekretář Jan E. Wocel zemřel 16. září 1871, načež 20. října t. r. volba padla na Karla Kořistku; ten byl 14. října 1874 a 10. října 1877 opět volen; to se opakovalo ještě třikrát, když Kořistka (a s ním zároveň třídní sekretář Krejčí) dne 6. listopadu 1878 za tím účelem resignoval, aby budoucně vždy celé představenstvo mohlo jedním dnem býti obnovováno.

Rovněž sekretář třídy filosoficko-historicko-filologické Václav V. Tomek byl při každých nových volbách opět volen (6. března 1872, 5. května 1875, 9. října 1878, 2. listopadu 1881, 15. října 1884).

Fridrich Rochleder 1. prosince 1869 složil sekretářství třídy mathematicko-přírodovědecké s tím odůvodněním, že máje bývati při rigorosech, nemůže pravidelně účastniti se schůzek třídních. Za jeho nástupce zvolili 12. ledna 1870 Jana Krejčího, kterýž také od té doby při každých nových volbách byl potvrzován v třídním sekretářství

*) Srdečné psaní, dané v Praze 17. října 1884, kterým Fridrich rytíř Stein Společnosti oznámil, že zamítá úřad jemu podáváný, zní takto: „So sehr ich mich durch die in der Sitzung vom 15. October d. J. auf mich gefallene Wahl zum Vicepräsidenten der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften geehrt fühle, so sehe ich mich doch zu meinem Bedauern genöthigt, dieses Ehrenamt dankend abzulehnen. Abgesehen von den mannichfaltigsten Conflicten, die mir unfehlbar aus der Annahme desselben erwachsen würden und die meiner friedliebenden Natur durchaus widerstreben, bestimmt mich zu meinem ablehnenden Entschlusse hauptsächlich die Rücksicht auf meine Gesundheit, die mir, nachdem ich im vergangenen Sommer eine schwere Brustfellentzündung überstanden habe, die grösstmögliche Schonung meiner Kräfte auferlegt und mich zwingt, die wenigen Jahre, die ich noch im öffentlichen Leben wirksam sein werde, mich auf die nächsten Pflichten meines Amtes und auf die Vollendung meiner wissenschaftlichen Arbeiten zu beschränken. Indem ich den verehrlichen Mitgliedern der Gesellschaft für das mir bewiesene Vertrauen, das ich wohl zu würdigen weiss, nochmals meinen verbindlichsten Dank ausspreche, empfehle ich mich dem ferneren freundlichen Wohlwollen derselben. F. v. Stein.“ — Důvody toho zamítnutí byly pohříchu až příliš pravdivé; dokonale Stein svou pouť již 9. ledna 1885; Společnost rozeslala úmrtní ohlášku, tak jak se to stalo po smrti Dobrovského, Šafaříka a Purkyně.

(8. října 1873, 8. listopadu 1876, 6. listopadu 1878, 2. listopadu 1881, 15. října 1884).

Úřad *pokladníkův*, k němuž 2. prosince 1868 Vilém Matzka byl znova ustanoven, ani podle nových stanov nebyl obmezen nějakou lhůtou, pročež jej spravoval Matzka bez nového volení s obvyklou zevrubností, až veliká sesláblost zraku u něho nastala přiměla r. 1884 Společnost, aby zůstaviv Matzku při pokladnickém titulu i remuneraci, zřídila Františka Studničku jemu prozatím za náměstka. Studnička ujal pokladnu 5. března 1884, a dne 15. října t. r. byla mu její správa definitivně odevzdána na příští tři léta.

Když společenský *knihovník* Vilém Kaulich r. 1868 odebral se do Štýrského Hradce, nebylo již jeho místo osazováno dřívějším způsobem, nýbrž dosazen byl na ně nečlen s názvem pořadatele knihovny. Dne 4. listopadu 1868 vložili tu práci na adjunkta archivu zemského Julia Pažouta, jemuž platili ročně s počátku 200 zl., později 300 zl. Když byl Pažout svou službu opustil, jmenován byl jeho nástupcem 14. října 1874 úředník Českého Musea Jiří Wegner. Společenská knihovna, kteráž r. 1836 vykazovala asi 700 děl a časopisů, *) obsahuje nyní (1884) do 13.000 svazků, a jest od r. 1878 pojištěna u pojišťovací banky Slavie. Wegner zrevidovav knihovnu, vyhotovil k ní katalog místní. Co se týká používání knihovny, vyřčeno bylo 1. prosince 1875 za pravidlo, že toliko řádným a mimořádným členům Společnosti přísluší právo, aby si vypůjčovali knihy domů, kdežto členové přespolní a dopisující, přebývající mimo Prahu, potřebují k tomu zvláštního svolení Společnosti; lhůta ku podržení vypůjčené knihy ustanovena byla na 3 měsíce.

Stanovy společenské měnily se za této doby ještě dvakrát, avšak toliko v kusích méně podstatných. K návrhu Waltenhofenovu bylo usnešeno 1. března 1876, aby požadavky při volbě členů mimořádných se zvýšily; tehdejší stanovy v §. 6. požadovaly od kandidátů toliko takových prací, které dávají naději, že původcové jejich budou k účelům Společnosti platně dopomáhati; podle nového ustanovení rozhodují při volbě členů mimořádných stejné ohledy jako při volbě řádných. — Druhá změna stanov stala se k návrhu hlavního sekretáře Kořistky dne 4. července 1877; podle usnešení toho dne učiněného také volby členů přespolních mají se díti dvoutřetinovou většinou přítomných, jako volby členů řádných, a při vytknutí bydliště členů řádných a mimořádných byl místo slov „v Praze“ položen širší výraz „v Praze

*) Kalina ve přednáškách 1836 str. 12.

nebo v nejbližším okolí.“ — Obě změny dosáhly potvrzení místodržitelského krátkým způsobem (24. dubna 1876, 16. října 1877).

Kromě toho Společnost ustanovila si několik pravidel, kteráž do stanov nebyla pojata. Takovým jest také ustanovení již zmíněné o číselné rovnosti mezi oběma třídami. Nové pravidlo, vyřčené 13. ledna 1869, že jedna každá třída vždy po 14 dnech má konati schůzku, rozumělo se téměř samo sebou.*) Po Jirečkově vstoupení do předsednictva bylo 13. října a 3. listopadu 1875 ujednáno šestero ustanovení, kteráž od té doby jsou v platnosti. Jsouť následující:

1. Návrhy, ježto směřují k trvalému upravení nějaké záležitosti společenské, nehned sluší přivést k usnešení, nýbrž po schůzi, kdež byly podány písemně, nechat je předseda, místopředseda a hlavní sekretář vezmou v poradu přípravnou a náležitě je uchystají ke schůzi nejbližší příští.

2. Návrhy k volbě členů buďtež doručovány hlavnímu sekretáři písemně; každý takový návrh budiž opatřen nástinem životopisným a vylíčením vědecké činnosti kandidátovy.

3. Volby členů buďte příště konány toliko jednou za rok, a sice ve schůzi květnové.

4. Každého roku pravidelně v měsíci květnu má se konati u přítomnosti pozvaných hostí slavnostná schůze, ve kteréž se podá zpráva o působení Společnosti v roce právě minulém, ohlásí se vykonané nové volby, a přednese se jedna nebo dvě rozpravy, upravených pro širší kruhy.**)

5. Budiž za pravidlo, aby o přednáškách, ježto se konají ve schůzích třídních, co nejdříve uveřejnily se stručné zprávy v časopisech Pražských; pečovatí o to náleží na třídní tajemníky.

6. Členové řádní obdrží bezplatně všechny publikace; členové přesporní mohou dostávati zprávy zasedací a svazek aktový, ač jestliže

*) Již dříve z potřeby praktické vytvořila se mezi odbory filosofickým, historickým a filologickým taková vzájemnost, že každá přednáška, kteráž náležela do některého z těchto tří odborů, také v ostatních dvou mohla se konati anebo bývalo v ní pokračováno. Když teda dřívější čtyři odbory vyměnily se za nové dvě třídy, znamenalo to vlastně jen tolik, že tři odbory filosofie, dějepisu a filologie splývají v jedinou třídu. Paragraf 2. nových stanov připouští, aby uvnitř jedné každé třídy tvořily se odbory; toho se však dosud neužilo.

**) Takové veřejné schůze konaly se od té doby každoročně v měsíci květnu nebo červnu; po nich větší díl účastníků shromáždívá se ke společné večeři. Toliko r. 1884 nebylo takovéto výroční schůze, poněvadž brzo potom nastávala slavnost jubilejní.

o to přání své projeví a takovou cestu k odběru spisů těchto naznačí, aby z toho Společnosti nevzešly žádné další útraty. Členové mimořádní obdrží bezplatně zprávy zasedací, ostatní pak tiskopisy za polovičnou cenu krámskou; totéž platí o členech dopisujících, jestliže si toho přejí. Knihovny c. k. rakouských vysokých škol mohou odebíratí spisy společenské za polovičnou cenu krámskou.*)

Co se týká proměn osobních, *zemřeli* za této doby ze starších členů řádných tito:

Karel Balling † 17. března 1868.

Ignác J. Hanuš † 18. května 1869.

Jan Ev. Purkyně † 28. července 1869.

Vilém Weitenweber † 1. dubna 1870.

Karel J. Erben † 21. listopadu 1870.

Jan Erazim Vocel † 16. září 1871.

František Palacký † 26. května 1876.**)

Josef Wenzig † 28. srpna 1876.

Jachim Barrande † 5. října 1883. Tento znamenitý učenec navštěvoval schůzky v prvních letech po svém zvolení jen zřídka, a v posledních dvaceti letech nikdy, což Společnost nesla tím tížeji, čím výše cenila jeho nevyrovnané zásluhy o geologický výzkum země České, jakož i jeho ryzí charakter.

Dva ze starších řádných členů za této doby přestěhovavše se do Vídně, přestoupili do řady členů přesporních, totiž r. 1867 Viktor Pierre a r. 1870 Fridrich Rochleder.

Nově přijati členové řádní přistupovali tímto pořadem:

Jan Krejčí, tehdaž professor geologie a mineralogie na vysokých školách technických (narozen 28. února 1825 ve Klatovech), od 1. května 1850 člen mimořádný, byl 9. října 1867 na místo Pierreovo zvolen za člena řádného.

Vojtěch Šafařík, tehdaž professor chemie na vysokých školách technických (nejstarší syn Pavla Josefa Šafaříka, nar. 26. října 1829 v Novém Sadě), byl zvolen 2. března 1859 za člena mimořádného, 5. května 1869 za člena řádného.

*) Tato bližší ustanovení, spolu s pravidlem přijatým 1. prosince 1875 o používání knihovny společenské, vytištěna jsou již několikráte plně jakožto přídatek ke stanovám ve Výročních Zprávách.

**) Předseda Jireček v řádné schůzi 7. června 1876 slovy velice vřelými vzpomínal nadobyčejných zásluh, kterých sobě dobyt Palacký o pokrok věd i o naši Společnost; také Jireček 1880 daroval Společnosti zdařile kreslenou podobiznu Františka Palackého. — Fotografické album členův bylo u Společnosti založeno usnešením ze 6. listopadu 1867.

Vojtěch z Waltenhofen, člen stavu rytířského v Tyrolsku, professor fysiky na vysokých školách technických (nar. 14. května 1828 v Admontbühelu štýrském), mimořádný člen od 3. června 1868, byl přijat 2. července 1869 mezi členy řádné; v únoru 1884 přestoupil do řady členů přespolečných, byv povolán do Vídně.

Karel Vladislav Zap, professor na české reálce (nar. 8. ledna 1812 v Praze), mimořádný člen ode dne 2. listopadu 1845, byl 6. října 1869 zvolen za člena řádného, navštívil však pouze nejbližší tři schůze, načež se roznemohl a zemřel 1. ledna 1871.

Když počet řádných členů sklesl na 16, bylo následujících patero učenců 1. března 1871 najednou zvoleno za členy řádné:

Jan Kvíčala, universitní professor filologie klassické (nar. 1834 ve Mnichovém Hradišti), mimořádný člen od 4. prosince 1867;

Josef Emler, nyní archivář města Prahy a professor pomocných věd historických na české universitě (nar. 10. ledna 1836 v Libáni), mimořádný člen ode 4. prosince 1867;

Antonín Frič, universitní professor zoologie (nar. 30. července 1832 v Praze), mimořádný člen ode 4. prosince 1867;

František Josef Studnička, universitní professor matematiky, (nar. 27. června 1836 v Janově u Soběslavě), mimořádný člen od 8. ledna 1868, a

Arnošt Mach, professor fysiky na německé universitě v Praze (nar. 18. února 1838 v Tuřanech u Brna), mimořádný člen od 3. června 1868; on přišel toliko do čtyř schůzí v prvním roce po svém zvolení za řádného člena, a 7. dubna 1884 vystoupil ze Společnosti.*)

Václav Nebeský, sekretář Českého Musea (nar. 18. srpna 1818 v Novém Dvoře za Kokořínem), mimořádný člen od 9. dubna 1848, byl 6. března 1872 přijat mezi členy řádné; avšak nemoc již r. 1875 upoutala jej na lůžko, až skončil 17. srpna 1882.

Josef Hasner rytíř z Arthy, professor očního lékařství (nar. 13. srpna 1819 v Praze), zvolen 5. prosince 1855 členem mimořádným a 10. května 1876 řádným.

*) List daný v Praze 7. dubna 1884, kterým Arnošt Mach oznámil Společnosti svůj výstup, zní takto: „Als ich im Jahre 1871 zum ord. Mitgliede d. k. böhm. Gesellschaft gewählt wurde, musste ich der Besorgniss Ausdruck geben, dass ich, durch ernste Pflichten der Dankbarkeit an die Wiener Akademie gebunden, an den Arbeiten der Gesellschaft nur wenig Antheil würde nehmen können. Nachdem ich nun, durch Berufsgeschäfte und andere Umstände verhindert, seit 1872 an keinem Act der Gesellschaft mehr theilgenommen habe, kann ich nicht weiter einem eifrigeren Mitgliede den Weg vertreten, und erlaube mir mit dem Ausdrucke des besten Dankes

Alfred Ludwig, professor srovnávací jazykovědy (nar. 1832 ve Vídni), mimořádný člen ode 4. prosince 1867, a

Ladislav Čelakovský, universitní professor botaniky (syn slavisty Františka L. Čelakovského, nar. 1834), mimořádný člen od 7. dubna 1869, byli 2. května 1877 přijati mezi členy řádné.

Antonín rytíř Randa, professor práva občanského (narozen 8. července 1834 v Bystřici nad Úhlavou), stal se členem řádným 7. května 1879.

Jan Gebauer, professor filologie slovanské na universitě Pražské (nar. 8. října 1838 v Oubislavicích u Nové Paky), zvolen 10. května 1876 členem mimořádným a 6. června 1883 řádným.

August Seydler, professor mathematické fysiky na české universitě (nar. 1. června 1849 v Žamberce), mimořádný člen od 5. května 1880, vybrán 11. června 1884 za člena řádného.

Změnou bydliště rozmnožil se počet členů řádných o jednoho. Josef Jireček totiž, r. 1871 c. k. ministr kultu a vyučování (nar. 9. října 1825 ve Vysokém Mýtě), člen dopisující od 3. března 1858 a přespoleční od 6. března 1872, přestěhovav se do Prahy, byl 2. prosince 1874 předsedou Palackým ve Společnosti pozdraven jakožto její nový člen řádný.

Počet řádných členů, kterýž ve stanovách od r. 1868 ustanoven byl nejvýš na 24, udržoval se za prvních desíti let stále pod touto největší výškou. Teprva r. 1879 dosaženo bylo onoho plného počtu. Jako za předešlých dob, tak stávalo se také v tomto období, že někteří členové zřídka docházeli do řádných schůzek, nebo se jich i po celá léta stranili, aniž Společnost používala předpisu svých stanov, podle kterého člen řádný nebo mimořádný, jenž by po celý rok ani v jedné schůzi nebyl a také se neomluvil, může býti od Společnosti pokládán za vystouplého. *)

an alle Herren Mitglieder, welche mich gewählt haben, meinen Austritt aus der Gesellschaft ergebenst anzuzeigen.“ — Předseda J. Jireček odpovídal k tomuto listu přípisem daným 17. dubna 1884, ve kterém vystouplému členu dával věděti, že Společnost s upřímným politováním vzala k vědomosti jeho odhodlání, neboť ono odnímá jí výtečného člena, ve kterémž Společnost zároveň ctila jednoho z oněch mužů, „kteříž snaží se docílití svorného spolupůsobení v oboru práce vědecké bez ohledu na ostatní rozdíly ve smýšlení, jakožto účelu, kterýž Společnosti od jejího prvopočátku jest vlastní.“

*) Tak předpisuje § 20. stanov od r. 1868; podobné ustanovení bylo obsaženo v každých dřívějších stanovách; velmi kategoricky zní ono v původních pravidlech od r. 1784, viz str. 37, srovnej str. 160, 161. — Kromě případů,

Důchody společenské, jakož bylo již zmíněno, r. 1866 značně se zlepšily; avšak výdaje stoupaly rovnou měrou, a brzy naskytaly se případy, kdy Společnost nebyla s to, aby vyhověla všem požadavkům k ní činěným v příčině vědeckých publikací. Ba jednou byla Společnost v nebezpečení, že ztratí 3000 zl. subvence zemské, kterou od r. 1866 každoročně dostávala; český sněm totiž 25. října 1869 přijal návrh kommisie rozpočtové (jejímž zpravodajem byl Wolfrum), podle kteréhož bylo uloženo výboru zemskému, aby sněmu podal zprávu, zdali jest potřebí, aby subvence pro kr. českou Společnost Náuk dále trvala. Pročež výbor zemský 9. prosince t. r. požádal od Společnosti zprávu k tomu uloženou se vztahující. V odpovědi, vypracované hlavním sekretářem Vocelem a schválené od Společnosti 9. února 1870, bylo obšírně vykládáno o vědeckých pracích Společnosti, jakož i o rychlém vzrůstu výměny jejích spisů s jinými učenými jednotami a tudy jejích potřeb, a mezi jiným poukázáno také k tomu, že při čtyřech aktových svazcích vydaných r. 1866—1869 samotný honorář spisovatelský činí úhrnem 3226 zl., z čehož připadá 2150 zl. na rozpravy německé, 850 zl. na české a 200 zl. na latinské; zadání končilo se prosbou, aby subvence zemská zvýšila se ze 3000 zl. na 4000 zl. Rozpočet zemský na r. 1871 nemohl sněmem býti ustanoven, pročež usnešením sněmovním 8. listopadu 1871 udělena byla výboru zemskému plná moc, aby v příčině rozpočtu zemského na r. 1871 učinil taková opatření, kterých bude potřebí ve prospěch spořádaného hospodářství zemského. Na základě této plné moci a s ohledem na zadání z 9. února 1870 usnesl se výbor zemský, aby podpora roční, kteráž z prostředků zemských uděluje se Společnosti, s vyhrazením napotomního schválení od sněmu zvýšila se na 4000 zl., i byla tato summa pojata také do rozpočtu sestaveného na r. 1872; o tom bylo dáno Společnosti věděti výnosem ze 7. prosince 1871. *)

o kterých příležitě zmíněno v textě, mohli by se jmenovati ještě asi 4 členové, k rozličným skupinám náležející, kteříž schůzky společenské zanebdávali. Nejpilnějšími navštěvovateli řádných schůzek byli oba předsedové Palacký a Jireček, hlavní sekretáři Vocel a Kořistka, třídní sekretáři Tomek a Krejčí, pokladník Matzka, pak členové Wenzig, Erben, Emler, Studnička, V. Šafařík a Löwe; Löwe za příčinou pokročilého věku teprva od r. 1882 nemohl již choditi do schůzek. — Ze členů mimořádných čtyři ohlásili, že ze Společnosti vystupují, a sice Viktor L. rytíř Zepharovich dne 6. března 1878, pak Gustav K. Laube, Jindřich Durège a Moric Willkomm společným přípisem daným 2. prosince 1884, vesměs bez udání nějakého důvodu.

*) V nejbližší schůzi společenské 10. ledna 1872 navrhoval předseda Palacký společně s Tomkem a Emlerem (a ve shodě s podobným jednáním r. 1858, viz str. 174), aby kníže Jiří z Lobkovic, jemuž jakožto na onen čas nej-

Nově zvolený sněm usnesl se však 3. května 1872, nevcházeti ve zvýšení subvence pro Společnost, i postavil toliko dosavadní roční příspěvek 3000 zl. do rozpočtu zemského na r. 1872. K návrhu pokladníka Matzky usnesla se společnost v listopadě 1872, podati sněmu skrze tehdejšího rektora university Schiera petici za zvýšení subvence; ta však byla sněmem zamítnuta. Společnost v měsíci březnu 1875 opětovala prosbu za zvýšení subvence zemské na 4000 zl., avšak nedosáhla příznivějšího výsledku. Při vyřizování rozpočtu zemského na r. 1879 usnesl se sněm, že roční subvence 3000 zl., dosud dávaná Společnosti, povoluje se na dobu 6 let (1879—1884). K novému zakročení Společnosti, jejíž nesnáze se množily, byla konečně usnešením sněmovním 3. srpna 1883 roční dotace zvýšena na 4000 zl.

V listopadě 1874 odhodlala se Společnost ucházeti se také u České Spořitelny o podporu; následkem toho v březnu 1875 obdržela 400 zl., a rovného daru dostalo se jí také v každém roce následujícím.

Avšak důchody společenské nestačovaly ani k tomu, aby mohly se ve skutek uvéstí podniky, jež Společnost vytkla sobě roku 1858 (viz str. 191); a přece uveřejnění pramenův k dějinám domácím jest jeden z nejpřednějších požadavků, kteréž náš věk činí k ústavu tohoto druhu, poněvadž podobné publikace sotva kde mohou přijíti k místu bez podpory z nějakého fondu veřejného. Pokud se týká jednoho ze zámyslův pojatých r. 1858, byla Společnost zbavena své morální povinnosti, ježto Jeho Excellence hrabě Jindřich Jaroslav Clam-Martinič se vzácnou obětovností na tom se ustanovil, že z vlastního měšce povede celý znamenitý náklad na vydání *Pozůstatkův*

vyššímu maršálkovi zemskému hlavně bylo děkovati za zvýšení subvence a jenž také podporoval vydání slovníka řecko-českého, byl jmenován čestným členem Společnosti; takovýtéž návrh od týchže členů byl učiněn v příčině hraběte Jindřicha Clam-Martiniče a tím odůvodňován, že hrabě získal si zásluhu o pokrok věd jakožto mnoholetý předseda společnosti musejní, i také vydáním *Pozůstatkův* desk zemských, ježto se děje nákladem jeho. Oba kavalíři byli 7. února 1872 jednohlasně zvoleni za členy čestné; přítomni byli Palacký, Löwe, Tomek, Studnička, Krejčí, Wenzig, Emler, Frič, Waltenhofen, Kořistka. Od té doby Společnost nepřijímala již žádných členů čestných; počet jejich v letech 1866—1884 sklesl z 11 na 5. — K objasnění nepříznivého obratu, o němž v textě dále se vypravuje, budiž dotčeno, že výbor zemský s knížetem J. Lobkovicem v čele vyšel ze sněmu, ve kterémž poslanci velkostatkářští, kteříž svými hlasy rozhodují, byli ze strany tak řečené konservativné, kdežto do sněmu r. 1872 nově voleného na jejich místo přišla tak zvaná liberální strana velkostatkářstva, čeští pak poslanci toho sněmu se neúčastnili.

desk zemských.*) Když v Josefu Emlerovi našel se ochotný k tomu pracovník, Společnost odhodlala se vydávati pokračování Regest, jichž první díl byl spracoval K. J. Erben; k žádosti od Společnosti podané c. k. ministerium kultu a vyučování povolilo k tomu účelu třikrátě podporu vždy po 600 zl. (r. 1871,**) 1874, 1877), a český sněm r. 1880 poskytl 2000 zl. jakožto mimořádnou subvenci. Druhý díl Regest českých a moravských, jenž tímto způsobem přišel k místu, stál celkem bezmála 6000 zl. Když Společnost chystala se vydati třetí svazek tohoto díla, obrátila se opět k c. k. ministeriu vyučování, prosíc o udělení roční subvence; výnosem ministerským ze 17. února 1883 byla na vydání třetího dílu Regest povolena roční subvence 2400 zl. ve čtyřech ročních částkách po 600 zl. Také na vydání urbářův Emlerem sebranych obdržela Společnost r. 1881 500 zl. podpory od c. k. ministeria kultu a vyučování.

Výbor ku přírodovědeckému výzkumu země České nabídl se r. 1874, poskytnouti Společnosti příspěvek 200 zl. na vytištění rozpravy, kterou Ottakar Feistmantel o květeně kamenouhelné v Čechách sepsal a prvotně prostředkem onoho výboru uveřejniti chtěl.

Kmenová jistina Společnosti za této doby zase značně povystoupila, a to dílem skutečně, dílem toliko dle jména. Především za 5000 zl., darovaných r. 1866 od císaře pána, nakoupeno zástavných listů české banky hypotheční ve jmenovitém obnosu 6000 zl. Při jistinách, kteréž Společnost měla půjčené na hypotekách, docílilo se r. 1871 po většině opětného zvýšení úroků z 5% na 6%. Avšak jistiny právě dotčené znenáhla dostávaly se domů a ukládaly se ve veřejných dluhopisích. Kmenový majetek Společnosti činil ku konci r. 1865 27.140 zl., ku konci r. 1866 34.944 zl., načež stoupal znenáhla, až dosáhl na konci r. 1880 37.670 zl., a na konci r. 1881 40.636 zl. Na té výšce potom stanul; dne 9. dubna 1884 zůstáno na tom, že kmenová jistina nemá činiti méně než 40.000 zl. a pokud možno zůstane uložena v rakouské rentě papírové.

Nepoplatnosti vymožené roku 1864 (viz str. 174) Společnost v této době zase pozbyla; byl jí r. 1881 uložen poplatek aequiva-

*) Dosud vyšly 2 quartové svazky toho díla. Asi dva mají ještě následovati; vydavatelem jest Josef Emler.

**) Když první subvence 600 zl. byla povolena, společnost usnesla se 8. listopadu 1871, vzdáti písemné díky ministeriu vyučování, i také odstouplému ministru vyučování J. Jirečkovi, že jemu především jest zavázána za udělení subvence.

lentový v ročním obnosu 74 zl. 51 kr., při čemž toliko knihovna společenská byla i nadále uznána za osvobozenou od poplatku.

K zevnějším známám chatrné existence, ve které Společnost ocitla se po roce 1848, náležel také málo příhodný *příbytek*, jež od r. 1850 měla v Celetné ulici čis. 560-I. Pročež jedno z nejpřednějších přání Společnosti neslo se k tomu, aby sobě vymohla lepších místností; nutkala k tomu obzvláště knihovna, kteráž přibýváním výměny spisův stále vzrůstala, přírůstky pak v tehdejším obydlí nemohly již býti náležitě ukládány. Když na hořejším Novém Městě stavěl se dům pro přírodovědecké ústavy fakulty filosofické, Společnost ucházela se r. 1874 o místnosti, které se měly uprázdniti v čis. 562-I. po katedře fysikálné. Po třech letech nabízely se Společnosti jiné síně, a to ve druhém patře sousedního domu po katedře anatomické, kteréž však se jí nehodily. Následkem žádosti ze 26. září 1874 byla konečně ke dni 2. prosince 1879 nařízena místní kommisie, kteráž měla pro Společnost naléztí nový příbytek v domech náležitých universitě. Našly se při tom dva byty, z nichž Společnost vybrala si místnosti ležící při Celetné ulici v prvním patře domu Buquoiského čis. 562-I.)* kdež do té doby úřadovala kommisie juridických státních zkoušek. Ministerium kultu a vyučování schválilo 6. února 1880 přenechání těchto místností naší Společnosti, a později povolilo také 1080 zl. potřebných k jich upravení. Na pořízení nového nářadí obdržela Společnost od českého sněmu 1000 zl. mimořádné subvence. V září 1880 počaly se nové místnosti upravovati, stěhování vykonalo se pak v říjnu. Řádná schůze 13. října odbývala se v Českém Museu; dne 3. listopadu 1880 Společnost poprvé konala schůzku v novém příbytku svém, kterýž ve srovnání se předešlým jest v každé stránce příhodnější a přívětivější; jakož předseda v této schůzi pověděl, největší zásluhu o zjednání nových společenských místností zjednal sobě hlavní sekretář Kořistka.

Ani s pravidelnými a mimořádnými subvencemi již uvedenými nemohla Společnost postačiti ke všem požadavkům. Tyto stoupaly jmenovitě také proto, poněvadž reorganisační vysokých škol technických,

*) Náhoda tomu chtěla, že členové Společnosti k řádné schůzi ustanovené na 3. prosince 1879 nedostavili se v dostatečném počtu, pročež usnášení o přijetí nového příbytku musilo se konati písemným oběhem, jako r. 1849. Společnost byla by ještě pořád raději vzala pokoje při Ovocném trhu v prvním patře domu čis. 562—I., o kteréž se r. 1874 ucházela; ježto však při kommissionálním jednání v prosinci 1879 nebylo lze toho dosíci, byl hlavní sekretář zmocněn ku přijetí místností v textě poznamenaných, ležících v témž domě při Celetné ulici; na oběžném archu ze 3. prosince prohlásili

při níž skoro všechny učebné předměty osadily se dvojnásob, totiž německými i českými professory (1863), a pak zřízením českých stolic přírodovědeckých na fakultě filosofické (1871) rozmnožil se počet vědeckých pracovníků v Praze, kteříž nabízeli své práce této Společnosti k uveřejnění. Pročež za posledních let jmenovitě rozprav přírodovědeckých bylo předkládáno více, než jich Společnost do svých spisů přijímatí mohla; pokladník Matzka, jenž hleděl zameziti všeliké ztenčování majetku společenského, hlásil často již ve schůzi červencové, že toho roku již nic nemůže se přijímatí k tisku, jestliže výroční účet nemá se skončiti se schodkem, což několikrát ovšem také se přihodilo. Že pak potřeb osvětových, kteréž Společnost zastupuje, bude přibývati také v časech následujících, to bylo s jistotou předvídati.*) Pročež Společnost 7. ledna 1880 k návrhu svého předsedy usnesla se, podati Jeho Veličenstvu císaři žádost, ve kteréž s poukázáním na původ, historický vývoj, vědecké výkony a význam Společnosti vzhledem ku pěstování věd v Čechách byla přednešena prosba, aby s touto Společností nakládalo se podobně a poskytlo se jí takové podpory, z jaké od r. 1871 těší se Krakovská Akademie Věd. Tento krok vedl od té doby k tomu výsledku, že naši Společnosti bylo zabezpečeno 5000 zl. roční subvence od státu. Místodržitelský intimat, kterým dotyčné císařské rozhodnutí bylo Společnosti oznámeno, zní jak následuje:

Ctěnému praesidiu královské České Společnosti Náuk v Praze.

Jeho c. a k. Apoštolské Veličenstvo ráčilo nejvyšším rozhodnutím z 15. srpna 1883 královské České Společnosti Náuk v Praze na podporu jejich účelů vědeckých nejmilostivěji povolití pět tisíc zlatých roční státní subvence, počínaje rokem 1885, s vyhrazením ústavného schválení.

O tom kladu sobě za čest, ve shodě s výnosem Jeho Excellence pana c. k. ministra kultu a vyučování daným 22. srpna 1883 č. 858, ctěnému praesidiu dáti vědomost u vyřízení žádosti podané 14. března 1880 od královské České Společnosti Náuk k Jeho Veličenstvu.

V Praze 29. srpna 1883.

Kraus PPM. v. r.

se s tím návrhem býti srozuměni Waltenhofen, Kořistka, Šafařík, Emler, Studnička, Čelakovský, Frič, Hasner, Gindely, Randa, Stein, Höfler, Löwe, Matzka a Kvičala; Mach jakožto na onen čas rektor university zdržel se hlasování.

*) Již připravovalo se rozšíření university Pražské ve smyslu jazykové rovnoprávnosti, kteréž r. 1882 uvedlo se ve skutek rozdělením těchto vysokých škol v německé a české.

S touto potěšitelnější vyhlídkou do budoucnosti*) opustíme obor peněžitých záležitostí, obrátíce se k *publikacím* společenským. V příčině aktových svazků bylo usnešeno 6. června 1866, aby budoucně vydával se svazek ne teprva vždy po dvou letech, jakož se dalo před tím, nýbrž každoročně. Ustanovení toto bylo však zachováno jenom v nejbližších čtyřech letech; později vycházely aktové svazky i někdy za dvě léta; za to však stávaly se pořád objemnějšími. Celkem v 18 letech 1867—1884 vyšlo 12 aktových svazků, jež dohromady nazývají se *šestou řadou* Pojednání. Každá rozprava jest v nich zvláště stránkována. S počátku každé pojednání bývalo tištěno obyčejně jen ve 250 exemplářích; teprva 3. listopadu 1869 bylo usnešeno, aby náklad rozmnožil se na 300 výtisků, a dalším usnešením z 1. března 1876 byl zvýšen na 400; z toho dostává spisovatel 25 výtisků, ostatní pak určeny jsou dílem do aktových svazků a dílem k tomu, aby jednotlivě byly rozdělovány a prodávány.

Honorář za pojednání byl usnešením 6. června 1866 zvýšen z 20 zl. na 25 zl. za tiskový arch, s tím obmezením, že pojednání má zaujímatí nejvýše 10 tiskových archů, a z těch jenom 6 má býti honorováno. Při opisích listin podržen honorář 10 zl. O honoráři pro nečleny bylo v rozličných časech rozličně ustanovováno, a také skutečná praxis nebyla v tom povždy stejná.

Zprávám Zasedacím přibývalo objemu stále; náklad jejich usnešením 1. března 1876 zvýšil se ze 300 na 400 výtisků. Za staté v nich uveřejněné platí se 16 zl. honoráře za tiskový arch; podle usnešení učiněného 8. ledna 1873 jedna přednáška nemá vyplniti více než jeden tiskový arch, a spisovatel má v 8 dnech po odbyté přednášce odevzdati rukopis třídnímu sekretáři, aby jej poznamenal k tisku.

Výroční zprávy od r. 1866 již nevycházely při Zprávách Zasedacích, nýbrž při aktových svazcích, až r. 1876 opět se od nich oddělily a vydávají se ve zvláštních sešitech v osmerce. Obsahují zprávu jednacích, seznam členů Společnosti, seznam ústavův, se kterými Společnost vyměňuje sobě spisy, od r. 1876 také zprávu o veřejné schůzi výroční spolu s přednáškami v ní konanými, někdy také stanovy společenské; též krátké nekrology zemřelých členů,**) a podle usnešení

*) Subvence 5000 zl. skutečně nachází se ve státním rozpočtě na r. 1885, jenž ústavným způsobem přišel k místu.

**) Větších životopisů vynikajících členů Společnost za této doby nemohla dostati, ačkoli se o to vynasnažovala. Podle zasedacího protokolu z 5. listopadu 1873 doufalo se, že Krejčí napíše životopis Purkyňův, a mimořádný člen Zelený životopis K. J. Erbena; podle protokolu z 5. července 1876

z 10. října 1877 úplné seznamy publikací jednotlivých členů uveřejňují se ve Výročních Zprávách.

Václava V. Tomka Základy starého místopisu Pražského vycházely v letech 1865—1875 po částkách mimo aktové svazky, avšak v rovném kvartovém formátě. Podle usnešení ze 4. prosince 1878 byl z některého počtu výtisků toho celého díla udělán nový aktový svazek a poznamenán jakožto 15. svazek V. řady; rozeslali jej těm jednotám, které byly obdržely 14. svazek V. řady z r. 1866.

Historická mapa království Českého, kterou Palacký r. 1847 navrhl (viz str. 166), zůstala dlouhou dobu ve mědirytině nedokonána, ačkoli v letech 1850—1861 opětovně jednalo se ve Společnosti o její doplnění.*) Dne 8. dubna 1874 Emler přivedl tu věc opět k řeči, načež vyzvali mimořádného člena Josefa Kalouska, aby mapu doplnil a text příslušný k jejímu objasnění sepsal. Mědirytec c. k. vojenskozeměpisného ústavu ve Vídni A. Knore uvolil se r. 1875, že měděnou desku za 200 zl. doryje. Celkem otisklo se 750 výtisků té mapy, z čehož Společnost podržela 330 pro své spisy, ostatních pak 420 exemplářů přepustila za výrobní cenu archaeologickému sboru Musea Českého.

Co se týká Regest českých a moravských, Společnost 3. května 1871 zůstala na tom, že pokračování toho díla spracované Emlerem

J. Jireček uvolil se psáti životopis Palackého, Vojtěch Šafařík měl psáti životopis svého otce, a Emler životopis Erbenův. Avšak žádná z těchto biografií tímto způsobem nepřišla k místu. K zamýšlenému životopisu Palackého, jenž se má vztahovati jenom k ocenění jeho činnosti vědecké, dosud však pro jiné úkoly nemohl od spisovatele býti ku konci přiveden, dala Společnost r. 1876 zhotoviti podobiznu Palackého v heliogravuru u Letha ve Vídni ve 400 exemplářích. Václav Zelený, od něhož máme obšírný velice zdařilý životopis Josefa Jungmanna (vydaný Maticí Českou 1873), zemřel bohužel již 5. dubna 1875, dříve nežli mohl vykonati zamýšlené životopisné dílo o Erbenovi. Větší životopisy, nežli jsou ve Slovníku Naučném anebo v jiných slovnících, psal o Pavlu Josefu Šafaříkovi Josef Jireček v Österreichische Revue 1865, o Šafaříkovi i Erbenovi moravský archivář zemský V. Brandl ve Světozoru 1881 a 1883. Stručný životopis Palackého od J. Kalouska byl r. 1876 postaven na počátek nového vydání Dějin národu českého.

*) Dne 6. února 1850 ohlásil Palacký, že místo církevního rozdělení země České ve 14. věku hodlá sepsati a za 2 léta vydati geograficko-historický obraz Čech z onoho času; ke 4. listopadu 1854 však odevzdal Společnosti měděnou desku nedokonanou; tu chtěl Tomek mapu doplniti, ale ustoupil od toho předsevzetí 6. prosince t. r. Také 2. ledna 1856, 7. července 1858 a 6. února 1861 bylo tou věcí bez výsledku hýbáno.

bude vydávati zvláště mimo aktové svazky.*) Druhý díl vyšel v devíti sešitech 1872—1882, i byl tištěn ve 300 exemplářů, tak jako díl první od Karla J. Erbena spracovaný; honorář byl ustanoven na 10 zl. za tištěný arch. Třetí díl Regest dle usnešení ze 7. února 1883 tiskne se v 500 exemplářů a vychází v sešitech po 20 arších.

Hanušova Quellenkunde der böhmischen Literaturgeschichte vyšla r. 1868 rovněž mimo aktové svazky, a to ve 300 exemplářů v 8ce. Emlerových Urbářů tisklo se r. 1881 500 exemplářův též v 8ce. Kromě toho vedla Společnost náklad na sbírku pramenův k historii práva českého ze XIV. věku, kteráž jí byla podána dopisujícím členem Hermenegildem Jirečkem; nazývá se: Codex juris bohemici, tomi secundi pars altera, a tištěna byla r. 1869 ve 400 exemplářů, ze kterých dáno 325 vydavateli namísto honoráře.

Nejednou Společnost byla nucena, aby dílo předložené jí k uveřejnění odmrštila z toho důvodu, že se jí nedostávalo prostředků peněžitých. Na počátku r. 1877 chtěl Gindely vydati pokračování spisu Mars Moravicus od Tomáše Pešiny, kteréž v sobě obsahuje dějiny let 1526—1632, a jmenovitě ku posledním 24 letům přináší mnoho vzácných zpráv;**) avšak Gindely sám viděl se pohnuta, aby ten návrh vzal zpět. — Dvě léta později Společnost z též příčiny musela vrátiti latinský životopis Jiřího z Martinic, jenž jí byl předložen od jejího přesporního člena Bedy Dudíka. Týmž důvodem vysvětluje se usnešení, kteréž bylo učiněno 11. ledna 1882 při přijímání k tisku Höflerových Španělských Regest z let 1515—1520, a tomu chce, že „budoucně mají od kr. české Společnosti vydávati se toliko takové prameny, které se týkají dějepisu českého a rakouského.“

Následkem zásadné rovnoprávnosti obou řečí zemských, která došla uznání za doby předešlé, také v této době užívání *jazyka českého* učinilo některé pokroky; avšak jazyk německý vždy podržel vrch. Na venek Společnost vystupovala jakožto rovnoprávně dvoujazyká; stanovy v obou řečech se skládaly i schvalovaly, ve veřejných schůzích výročních daly se přednášky v obou jazycích, hlavní titul ve Zprávách Zasedacích jest dvojjazyčný od r. 1873, v aktových svazcích od r. 1882. Ve vnitřním životě Společenském jakož i v pracích vědeckých každý člen mohl ovšem užívati toho jazyka, kterého chtěl. Avšak v řádných schůzích až do r. 1882 rokovalo se a psaly se protokoly jenom ja-

*) Zároveň rozhodla se Společnost, že od pozůstalé rodiny zemřelého K. J. Erbena koupí 120 výtisků prvního dílu Regest po 4 zl.

**) Viz o tom Gindelyho přednášku ve Zprávách Zasedacích na rok 1877 str. 8—11.

zykem německým. Dne 1. ledna 1882 zavedla se v této stránce novota, kteráž jest do zasedacího protokolu takto zapsána: „Hlavní sekretář žádá, jakož v Zasedacích Zprávách po několik let uveřejňují se výtahy z protokolů řádných schůzek jazykem německým i českým, že vidí se zapotřebí, aby k německému protokolu přikládal se vždy také autentický překlad český, ze kteréhož by pak tyto výtahy mohly se dělati s větší zevrubností než dosud. Tomu přání se vyhovuje, a na hlavním sekretáři jest, aby ode dneška pečoval o vykonání.“ Od té doby hlavní sekretář vyhotovuje zasedací protokoly v řeči německé, jako dříve, a dává je překládati do češtiny.

V aktových svazcích jakož i v Zasedacích Zprávách němčina podržela vždy značnou převahu. Ve 12 aktových svazcích, kteréž vyšly za leta 1867—1884, třída filosoficko-historicko-filologická uveřejnila celkem 28 rozprav německých a 19 českých; ze třídy matematicko-přírodovědecké nacházíme 67 rozprav německých a toliko 3 české, tyto tři jsou obsaženy v posledních dvou svazcích. Následovně celá VI. řada Pojednání má dohromady 95 rozprav německých a 22 české; kromě toho jsou dvě statě latinské a jedna polská, kteréž všechny náležejí třídě historicko-filologické. Při tom mezi pracemi třídy přírodovědecké nepřihlíží se k deštoměrným výročním zprávám.*) Veliké dílo registové rediguje se po latinsky. V řádné schůzi 6. června 1883 učiněn byl od Ladislava Čelakovského návrh, „aby spisovatelům, kteří českým jazykem v aktových svazcích uveřejňují rozpravy obsahu matematicko-přírodovědeckého, bylo dovoleno, přidati kratičké resumé obsahu, anebo kde by to postačilo, výklad tabulek jazykem německým.“ Tento návrh byl s některým obmezením schválen.**)

*) Zprávy deštoměrné vycházejí redakcí Studničkovou v aktových svazcích od r. 1876; první tři ročníky jsou německé, později všechny rubriky dostaly nápisy dvojjazyké. Společnost přepouští 300 výtisků zpráv deštoměrných za stálou summu peněz kommissi hydrografické zřízené sněmem českým.

**) Skutečnosti uvedené zde a na hoře str. 190 dostačují k ocenění výčitky, která byla učiněna ve článku obsaženém v *Bohemii* 28. listopadu 1884, a která to v sobě nese, že prý Společnost, poněvaž v jejích Pojednáních a Zprávách Zasedacích užívá se češtiny vedle němčiny, „v posledních 20 letech odřekla se užítku publicity ve prospěch propagandy národní.“ Podle dalšího tvrzení dotčené statě „Společnost v posledních dvaceti letech uznala za dobré, aby připuštěním českého jazyka ku přednáškám a jednáním ve schůzkách odborových onen díl učeného světa Pražského, jenž není mocen češtiny, vyloučila z účastenství v těchto schůzkách odborových.“ České přednášky, jakož vědomo, daly se od r. 1850 a dále již od r. 1840, aniž němečtí členové pokládali se tím za vyloučeny. Každým pak způsobem po-

Co se tkne ostatní činnosti naší Společnosti, budtež uvedeny ještě následující jednotlivosti. Řádnému členu Vojtěchu Šafaříkovi byl 4. února 1874 poskytnut příspěvek 400 zl. k zakoupení nástrojů hvězdářských, kterých potřeboval ku pokračování ve svých pozorováních lunopisných.*) — R. 1878 Společnost věnovala 200 zl. podpory na vydání monografie enchytraeid od Františka Vejvodského.

Oprávněnost řádných členů, aby na rakouských universitách mohli veřejně přednáseti (viz na str. 170), přestala v této době, neboť c. k. ministerium kultu a vyučování nařízením z 19. března 1872 zrušilo platnost paragrafu 12. ministerského výnosu z 19. prosince 1848.**)

žadavek, aby česká Společnost Někdy připouštěla přednášky jenom v jednom jazyku zemském, i aby zamítala pojednání sepsaná ve druhé řeči zemské, obsahuje v sobě nesnášlivou vylučnost národní, která v této Společnosti nemůže míti místa již proto, poněvaž v ní od r. 1837, pokud se týče od r. 1849, podle jejich stanov (viz str. 143 a 177) platí zásada právě vědecká, že rozpravy mohou se uveřejňovati jak v řeči německé tak i ve slovanské, latinské, francouzské, italské i anglické. Co se tkne třetí výčitky, že Společnost za posledních dvaceti let volila více českých než německých učenců za své členy, bylo již v *Politice* 29. listopadu 1884 právem odpověděno, že „od založení cís. Akademie Věd ve Vídni mnozí němečtí členové české Společnosti posílali své práce nejraději Vídeňské Akademii, i také přidržovali mladší německé učence Pražské, aby rovněž tak činili. Tu pak zajisté každý shledá to přirozeným, že vědecká Společnost, která může trvati toliko účinnou účastností svých členů, především k takovým osobnostem přihlíží a přihlížeti musí, které k ní jeví účastenství, a nikoliv k takovým, které si jí nevšímají a od kterých nelze žádného spolupracovníctví očekávati, a byt takovéto osoby byly učenci první třídy.“

*) Viz Šafaříkovy statě astronomické ve Zprávách Zasedacích 1873 a 1879, jakož i v Časopise Č. Musea 1865.

**) O zrušení dotčeného privilegia počalo se již dříve jednou jednati. V lednu r. 1864 byl ve veřejných listech jmenován jeden řádný člen naší Společnosti, kterýž prý v professorském sboru filosofické fakulty Pražské navrhl a provedl žádost k ministeriu k tomu směřující. Různice, které z té příčiny uvnitř Společnosti vznikly, skončily se tehdaž zadáním učiněným k ministerstvu, ve kterémž Společnost vyslovila naději, „že vysoké c. k. ministerium nedopřeje sluchu návrhu professorského sboru filosofického, učiněnému dozajista ne ve prospěch svobody vyučování, dokud neposkytlo nejoddaněji podepsané Společnosti příležitosti, aby také se své strany podala vyjádření, kterého by snad bylo zapotřebí.“ O této žádosti k ministeriu stalo se usnesení 2. března 1864 jednohlasně, při čemž účastnili se také všichni čtyři členové Společnosti, kterým přičítalo se spolupůsobení při onom návrhu filosofického sboru professorského. Roku 1872 bylo to privilegium zrušeno bez předchozího vyslechnutí této Společnosti. V prvních měsících r. 1872 jednalo se o zvolení Václava Nebeského za řádného členu, a vynalezavá

člen naší Společnosti; Václav Hanka totiž na tom základě čítal od r. 1848 až do své smrti o jazycích slovanských jakožto soukromý docent na filosofické fakultě Pražské.

Když ve válce německo-francouzské Paříž byla oblehána, Společnost usnesla se 2. listopadu 1870, podati c. k. státnímu ministrowi hraběti Alfredovi Potockému žádost, „aby c. k. vláda ve spolku s ostatními mocnostmi neobojetnými, s odvoláním na smlouvu Ženevskou, učinila příslušné kroky diplomatické k odvrácení záhubou hrozící pohromy od vědeckých a uměleckých ústavů hlavního města francouzského.“*) Odpověď rakouského předsedy ministerského, kteráž přišla místodržitelským intimatem ze 13. listopadu 1870, zněla v ten rozum, že smlouva Ženevská vztahuje se toliko na zdravotnictví, pročež „c. a k. ministerium zahraničných záležitostí nemůže míti za to, že by úředními kroky mohlo se dosíci účelu touženého; čímž ovšem není vyloučeno, že by ústav, jakým jest slavná král. česká Společnost Nám, dovolaje se veřejného mínění, mohl k tomu přispěti, aby povzbudil se všeobecný interest k zachránění sbírek Pařížských.“

R. 1878 bylo 21 starých rukopisů českých, kteréž ve válce třicetileté byly odvezeny do Švéd, zakročením Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa opět do vlasti navraceno a k moravskému archivu zemskému přivtěleno; naše Společnost z této příčiny podala 3. července 1878 poděkovací adresu Jeho Veličenstvu.

Filipp Čermák, farář v Liběchově, věnoval 16.000 zl. jistiny k účelu tomu, aby z jejího výnosu udílely se odměny a ceny za nejlepší díla v literatuře České, jak krásné tak i vědecké; do poroty,

fama připisovala jemu úmysl, že by chtěl přednáseti na universitě o dějinách literatury české; tento úmysl, jehož Nebeský skutečně neměl, pokládal se za nejbližší příčinu ministerského nařízení z 19. března 1872. Skutečně však Josef Emler na základě oprávněnosti společenské ohlásil na letní semestr 1872 na universitě přednášky o palaeografii a heraldice; když výsada řádných členů pozbyla platnosti, habilitoval se Emler ihned obyčejným způsobem za soukromého docenta pomocných věd historických, a přednášel pak již v zimním půlletí 1872—1873 na universitě.

*) Společnost tímto zadáním přidružila se ku podobné žádosti, kterou kníže Jiří Lubomírský jménem ústavu Ossoliňských ve Lvově c. k. rakouské vládě podal a dne 22. října 1870 naší Společnosti ku podporování oznámil. Také universita Dublinská a královská Irská Akademie viděly se v listopadu t. r. pohnuty, aby u vlády britické podobné kroky učinily a naší Společnosti ohlásily; v obou dvou adresách Dublinských ukazovalo se k tomu, že knihovna Štrasburská tehdaž přišla niveč.

kteráž od r. 1879 v této záležitosti každoročně se schází, volí naše Společnost jednoho člena.

Čestný člen Jiří kníže z Lobkovic 7. dubna 1884 odevzdal Společnosti 2000 zl. s tím ustanovením, aby ta summa dostala se honorářem spisovateli, jenžto by v určité lhůtě uveřejnil pragmatické dílo o historickém vývoji práva agrárního a společenských poměrů obyvatelstva selského v Čechách od 16. věku až do nynějška; ustanovení bližších podmínek dárcce pozůstavil Společnosti. Se přivolením Jeho Jasnosti Společnost zůstala na tom (2. července t. r.), že sepsání žádaného spisu svěří mimořádnému členu Josefu Kalouskovi.

Za této doby Společnost účastnila se také několika slavností, kteréž pořádaly se dílem na počest vědeckým výtečníkům, dílem pak konány byly od ústavů vědeckých s touto Společností spřátelených na oslavu 100leté, 50leté nebo 25leté památky jejich založení. Také pozvání k obeslání sjezdů vědeckých přicházela častěji nežli jindy. Roku 1868 odbývaly se v Praze samé tři takové slavnosti; od Společnosti byla tehdaž historiografu Františku Palackému k jeho 70. narozeninám podána blahopřejná adresa podepsaná od šestnácti členů, při 50letém jubilaeu českého Musea Společnost byla zastoupena Löwem, a staříčkému fyziologovi Janovi Purkyni Společnost blahopřála svým přednostentvím k jeho 50letému jubilaeu doktorskému. R. 1873 Společnost účastnila se skrze deputaci ve slavnosti Jungmannově uspořádané městem Pražským, r. 1878 při 500leté památce smrti císaře Karla IV. předseda položil vavřínový věnec u pomníku onoho velikého příznivce věd. V několika případech bývala Společnost také při podobných příležitostech v jiných městech a zemích zastupována svými členy, kteří však, vyjma jeden případ, neobdrželi od Společnosti žádného příspěvku na cestu. Tím způsobem byl r. 1874 Emler při slavnosti otevření university Františka Josefa v Záhřebě, 1876 Alfred Ludwig na sjezdě orientalistů v Petrohradě, 1877 mimořádný člen Moric Willkomm na mezinárodním sjezdě botaniků v Amsterdamě, 1879 Josef Jireček při odhalení pamětné desky na rodném domě Rokytanského v Králově Hradci, 1881 Antonín Frič na sjezdě polských přírodopytců a lékařů v Krakově, a Karel Kořistka při 25letém jubilaeu c. k. zeměpisné společnosti ve Vídni, 1883 Čelakovský a Krejčí při slavnosti u rodného domu botanika Filippa M. Opice v Čáslavi, a r. 1884 předseda Jireček zastupoval Společnost při pohřbu předsedy uherské Akademie Věd hraběte Melchiora Lónyaye v Pešti. V desíti jiných případech Společnost písemnými blahopřáními a pozdravy vyjadřovala svoje účastenství v cizích slavnostech a sjezdech.

Taková slavnost přiblížila se také pro naši Společnost. Dne 10. ledna 1883 hlavní sekretář upozorňoval na to, že Společnost po svém potvrzení od císaře Josefa II. konala svou první schůzku dne 4. prosince 1784, i navrhoval, aby oslavila se památka jejího stoletého trvání.*) Programm ujednaného *jubilaea* ustanoven byl dne 7. listopadu 1883. Mezi jiným bylo usnešeno, aby se uveřejnil dějepis Společnosti; k sepsání jeho byli zvoleni Josef Kalousek co se týče dílu všeobecného a dílu historicko-filologického, a Jan Krejčí pokud se týče dílu mathematicko-přírodovědeckého; ježto však Krejčí pro churavost nemohl konati zamýšlenou práci, byla tato v červnu 1884 vnesena na Františka Studničku. Také Společnost uveřejnila sestavený Jiřím Wegnerem Obecný rejstřík ke všem spisům, jež za svého trvání byla vydala, jakož i abecední seznam veškerých členů, jež od r. 1784 měla.

Slavná veřejná schůze, uspořádaná ke 100letému jubilaeu, konala se dne 6. prosince 1884 v nové zasedací síni obecních starších na radnici Staroměstské. Ke schůzi kromě členů dostavili se četní hosté ze vzdělaného obecnstva; zejména ji poctili svou přítomností Jeho Eminence kardinál arcibiskup kníže Švarcenberk, Jeho Excellence místodržitel svobodný pán Kraus a jiní hodnostové. Uherská akademie věd jakož i Tovaryšstvo přátel nauk v Poznani byly zastoupeny zástupci k tomu zvláště vyslanými. Když předseda Jireček pozdravil památné shromáždění, hlavní sekretář Kořistka přednesl přehlednou zprávu o snahách a výsledcích Společnosti za uplynulé století. Místopředseda Vojtěch Šafařík oznamoval o četných adresách a přispích, ježto byly došly Společnost od spřátelených ústavů i jiných sborů a mužův vědy. Antonín Gindely měl přednášku historickou, Vincenc Strouhal elektrotechnickou. Radostné překvapení způsobil dopis, jež Pražský purkmistr Dr. Tomáš Černý odevzdal předsedovi. Dopis obsahoval státní dluhopis znějící celkem na 20.000 zl., jež daroval ne-

*) Již r. 1869 chtěli uspořádati 100letou slavnost, ježto se udávalo, že r. 1769 byla založena Soukromá Společnost, avšak sešlo z té slavnosti. Toliko Repertorium všech spisů společenských, složené Weitenwebrem a tehdejší tištěné, obdrželo poznamenání: „Zur Feier des einhundertjährigen Bestandes der Gesellschaft,“ a sekretář Vocel uveřejnil v druhém aktovém svazku 1869 na 11 stranách krátký přehled 100letých dějů Společnosti. — Podrobnější popis 100leté slavnosti z r. 1884 najde se ve Výroční Zprávě. V poslední řádné schůzi, kterou Společnost konala před jubilaem 3. prosince 1884, byli přítomni: Čelakovský, Frič, Gebauer, Gindely, Jireček, Kořistka, Krejčí, Kvíčala, Ludwig, Studnička, Šafařík, Tomek; nepřítomno bylo 10 řádných členů, a dvě místa nacházela se neobsazena.

jmenovaný mecenáš s tím ustanovením, aby Společnost z výnosu odměňovala a vydávala vědecká díla česká.

Společnost zavřela své století svého trvání s vědomím povznášejcím, že po ten celý čas podle sil svých poctivě přičiňovala se o zvelebení věd v Čechách. Vyšedši od počátků skrovných, mívala na duševný rozvoj země České vliv mnohonásob rozhodný i domohla se také čestného postavení ve světě vědeckém. Její pomůcky hmotné stoupaly znenáhla po několik desetiletí, na přechodu pak do století druhého rozmnožily se valně; cíl její, jež vytkli předkové, oddanost její ke sledování toho cíle zůstávají sobě rovny. Tužba srdce našeho k tomu se nese, aby ve druhém století zevnější poměry stoupavě se zlepšovaly, i aby královská česká Společnost Náuk rovným krokem ve všech stránkách prospívala a pokračovala, vědám k rozkvětu, vlasti ke slávě a užitku!

Vědecké práce v oboru filosofie, dějepisu a filologie 1867—1884.

V aktových svazcích této doby (ke Zprávám Zasedacím se nepřihlíží na tomto místě) nacházíme **filosofii** zastoupenou toliko pěti rozpravami. Tři z nich sepsány jsou od *Jana Jindřicha Löwe*. Jakub Grimm napsal jednou, která jest to pravděpodobné, že na počátku světa stvořeno bylo více nežli jeden pár lidský, a sice také z toho důvodu mravního, aby se odvarovalo smíšení bratra se sestrou, kteréž se příroda hrozí. Löwe jedná o této záhadě v rozpravě nadepsané „Über ein angeblich ethisches Hinderniss der Abstammung der Menschheit von Einem Menschenpaare“ (1867, Abh. I. ss. 18), ve kteréž uznává, že námitka Grimmova jest ze všech nejnesnadnější k rozluštění. Spisovatel ukazuje na mnohých příkladech vzatých ze všeobecné historie, že národové nejsou nikterak jednomyslní v ošklivení sobě manželstva mezi bratrem a sestrou, i hledí pak dokázati, že spojení prvních dětí lidských bylo ospravedlněno příčinami takovými, které v pozdějších časech již netrvaly. — Druhá rozprava, ve kteréž vyvracejí se námitky Zenonovy proti pohybu, připojena jest ku předešlé (Über die Zenonischen Einwürfe gegen die Bewegung str. 19—35). — Třetí pojednání má nápis: „Der Kampf zwischen dem Realismus und Nominalismus im Mittelalter, sein Ursprung und sein Verlauf“ (1876, Abh. VIII. ss. 87). V něm vylučuje se nejprve spekulace Platonova i Aristotelova o předmětné hodnotě pojmů všeobecných

i přirovnává se jedna ke druhé; ve druhém díle se ukazuje, kterak ve středověku rozumováním na základě obou dvou soustav, Platonovy i Aristotelovy, vyvinuly se protivy realismu a nominalismu, i jaký průběh vzal vzájemný zápas mezi nimi. Ku konci spisovatel dovozuje, že nominalismus v posledních důslednostech vystupoval jakožto sensualismus i že hověl sprostému utilitarismu.

Vilém Kaubich, žák Löwův, napsal příspěvek k theorii poznávací: „Über die Möglichkeit, das Ziel und die Grenzen des Wissens“ (1868, Abh. I. ss. 47). Spisovatel promlouvá o pramenech poznání lidského, totiž o smyslnosti a o vnitřní zkušenosti, dále o možnosti a podmínkách vědění, jakož i o jeho cíli a mezích, i dotýká se naposled otázky, kterak vědění obyčejné má se k filosofickému. Na jednom místě podotýká, že to zůstává úlohou myšlení vědeckého, aby záhadné tajemství toho, což jest obsaženo ve víře, pokud možno povznášelo k vědění a sblížovalo vědění a víru vespolek.

Gustav Adolf Lindner podal stať nadepsanou „Über latente Vorstellungen“ (1875, Abh. VII. ss. 20). Pojednává v ní o představách utajených ze stanoviska herbartismu, hledí obdobu vzájemného působení sil přirozených přenéstí v obor života duševného a v obor společenský, a to nikoliv ve smyslu metafory, nýbrž ve smyslu věcné skutečnosti.

Největší počet spisův, kterých jest nám zde si všimati, náleží do oboru **dějepisného**; shledneme je v abecedním pořádku spisovatelů.

František Dvorský a *Josef Emler* uveřejnili společně „Nejstarší zbytky desk zemských půhonných“ (Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae, 1868, Abh. I. ss. XI a 94). Adjunkt českého archivu zemského Dvorský našel v Jindřichohradeckém archivu hrabat Černínů dosti velký zlomek původního quaternu půhonného, v němž jsou záznamy z let 1316—1325; jeho drahocenný obsah jest zde otištěn, rejstříky jmen opatřen a úvodem doprovázen.

Od *Josefa Emlera* máme tyto rozpravy: „O zbytcích desk zemských v r. 1541 pohořelých“ (1867, Abh. I. ss. 31). Jsa k tomu ponuknut Františkem Palackým, Emler počal r. 1863 sbíratí opisy a listiny, kteréž zachovaly se z obsahu desk zemských r. 1541 shořelých, hodlaje svým časem ten material uveřejniti; zde vypráví o zkušenostech, které učinil při této práci, jmenuje prameny, ze kterých jest možno vážiti částku záznamův obsažených někdy ve zničených

deskách zemských, a udává způsob, kterým dlužno srovnati nalezený material, aby se z něho částečně obnovily jednotlivé oddíly a quaterny pohořelých desk zemských. — „Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom J. 1379“ (1876, Abh. VIII. str. XIV a 32). V úvodě vykládá se způsob, kterým v Čechách předhusitských rozepisovaly se a vybíraly mimořádné berně. Dále otištěný berničný rejstřík kraje Plzeňského z r. 1379 jest nejstarší nás došlý pozůstatek oněch záznamů, kteréž o zaplacené dani v každém kraji musily se psáti. Uvádějí se v něm jednotlivé vsi s obnosy berničnými na ně připadajícími, často jmenují se také vrchnosti. — „Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottokar's II. und Wenzel's II. und die aus derselben hervorgegangenen Formelbücher“ (1878, Abh. IX. ss. 63). Na základě veškerých pramenů vykládají se zde poprvé poměry zeměpanské kanceláře, a sice netoliko za králů Přemysla II. a Václava II., jakž udává titul, nýbrž také v časích dřívějších. Spisovatel v tomto spise, jenž jest prospěšný také ku posouzení mnohých listin, užil postřehův a zkušeností, které učinil při vydávání druhého svazku Regest. O Jindřichovi, protonotáři krále Přemysla II., vede se důkaz, že jest táž osoba jako Henricus Italicus i Henricus de Isernia.

Jakožto sběratel a vydavatel pramenů historických zaujímá Emler za posledních dvou desetiletí v Čechách místo nejpřednější. Jemu děkujeme za pokračování díla Erbenem počatého: „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae.“ Druhý díl jeho, jenž se vztahuje k letům 1253—1310, dokonán byl r. 1882 (ss. 1483 in 4°); zavírá v sobě 2247 listin z let 1253—1310, pak 387 formulí listových a listinných a 191 dodavek k dílu prvnímu, dohromady 2825 kusů. Vnitřní zařízení jest takové, jako v prvním díle Regest vydaném od Erbena, toliko že věcný obsah listin podává se ještě úplněji; pracně sestavené rejstříky jmen a věcí, jež v tom silném quartantě vyplňují téměř 250 stran, jsou vedeny velmi zevrubně a podrobně. — R. 1883 počal se tisknouti třetí díl Regest, jenž bude v sobě zahrnovati leta 1311—1333; dosud vyšly čtyři sešity, kteréž sahají až do r. 1330. — Tato Regesta jsou nejobjemnější a dozajista také nejdůležitější publikace naší Společnosti; český dějepyt jimi podstatně se usnadnil a ve mnohé stránce teprva možným učinil.

Mimo to Emler uveřejnil „Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými“ (1881 ss. 435 in 8°). Jest to sbírka pramenů nemálo důležitá k dějinám stavu selského, k historickému místopisu i ke zpytování leckterých jiných poměrů v dávných Čechách. Urbáře

zde otištěné vznikly mezi lety 1290—1415. Užívání té knihy usnadňuje se pečlivými rejstříky jmen a věcí. — Dodavkem k tomuto dílu vydal Emler „Zlomek urbáře kláštera Hradištského,“ jenž též pochází z doby předhusitské (1884, Abh. XII. ss. IV a 24.).

Mimořádný člen *Antonín Frind* († 1881 jakožto biskup Litoměřický) uveřejnil 25 listin nejvíce z roku 1564, ježto se vztahují ku povolení kalicha laikům v Čechách, i jsou církevní historii české vítány: „Urkunden über die Bewilligung des Laienkelches in Böhmen unter Kaiser Ferdinand I.“ (1873, Abh. VI. ss. 48).

Antonín Grindely podal stat nadepsanou: „Friedrich V. von der Pfalz, der ehemalige Winterkönig von Böhmen, seit dem Regensburger Deputationstag vom J. 1622 bis zu seinem Tode“ (1885, Abh. XII. ss. 42). Spisovatel vyličuje hlavně vyjednávání diplomatické, kteréž Fridrich V., byv deputačním sjezdem Řezenským odsouzen své země kurfirstské, po 10 let nadarmo za tím účelem vedl, aby opět nabyl své ztracené země zděděné.

Od mimořádného člena *Jaroslava Golla* jsou v aktových svazcích dva příspěvky. V jednom, „Der Convent von Segeberg 1621“ (1875, Abh. VIII. ss. 33), vykládá se na základě pramenův vyjednávání diplomatické, ježto k místu přivedlo a doprovázelo knížecí sjezd v Segeberce, kterýž čelil k tomu, aby protestantský sever organisoval se k válce proti císaři. — Druhá rozprava má nadpis: „Der Vertrag von Alt-Ranstädt, Oesterreich und Schweden 1706—1707. Ein Beitrag zur Geschichte der österreichischen Politik während des nordischen Krieges“ (1879, Abh. X. ss. 61). Na základě rukopisných pramenů c. k. archivu dvorského a státního spisovatel objasňuje diplomatické vztahy mezi Rakouskem a Švédskem, jmenovitě nebezpečností války, ku kteréž schylovalo se mezi těmi dvěma mocnostmi po míru Alt-Ranstädtském (ze září 1706) a kteráž byla odvrácena ústupky učiněnými od císaře Josefa I. ve prospěch protestantů slezských v pokořující smlouvě Alt-Ranstädtské (v srpnu 1707).

Od přesporního člena *Josefa A. svobodného pána Helferta* máme příspěvek nadepsaný: „Die Jubiläumsliteratur der Wiener Katastrophe von 1683 und die Kaplir-Frage“ (1884, Abh. XII. ss. 36). Uvozuje se 65 spisů, z nichž některé doprovázejí se kritickými poznámkami. Ve druhé části spisovatel dovozuje znova, jakož učinil již dříve v jiných publikacích, kterák velikých zásluh dobyt sobě hrabě Kašpar Zdeněk Kaplir jakožto náčelník prozatímné vlády vedle Starhemberga o obranu Vídně proti Turkům.

Konstantin rytíř Höfler podal do aktových svazků tři příspěvky. První, „Aus Avignon“ (1868, Abh. II. ss. 47), přináší výklady a listinné zprávy, ježto se vztahují na poměr říše německé ke dvoru papežskému před volbou a po volbě Karla IV. za krále Římského. — Druhá publikace má nápis: „Monumenta Hispanica. I. Correspondenz des Gobernadors von Castilien, Grossinquisitors von Spanien, Cardinals Adrian mit Kaiser Karl V. im J. 1520“ (1881, Abh. X. ss. 90); 34 listy zde uveřejněné vztahují se nejvíce na španělské povstání, při jehož přemožení vydavatel, odchylkou od obyčejného pojmání těch věcí u historiků španělských, přičítá hlavní zásluhu kardinálu Adrianovi. — K tomu se přidružují: „Monumenta Hispanica. II. Spanische Regesten von 1515 bis Ende 1520“ (1882, Abh. XI. ss. 98). Celkem jest zde otištěno 768 regest; v prvních letech jsou sneseny z rozličných děl, pročež podávají se větším dílem krátce a v německé řeči; pozdější jsou obširnější a spočívají na výpiscích z archivu Simankaského.

Staříčský přesporní člen *Romuald Hube* ve Varšavě (nar. 1803) poslal do našeho jubilejního svazku stručnou stat: „Księgi ziemskie i grodzkie wieku XIV. w Polsce“ (1884, Abh. XII. ss. 8). Jedná se v ní o nenáhlém vývoji knih soudních čili desk zemských i hradských v Polsku ve 14. věku, a podávají se také zprávy o jednotlivých knihách, ježto se zachovaly z onoho věku.

Historicko-geografická studie mimořádného člena *Konstantina Jirečka* jest nadepsána: „Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters“ (1879, Abh. X. ss. VI a 92). Tato práce, spočívající na rozsáhlém badání v pramenech, připojuje se k jednomu dřívějšímu spisu téhož spisovatele (Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, v Praze 1877), a to tím způsobem, že její hlavní úkol záleží ve vypsání cest kupeckých, po kterých ve středověku ubíral se obchod od pobřeží dalmatského přes Bosnu a Srbsko k veliké silnici Bělehradsko-Cařihradské; kromě toho objasňuje tehdejší hornictví v těch zemích a dotýká se poučně také jiných otázek středověkého zeměpisu. Největší díl látky ku poznání hornictví a cest kupeckých vážil spisovatel z archivů Dubrovnických, jejichž pokladů dosud málo bylo užíváno.

Přesporní člen *Hermenegild Jireček* osnoval plán k vydání pramenů k historii práva českého; několik svazků již uveřejnil u jiných nakladatelův. Jeden díl této sbírky pramenů právních vyšel nákladem naší Společnosti pod názvem: „Codex juris Bohemici, tomii secundi pars altera, continens jus terrae atque curiae regiae saeculi XIV.“

(1870, ss. 416 in 8°); obsahuje Majestát Karlov, Řád práva zemského, pak obecné nálezy českého soudu zemského, knihu Rožmberskou, pana Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské, a jiné menší prameny práva platného někdy u soudu zemského i královského soudu dvorského v Čechách, vesměs z doby předhusitské. — Týž spisovatel napsal rozpravu: „Vzdělání a osazení pomezního hvozdu českého“ (1884, Abh. XII. ss. 36). Vykládá se v ní o veliké rozlehlosti a důležitosti hvozdu pomezního, kterým země Česká až do 13. století byla kolkolem objata. Dále spisovatel promlouvá o stezkách, ježto vedly přes hvozdy do zemí sousedních, jakož i o pozdějším vzdělávání a osazování lesa, ježto předkem počalo se na blízkou těchto stezek.

Josef Kalousek psal polemickou rozpravu nadepsanou: „Die Behandlung der Geschichte König Přemysl Ottakar's II. in Professor Lorenz' Deutscher Geschichte im 13. und 14. Jahrhundert“ (1874, Abh. VII. ss. 55). Lorenz vynasnažoval se, aby slavného krále Českého Přemysla II. snížil všestranně a jmenovitě po stránce válečnické; tato snaha se zde objasňuje, a dokazuje se lichost výroků, ku kterým vedla. — Kalousek doplnil r. 1874 historickou mapu, kterou Palacký r. 1847 byl navrhl. Jest v ní zobrazeno církevní rozdělení Čech v archidiakonaty a dekanaty, jak bývalo před r. 1420; kromě míst farských poznamenány jsou také tehdejší hrady a mnohé tvrze. K mapě jest připojen vysvětlující text: „De regni Bohemiae mappa historica commentarius“ (1876, Abh. VIII. ss. 39). Kromě vlastního výkladu k mapě nachází se v něm abecední seznam jmen místních zastaralých nebo zpotvořených, která přicházejí v latinských pramenech, s udáním nynějšího tvaru těch jmen; také jsou pojata ona místa, která vyskytají se ve starých pramenech a jejichž poloha teprva po roce 1847 byla vypátrána. Památky archaeologické X. 410 přinesly tuto mapu historickou s týmž výkladem v řeči české, avšak bez dotčeného seznamu jmen místních.

Od *Emila Komárka* nacházíme stať: „Die polnische Colonie der Hedčané in Böhmen, zugleich ein Beitrag zu Cosmas' Lebensgeschichte“ (1868, Abh. II. ss. 25). Výsledky srovnávají se s tím, co přednesl Hermenegild Jireček již dříve (Památky arch. II. 365, Slovanské právo II. 35); co jest v tom podstatného, mohlo se říci mnohem kratěji.

Mimořádného člena *Jana Lepáře* rozprava „Ueber die Tendenz von W. Giesebrecht's Geschichte der deutschen Kaiserzeit“ (1868, Abh. I. ss. 24) jest polemika proti národní vypínavosti a frasovitému chauvinismu, jež spisovatel v Giesebrechtově díle o starších císařích německých stihá a vytýká.

Antonín Z. Maloch, gymnasiální profesor v Jičíně, podal naši Společnosti pojednání nadepsané: „Wo ist Karl der Grosse geboren? Beantwortung der von der k. belgischen Akademie der Wissenschaften im J. 1855 gestellten Preisfrage: Charlemagne est-il né dans la province de Liège?“ (1872, Abh. V. ss. 40). Spisovatel snaží se dokázati, že Karel Veliký narodil se v Heristale u Lütticha. Důkaz veden jest dobře methodicky, a rozřešení podané k té otázce zamlouvá se alespoň lépe ku přijetí nežli každé jiné.

František Mareš uveřejnil „Popravčí knihu pánů z Rožmberka“ (1878, Abh. IX. ss. 64). Jest to kniha soudní, ježto obsahuje výsledky a výpovědi svědků o zločinech a násilnostech páchaných při záštích, kteréž byly trestány v jižních a jihozápadních krajích země České, kdež páni z Rožmberka úradovali jakožto popravcové. Záznamy tyto ve mnohých ohledech poučné pocházejí z let 1389—1409 a 1420 až 1429, i jsou psány jazykem českým.

Ferdinanda Menčíka příspěvek nadepsaný „Konrad Waldhauser, mnich řádu sv. Augustina“ (1881, Abh. XI. ss. 33), obsahuje rozpravu o tomto německém kazateli mravokárném, jenž byl prvním předchůdcem Husovým v Čechách; dále následuje 16 listů a listin, jež pocházejí od Konrada anebo se k němu vztahují. — „Několik statutů a nařízení arcibiskupů Pražských Arnošta a Jana I.“ (1882, Abh. XI. ss. 29) jest devatero kusů, kteréž pocházejí z let 1355 až 1377.

Mimořádný člen *Antonín Rezek* uveřejnil dva příspěvky v aktových svazcích. „Paměti o bouři Pražské r. 1524“ (1881, Abh. XI. ss. 46) jsou letopisecké zápisky, kteréž namnoze podobají se vypravování kronikáře Bartoše, avšak pocházejí od jiného očitého svědka sic nepovědomého. — „Nové příspěvky k volbě české r. 1526 a k počátkům Ferdinandovy vlády v zemích korunních“ (1882, Abh. XI. ss. 32) jsou doplňky ke spisu, jež Rezek r. 1878 vydal o Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále Českého.

Od dopisujícího člena *Antonína Rybického* nacházíme stať: „Královéhradecké rodiny erbovní“ (1873, Abh. VI. ss. 37), ve kteréž vyčítají se měšťanské rodiny usedlé ve Hradci Králové nejvíce v 16. věku, kteréž byly vyznamenány erbem a přídomkem; též se podávají životopisné udaje o některých členech těchto erbovních rodin, jakož i popisy znakův.

Fridrich Schulte popsal kanonistické rukopisy chované v několika knihovnách Pražských (Die kanonistischen Handschriften der Bibliotheken in Prag (1868, Abh. II. ss. 115 se třemi tabulemi sním-

kův). Účelem této cenné práce bylo, aby Pražské rukopisy, o kterýchž ve spisích tištěných větším dílem ani zmínky nebylo, uvedly se ve známost a staly se užitečnými v dějinách literatury práva církevního. Popisuje se zde také několikero děl do oné doby neznámých; kromě toho Schulte všímal si všeho, co v rukopisích zdálo se mu míti cenu pro historii vůbec a českou zvláště. Celkem popsal 293 kodexy.

August Sedláček uveřejnil „Rozvržení sbírek a berní r. 1615“ (1869, Abh. III. ss. 100). Jsou v něm vypočteny všechny vrchnosti podle tehdejších krajů země České, kolik daně na každou připadalo, i kolik poddaných, far, kol mlýnských i jiných poplatných předmětů na kterém statku se nacházelo.

Václava V. Tomka „Základy starého místopisu Pražského“ vyšly ve čtyřech svazcích v letech 1865—1875 (dohromady ss. 1083 in 4°). Uvádějí se v nich veškeré budovy veřejné i domy soukromé s výtahy z knih městských, listin i kronik, tak že každá budova má zde shromážděny prameny ke svým dějům. Tyto výtahy z pramenův, zevrubně srovnané podle předmětův i podle času, tvoří co možná nejbezpečnější základ k historickému místopisu města Prahy i všech jeho částek, jakož i ke statistice majitelův domů a jejich zaměstnání. Toliko pomocí těchto místopisných Základů, kteréž v tomto díle sahají nejvíce jen do války husitské, mohl Tomkův Dějepis města Prahy, jenž vychází nákladem Matice České, dosíci oné zevrubnosti a podrobnosti ve svých částkách místopisných, kterou se vyznamenává a ve kteréž sotva kde má rovně. — „Registra decimarum papalium čili registra desátků papežských“ (1873, Abh. VI. ss. 107). Z let 1352—1405 zachovalo se nám sedmero seznamův oněch platů, kteréž pode jménem papežského desátku vybíraly se, s nemnohými výjimkami, ze všech beneficí církevních. Tato pramenná publikace zakládá se na všech sedmých registrech, i jest nemálo důležitá ku poznání zřízení církevního v Čechách před převratem husitským.

Josef Truhlář súčastnil se pečlivým vydáním „Urbáře zboží Rožmberského z r. 1379“ (1880, Abh. X. ss. VII. a 62). Urbář tento jest v době předhusitské v Čechách jediný a tudy nejstarší, kterýž vztahuje se na statky vrchností světské.

Jana E. Vocela hlavní dílo archaeologické vyšlo jazykem českým pod názvem: „Pravěk země České“ (1868 ss. 576 in 8°, se 194 dřevořytinami a archaeologickou mapou Čech). Spisovatel, jemuž archaeologie česká děkuje za největší pokroky své, pokusil se o to, aby na základě zvěstí písemných i pozůstatků hmotných, ježto se zachovaly po starých obyvatelích země České, vyšetřil jejich způsob života

i stupeň vzdělanosti, i provedl toto předsevzetí jak pokud se týče Bojův a Markomanův, tak i pokud se týče Slovanův, a sice při těchto až do jejich pokřtění. Byl to úkol veliký a odvážný, neboť při něm jedna každá podrobnost v základech samých byla záhadnou, poněvadž jest nad míru nesnadno roztržiti nalezené starožitnosti a přisouditi je jednotlivým národům a dobám. Ve srovnání s předešlým stavem vědy Vocel bezesporně povznesl podstatně archaeologii českou; zejména při užívání pramenů historických z pravidla počínal si střídavě a s taktem výborným, s jakým bohužel ne vždy setkáváme se u badatelův, kteříž po přednosti zaměstnávají se dobami historického úsvitu. Kolik trvalé ceny mají jeho ostatní vývody, to zůstavíme k rozsouzení další budoucnosti, pomníce na nejistotu a proměnlivost, kteréž dle zkušenosti podlehají dosud téměř veškery výsledky archaeologie předhistorické vůbec. — V rozpravě „Die Bedeutung der Stein- und Bronze-Alterthümer für die Urgeschichte der Slaven“ (1869, Abh. III. ss. 51 se dvěma tabulemi) jedná Vocel, nejvíce podle pramenů ruských a polských, o pohanských starožitnostech, ježto se nalezájí mezi Vislou, Karpaty a Dněprem, obzvláště o kovových vykopaninách ze hrobů, i vymasňuje se, aby dokázal a zužitkoval jejich význam k vyzkoumání vzdělanosti starých Slovanů, za jejichžto pravlast ony končiny se pokládají. Také potírá mínění oněch, kteří slovanským národům chtějí připisovati bronce starověkého složení (totiž toliko ze mědi a cínu), cely, palstávy a tomu podobné, ježto se nacházejí na západ od Odry i od Karpat. — „Welislaw's Bilderbibel aus dem 13. Jahrhundert in der Bibliothek des Fürsten Georg von Lobkowitz in Prag“ (1871, Abh. IV. ss. VI a 61 se třiceti tabulemi obrazů). V tomto posledním svém díle popisuje a vysvětluje Vocel nejumělejší kusy mezi četnými obrazy, jimiž jest ozdobena bible Velislavova, kteráž byla psána a illuminována v Čechách na sklonku 13. věku.

Zbývá nám ještě shlednouti spisy, které spadají do **jazykovědy** a dějin literárních.

Jirího Bipparta „Beiträge zur Erklärung und Kritik des Virgilius“ (1868, Abh. II. ss. 16) týkají se prvých dvou eklog nadepsaných Tityrus a Alexis.

Karel J. Erben uveřejnil „Dvě zpěvů staroruských, totiž: O výpravě Igorově a Zádostina“ (1869, Abh. III. ss. VIII a 67). Oba historické zpěvy, z nichž první se týká výpravy proti Plavcům (1185)

a druhý opěvuje ruské vítězství nad Tatary (1380), podány jsou v původní řeči staroruské i v českém překladě, a objasňují se kritickými poznámkami a historickými doklady.

Ignác J. Hanuš psal rozpravu o „Literárním působení Josefa Dobrovského, co příspěvek k dějinám literatury české“ (1867, Abh. I. ss. 55); tento přehled veškeré literární činnosti Dobrovského jest nejvíce povahy knihopisné, avšak místy podávají se též výtahy a kritický úvahy. — Téhož spisovatele „Quellenkunde und Bibliographie der böhmisch-slovenischen Literaturgeschichte 1348—1868“ (1868, ss. 254 in 8°) zabývá se str. 1—48 prameny k dějepisu literatury české a slovenské, dále pak podává chronologicky srovnanou bibliografii spisů českých i jinojazyčných o Čechách, obzvláště takových, které v jakémkoliv ohledu mohou se pokládati za příspěvek k dějepisu literatury české. Rejstřík věcí a jmen usnadňuje používání této užitečné knihy. Vůbec dlužno podotknouti, že literárně-historické práce tohoto auktora mezi jeho spisy mají cenu největší a nejtrvalejší.

Od *Martina Hattaly* nachází se pojednání nadepsané: „Počátečné skupeniny souhlásek československých“ (1870, Abh. III. ss. 87). Po dlouhém polemickém úvodě pojednává se o všech skupeninách a jejich proměnách, ježto přicházejí na počátku slov českých a slovenských.

Jan U. Jarník uveřejnil „Příspěvky ku poznání nářečí albánských“ (1883, Abh. XII. ss. 65). Jsou všechny psány v nářečí Gegův, kteříž přebývají v severní a střední Albánii; celkem jest tu otištěno 36 báchorek, bájek a anekdot, kteréž vydavatelé vyprávěl ve Vídni jeden Albánc rodilý ze Skadra. Přidán jest glossář albánsko-česko-německý, ve kterémž vykládá se každé slovo obsažené v těchto ukázkách jazyka.

Josefa Jirečka „Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého“ (1878, Abh. IX. ss. 98) zabývá se církevními zpěvy českými od časů nejstarších až do 18. věku. Zvláště vítanou jest ona částka tohoto pracně sestaveného spisu, která obsahuje abecední seznam všech církevních písní českých se zprávami knihopisnými o každé z nich. — „Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení, a latinští básníci tovaryšstva jeho“ (1884, Abh. XII. ss. 72), tak nazývá se rozprava spočívající na mnohých prozkoumaných pramenech, zejména na veršovaných skládáních humanistů českých; podává nám rodopis místosudího Jana Hodějovského z Hodějova († 1566), a spolu pojednává o latinských básnících, kteréž tento český mecenáš shro-

máždil okolo sebe takořka jako nějakou učenou společnost. Náhoda tomu chtěla, že totéž tovaryšstvo vlastenských učenců, o kterémž zakladatelé naší Společnosti r. 1775 mluvili jako o svém vzoru, jenž je pobádal k následování, nyní ve svazku jubilejním dochází objasnění historického.

Jan Kelle v rozpravě „Die klassischen Handschriften bis herauf zum 14. Jahrhundert in Prager Bibliotheken“ (1872, Abh. V. ss. 39) popsal celkem 17 rukopisů Pražských z 9. až 13. věku, kteréž obsahují latinské klassiky; většina jich byla literatuře zcela neznáma a tudy se jich nepoužívalo při vydávání textů. Kromě popisů podává Kelle také některá různočtení z těchto rukopisů.

Jan Kvíčala uveřejnil „Scholiorum Pragensium in Persii satiras delectus“ (1873, Abh. VI. ss. 37). V knihovně Fürstenberské v Praze nachází se rukopis z 10. nebo 9. věku, jenž obsahuje satiry Persiovy opatřené mnohými scholiemi okrajovými a glossami meziřádkovými. Zde otištěny jsou důležitější kusy z těchto poznámek, kteréž mohou přispěti k vysvětlení nesnadného auktoru.

Od *Alfreda Ludwiga* máme dvě rozpravy: „Die Nachrichten des Rig und Atharhaveda über Geographie, Geschichte, Verfassung des alten Indien“ (1875, Abh. VIII. ss. 57). Rozbor materialův, jež literatura vedická skytá ku poznání zeměpisu, dějin a ústavy staré Indie, doprovází se příslušnými doklady přeloženými do němčiny. — Na půdě velice obtížné pohybuje se druhý spis: „Über das Verhältniss des mythischen Elementes zu der historischen Grundlage des Mahábhárata“ (1884, Abh. XII. ss. 18).

Pořad funkcionářů.

α znamená nastoupení v úřad, ω vystoupení z něho.

Praesidenti 1784—1861.

Karel Egon kníže z Fürstenberka α 4. pros. 1784, ω † 11. čce. 1787.
 Hrabě Prokop Lažanský α 30. kv. 1789, ω 20. led. 1794.
 Hrabě František Hartig α 14. dub. 1794, ω † 1. kv. 1797.
 Hrabě Jan Rudolf Chotek α 27. srp. 1804, ω † 26. srp. 1824.
 Hrabě František Antonín Libšteinský z Kolovrat α 23. led. 1825,
 ω † 4. dub. 1861.

Direktoři 1784—1868.

Jan Tesánek 10. září 1784, ω 4. pros. 1784.
 Hrabě František Šafgoč α 4. pros. 1784, ω 2. čce. 1785.
 Rafael K. Ungar α 2. čce. 1785, ω 7. led. 1786.
 Josef Mayer α 7. led. 1786, ω 8. čce. 1786.
 František Martin Pelcl α 8. čce. 1786, ω 13. led. 1787.
 Antonín Strnad α 13. led. 1787, led. 1788.
 Jiří Procházka led. 1788, led. 1789.
 Ota Steinbach ω 16. říj. 1790.
 Tobiaš Gruber α 16. říj. 1790, 23. srp. 1791.
 Jan Mayer α 8. kv. 1797, ω 28. dub. 1798.
 Karel Rafael Ungar α 28. dub. 1798, ω 1. kv. 1799.
 Tobiaš Gruber α 1. kv. 1799, ω 25. čna. 1800.
 František Martin Pelcl α 25. čna. 1800, ω † 24. ún. 1801.
 Tobiaš Gruber 24. dub. 1801, ω 22. čce. 1802.
 František Josef Gerstner α 22. čce. 1802, ω 29. čce. 1803.
 Ignác Cornova α 29. čce. 1803, ω 11. říj. 1804.

Josef Mader α 11. říj. 1804, ω 20. pros. 1805.
 Martin Alois David led. 1806, ω 11. led. 1807.
 Karel R. Ungar 26. kv. 1807, ω † 14. čce. 1807.
 Josef Dobrovský α 22. pros. 1807, ω 3. čna. 1811.
 František J. Gerstner α 3. čna. 1811, ω 4. čce. 1813.
 Gottfrid Dlabáč α 4. čce. 1813, ω 13. pros. 1818.
 Bernard Bolzano α 13. pros. 1818, ω 26. pros. 1819.
 Adam Bittner α 26. pros. 1819, ω 18. ún. 1821.
 Matěj Kalina z Jäthensteina α 18. ún. 1821, ω 26. pros. 1821.
 František Max. Millauer α 26. pros. 1821, ω 29. pros. 1822.
 Jan J. Steinmann α 29. pros. 1822, ω 28. pros. 1823.
 Josef Dobrovský α 28. pros. 1823, 23. led. 1825.
 František J. Gerstner 1825.
 Adam Bittner 29. led. 1826, ω 28. led. 1827.
 Matěj Kalina z Jäthensteina α 28. led. 1827, ω 26. pros. 1827.
 Jan J. Steinmann α 26. pros. 1827, ω 28. pros. 1828.
 František Max. Millauer α 28. pros. 1828, ω 20. pros. 1829.
 František J. Gerstner α 20. pros. 1829, ω 26. pros. 1830.
 Adam Bittner α 27. pros. 1830, 26. pros. 1831.
 Martin Alois David 29. led. 1832, ω 26. pros. 1832.
 Jan J. Steinmann α 26. pros. 1832, ω † 10. čce. 1833 (potom
 David a Millauer zastupovali ředitele).
 Josef Ladislav Jandera α 1. led. 1834, ω 7. pros. 1834.
 Julius Vincenc Krombholz α 7. pros. 1834, ω 27. pros. 1835.
 František Palacký α 27. pros. 1835, ω 4. pros. 1836.
 Jakub Filip Kulík α 4. pros. 1836, ω 3. pros. 1837.
 František Max. Zippe α 3. pros. 1837, ω 2. pros. 1838.
 Michal Seidl α 2. pros. 1838, ω 1. pros. 1839.
 Josef Jungmann α 1. led. 1840, ω 31. pros. 1840.
 Matěj Kalina z Jäthensteina 24. led. 1841, ω 26. pros. 1841.
 Jan Svatopluk Presl α 26. pros. 1841, ω 4. pros. 1842.
 Bernard Bolzano α 4. pros. 1842, ω 31. pros. 1843 (ve pěti
 schůzích zastupoval ho Jan Presl).
 Václav Hanka α 1. led. 1844, ω 31. pros. 1844.
 Karel Bořivoj Presl α 1. led. 1845, ω 31. pros. 1845 (jeho místo
 zastupoval dílem Hanka).
 Pavel Josef Šafařík α 1. led. 1846, ω 31. pros. 1846.
 Kristian Doppler α 1. led. 1847, ω 7. list. 1847.
 Karel Kreil α 1. led. 1848, ω 31. pros. 1848.
 Josef Redtenbacher 4. bř. 1849.

Jan E. Vocel α 2. kv. 1849, ω 3. dub. 1850.
 František Adam Petřina α 1. kv. 1850, ω 2. dub. 1851.
 Václav V. Tomek α 2. dub. 1851, ω 7. dub. 1852.
 Karel J. Erben α 7. dub. 1852, ω 6. dub. 1853.
 Karel J. Balling α 6. dub. 1853, ω 6. dub. 1854.
 Jan Purkyně α 6. dub. 1854, 4. dub. 1855.
 Vilém Matzka α 4. dub. 1855, ω 7. kv. 1856.
 August Em. Reuss α 7. kv. 1856, (ω 1. dub. 1857 nepřítomen).
 Josef Wenzig α 6. kv. 1857, 14. dub. 1858.
 Konstantin Höfler α 5. kv. 1858, ω 6. dub. 1859.
 František Palacký α 6. dub. 1859 (od 6. čce. zastupoval jeho místo Höfler).
 Jakub F. Kulik α 4. dub. 1860, ω 6. ún. 1861.
 Jan E. Vocel α 6. bř. 1861, 7. kv. 1862.
 Václav V. Tomek 5. list. 1862, 24. bř. 1863.
 Karel J. Erben 6. kv. 1863, ω 4. kv. 1864.
 Karel J. Balling α 4. kv. 1864, 3. kv. 1865 (zastupovali jej někdy Vocel a Erben).
 Vilém Matzka α 21. čna. 1865, ω 1. čna. 1866.
 Josef Wenzig α 1. čna. 1866, ω 1. kv. 1867.
 Konstantin Höfler α 12. čna. 1867, ω 3. dub. 1868.
 Jan J. Löwe α 6. kv. 1868, ω 2. pros. 1868.

Předsedové 1868—1885.

František Palacký α 2. pros. 1868, ω 5. kv. 1875.
 Josef Jireček α 5. kv. 1875—1885.

Místopředsedové 1868—1885.

Bedřich Stein α 2. pros. 1868, ω 5. kv. 1875.
 Vojtěch z Waltenhofen α 5. kv. 1875, ω 6. ún. 1884.
 Vojtěch Šafařík α 5. list. 1884.

Stálí sekretáři 1784—1868.

Jan Mayer α 4. pros. 1784, ω 7. říj. 1786.
 Josef Antonín Riegger α 7. říj. 1786, ω 6. pros. 1791.
 Josef Dobrovský α 6. pros. 1791, ω 21. pros. 1795 (po celý ten čas působil vedle něho Pelcl jakožto místotajemník).
 Antonín Strnad α 21. pros. 1795, ω † 23. září 1799 (potom suploval to místo Gruber až do r. 1802).

Tobiáš Gruber α 27. čce. 1802, ω † 31. bř. 1806 (potom David a Dobrovský konali některé práce tajemnické).

Martin Alois David α 4. led. 1807, ω 13. list. 1831 (od r. 1816 některé práce písařské vykonávali za něho mladší členové Pohl, Kalina, Bittner, Bolzano, Millauer, Palacký).

Matěj Kalina z Jäthensteina α 13. list. 1831, ω 5. led. 1840.
 František Palacký α 5. led. 1840, ω 18. čce. 1844.

František Exner α 7. čce. 1844, ω 2. kv. 1849 (byl zastupován 1845 Palackým, od 5. dub. 1846 Kreilem jakožto místotajemníkem, a v letních měsících 1846 a 1847 úřadoval Doppler místo Kreila).

Karel Kreil α 2. kv. 1849, ω 5. list. 1851 (letního času 1850 zastupoval jej Petřina, od 2. dub. 1851 Vocel).

Jan E. Vocel α 5. list. 1851, ω 6. dub. 1853.

Vilém Weitenweber α 6. dub. 1853, ω 12. kv. 1866.

Jan E. Vocel α 9. kv. 1866, ω 2. pros. 1868.

Hlavní sekretáři 1868—1885.

Jan E. Vocel α 2. pros. 1868, ω † 16. září 1871.

Karel Kořistka α 20. říj. 1871—1885.

Třídní direktori 1789.

Tobiáš Gruber α 23. pros. 1789 direktor třídy fyzikálné.

František J. Gerstner α 23. pros. 1789 direktor třídy matematické.

František M. Pelcl α 23. pros. 1789 direktor třídy historické.

Jednatel třídy mathematicko-fyzikálné 1797—1802.

Tobiáš Gruber α 6. pros. 1791, 23. list. 1802 († 31. bř. 1806).

Jednatelé třídy historické 1791—1802.

Josef A. Riegger α 6. pros. 1791, ω † 5. srp. 1795.

František M. Pelcl α 20. led. 1796, 15. pros. 1796.

Karel R. Ungar 8. kv. 1797.

Josef Dobrovský 1. ún. 1798.

František M. Pelcl 1. bř. 1799.

Karel R. Ungar 14. čna. 1800, 23. list. 1802 († 14. čce. 1807).

Jednatelé odboru matematického 1840—1845.

Jakub F. Kulik α 20. kv. 1840, ω 28. list. 1841.

Bernard Bolzano α 28. list. 1841, ω 5. říj. 1845.

(Usnešením z 5. říj. 1845 tento odbor zanikl, a to tak, že matematika čistá přidělila se k odboru filosofickému, a matematika upotřebená k odboru přírodovědeckému).

Jednatelé odboru přírodovědeckého 1840—1868.

(S tímto odborem sjednotila se matematika upotřebená 5. říj. 1845, pak i matematika čistá 3. led. 1851).

Jan S. Presl α 29. kv. 1840, ω † 6. dub. 1849 (po něm ujal to místo prozatím Kreil).

Karel Fritsch pros. 1850, 3. ún. 1851.

František Petřina α 12. led. 1852, ω † 27. čna. 1855 (jeho náměstek Weitenweber α 12. led. 1852).

Vilém Matzka 3. říj. 1855—1858.

August Reuss 1858—1863 (1861 Weitenweber stal se jeho náměstkem).

Vilém Weitenweber 1863—1867.

Jednatelé odboru filosofického 1841—1868.

(K němu počítala se z počátku také filologie klassická, potom od 5. říj. 1845 do 3. led. 1851 také matematika čistá).

Bernard Bolzano α 28. list. 1841, ω 4. pros. 1842.

František Exner α 4. pros. 1842—1845.

Bernard Bolzano 6. list. 1845, ω † 18. pros. 1849.

Karel Kreil 1850.

Jan E. Vocel 2. dub. 1851, ω 6. říj. 1858.

Ignác Hanuš α 6. říj. 1858—1868.

Jednatelé odboru historického 1840—1868.

František Palacký α 29. kv. 1840, ω 4. čna. 1851 (v letech 1844 a 1846 býval Šafařík někdy jeho náměstkem, Tomek psával od r. 1845 protokoly odborové).

Václav V. Tomek α 16. čna. 1851, ω 2. pros. 1868 (r. 1861 a 1862 zastupoval jej Höfler).

Jednatelé odboru česko-filologického 1840—1868.

Pavel J. Šafařík α 29. kv. 1840, ω 4. pros. 1842.

Václav Hanka α 4. pros. 1842, ω † 12. led. 1861.

Karel J. Erben 6. bř. 1861.

Martin Hattala 4. pros. 1861, 3. ún. 1862.

Karel J. Erben 5. list. 1862.

Martin Hattala 1863—1867.

Ignác Hanuš α 6. list. 1867.

Sekretář třídy k filosofii, historii a filologii 1868—1885.

Václav V. Tomek α 2. pros. 1868—1885.

Sekretářové třídy k vědám matematickým a přírodním 1868—1885.

Bedřich Rochleder α 2. pros. 1868, ω 1. pros. 1869.

Jan Krejčí α 12. led. 1870—1885.

Pokladníkové 1785—1885.

František M. Pelcl α 1. říj. 1785, ω † 24. ún. 1801 (po něm Gruber prozatím spravoval pokladnu).

Josef Mader α 22. čce. 1802, ω † 25. pros. 1815.

Hrabě František Šternberk α 7. led. 1816, ω † 8. dub. 1830.

Hrabě Kašpar Šternberk α 12. dub. 1830, ω 31. pros. 1830.

Josef L. Jandera α 23. led. 1831, ω 22. led. 1837.

Michal Seidl α 22. led. 1837, ω † 25. led. 1842.

Antonín Spirk α 30. led. 1842, ω 9. ún. 1845.

Karel B. Presl α 9. ún. 1845, ω 1. říj. 1851.

Vilém Matzka α 5. list. 1851, ω 5. bř. 1861.

Jakub F. Kulik α 5. bř. 1861, ω † 28. ún. 1863.

Vilém Matzka α 6. kv. 1863, ω 5. bř. 1884.

František J. Studnička α 6. ún. 1884—1885.

Bibliothekáři 1833—1868.

Jakub F. Kulik 13. říj. 1833, ω 14. říj. 1849.

Karel J. Erben α 14. říj. 1849, ω 2. bř. 1853.

Ignác Hanuš α 6. dub. 1853, ω 5. pros. 1860.

Konstantin Höfler α 2. led. 1861, ω 5. list. 1862.

Ignác Hanuš α 5. list. 1862, ω 1. ún. 1865.

Vilém Kaulich ω 1. bř. 1865, říj. 1868.

Placení úředníci pomocní 1792—1885.

Berghofer pomocník sekretářův 8. bř. 1792.
 Dionys John aktuar α 29. kv. 1794, ω 12. září 1796.
 Ondřej Eichler aktuar α 14. list. 1796, ω 15. čna. 1801.
 (Barth aktuar α 22. čce. 1802?)
 (Antonín Kristian Rössler aktuar 16.—27. ún. 1807).
 Jan Vidimský aktuar α 31. kv. 1840, ω 3. říj. 1841.
 Karel J. Erben aktuar α 3. říj. 1841, ω 5. čna. 1850.
 Julius Pažout pořadatel knihovny α 4. list. 1868, ω 14. říj. 1874.
 Jiří Wegner kustos bibliotheky α 14. říj. 1874—1885.

Dodavky a opravy.

Dodatečně dověděl jsem se o některých zprávách k tomu, co na stranách 35—38 vypravováno jest o *způsobu, kterým naše Společnost r. 1784 byla od státu uznána*. Především dlužno ke str. 37* v příčině audience u císaře Josefa uvést list, jež psal Josef Dobrovský v Praze 23. září 1784 knězi Augustinu Helfertovi do Králové Hradce. Místo sem náležité zní takto: „Die Privatgesellschaft suchte bei dem Kaiser die Bestätigung und Erhöhung zu einer ordentlichen Gesellschaft der Wissenschaften in Böhmen, die aber keineswegs mit anderen Akademien verglichen werden darf; der Vorschlag gefiel ihm, besonders da er vernahm, dass man keinen Fond haben wolle. Er signirte die Bittschrift und gab sie dem Gubernium zum Gutachten über. Da gibt es denn freilich einige, die die Sache unterstützen werden. Also etwas liess sich hoffen, obschon n[ichts] grosses ohne Fond, doch etwas, das nicht zu verw[erfen] ist. — Der Ball ist auch glücklich abgeloßen, bis auf einige Schwelger, die sich einiges Ungemach zuzogen. Der Prinz reisete bereits ab, und heute früh der Kaiser.“ (Original v archivě společenském. Josef Jungmann odevzdal 7. ledna 1841 Společnosti celkem 24 dopisy Dobrovského k Helfertovi z let 1778—1789).

Dobré zdání gubernia českého ze 23. září 1784 o žádosti soukromé Společnosti bylo dotčeno již nahoře str. 145.**

O dalším dobrém zdání, jež podala dvorská komisse nad studiiemi, čte se v Augšpurské Allgemeine Zeitung 1878, příloha k čís. 26 str. 382, jak následuje: „Die Studienhofcommission würdigt in ihrem Vortrage vom 20. October 1784 die wissenschaftlichen Publicationen dieser Gesellschaft, welche Prag auch im Auslande Ruhm gebracht haben. Sie hielt es jedoch nicht an der Zeit, sie zu einer ordentlichen Akademie der Wissenschaften zu erheben: »Solche Akademien sind das letzte an dem Bau der Wissenschaften, woran erst dann gedacht werden muss, wenn der Bau selbst eine Festigkeit gewonnen hat.« Sie verdiene jedoch den Ausdruck des Allerhöchsten Wohlgefallens. Mehr befürwortet die Studienhofcommission nicht.“

Co se týká otázky, o které jest řeč na str. 15 a 16, *byl-li Dobrovský svobodným zedníkem*, tu vysvítá z jeho dopisu daného 1. ledna 1786, že aspoň tehdy ještě jím sotva byl. Dobrovský totiž píše Helfertovi, kterak profesorovi Mayerovi a Rieggerovi nahnal strachu vypravováním, že „ani baron Kressel nyní nemusí býti zednictvu již tak velice oddán,“ ba že mají přijíti tresty na zedníky; „ich

habe (píše Dobrovský) dem Professor Mayer — vom Riegger wusste ich nicht einmal, dass er existiert sei — Angst machen wollen und mit ihm meinen Spass getrieben.“ — Z toho se dovidáme, že Josef Mayer zedničil (kdežto jeho bratr Jan Mayer zednictvu nepřál); dále lze za to mít, že by zednický bratr naproti druhému bratrovi nedovolil sobě takového žertu, k jakému Dobrovský se přiznává.

Na str. 221 mezi odstavcem třetím a čtvrtým má státi tato věta: „Počet vědeckých jednot a ústavů, se kterými naše Společnost vyměňuje si na vzájem spisy, zdvojnásobil se za tuto dobu a činil na konec asi 250.“

Na str. 7, řádek 11. zdola, místo ponejvíce má státi nejvíce.

"	"	51,	"	12.	"	"	"	1789	"	"	1787.
"	"	79,	"	1.	"	"	"	v Praze	"	"	v Teplé.
"	"	87,	"	14.	"	"	"	1436	"	"	1437.
"	"	90,	"	3.	"	"	"	Vorzeigung	"	"	Vorzeigung.

Strana 99 jest chybně poznamenána číslem 97.

Rejstřík jmen a věcí.

A.

Adamité 57.
 Adrian kardinal 231.
 Aequivalentový poplatek 174, 216.
 Akademie 25, 41***, 73*, 218; ve Vídni 122, 160, 169; ve Mnichově 192.
 Aktuáři 82, 98, 158, 244.
 Albánský jazyk 236.
 Albrecht arcikníže 134.
 Altranstádt 230.
 Amerling Karel 157, 179*.
 Archaeologie 56, 58, 129, 152, 234.
 Archiv společenský 3*, 170*.
 Aristoteles 196, 227.
 Arnold kanovník 129.
 Arnošt I. arcibiskup 233.
 Ast Antonín 171*.

B.

Bach Alexander 173.
 Bajesloví 202.
 Balling Karel 157, biogr. 164; 170, 176*, 184, 186, 211, 240.
 Barbora Brandenburská 199.
 Barrande Jachim, biogr. 163; 176*, 183, 184, 205**, 207, 211.
 Barth aktuar 244.
 Barth knihkupec 83.
 Bartošova kronika 191, 198, 233.
 Batthyány hr. Ignác 43.
 Becher David 4.
 Becker M. A. 186*.
 Berger Frant. 117, 118, 119.
 Berghofer 67, 244.

Bergmann Torbern 4.
 Berné v starých Čechách 229, (1615) 234.
 Bernoulli 42.
 Běšín Vojtěch 72*.
 Bible překlad český 33, 56, 91, 129, 203.
 Bible Velislavova 235.
 Bibliotheka viz Knihovna.
 Bílejovský Bohuslav 55.
 Bílek Jan 170*.
 Bippart Jiří 200, 235.
 Bittner Adam 101, 102, 106, 117, 137, 139, 140, 156, 161, 239, 241.
 Bloch v Berlíně 44*.
 Blumauer Alois 13.
 Boček Antonín 152, 198.
 Boháč Jan 4.
 Bohnice, kostel 153.
 Boleslav I. 127.
 Bolzano Bernard, biogr. 100; 102, 106, 116, 136, 139, 140, 150, 154, 155, 156, 158, 161, 163, 164, 178, 239, 241, 242; spisy 194.
 Bonifacius svatý 57.
 Bořivoj I. 126.
 Born Ignác 2, 3, biogr. 5; zedníkem 12, 13, 16; 20, 23—26, 37, 38, 41, 44*, 47, 60*, 86.
 Brakteáty 94, 130.
 Brambilla, lékař 44*.
 Brandl Vincenc 9*, 15, 198, 220*.
 Breitkopf a Härtel v Lipště 83, 90.
 Břevnovský klášter 27, 56.
 Březina, zámek 100, 106.

Brno 135; právní kodex 58.
 Bubna hrabě J. F. 4.
 Buček professor 18.
 Budějovice 130.
 Büdinger 197.
 Budišov v Moravě 199.
 Burg Adam 170.
 Bürgholzer Ignác 99, 119, 171*.

C i Ch.

Calve knihkupec 76, 83.
 Campanus Jan Vodňanský 129.
 Canal hrabě Josef 13, 15, 51.
 Carrara František 200.
 Castillon 42.
 Cauchy 143, 150, 164.
 Cenné otázky 44—46, 77, 78, 79, 83,
 84, 90, 106—110, 147, 148, 166.
 Censura státní 76, 87, 151, 167—169;
 vědecká 55*, 86, 106, 165, 188.
 Cerroni 21.
 Chanovský sv. p. Jan Karel z Dlouhé
 Vsi 10.
 Chmel Josef 169.
 Chorinus Jan 129.
 Chotek hr. Jan Rudolf 44*, 64, 96, prae-
 sident 102—105, 114, 120, 121, 122,
 135, 238.
 Chotek hr. Karel, purkrabí 135*, 138,
 139, 145, 148*, 158, 166.
 Císařské návštěvy 63, 102, 103, 134.
 Clam hrabě Karel 11.
 Clam-Martinič hr. Jindřich 215.
 Clary hr. Filip, 13, 72*.
 Colloredo hrabě 66, 69, 76, 77, 83, 85.
 Corda Augustin 157, 170, biogr. 163, 200.
 Cornova Ignác 13, 15, biogr. 50, 51; 62,
 70, 72, 73, 74, 82, 83, 100—103, 107,
 135*, 238; spisy 93, 94, 129.
 Cyrill, slovanský apoštol 29, 30, 54, 55,
 128, 151.
 Cyrillské písmo 29, 34, 54, 202.

Č.

Čech, praotec 25.
 Čelakovský Frant. Lad. 157, biogr. 181,
 202; spisy 201.

Čelakovský Ladislav 213, 218*, 222,
 225, 226*.
 Čermák Philipp 224.
 Černínové hrabata 9, 228.
 Černý Tomáš JUDr. 226.
 České země znak 28; pravěk 234.
 Český jazyk 20—23, 58, 63, 64, 90, 91,
 92, 132, 143, 157, 178*, 189—191,
 221, 222.
 Čestní členové 37, 41, 43, 87, 100, 160,
 174, 177*, 215*.
 Čítárna 157.

D.

Dalimilova kronika 151.
 Dastich Josef 196.
 David Alois Martin, biogr. 79; 68*, 96,
 98, 100—103, 109, 111, 117, 133, 134,
 136, 140, 141, 142, 239, 241.
 Dedikace 61, 62, 76, 83, 149*, 150, 186.
 Degen J. V., knihkupec 62.
 Delius Traugott 4.
 Dembscher Frant. 4.
 Děpoltici, knížata 56.
 Derichs 83.
 Desk zemských pozůstatky 191, 215,
 216, 228.
 Diplomatař 47, 90; srovnej Regesta.
 Direktoři 37, 48, 49, 66, 82, 97, 101,
 139, 140, 164, 183, 238—240; třídní
 241.
 Dittrich Antonín 157.
 Diviš Prokop 107.
 Dlabač Gottfrid, biogr. 80; 81, 100, 102,
 112, 239; spisy 94, 129.
 Dobner Gelasius 4, biogr. 7; 16, 20, 25,
 36, 38, 39, 40, 42, 47, 48, 49, 52, 53,
 90, 96, 126; spisy 26—29, 54—56.
 Dobrovský Josef 4, biogr. 9, 236; 15,
 16, 21, 23, 36, 38, 40, 42, 46, 48,
 52—56, 63, 64, 65, sekretářem 67,
 70, 72, 75, 76, 77, churav 80—82;
 89, 100—103, 108, 110, 111, 112, 116,
 133, 135, 147, 157, 203, 208*, 239,
 240, 241, 245; spisy 32, 34, 56, 57,
 90, 91, 125—129, 151.
 Doppler Kristian 157, 159, biogr. 162;
 164, 170, 239, 241.

Drahomír 126, 127.
 z Dubé Ondřej 232.
 Duchcov, knihovna 149.
 Dudík Beda 221.
 Dümmler 197.
 Dunder Josef A. 190.
 Durège Jindřich 214*.
 Durych Fortunat 21, 89, 90.
 Dvorský František 228.

E.

Ehrlich Jan Nep. 196.
 Eichler Josef 114, 115.
 Eichler Ondřej 82, 96, 98, 244.
 Emler Josef biogr. 212; 214*, 215*, 216,
 218*, 220, 224*, 225; spisy 220, 221,
 228—230.
 Erben Karel Jaromír 158, biogr. 163,
 220*; 183, 184, 185, 188, 190, 191,
 205*, 206, 207, 211, 214*, 216, 219*,
 229, 240, 243, 244; spisy 186, 187,
 198, 221, 235.
 Erigena Jan Skot 196.
 Erlacher Jos. Ant. 4.
 Exner František, biogr. 159; 160, 162,
 164, 170, 241, 242; spisy 195.

F.

Feistmantel Ottakar 216.
 Ferdinand I. 230, 233.
 Ferdinand arcikníže 103, císař 134, 150.
 Forman Václav 118, 119.
 František arcikníže 42, 63, císař 66, 69,
 71, 75*, 76, 77, 86, 103, 121—124,
 134, 142.
 František Josef I. 186, 187*, 193, 218, 224.
 František Karel arcikníže 103, 134, 166.
 Frič Antonín biogr. 212; 215*, 218*,
 225, 226*.
 Fridrich král Zimní 230.
 Fridrich I. Brandenburský 198.
 Frind Antonín 230.
 Fritsch Karel, biogr. 164; 176*, 180, 242.
 Friulsko 200.
 Funkcionáři 238—244.

Fürstenberk kníže Karel Egon 37, prae-
 sident 40, 41, 44*, 45, 47, 48, 50,
 52, 88, 118, 238.
 Fysikální nástroje 65, 98, 116, 117, 147*,
 167, 192.

G.

Gebauer Jan 213, 226*.
 Gebler Tobiaš 38.
 Gelehrte Nachrichten 17—23.
 Gerhard 42.
 Gerle Wolfgang 11, 16, 17, 21, 25.
 Gerstner František J. 15, biogr. 42; 46,
 49*, 52, 53, 55*, 63, 65, 68, 70, 72,
 74, 82, 87, 89, 90, 96, 97, 100—103,
 113, 114, 117, 121, 133, 135, 140, 141,
 238, 239, 241.
 Gessner 23, 42.
 Giesebrecht W. 232.
 Gindely Antonín, biogr. 183; 191*, 206**,
 207, 218*, 221, 226; spis 230.
 Goll Jaroslav 230.
 Golovackij Jakub 202.
 Grimm Jakub 227.
 Gröbl Josef 96.
 Gruber Gabriel 98.
 Gruber Tobiaš 4, 16, biogr. 36, 98; 38,
 40, 46, 48, 49*, 52, 53, 62, 63,
 66—68, 70, 72, 74, 79, 81, 82, 84, 85,
 89, 90, 96, 97, 99, 102, 112, 123, 238,
 240, 241, 243.
 Grün Milo opat 41.
 Günther 196.

H.

Haase Bohumil knižtiskář 112, 145, 171.
 Habětinek 174.
 Hacquet 4.
 Haidinger Vilém 169.
 Halaška Frant. Ignác Kassian 117, biogr.
 136; 138, 139, 141, 144; spis 199.
 Hammer-Purgstall Josef 160, 169, 199.
 Hanka Václav 134, biogr. 137; 139, 154*,
 156, 159*, 164, 170, 175, 176*, 178*,
 180, 188*, 190, 224, 239, 243; spisy
 151, 167, 168, 199, 201, 202.

- Hänke Th. 46, 90.
 Hanuš Ignác 173, 178, 181, biogr. 182;
 184, 185, 187, 188, 190, 191, 205*,
 206*, 207, 211, 242, 243; spisy 202,
 221, 236.
 Hartig hr. František 15, 47, 68, 69, prae-
 sident 70—72, 75—77, 79—83, 88,
 238.
 Hasner 96.
 Hasner Josef 212, 218*.
 Hasner Leopold 173.
 Hattala Martin, biogr. 182; 205*, 207,
 236, 243; spisy 203, 236.
 Hegel 195, 196.
 Helbling Sebastian 4. Viz Hirzenfeld.
 Helfert Augustin 245.
 Helfert Jos. Alex. 230.
 Hellich malíř 135*.
 Henricus Italicus, de Isernia 229.
 Herbartismus 159*, 195, 196.
 Herrmann Benedikt Frant. Jan 79, 90.
 Herrmann Jan, biogr. 43; 45, 46, 47,
 49**, 52, 53, 64, 70*, 82, 99.
 Hessler Ferdinand 154*, 156, biogr. 162;
 166, 170.
 Heyrenbach Josef B. 95.
 Hildprandt sv. pán Václav 11.
 z Hirzenfeldu Helbling Jan 96, 144, 145,
 172*.
 Hlaholské písmo 29, 34, 54, 91, 128,
 202; zlomky 201.
 Hodějovský z Hodějova Jan 24, 236.
 z Hodic hrabě František 195.
 Hodovník Jan 171*.
 Hoffinger J. A. 196.
 Höfler Konstantin 173, 174, 180, biogr.
 181; 184, 185, 188*, 189, 191, 192,
 193, 204, 205*, 206, 207, 218*, 221,
 240, 242, 243; spisy 198, 201, 221,
 231.
 Högel Müller Jiří 110.
 Honorář 25, 43, 44, 76, 83, 111, 149*,
 165, 187, 219.
 Horatius 200.
 Hořín, starožitnosti 56.
 Horký Josef 148.
 Hormayer Josef 149.
 Hoser Josef K., biogr. 162, 163; 164.
 Hospodářská společnost 51.
 Hradec Jindřichův 228.
 Hradec Králové 233.
 Hradec Levý 126.
 Hradiště nad Jizerou 230.
 Hube Romuald 231.
 Huber, kněz 19.
 Hulakovský Jan 192.
 Husovi předchůdci 169.
 Hyrtl Josef 163, 169.

I.

Illuminati 12*.

J.

- Jabłonowski kníže 27**.
 Jakoubek ze Stříbra 31.
 Jan I. arcibiskup Pražský 233.
 Jan arcikníže 134.
 Jandera Ladislav Josef, biogr. 136; 137
 až 142, 144, 149, 154*—156, 159*,
 163, 175, 176*, 180, 239, 243; spis
 152.
 Jarník Jan Urban 236.
 Jastrzębski J. L. 167.
 Jednatelé třídní 241, odborová 242. Viz
 Třídy, Odbory.
 Jelínek Karel 192.
 Jeřábek knihtiskař 76.
 Jesuité 98*.
 Jirásek Jan 46, 90.
 Jireček Hermenegild 221, 231, 232.
 Jireček Josef 154*, 190, předseda 207,
 210, 211, biogr. 213; 214*, 216**,
 225, 226, 240; spisy 203, 220*, 236.
 Jireček Konstantin 231.
 Jiří Poděbradský 93, 94, 199.
 John Dionys 82, 244.
 Jordan J. P. 169.
 Jordan Karel 88.
 Josef I. 230.
 Josef II. 1, 13, 35—39, 60**, 62, 72, 73,
 87, 142, 143, 145, 245.
 Josefínismus 18.
 Jubilaeum 134, 226.
 Jungmann Josef, biogr. 137, 220*; 139,
 154*, 156, 158*, 161, 164, 225, 239,
 245; spisy 201.

K.

- Kalendář Slovanův 29.
 Kalich povolen 87, 128, 147*, 230.
 Kalina z Jäthensteina Matěj, biogr. 101;
 102, 106, 116, 118, 133, 134, 136 až
 140, sekretář 141, 142, 148, 150, 154,
 156, 158, 161, 163, 164, 166, 239,
 241; spisy 129, 152.
 Kalousek Josef 220, 225, 226, 232.
 Kandidus a S. Theresia 2.
 Kaplíř Kašpar Zd. 230.
 Karel Veliký 233.
 Karel IV. 31, 93, 129, 167, 225, 231.
 Karel V. 231.
 Karel arcikníže 83, 134.
 Kaulich Vilém 185, 209, 243; spisy 196,
 228.
 Kelle Jan 237.
 Kellersperg, místopředseda 206.
 Khun v Chebě 44*.
 Kinský hr. František Josef 2, 4, biogr.
 5; přítel češtiny 21, 22; 41, 44*, 47,
 80, 81, 83—85, 99, 117, 118, 147.
 Kirschbaum Bedřich 161.
 Klatovy 14.
 Klinkoš J. T. 4.
 Knihovna společenská 47, 141, 185, 209,
 243; knihovníci 243, 244.
 Knihovna c. k. veřejná v Praze 123.
 Knihovny v Čechách 59; v Praze 233,
 237.
 Knihotiskařství 32, 33, 93, 94.
 Knoblauch Josef W. 108, 109.
 Knoll Josef L., biogr. 137; 139, 160.
 Knore A. 220.
 Koc Jan M. z Dobruše 10.
 Köhler Josef 157.
 z Kolovrat hr. Antonín Frant. 15.
 z Kolovrat hr. Libšteinský Frant. Ant.
 113, 115, 122, praesident 133, 134,
 142, 144, 157, 158, 166, 170, 178, 238.
 z Kolovrat hr. Leopold 38, 61, 77.
 z Kolovrat hr. Vincenc 15.
 Komárek Emil 232.
 Komenský 195.
 König Jan 4.
 Kopitar Bartoloměj 138, 168.
 Kořistka Karel biogr. 183; 191, 205*,
 206**, 207, sekretář 208, 209, 214*,
 215*, 217, 218*, 225, 226, 241.
 Kostecký Vincenc 179*, biogr. 182;
 184, 205*, 207.
 Koubek Jan 157.
 Kounice, klášter 129.
 Královská, titul 61, 66*, 77*, 81*, 143.
 Kraus baron, místopředseda 218, 226.
 Krausova filosofie 179*.
 Kreil Karel 157, 159, 160, biogr. 162;
 164, 167, 169, 175, 176, 180, 184, 192,
 239, 241, 242.
 Krejčí Jan 181, 206—208, biogr. 211;
 214, 215*, 219*, 225, 226, 243.
 Kressel baron 245.
 Kretzer Karel 124.
 Krombholz Julius Vincenc, biogr. 136;
 139, 140, 142, 154, 161, 239.
 Kulík Jakub Filipp, biogr. 136; 139—141,
 154*, 156, 158, 175, 176*, 180, 184,
 188, 191, 239, 240, 242, 243; spis 199.
 Künigl hrabě Kašpar Heřman 11, 12,
 14; Sebastian 14*.
 Kurz František 152.
 Květ František 195.
 Květa Jan, biogr. 212; 218*, 226*; spis
 237.

L.

- Ladislav Pohrbek 197.
 La Grange 42.
 Lampadius 79, 90.
 Latinský jazyk 19, 20, 113, 143.
 Laube Gustav 214*.
 Lažanský hr. Prokop 13, 14, 51, prae-
 sident 52, 53, 60—63, 66, 68, 70, 83,
 88, 102, 238.
 Leibnitz 195.
 Le Noble Josef z Edlersberka 4.
 Leonhardi baron 179*.
 Leopold II. 61—64, 66, 142, 143.
 Lepař Jan 232.
 Libri erectionum 149.
 Libušin soud 151, 201.
 Lidmila svatá 126, 127.
 Lindner Gustav Adolf 228.
 z Lobkovic Hasišteinský Bohuslav 24.

z Lobkovic kníže Jiří 214*, 215*, 225, 235.
 Lónyay Melchior 225.
 Lorenz Ottokar 232.
 Löwe Jindřich Jan, biogr. 182; 187, 191*, 192, 204—207, 214*, 215*, 218*, 225, 240; spisy 227.
 Lubomírskí kníže Jiří 224*.
 Ludvík arcikníže 105, 134.
 Ludwig Alfred 213, 225, 226*; spisy 237.
 Lützwow hr. Rudolf 149.

M.

Mach Arnošt 212, 218*.
 Mader Jan, biogr. 80; 81, 96, 99, 101, 102, 125, 239, 243; spisy 94, 130.
 Maier Alois 138.
 Maloch Antonín 233.
 Mapa plodin českých 63, 65; historická země České 166, 220, 232.
 Mareš František 233.
 Maria Terezia 1, 5, 9, 12, 23.
 Marnigola 130.
 Marsilius Ticinus 200.
 z Martinic Jiří 221.
 Mater verborum 201.
 Matzka Vilém 173*, 175, 179 biogr. 181; pokladník 184, 185, 188*, 191*, 204 až 207, 209, 214*, 215, 218, 240, 242, 243.
 Mayer Jan 4, biogr. 7; 16, 26, 36—40, 42, 44, 46, 49—53, 62, 68—70*, 72, 73, 81, 82, 99, 101, 102, 112, 117, 118, 129, 238, 240.
 Mayer Josef 4; biogr. 7; 20, 36, 38, 40, 42, 48, 52, 53, 70*, 82, 99, 101, 102, 112, 117, 238, 245.
 Meccséry baron, místopředseda 173, 174, 180, 186*.
 Medalie společenské 45, 60, 70*, 115, 141.
 Meinert J. G. 130.
 Meissner August 14, 61, 62.
 Menčík Ferdinand 233.
 Merklas Václav 166.
 Method svatý 29, 33, 54, 55, 128, 151.
 Mikan Josef 87, 116, 137, 138, 139, 155, 156, 161.
 Miletín 152.

Millauer Frant. Max., biogr. 101; 96, 102, 103, 106, 112, 133, 135*, 137, 139, 140, 141, 145, 148, 150, 156, 160, 239, 241; spisy 130, 131, 152, 153.
 Místnosti společenské viz Příbytek.
 Mišensko 57.
 Mitrovský hrabě 166.
 Mongolové 197.
 Monse Josef Vratislav 21, 42; spisy 58, 92.
 Monseovy zlomky 198.
 Morava, staré hranice 28; markrabství 28; znak zemský 92.
 Moravec ve Vídni 44*.
 Müller František 4.
 Müller Josef 51*.
 Münter Fridrich 131.
 Museum 122, 147, 149, 157, 225.
 Mušov u Mikulova 58.

N.

Nebeský Václav 212, 223**.
 Němci v Čechách 57, 91.
 Německý jazyk 19, 20, 143, 189—191, 221, 222.
 Němečtí rytíři 153.
 Nikodemovo evangelium 202.
 Nosticové hrabata 16.
 Nostic hr. Albert 174.
 Nostic hr. Frant. Ant. 2, 9.
 Numismatika 58, 94, 130.

O.

Obrazy praesidentů oc. 47, 88, 135*, 161*, 211**.
 Odbory 154—159, 177, 178, 204, 210, 242; srovn. Třídy.
 Oldřich kníže Břeclavský 56.
 Olomouc, bitva 197.
 Opic Filipp 116, 225; Jan 116.
 Osvěta Josefská 18, 77, 88, 108.

P.

Palacký František 134, 135; biogr. 136, 220*; 137—142, uveden 147, 148; do Říma 149; 150, sekretář 154—159,

161, 163, 165—169, 171, 176*, 177, 180, 184, 187, 188, 191, 204—207 předseda, 211, 213, 214*, 215*, 225, 228, 239—242; spisy 147, 151, 169, 197, 201, 220, 232.
 Pallas P. S. 4.
 Parish Jan 160.
 Paříž, musea 224.
 Pasovské vojsko (1611) 152, 199.
 Patera Adolf 201.
 Pažout Julius 209, 244.
 Pečet společenská 40.
 Peithner Jan Tadeáš 25.
 Pelcl František Martin 4, biogr. 8; 9, 16, 17, 21, 25, 36—38, 40, 42, 43, 46*—49*, 51—53, 55, 56, 62, 64, 65, 67, 70, 72, 75, 80, 81, 83, 89, 97 až 99, 135*, 238, 240, 241, 243; spisy 30, 57, 91, 92, 149.
 Persiovy satiry 237.
 Pešina Tomáš 221.
 Petřina Frant., biogr. 163, 200; 170, 175, 176*, 180, 183, 240, 241, 242.
 Pierre Viktor, biogr. 183; 192, 205*, 211.
 Pikartí 57.
 Písňe církevní 29, 236.
 Plato 227.
 Pleischl Adolf 134, biogr. 137; 139, 160.
 Plenciz Josef 42.
 Pohl Jan 23, biogr. 101; 106, 116, 122, 136, 140, 241; spis 112, 113.
 Pokladna 43, 65, 70*, 80, 83, 97, 99, 144, 145, 171, 172, 174, 175, 184, 207, 209, 214; pokladníkové 243.
 Pořešín hrad 131.
 Poštovné 174.
 Potocki hrabě Alfred 224.
 Pötzsch Kristian G. 115.
 Praesenění platy 175*.
 Praesidenti 238, 240.
 Prahy původ a jméno 92; místopis 234.
 Přednášky 36, 86, 141, 142, 155; na universitě 170, 223.
 Předsedové 238, 240.
 Preinholder 87.
 Preissler J. D. 60, 62.
 Přemysl II. 30, 93, 229, 232.
 Presl Jan Svatopluk, biogr. 137, 200; 139, 156, 159*, 161, 164, 169, 242.
 Presl Karel Bořivoj, biogr. 137, 200; 139, 156, 159*, 164, 165, 170, 175, 180, 184, 194, 239, 243.
 Příbytek společenský 38, 40, 102, 119 až 122, 145, 146, 157, 175, 217.
 Procházka Faustín 107.
 Procházka Jiří 42, 48, 49, 52, 53, 63, 65, 70*, 82, 100, 238.
 Prokop svatý 167.
 Pubička František 26, 27, 28.
 Purkyně Jan 170, biogr. 181; 184, 188*, 207, 208*, 211, 225, 240.
 Puteani sv. pán 11.

R i Ř.

Řady aktových svazků 165.
 Randa Antonín 213, 218*.
 Realismus a nominalismus 195, 227.
 Redtenbacher Josef, biogr. 162; 164, 169, 175, 239.
 Regesta Bohemiae et Moraviae 186, 187, 191, 198, 216, 220, 221, 229.
 Registra desátků papežských 234.
 Reuss Augustin Emanuel 166, 170, 173, 180, biogr. 181; 184, 188, 191*, 240, 242.
 Reuss František Ambrož 44, 50, 65, 87, 138.
 Rezek Antonín 233.
 Richter 45, 54.
 Richter Karel 171*.
 Riegger Josef Ant. 15, 46*, 47, biogr. 49; 50—53, 62—64, 67, 70, 72, 73, 80, 240, 241, 245.
 Řím, archivy 149, 197.
 Rochleder Bedřich, biogr. 182; 184, 205*, 207, 208, 211, 243.
 Rokytanský 225.
 Rössler Karel 72*.
 Rössler Antonín Kristian 244.
 Rothkirch Karel hrabě, místopředseda 193.
 Rottenhan hrabě, purkrabí 62, 64, 83.
 Rozbor staročeské literatury 200.
 z Rožmberka Petr Vok 199.

- Rožmberská kniha 232; kniha popravčí 233.
 Rudolf I. 152.
 Rumerskirch hrabě 10.
 Rybička Antonín 199, 233.
- S.**
- Sacher-Masoch Leopold 177.
 Salagius Štěpán 28.
 Salm hrabě 10.
 Salm-Reifferscheidt hr. Hugo 135.
 Salona, ssutiny 200.
 Samo král 30.
 Sandberg Karel 4, 44.
 Saurau hr. 83, 85.
 Sbírky 47, 65, 87, 116—119, 146, 147.
 Schaller Jaroslav 113, 115.
 Schematismus 84—86, 96, 97, 144, 145, 171, 172.
 Scherer Jan 44*, 100, 102, 103, 108, 138 až 140, 144.
 Schier, professor 215.
 Schiller Fridrich 192, 196.
 Schindler Karel 79, 87, 90.
 Schloysnigg 42.
 Schmidberg Jiří 51*.
 Schmidl A. A. 166.
 Schmidt F. W. 60.
 Schönfeld J. F. 84, 86.
 Schönherr Václav 115.
 Schreber 42.
 Schulte Fridrich 233.
 Schůzky 36, 50, 68, 74, 75, 86, 105, 106, 157; výroční veřejné 180, 210.
 Seckendorf sv. pán 11.
 Sedláček August 234.
 Segeberg, konvent knížecí 230.
 Seidl Michal, biogr. 137; 139, pokladník 144, 154*, 161, 164, 165, 239, 243.
 Sekretáři 240—241, 243.
 Selisko Ant. 23.
 Seydler August 213.
 Siegel Vavřinec 4.
 Sigmund císař 198.
 Sigmund Korybut 57.
 Skála Pavel 149.
 Slaný, město 46.
 Slovanův jmeno 34; mravy 57; vzdělanost 235; sídla v Rakousích 95.
 Sluhové společenství 99*, 170*.
 Sokrates 196.
 Sommer, hormistr 4.
 Sommer Jan Gottfrid 113, 157, biogr. 163; spis 199.
 Sonnenfels Josef, biogr. 12; 18, 19, 38, 61.
 Spirk Antonín 156, 157, 159*, biogr. 162; 164, 165, 243.
 Stadion hr. František 170.
 Stampach hr. František 13, 42.
 Stanovy 36, 66, 142—144, 154—157, 176—179, 204—207, 209, 210.
 Staré Hory, ves s tiskárnou 94.
 Stein Bedřich, biogr. 182; 188*, 191*, 204, 205, 207, 208, 218*, 240.
 Steinbach Ota opat 42, 45, 47, 49, 52, 53, 66, 238; spisy 58.
 Steinmann Josef 101, 102, 135, 136, 140, 141, 239.
 Steinský František 4, 41.
 Stepling Josef 4, biogr. 6; 16, 19, 20, 25.
 Stitz, kanovník 4.
 Stolhagius Kašpar 94.
 Stoutz v Madridě 44*.
 Strnad Antonín 4, biogr. 7; 16, 20, 36 až 40, 42, 46*, 48, 52, 53, 63, 65, 67, 70, 72, 73, sekretář 81, 82, 85, 88, 238, 240.
 Strouhal Vincenc 226.
 Studnička František Josef 209, biogr. 212; 214*, 215*, 218*, 222*, 226, 243.
 Stumpf 45, 54.
 Subvence 104, 172—174, 193, 214—219.
 Sůl kuchyňská 46.
 Suttinger Karel F. 122.
 Svoboda Václav 157.
 Sweerts P. hrabě 10.
 Swieten baron 44*.
- Š.**
- Šafařík Pavel Josef 151, 154*, 155*, 156, 159*, biogr. 161, 220*; 164, 166, 169, 170*, 175, 178, 180, 194, 208*, 239, 242, 243; spisy 201, 202.

- Šafařík Vojtěch 208, biogr. 211; 214, 218*, 220*, 223, 226, 240.
 Šafgoč hr. František 4, 36, 38, 40, 42, 48, 52, 53, 70, 73, 82, 99, 112, 238.
 Šerák Josef 171*.
 Šeršník Leopold 4.
 Školy 93, 106, 107; srovn. Universita.
 Štěpán arcikníže 171.
 Šternberk hr. František 79, biogr. 80; 81, 88, 96, 98, 99, 100, 102, 109, 110, 111, 124, 135, 136, 140, 144, 147, 148, 243.
 Šternberk hr. Jachim 60, 63, 65, 70, 73, 74, 79, 81, 99, 100, 102, 106, 107, 112.
 Šternberk hr. Kašpar 60, biogr. 100; 112, 113, 133, 139, 140, 144, 149, 160, 243; spisy 131, 132.
 Štítný Tomáš 196.
 Štrobach Antonín 181.
 Švarcenberk Bedřich kníže kardinal 226.
 Švédý, české rukopisy 65, 91, 224.
 Švenda František 116.
- T.**
- Talberský kodex 116.
 Tegethoff 11.
 Technická dobrá zdání 88, 123.
 Templáři 92, 131.
 Tesánek Jan 4, biogr. 6; 16, 19, 36, 38, 40, 42, 48, 49, 98, 238.
 Tesař Jan 171*.
 Thun hr. František 149.
 Thun hr. Leopold 174.
 Thun hr. Lev 159*, 160, 172.
 Tolerance 58.
 Tomek Václav VI. 92, biogr. 162; 172, 183, 184, 188*, 191*, 204—208, 214*, 215*, 226*, 240, 242, 243; spisy 191, 197, 220, 234.
 Trattner, knihtiskař 23.
 Třídy 49, 66, 86, 99, 106, 204, 205, 207, 208, 210, 241, 243; srovn. Odbory.
 Truhlář Josef 234.
- U.**
- Ungar Karel Rafael 4, biogr. 8; zedníci 13—15; 25, 36—38, 40, 42, 43, 45—48, 51—53, 55*, 62, 70, 72, 73, 81, 82, 84, 87, 99, 101, 102, 112, 238, 239, 241; spisy 32, 59, 93.
 Universita Pražská 29, 139.
 Universita, přednášky členů 170, 223.
 Urbáře 229.
- V.**
- Václav svatý 127.
 Václav II. 229.
 Václav IV. 31; pečet 57.
 Vejvodský František 223.
 Velislavova bible 235.
 Venusi Benedikt opat 116.
 Vidimský Jan 158, 244.
 Virgilius 235.
 Visla, jmeno 91.
 Vladislav II. kníže Český 28.
 Vocel Jan E., biogr. 162; 164, 170, 176—179, 183, sekretář 184, 186, 188*, 190, 191, 193, 204—208, 211, 214, 226*, 240—242; spisy 191, 198, 234.
 Voigt Mikuláš Adaukt 4, biogr. 7; 20, 25, 41, 44, 107, 130; spisy 29, 30, 45, 46, 59.
 Volkmann Vilém 196.
 Volta Alexander 4.
 Vratislav II. 28.
 Vratislav hr. z Mitrovic Josef 87, 102.
 z Vrbna hr. Eugen 40, 44*, 52.
 z Vrbna Rudolf 86, 87, 102—105, 121, 122.
 Všehrdův spis 151.
 Výměna spisů s jednotami jinými 124, 150, 165, 166, 188, 246.
 Vynalezavost chorobná 179*.
 Vyšší Brod 130.
- W.**
- Waldhauser Konrad 233.
 z Waldšteina Emanuel Arnošt, biskup Litoměřický 25, 41, 44*, 46, 52.
 z Waldšteina Jindřich 94.
 Wallis hrabě 102.
 Waltenhofen Vojtěch 207, 208, 209, biogr. 212; 215*, 218*, 240.
 Walther Konrad Š., knihkupec 43, 54, 90.
 Wander von Grünwald 44, 54, 79.

- Wattenbach 197.
 Wegner Jiří 209, 226, 244.
 Weitenweber Vilém 173, 174, 180, 181, biogr. 182; sekretář 184—186, 188*, 189, 191*, 207, 211, 226*, 241, 242; spisy 200.
 Wenzig Josef 173, 181, biogr. 182; 184, 188*, 191, 193, 205*—207, 211, 214*, 215*, 240.
 Wilfling 138.
 Willkomm Moric 214*, 225.
 Winzler Zachaeus 123.
 Wolf Gustav 157.
 Wolfrum 214.
 Wurmser hr. Dagobert 15.
- Z.**
- Zach astronom 65.
 Zap Karel Vladislav 212.
 Zašovice u Třebíče 58.
 Zauschner Frant. 18.
- Zauschner Jan 4.
 Zeberer Jan 22.
 Zednictvo svobodné 9—16, 50—53, 59, 67, 68, 70—75, 245,
 Zelený Václav 219*, 220*.
 Zeno, filosof 227.
 Zepharovich Victor 214*.
 Zimmermann Robert 192, 195.
 Zippe František 134, biogr. 137; 139, 154*, 156, 159, 160, 164, 166, 169, 175, 239.
 Zlobický 21.
 Znaky země České 28, Moravské 92; stavu kněžského 199; erbovníků v Hradci Králové 233.
 Zpěv církevní 29, 236.
 Zprávy výroční 219.
 Zprávy Zasedací 189, 219.
- Ž.**
- Žižka Jan 93, 152.

B